

ANDERS SANDØE ØRSTED

Juristen og Politikeren

AF
TROELS G. JØRGENSEN

5 ILLUSTRATIONER

ARNE FROST-HANSENS FORLAG

KØBENHAVN MCMLVII

Til Udgivelsen
er ydet Støtte af det Finneske Legat, Alfred Goods
personalhistoriske Fond og den grevelige Hielmstjerne-
Rosencroneske Stiftelse.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning (9—12).

1778 til 1801.

Opvækst og juridisk Studium (13—16) — Prisaafhandling (16) — Juridisk Eksamen (16) — Konkurrence (17) — Tiden nærmest derefter (17—18) — Gennemgang af Prisaafhandling (18—20) — Religiøst Standpunkt (21) — Anmelder og Manuduktør (21—22) — Bogen om Trykkefrihedsfdg. 27. Sept. 1799 (21—24) — Ejendomsrettens Teori (24—25) — 1801 som metodisk Vendepunkt, Forlovelse, Hof- og Stadsretsassessor (25).

1801 til 1813.

Tiltræden i Retten (26—27) — Giftermaal, Hjemmet (27—28) — Karakteristik som Dommer (28—32) — Hans Institut for Kandidater, Lærer i Pastoralseminariet, Dekoration, i Videnskabernes Selskab (32) — I Højesteret (32—35) — Tidligere eller samtidige Tidsskrifter, Juridisk Maanedstidende 1802—03, Juridisk Arkiv Nr. 3—30 (1812) (35—36) — Supplementet til Nørregaards Privatret 1804, 1806, 1812 (36—37) — Mening om et formelt Rets-system, en Retsfilosofi (modstillet Naturret), naturlig folkelig Ret; Vægt lagt paa Moral og Religion (37—38) — Naturretsfaget i Nørregaards og Holbergs Fremstilling (39—40) — Den naturretlige Strid med Schlegel (40—44) — Forfattervirksomhed i Assessortiden (44—57) — Bogen om Tyveri (57—63) — Fortsættelse om Forfattervirksomhed i Assessortiden (63—69, derunder Afh. om Stemmeferlighed, Kritik af N. Wergeland, Sibberns Anmeldelse, litterær Plan og Lærebog i Kriminalretten) — Medvirken ved Pengevæsenets Ordning, Dannebrogsmænd (69—71) — Overgang fra Højesteret til Danske Kancelli (71—72).

1813 til 1835.

Indtræden i Kancelliet, Præsident Kaas, Generalprokurør Cold (73—74) — *Første Afsnit: Kancellivirksomhed og Privatliv til Kaas' Død 16. Januar 1827* (75—100) — Trykkefrihedssager (75—78) — Den indbyrdes Undervisning (78—79) — Tugthusoprøret 25. Juni 1817 (79—83) — Tugthuslovgivning (83—84) — Lovgivningsopgaver (84—87) — Medudgiver af Collegialtidende

(87) — Generalprokurør (87—88) — Standsningen i Forfattervirksomheden (88—98) — Familieliv (98—100) — Æresdoktor og Medlem af forskellige Selskaber (100) — Andet Ægteskabs Ophør 1824 (100) — *Andet Afsnit: litterær Virksomhed til 1835* (100—30) — I: Oversigt over Tidsskrifterne 1814—36, særlig om Striden med Howitz (100—104) — Grundtanker som Forfatter, Metode og Skrivemaade (104—10) — II: Fortsættelse om litterær Virksomhed til 1835: Eunomia I—IV (1815—22), derunder bl. a. Ejendomsretten 110, Parters Ed 110, Pengeafhandling 110—14, Straffelovgivningens Grundregler 114—15, Manddrabsforbrydelsen 115—16, Egen Tilstaaelse 16—17, Vidnebevist 117—18, Offentlighed og Mundtlighed i Retsplejen 118—19 — III: Fortsættelse: nærmere Omtale af Afhandlingerne i de 6 af Bindene af Skrifter i Udvalg 1930—36 (119—24) — IV: Fortsættelse: Omtale af Haandbogen, Skr. i Udvalg, privatretlige I (124—29) — Afsluttende Bemærkning (129—30) — *Tredje Afsnit: Kancellivirksomhed til Stændernes Sammentræden 1. Oktober 1835* (130—51) — Indledning (130—31) — Trykkefrihedssager (131—34) — Forsøg paa Skriveforbudets Ophævelse 134—36) — Konferensraad, Kmd. af Dannebrog (136) — Alterbogens Overholdelse (136—38) — Balles Lærebog (138—39) — Lovgivningsopgaver (139—43) — Kommissioner (143) — Inspektionsrejser (144—46) — Den hemmelige Protokol (146—48) — Forberedelsen af Stænderne (148—50) — Afsluttende Bemærkninger (150—51).

1835 til 1848.

Første Afsnit: Tiden til 1842 (152—84) — Ørsteds personlige Stilling i Stænderne (152—53) — Petitioner om en Lov om Tyveri m. v. og om en Lovbog (153—54) — Pl. 1. November 1837 om Trykkefriheden (154—57) — Pressecager (157) — Ørsteds Stilling til Kongens Initiativ overfor upriviligerede Blade og Embedsmænd (157—58) — Et Forslag om Trykkefrihedspetition i 1838 (159) — Tilbageblik paa Ørsteds Trykkefrihedsstandpunkt under Frederik VI (159—61) — Trykkefrihed i Christian VIII's to første Aar: Ørsteds henlagte Forslag af 1841 (161—62) — Tilladelse til Bladenes Brevpostforsendelse (162) — Sagen mod Orla Lehmann (162—63) — Stænderne inkompetente til at andrage om deres Forening i én Forsamling (163—65) — Kongens Omsorg for Mindretallet (165—67) — Ørsteds Stilling i det hele under Stændermøderne 1840, Storkorsridder (167—68) — Hans Breve til Christian VIII under disse (168—77) — Lovgivningsopgaver (177—84) — *Andet Afsnit: Tiden til 21. Marts 1848* (185—224) — Ørsted Gehejmestatsminister (185) — Plan om stænderske Komiteer (185) — Breve til Kongen under Stændermøderne 1842 (185—95) — Ørsted personlig (195—97) — Forfatningsretlige Tidsskrift- og Avisbidrag (197—99) — Baptistbørns Daab (199—200) — Breve fra Stændermøderne 1844 (200—05) — Trykkefrihedssager (205—09) — Ikke længere Kommissarius (209) — Det aabne Brev af 8. Juli 1846 (210) — Ørsted og Sprogordningen i Slesvig (210—12) — Ørsteds politiske Rolle i Christian VIII's sidste Aar (212—15) — Elefantridder (215) — Planen om Udsondring af Overbestyrelsen af Kirke- og Undervisningsvæsenet (215—17) — Redaktionen af Ny Collegialtidende (217) — Departemental Arbejdsform (217) — Forfatningssagen, Afgang som Minister, Begivenheder 21. Marts 1848 (218—22) — Afgang som Generalprokurør og Medlem af Kancelliet (222—23) — Lovgivningsopgaver (223—24).

1848 til 1860.

Privatmand og Karakteristik (225—28) — Litterære Opgaver (228) — Valgt til Rigsforsamlingen (229) — Dennes Forløb (229) — Politisk Stand-

punkt (230) — A. F. Kriegers Forslag om Udsættelse (230) — »Prøvelse af Grundlovsforslaget« (232—37) — 4 Sessioner i Landstinget (237) — Skriftet om den danske Helstat (238—41) — Af mit Livs og min Tids Historie, 1. Bd. (241—43) — Prismedaillelegatet (243—44) — Bevægelsen henimod en Helstatsforfatning (244—45) — Af mit Livs og min Tids Historie, 2. Bd. (245—49) — Særligt om Grundlovsforbeholdet (249—51) — Tronfølgelovens Vedtagelse (251—55) — Ørsted Minister (255—56) — Grundlovssagen (256—62) — Folketingets Anklage (262—63) — Karakteristik (263—65) — Ordenshævðende Administration (265—67) — Ministeriets Afgang (267) — Lovgivning (268) — Tilbageblik og Forventning om Rigsretssag (268—69) — Af mit Livs og min Tids Historie, 3. Bd. (269—74) — Rigsretsdommen og dens Efter spil (274—80) — Litterære Arbejder: Arveprinsens Underskrift paa Lov 2. Oktober 1855 (280) — Fæstesagen (280) — Af mit Livs og min Tids Historie, 4. Bd. (280—82) — Skriftet om den nyeste Tids skandinaviske Politik (282) — Betænkning om Strafferetsplejen (283) — Privatliv i de sidste Aar (283—87) — Sammen drag (287—88).

INDLEDNING

I Aarene 1930—33 lod Bestyrelsen for det Anders Sandøe Ørstedeske Prismedaillelegat — der ogsaa bestyrede den saakaldte Hundredaarsfond af 1878 til Offentliggørelse af Skrifter af og om Ørsted — udkomme en Udgave af hans Skrifter i Udvalg i 6 Bind omfattende privatretlige Skrifter (2 Bind), strafferetlige (2 Bind), processuelle og blandede; senere har Legatbestyrelsen udsendt moralfilosofiske Skrifter i Udvalg (1936), Arbejder om Trykkefriheden ved Harald Jørgensen (1947) og Af mit Livs og min Tids Historie (1951). Paa et langt tidligere Tidspunkt, nemlig i Løbet af Aarene 1885—1906, havde Legatet udsendt Værket om Ørstedes Betydning for den danske og norske Retsvidenskabs Udvikling i 4 Bind, skrevet af J. Nellesmann om Procesvidenskaben, H. Øllgaard om Privatretten og C. Goos om Morallæren, almindelig Retslære og Strafferetslæren samt Axel Rafaels Register (1917).

Nærværende Forfatter, der staar som Udgiver af de førstnævnte 7 Bind og ogsaa har udgivet Erindringsbindet samt for Legatet skrevet De Ørstedeske Straffelove (1949), havde paa egen Haand i 1928 udarbejdet en Fremstilling af Ørsted som Dommer og i 1933 en Biografi bærende hans Navn med Undertitlen »hans Liv og Arbejde«. Begge Bøger, der kom i smaa Oplag, er forlængst udsolgt, og en Fornyelse af Litteraturen om Ørsted er tiltrængt. Baade behøves der en Indførelse i de historiske Forudsætninger for den retsvidenskabelige Litteratur, han skabte, samt en Karakteristik af denne, og da Ørsted i nøje Sammenhæng med de personlige Egenskaber, der ligger bag hans litterære Produktion, i en lang Aarrække øvede Indflydelse paa det offentlige Livs Udvikling, bliver Opgaven for en ny Biografi med et delvis nyt Stof den dobbelte at skildre Juristen og Politikeren.

Ørsted er saa stort et Fænomen og samtidig et for Nutiden saa fjernt, at disse Dimensioner — Storheden og Fjernheden — først med et Par Ord maa paapeges, inden man gaar i Gang med

Skildringens Enkeltheder. Som alle ved, udmærkede han sig ved sit realistiske juridiske Syn og sin omfattende Bearbejdelse af Retsforholdene, men det fremragende ved ham er tillige, at hans Fremstillinger giver Udtryk for et uddybende Helhedssyn. Idet han spørger om Reglens Indhold, tænker han tillige paa, hvad det er, der opretholder den. Da han som ung fra Filosofiens Verden traadte ind i Juraens, fæstede han sig med al sin Energi ved dette, at kun den positive i en Stat anerkendte Ret er virkelig Ret. Det er Statens Magtmidler, der giver den denne Egenskab. Men fra Filosofien medtog han dette, at den Styrke for Retten, der skyldes de moralske Drivfjedres Virken paa Bevidsthederne, ikke kan undværes til at sikre den officielle Lovs Gyldighed. Hvis han stærkere havde fordybet sig i Renæssancens Forfattere, vilde han hertil have føjet Selvopholdelsens Instinkter, der forstaar Værdien af Samfundsbygningen og derfor bøjer sig for Lovens Begrænsninger, som de er rede til kollektivt at hævde. Som juridisk Forfatter blev han Klasiker ikke mindst ved den Autoritet, hvormed han møder Læseren som den, der forstaar ikke blot Lovenes Lovværk, men ogsaa deres Rødder.

Det juridiske er Reglen, det politiske er Magten. Det indbyrdes Forhold mellem disse to Leveformer kan anskueliggøres ved at trække to Cirkler op ved Siden af hinanden saaledes, at der afskæres en Flade, der er fælles for Cirkelplanerne, og levnes to krumme Udsnit. Den positive Ret har hjemme paa det Omraade, hvor den juridiske og den politiske Cirkel mødes, medens de to Udsnit illustrerer dels den juridiske Tanke, der kun er Teori, dels den politiske Higen efter at skabe ny Ret. Ørsted havde som Dreng begyndt sin juridiske Læsning med Nørregaards Naturret. Sættes denne Tid til hans 14. Aar, vilde Aaret 1826, da Frederik VI formentede ham fortsat Skribentvirksomhed, dele Resten af hans Levetid i to lige Dele paa 34 Aar, hvoraf den sidste fortrinsvis var viet det politiske som Lovforfatter, politisk Skribent, Parlamentariker og Minister. Derved fik hans Livsvirksomhed den Spændvidde, der fuldender Indtrykket af dens Storhed.

Men ogsaa paa Fjernheden maa Læseren indstille sig. Hans Virksomhed forløb i et andet historisk Milieu end vort. Hans Epoke er forsvundet, og da den bestod, eksisterede vor ikke. For bedre at mane dette Billede frem afslutter jeg disse indledende Bemærkninger med at hidsætte, hvad M. Goldschmidt paa Tærskelen til den nye Tid træffende skrev i Nord og Syd 1848 I, S. 2, til Karakteristik af Enevælden: »Ifølge Kongelovens Idee er Staten en Domaine, en Eiendom, der tilhører Kongen og kun er til for hans Skyld; Folket er ikke alene hans Forpagtere, som han lader benytte

sin Eiendom og kan opsigte naarsomhelst, men det er tillige mere eller rettere meget mindre, det er Legemet til dets Sjæl, Kongen. Det har ingen Pligter imod sig selv, kun mod Kongen, thi han er jo egentlig det selv; Kongen har ingen andre Pligter imod Folket end dem, han har imod sig selv, forsaavidt som han nemlig ved en meer eller mindre fornuftig og god Behandling faaer større eller ringere Udbytte. Kongen kan derfor sælge Folket, bytte det bort, testamentere det bort, lade det gaae i Arv, har ganske den samme Høi-hed over det, som en Privatmand har over sin Stol eller sit Bord.

I et væsentligt Punct fjernede Kongeloven sig fra denne Idee: Kongen turde ikke sælge Folket eller overlade nogen Deel af det til Andre. Derved blev der tilveiebragt ligesom et Familieforhold, og det er besynderligt nok, at Omstændighederne i 1814 nødte Kongen til netop at opgive dette Punct [ved Holstens Optagelse i det tyske Forbund]. Men forresten er den ledende Tanke i Kongeloven, at Folket er ufrit.« S. 3 fortsættes: »I det Hele blev det danske Folk heller ikke skuffet. Dets Konger modtog Absolutismen, men udøvede den mildt; de eiede Folket som en Domaine, men behandlede den med Kjærlighed; Folket erholdt Nydelsen af nye legemlige og aandelige Goder, vel ikke som Ret men som Naade, dog det erholde dem. Velvillien paa den ene Side og Erkjendtligheden paa den anden Side frembragte et patriarchalsk Forhold, som mellem en Herremand og hans Bønder . . .« S. 6 fortsættes: »Om nu vor gamle Konge fik Kjærlighed til Folkefriheden, der hist [i Juli-revolutionen] hævdede sig saa majestætisk, eller han havde andre Bevæggrunde, er her ligegyldigt; nok er det, at han d. 28. maj 1831 høitidelig proclamerede Frihedsideen, dog saaledes, at der blev indgaaet en Transaction med den. Folket blev i Principet erklæret frit, det skulde føres Friheden imøde; men til at føre sig skulde det have Kongeloven. Kongelovens Ufrihed skulde forsvinde, men lidt efter lidt og kun i Kraft af Kongeloven; den skulde være en Art synkende Fond« [ældre Fond til Statsgældens Afbetaling]. Goldschmidt lader S. 22 ff ikke Folket være udenfor Kritikken: »Ifølge det forhen Anførte er Regeringen altsaa fuldkommen berettiget; den er oplyst og mild, den har forladt Ufrihedsprincippet og vil føre Folket til Frihed, og naar man just ikke mærker, at Folket bliver ført i Stormskridt, saa kan Regeringen med Føie svare paa Bebreidelsen, at Folket selv ikke er let tilbeens . . .« »Skylden for Regeringens Tøven og Vaklen ligger altsaa for en stor Deel hos Folket selv. Naar Regeringen har erklæret at ville føre det frem til Frihed, kan Folket ikke have det mageligt. Thi hvori bestaaer egentlig, materielt, Folkefriheden? Deri, at Folket varetager sine Anliggender. Det sparer Penge, men det faaer mere Arbeide . . . Det danske Folk

der unægtelig er lidt mageligt eller maaske snarere lidt mat, vilde gjerne spare Penge uden at have Uleilighed. Man kan see det af den Maade, hvorpaa de nuværende Institutioner benyttes: Hvert Aar møder Færre til Communalvalgene og, om vi ikke erindre fejl, ogsaa til Stændervalgene . . .«

Ørsteds Tanke arbejdede med en fortidig Lovgivning og i et fortidigt Milieu, men i sig selv er den evig ung.

1778 TIL 1801

21. December 1778 fødtes Anders Sandøe Ørsted i Apotekerhjemmet i Rudkøbing paa Langeland, og til 1794 havde han sin Opvækst i dette. I disse Aar havde det fra Nordkap til Elben udstrakte dansk-norsk-holstenske Monarki lige siden 1720 nydt Fredens Goder. Dets Regent siden 1784 Kronprins Frederik havde den Lykke at gennemføre de store Reformer i Landbolovgivningen, der sikrede ham Folkeyndest, og disse saavel som Paavirkningen fra den i 1789 udbrudte franske Revolution havde i Hovedstaden fremkaldt en livlig Drøftelse af mange Emner, hvortil Lovgivningen om Trykkefrihed siden 1790 stillede sig liberalt. I det kirkelige Liv gjorde Rationalisme og Fritænkning sig gældende.

I sin Alderdom har Ørsted i Værket Af mit Livs og min Tids Historie I (»Liv og Tid«) givet et Indblik i, hvorledes hans første Bekendtskab med Bøgenes Verden formede sig. Han kan ikke gøre dette uden samtidig at tale om sin halvandet Aar ældre Broder Hans Christian, da de var som aandelige Tvillinger. Byen var lille, 190 Huse og Gaarde med henved 960 Indbyggere. Dens Øvrighed var By- og Herredsfoged, Vicelandsdommer, senere Overretsassessor Steffen Jørgensen, og hos Forældrene kom en litterært interesseret Landinspektør med frisindede Anskuelser. Faderen¹⁾ var For-

¹⁾ Apoteker Søren Chr. Ørsted (1750—1822) var Søn af Christian Ø., død 1761, Sognepræst i Slagelse og Slotspræst til Antvorskov; dennes Far var Søren Ø., død 1736, Sognepræst i Ærøskøbing, senere til Hornslet og Allindemagle, Provst; dennes Far Jakob Ø., død 1675, var Rektor i Horsens, senere Sognepræst til Hornslet; dennes Far endelig var Søren Olufsen, død 1636, Sognepræst til Ørsted og Estruplund (i Randerseggen), fra hvem altsaa Slægtsnavnet. Apoteker Ø. kom 1807 til Sorø, 1812 til Roskilde, 1814 til København som Forstander for Fattigvæsenets Medicinaldispensation og Assessor-pharmacie. I Sidelinierne finder vi gennemgaaende Præster og Skolemænd, ogsaa Officerer, Borgerfolk af den højere Middelklasse. Det samme kan siges om Apotekerens 5 Sønner og 4 Døtre (3 Børn blev ikke voksne), hvoraf nogle senere omtales. Et sort Faar var Niels Randulf Ø., født 1782, der først præ-

ligskommissær. De to Brødre, der var udset til at blive Præster som Forfædrene, sendtes tidligt i »Pugeskole« til Parykmager Christian Oldenburg og Hustru. Han var indvandret fra Lübeck, holdt sig som Pietist udenfor Menigheden, var heller ikke søgt i sit Fag, og hans ufredelige Kone skaffede ham mange Fjender. Han læste paa Tysk Stykker op af Bibelen, som i Reglen Hans Christian oversatte, endvidere tyske Prædikener, Bønner, Salmer m.v., og snart forbavsede de Folk ved deres Færdighed i Sproget. Konens Indsats var Overhøring i Pontoppidans Forklaring til Konfirmationsbrug fuld af teologiske Subtiliteter og lært ganske ordret; St. foran et Apostelnavn udtaltes som skrevet. De huskede det hele Livet igennem. Skrivning og Regning lærte de efter tyske Hjælpemidler, og da Oldenburg kun magtede Addition og Subtraktion, maatte de hjælpes til Multiplikation af en viderekommen Elev og til Division af en af Byens Præster. Reguladetri lærte Hans Christian sig efter en Bog, han fandt hjemme, og underviste Anders. Hübners tyske Verdenshistorie læste de selv. Oldenburg lovpriste alt tysk, specielt sin Fødeby. Til hans legendariske Beretninger om gudelige Bøgers Evne til at trodse Ild og Vand, om Frederik II's Gudfrygtighed og om Lübecks Storhed forholdt Brødrene sig skeptisk paa Grundlag af deres Læsning. Fra deres 7.—8. Aar fik de tillige Undervisning i Latin af skiftende Lærere, ikke de bedste, og efter at de i 1789 var taget ud af Skolen, fortsatte en Student dermed. Hans Christian gik Faderen til Haande i Apoteket, Anders kastede sig over Nørregaards Naturret og eksamineredes deri af Steffen Jørgensen, der paahørte hans Udsættelser over Indholdet, men ikke kunde afhjælpe hans Tvivl f. Eks. om Sandhedspligtens ikke ubetingede Karakter, om indskrænkende Fortolknings mindre Betænkelse end udvidende. Derimod paatog Vicelandsdommeren sig at undervise Hans Christian i Fransk og Anders i Engelsk. Gensidig underviste de derpaa hinanden, saa at hver af dem fik læst en Bog paa begge Sprog, inden de drog hjemmefra. Som Modvægt mod Oldenburgs Nationalstolthed havde de en norsk Latinlærers dybe Foragt for alt dansk. Man kunde paa disse Indtryk i Drengesaarene

vede Juraen under Vejledning af sin Broder, men efter et uordentligt Liv blev Officer i 1807, senere gik i russisk Tjeneste og faldt i Slaget ved Leipzig 1813, E. C. Werlauffs Erindringer (Memoirer og Breve XIII) S. 167. Hustruen, født Hermansen, var Købmandsdatter fra Holbæk. Navnene Anders Sandøe er hentet fra denne Slægt. (Lysekrone ophængt 1777 i Holbæk Kirke til Minde om Slægten Sandøe, Trap Danmark, 3. Udg. II S. 374). Andre fra A. S. Ørsted opstigende Linier viser i Familien Winstrup ogsaa norske og svenske Led helt igennem tilhørende den gejstlige Stand tildels i Biskopstilling, Hundrup Stam-tavle over Familien Ø., Lengnick Familien Ø.

tænke sig grundet Hovedtendenser hos den voksne Mand: Opposition mod teologisk Spidsfindighed, Interesse for juridisk Tænkning, Skepsis overfor svulmende Nationalfølelse.

Medens Paavirkningen i Hjemmet og den senere Undervisning efter Guldbergs Naturlige og aabenbarede Religion havde fremmet Brødrenes oprindelige Undervisnings religiøse Retning, hvortil hørte, at Anders hver Uge skrev en Prædiken, som han leverede Moderen, udsattes de henimod Slutningen af Opholdet i Fædrehuset for Indflydelser af modsat Art. De holdt selv Nyerups Efterretninger om udenlandsk Litteratur (fra 1793) indeholdende Anmeldelser over navnlig tysk fritænkerisk eller rationalistisk Litteratur, og de havde læst Frederik II's Skrifter. Dertil kom Landinspektørens Paavirkning i denne Retning, der dog ikke fik nogen afgørende Betydning for dem. Han gav dem tillige Smag for adskillige Digterværker, hvoraf han havde mange tyske og ogsaa danske i sin Bogsamling. Brødrene delte iøvrigt Omgivelsernes Sværmeri for Begreberne om Frihed og Lighed, særlig i Opposition mod Fødselens Fortrin. Købstadens egen Rangforordning mellem Købmænd og Haandværkere, bemærker han ironisk, tænkte ingen paa at anfægte.

I Efteraaret 1793 regnede de ud efter Skoleforordningen, at de næste Aar kunde blive Studenter ; næste Foraar drog de til København, og efter et halvt Aars Privatundervisning bestod begge med bedste Karakter examen artium, Anders Sandøe endnu ikke fyldt 16 Aar.

Opvakte, lærvillige og provinsielle mødte de to Langelændere i Hovedstaden. Som Slægtninge af Stifteren Ehlers fik de Optagelse i Kollegiet, naturligvis som Kontubernaler, hos Fasteren Farverenke Md. Møller i Vestergade havde de frit Bord, og der traf de Skuespilleren Adam Oehlenschläger, der har beskrevet dem gaaende i lange Kavajer altid Arm i Arm. »Med ikke ringe Fængsomhed for de religiøse og politiske Forestillinger, som til den Tid gjorde sig gjældende,« var de med i Diskussioner om den bedste Statsform, den maatte være Republik eller Enevælde, hvis danske Form var tilfredsstillende, omend ikke helt med Trykkefriheden. Kristendommen havde støttende Betydning for Moralen, men Ortodoksien haanedes, ogsaa af en af de akademiske Lærere. De hørte Præster, mest de tyske ved St. Petri og reformert Kirke. Vaisenhuspræsten Birch gjorde noget Indtryk, den fremragende Hofpræst Bastholm talte ikke efter Christiansborgs Brand. Den næste Eksamens to Prøver, som de begge bestod med Udmærkelse, havde Faget Filosofi med Professorerne Riisbrigh og Gamborg, der stillede sig velvillige til den nye tyske Filosof Kant. Et i 1795 begyndt Reperto-

rium for Fædrelandets Religionslærere hævdede denne til Skyerne. Ogsaa de lærde Sprog, Historie, Fysik, Astronomi og Matematik — aabenbart en stærk Supplering af en mager Studentereksamen — hørte herhen; de hjalp hinanden, eftersom Fagene laa for dem. I den følgende Vinter 1795—96 var Anders Sandøe i Rudkøbing, formodentlig overkørt af Læsning. Efter sine Omgivelsers Ønske prædikede han nogle Gange i Byens Kirke og for en nærboende Landsbypræst. Han mener, at hans Prædiken har været uden Gehalt, da hans religiøse Overbevisning var kold og vaklende. Noget teologisk Studium anlagde han ikke, men uden Vaklen og uden at føle Tilbøjelighed for Naturvidenskab, Historie eller Sprog styrede han mod Lovkyndigheden, foreløbig dog ogsaa stærkt optaget af Filosofi. Hjemmet og det fortsatte Samliv med Broderen havde udviklet hans sociale Side, en kirkelig Grundtone var i det lange Løb ogsaa umiskendelig, og særdeles gunstig under hans hele Udvikling var den broderlige Dobbeltthed, der mægtigt forøgede hans i Forvejen betydelige Kræfter. I Foraaret 1796 begyndte han paa Juraen, og samtidig begyndte den unge Professor J. F. W. Schlegel at foredrage Naturretten efter Kants Filosofi; Nørregaard fulgte Wolfs System. Schlegel var overbevist om Urokkeligheden af Kants Ideer paa Moralens og Naturrettens Omraade. Hans Tilhørere blev betaget af Kants Moralprincip om Agtelse for Pligten som eneste Drivfjeder, om Friheden som Begrundelse af Tilregneligheden og om den ubetingede Pligt til Sanddruhed og Ordholdenhed, mindre af den moralske Deisme og Retfærdighed som Gengældelse. Overfor teologiske Venner gik Ørsted varmt ind for disse Tanker. Fichtes Naturret, der kom 1796, gav ham intet, og Schlegel fordømte den. Kants *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre* udkom 1797, men følte som en Skuffelse. Saa var det saa heldigt, at det ved Universitetets paa Christian VII's Fødselsdag 29. Januar 1797 udsatte filosofiske Prisspørgsmaal Over Sammenhængen mellem Dydelærens og Retslærens Princip netop gav ham den Problemstilling, der kunde frigøre hans gærende Tanker over dette Forhold. At Hans Christian Aaret før havde vundet Prisen for en æstetisk Opgave og var i Gang med den medicinske, som han ogsaa vandt, kunde kun anspore. Nær var Arbejdet vokset ham over Hovedet, og Haabet var opgivet, men Riisbrighs og Gamborgs Dom var gunstig, de opfordrede ham endog til at faa Afhandlingen trykt, og noget om arbejdet og forøget udkom den 1798 med Fortale dateret 25. Juli i to meget smaa Bind paa 310 og 162 Sider (Skr. i Udv. moralfilosofiske) — den ikke tyveaariges første Bog. I Januar Kvartal 1799 var han i Stand til at gennemføre den juridiske Eksamens to Prøver, den teoretiske og den praktiske, med Udmærkelse, en abso-

lut Sjældenhed. Saa havde han endda manuduceret til den filosofiske og til dansk juridisk Eksamen og havde anlagt et Eksempplar af Nørregaards Privatret med gennemskudte hvide Blade, hvorpaa han til Brug ved Manuduktionen og som første Grundlag for sit senere Supplement noterede Tilføjelser og Rettelser. Endelig var han med Broderen blevet Udgiver af Philosophisk Repertorium for den nyeste danske Litteratur (stiftet 1797 af H. G. Sveistrup, J. Collin og J. K. Høst), der var Kantianernes Organ. Hertil sendte han Dele af sin Prisafhandling og andre Bidrag, hvoraf en Polemik mod Litteraten Otto Horrebow: Religionsbladet Jesus og Fornuften for Philosophiens Domstol, et Forsvar for Kants Pligtlære, kom som Særtryk. Tidsskriftet standsede i 1799.

I Hælene paa Eksamen fulgte Deltagelse i en Konkurrence til Stillingen som Adjunkt ved det juridiske Fakultet, altsaa et første Skridt mod Professoratet. Foruden Ørsted var der fem andre: J. K. Høst, C. Krohg, C. F. Lassen, J. Bilsted og M. H. Bornemann. Sidstnævnte, der en Gang før havde deltaget i en Konkurrence, sejrede. Foruden Professorerne Nørregaard, Schlegel og Hurtigkarl var Dommerne tidligere Professor J. E. Colbjørnsen, Højesteretsassessor M. Frisch og Politimester Cold. Deltagerne skulde holde fem Forelæsninger: om Strafferettens Grundlag og Udøvelse, Gesandters juridiske Hellighed, Enkers Retsstilling, Benægtelsesed og et romerretligt Emne af Arveretten. Dagen før Opgaverne uddeltes, angrebes Ørsted af et heftigt Nervetilfælde, der hæmmede ham under Arbejdet. Bedømmelsen anerkendte Duelighed og gode Kundskaber, men fandt adskillige Paradokser, der ikke kunde forsvares med antagelige Grunde. I Strafferetsforelæsningen havde han nemlig forladt Kants Gengældelsesteori og foretrukket Fichte, men Schlegel holdt paa Kant, de andre paa Wolf og ingen paa Fichte, hvis Grundsætninger ansaas for mistænkelige. Universitetspatronen Hertugen af Augustenborg var Modstander af nye Retninger, og Ørsted virkede aabenbart noget radikalt. En Skuffelse var det vel, men der er ingen Grund til at beklage, at det gik, som det gik. Allerede to Aar før havde han haft en haardnakket Nervefeber, der medførte langvarig Nervøsitet (Agorafobi), og den anvendte Brownske Medicin (Madeira og China) var ikke effektiv. Hans aktive Interesse for den filosofiske Abstraktion var efter 1800 aftagende, og Fichtes Filosofi tilfredsstillede ham i Længden ikke. »Jeg vil ellers gjerne troe,« skriver han, »at der af Anlæg for Philosophien kun har været givet mig det logiske og moralske Element, men ikke det egentlige spekulative.« Hans Studier drejede sig nu især om Lovgivningsfaget og Statsøkonomien, de vigtigere fremmede Retsinstitutioner og de frugtbareste Partier af den romerske

Ret. Men desuden fulgte han den almindelige Litteratur over Dagens Emner, baade de politiske og de æstetiske her og i Tyskland (Brødrene Schlegels »Athenæum«). Schiller, Goethe og Shakespeare fængslede ham tildels i Oehlenschlägers Oplæsning. Ørsted havde ham en Tid som Manucent, og Brødrene fik ham da gjort til Student. Naar Oehlenschläger vilde bruge Brødrene i Dilettantforestillinger, faldt det navnlig for Anders Sandøes Vedkommende ikke saa godt ud. Han beskrives den Gang som bleg, men stærkt bygget med ualmindelig stort Hoved, stærkt blondt Haar og store blaa Øjne, Museum 1895, S. 238.

Jeg gaar tilbage til Prisskriftet, der naturligvis er skrevet i Tilslutning til Kants Filosofi. Paa Erkendelsens Omraade var denne transcendental Idealitet, hvorefter Tingen i sig selv ikke kan erkendes, paa Moralens Omraade var den Læren om en Viljesfrihed bestaaende i Hengivelse til en transcendental Vilje.

Jeg meddeler nogle Udtalelser fra Prisskriftet om, hvorledes det etiske Imperativ fra en transcendent Baggrund griber ind i det personlige Bevidsthedsliv. S. 55 (Skr. i Udv., moralfilosofiske, S. 37) udtaler han: »Vi ere os paa det inderligste og stærkeste bevidste, at vi ikke staae under blotte Naturlove, at ikke enhver Handling, som vor sandselige Natur tilskynder os til, og hvis Udøvelse Naturens mekaniske Love gjøre mulig, anstaaer os som fornuftige Væsner, men at Fornuften foreskriver os en Lov, hvis lydige Opfyldelse er det, der udgjør vort højeste og eiendommelige Værd. Denne Bevidsthed er et Faktum i vor fornuftige Natur, hvorom vi have samme oprindelige Vished, som om Logikens højeste Grundsatning: at intet kan tænkes med modsigende Prædikater. Det er Fornuftvæsenet umuligt at fralægge sig denne Bevidsthed. Han kan ikke uden at give Slip paa de Begreber, der paa det nøjeste ere forbundne med hans Fornuftkarakter, ikke uden at gjøre sig afskyværdig i sine egne Øine, ikke uden at geraade i Strid og Modsigelse med sig selv, opsigte Morallovene Lydighed.« Om Umuligheden af at naa til nærmere Erkendelse af hin indre Fornuftfrihed udtaler han sig næste Side saaledes: »Men nu har Kritiken [Kant] godtgjort, at al menneskelig Sagkundskab maa faaes gennem Sandserne og er bunden til de Former, der a priori vedhænge Sandseligheden, Tid og Rum. Vi lære derfor allene Tingene at kjende saaledes, som de under disse subjektive Former vise sig for vort perciperende Subjekt, men hvad de i sig selv og uden Hensyn til den menneskelige Kjendeevne er, vil endog ved den dybeste Naturgranskning blive os ubekjendt. Da nu Fornuftideen om Frihed som en ubetinget og oversandselig Kausalitet langt overstiger al Erfa-

ring, saa er den og transcendent for den theoretiske Fornuft, hvis Virksomhed er indskrænket inden en muelig Erfarings Grændser. Alle Forsøg paa at godtgjøre Friheden paa den theoretiske Vei ville derfor evig mislykkes. Men uagtet Kritiken saaledes har betaget den theoretiske Fornuft al Udsigt til at godtgjøre Moralitetsbegrebernes Realitet, saa har den dog ved samme store Opdagelse, at vi kun kjende Fænomener, men ikke Ting i sig selv, gjort disse en vigtig Tjeneste, idet den har betrygget Friheden, uden hvilken en Morallov ej kan tænkes, mod alle theoretiske Angreb. Thi naar Fænomenerne tages for Ting i sig selv, saa kan man med Føie indvende mod Frihedsbegrebet, at det ingenlunde lader sig ene med Kausalitetsloven. Den praktiske Frihed forudsætter nemlig, at noget kunde og burde have skeet, som ikke er skeet, og at altsaa Naturaarsagerne ei ere absolut bestemmende, men at Mennesket besidder en Evne til at afbryde Naturaarsagernes Række og selv begynde en ny Række af Aarsager, d. e. transcendental Frihed.« En udførlig Polemik mod Rektor J. Boye ender han S. 71 (128) saaledes: »Vor theoretiske Fornuft er altsaa i Besiddelse af rene, nødvendige og almengyldige Sandheder. Det bliver da og muligt, at vor praktiske Fornuft kan foreskrive os Love, som den ei har lært af Erfaring, og stemple disse Love med Nødvendigheds og Almindeligheds Mærker. At den virkelig gjør dette, skulle vi faae at see i det følgende, da vi skulle opstille en Lov, der af det blotte Begreb om fornuftig Handlemaade kan udledes.« Tilsluttende Udtalelser i Tidsskriftet *Minerva* 1800 I 2, S. 314, viser, at han endnu nogen Tid optoges af at forfægte sin videnskabelige Begrundelse af Moralen.

I Prisskriftet eftersøges det rette Moralprincip efter et udførligt Skema, der sonder mellem materielle Principper — subjektive eller objektive med Underafdelinger — formelle eller blandede. De første af dem fyldestgør ikke Fordringerne om Nødvendighed og Almindelighed. Dette gælder Eudaimonismen (Epikur), for hvilken den fysiske Følelse er Viljens første Bestemmelsesgrund, og det gælder de engelske Filosofer, der ligesom senere Harald Høffding lader den moralske Følelse, Sympatien, være bestemmende. Ogsaa den sidste Gruppe toges der Afstand fra som ikke væsentlig forskellig fra det af Kant forfægtede formelle Princip. En lidt særlig Plads indtog hans Lærer, Professor Gamborgs Henvisning til at tage Analogi af Dyrenes Instinktliv, der er rettet paa deres eget og deres Afkoms Vel og normalt ogsaa Artens. Den Maade, hvorpaa hos Dyret det individuelle ifølge dets organiske Udvikling saa ubetinget er underordnet det artsmæssige, kunde ellers nok være belærende med Hensyn til dette Hovedpunkt.

Ørsted slutter sig til Kants formelle Princip — og deri mærker

man den vordende Jurist — der er saalydende: Handl af Agtelse for Pligt efter saadanne Maksimer, som kvalificerer sig til en almindelig Lovgivning. Dette Princip har, paaviser han, Almindelighed saavel som Nødvendighed, det er beaandet af Lighedstanken, og dets Drivfjeder er umiddelbar Bevidsthed og Følelse, der ved Samfundstrykket giver Moralbudet Overvægten over muligvis modstridende personlige Motiver. Opbygningen er filosofisk, han tager Afstand fra at give den kirkelig eller religiøs (deistisk) Begrundelse. Retsprincippet bestemtes saaledes: Enhver Handling er ret, efter hvis Maksime enhvers fri Vilkaarlighedsevne kan bestaa med alles Frihed efter en almindelig Lov. I Udviklingen om, hvorledes Moralens Drivfjeder virker, er Ørsted ikke saa ensidig som sit store Forbillede, at han kun skulde anse Handlingen for sædelig god, naar den moralske Lov virker paa en smertevækkende Maade, S. 298—310 (55—60). Hvorledes den moralske Lov kan virke paa denne Maade (som Drivfjeder) er, hedder det, for os uforstaaeligt, idet det usanselige her virker ind i det sanselige. Men ikke blot ren Agtelse for Pligt, ogsaa Udsigten til den Sjælero, som en god Samvittighed giver, og den rene moralske Religion er ægte Drivfjedre til Dyden, da de har deres Oprindelse fra hin Agtelse.

Afhandlingen var et Studenterarbejde. Naar Vilh. Andersen (Litteraturhistorie II, S. 948) siger, at han i sine Erindringer »forlængst har opgivet disse Ungdomsafhandlinger,« er Forholdet dog det, at han I, S. 26 (28), med øjensynlig Glæde har opfrisket Bekendtskabet. Om Prisskriftet siger han: »Overalt turde maaskee mit Arbeide endnu have nogen Brugbarhed for dem, som maatte ønske paa eet Sted at skaffe sig Bekjendtskab med flere Retninger i den Tids Bestræbelser paa hiine Videnskabers Gebeet«. Han formener, at hans Kritik »over de forskellige Moralprincipper er klar og bestemt og, efter Videnskabens daværende Standpunkt, taalelig vel begrundet.« I Hovedsagen finder han sin Gendrivelse i et Anhang af Rektor Boye tilfredsstillende og ligeledes af Professor Treschow. Den Sikkerhed, hvormed han forkyndte sin Mening, bemærker han selv med Rette, kunde vistnok ikke siges fri for Ubeskedenhed, og han bredte sig undertiden for meget. Overfor Kant var han til en vis Grad selvstændig. Skriftet mod Horrebow (Over Religionens moralske Grundvold, Minerva 1799 II, S. 44. Skr. i Udv., moralfilosofiske, S. 238) havde en forfejlet Udvikling om Aabenbaringsbegrebet, men Opgaven at afvise Kritikken af Kants Filosofi var løst. Altid rede til nidkært at virke for Sandhedens Udbredelse spidsede han Pennen mod mange i Repertoriet, saaledes mod K. L. Rahbek i Tilskueren, Rektor Boye i Statens Ven, Professor Jacob Baden i Universitetsjournalen og Dr. Odin Wolff i

Journal for Politik, Natur- og Menneskekundskab, og i Prisaftandlingen er han meget kritisk overfor de skeptiske og eudaimonistiske Moralsystemer. Polemikken mod Horrebow fortsattes i Minerva, til han selv blev led og ked af den, og den gamle Ørsted undrer sig over, at han vilde ofre den saa meget.

Hans daværende religiøse Standpunkt findes udtrykt i ovennævnte Afhandling om Religionens moralske Grundvold, der har Tilknytning til Kant. Denne har ved at gaa ind i vor aandige Naturs Allerhelligste fundet vort Væsens højeste Lov, hvori Tro paa Gud og Udødelighed er grundet. Moralprincippet, det kategoriske Imperativ, der ikke kan bevises, fordi det er fundamentalt, er denne Lov. Med Bestræbelsen for Imperativets Fyldestgørelse er forbundet Troen paa det Godes Realitet, og i den urokkelige Tillid til en moralsk Tingenes Orden (der udtømmer alt det moralske og for Menneskeheden vigtige i Begrebet om Gud) bestaar hele Religionens Væsen; mod videregaaende Spekulation advares. Nærmere bemærkes, at disse Tanker vel kun kommer frem, naar Moralloven stiller særlig store Krav. Med »Kristendommens beundringsværdige Stifter« i Spidsen anføres en Række historiske Personligheder, der har knyttet det religiøse til det moralske. Kant, siger han, »finder, at Kristendommens Lærdomme om Gud virkelig indeholder en hellig, efter Menneskets Fornødenheder afpasset og med de seneste filosofiske Begreber overensstemmende symbolsk Fremstilling af det guddommelige« ¹⁾.

I Minerva for 1800 trykte han sine Forelæsninger over Gesandters Hellighed og Strafferettens Grundlag. I 1799 og 1800 var han Medarbejder ved Professor R. Nyerups litteraturkritiske Kjøbenhavnske lærde Efterretninger, hvori han havde Anmelderbidrag af

¹⁾ Inden han i en senere Periode af sit Liv stillede sig paa kirkelig Grund, kan mærkes Afhandlingen om Forholdet mellem Religion og Stat fra 1807 (Eunomia I S. 43 og 47, Skr. i Udv., blandede S. 3 og 6). Det religiøse Sindelag opfattes her som lig Moraliteten, der søger sit højeste Gode og sin egentlige Nydelse udenfor den sanselige Verden. Noget mere er dog den religiøse Overbevisning om, at denne samme abstrakte Fornuft gaar igennem Menneskelivet og Naturen, saaledes at Mennesket ved sin lydige og frivillige Opfyldelse trænger ind i Naturens Grundplan. Kun den religiøse Overbevisning giver fuldkommen Klarhed, Fred, Ligevægt og Fasthed. Moraliteten er det første, men Religionen det største. Afhandlingen fra 1811 om Grænserne mellem Theorie og Praxis i Sædelæren, sammesteds S. 94 (32), giver som Modvægt mod det abstrakte en Udvikling af det individuelle Betydning for enhvers Bidrag til Udførelsen af den fælles Fornuftplan. Pligten til positiv Virksomhed vil idelig volde Tvivl, fordi den krydses af modstaaende Hensyn, de skarpe Grænser mellem det befalede og det forbudte maa derfor opgives. Det sædelige er ikke blot Videnskab, men Kunst. Afhandlingen er et vigtigt Bidrag til Oplysning om hans Metode paa Lovkyndighedens Omraade.

filosofisk og juridisk Indhold. Særlig maa nævnes en stor Anmeldelse af Professor Schlegels Naturretten efter den almindelige Retslæres Grundsætninger fra 1798 og af Schlegels »Astræa« for 1796—1800. Endvidere anmeldte han den af Søren Hempel, Ejer af Fyns Stifts Adressekontor og Bogtrykkeri, udgivne Bog *Min Mening om den nye Trykkeforordning* af 27. September 1799.

Efter at have forladt Ehlers Kollegium boede han endnu længe sammen med Broderen, der gik frem ad Naturvidenskabens Vej. De manuducerede og havde fælles Kasse.

Anmeldelsen af Søren Hempel, med hvem han langtfrå var enig, blev Udgangspunktet for hans næste Bog, og paa en mærkelig Maade tog han i denne ligesom Forskud paa sine modne Aars Opgaver, blandt hvilke Trykkefrihedens Ordning fik en saa stor Plads. Kronprinsen var blevet klar over, at ikke mindst Hensynet til fremmede Stater krævede Baand lagt paa de Danskes siden 1790 utøjlede »Pressefrækhed«, og Generalprokurør Christian Colbjørnsen, de Liberales og deriblandt Ørsteds Afgud fra Landboreformernes Dage, fik Opgaven at skrive den Forordning, der kom 27. September 1799. Den Enevælde, der udtalte sig i denne, var ikke den foran i Indledningen afmaalede, der tog Borgerne med paa Raad, men besjælet af en kraftig »Vi alene vide«-Aand. For Skrivefrækhedens store Synder, saasom Nedbrydning af Statens Regeringsform, Angreb paa Religion og Sædelighed, paa danske eller fremmede fyrstelige Personer eller paa Øvrighederne, sattes strænge Straffe af Livsstraf, Strafarbejde eller Landsforvisning for stedse eller paa Tid; naar Utilbørligheden var mindre, kunde de gaa ned til Fængsel paa Vand og Brød. Med Domfældelse, ogsaa for privat forfulgte Ærefornærmelser, indtraadte tillige livsvarig Censur og altsaa Kontrol med fremtidigt Skriveri. Skrifter paa under 24 Ark skulde forud forevises Politimesteren. En vidtgaaende Navngivelsespligt paalagdes Forfattere og andre. Efter Forordningens Fremkomst var Colbjørnsens Popularitet som blæst bort, og en almindelig Skuffelse og Irritation bredte sig. Opgaven var løst til Fuldkommenhed, og de mange §§ eftersporede med megen Udførlighed og Energi alle Emnets Kroge, de forudsaa og spærrede for Udflugter, og de nøjedes ikke med Forfatterens Ansvar, men gjorde Forlægger og Trykker subsidiært ansvarlige, Redaktør og Udgiver ansvarlige ved Siden af ham. Kandidat Ørsted besluttede at berolige Stemningen ved at tage Tyren ved Hornene og levere en strængt upartisk Forklaring til Forordningen. Subskriptionsindbydelse udsendtes i Juni 1800, og Bogen kom næste Aar med Fortale af Februar. Paa den ene Side følte han sig som Repræsentant for det skrivende Folk,

paa den anden Side følte han tillidsfuld Sympati med oplyst Enevælde. Ledemotivet for ham var blevet de Ord, der indledede § 7: »Da Vi aldeles ikke ville, at redelige og oplyste Mænd skulle hindres fra, med Frimodighed og Anstændighed offentlig at tilkjendegive deres Tanker om, hvad der, efter deres Indsigt, kunde bidrage til at fremme det almindelige Bedste; saa skal det ei heller være nogen forbudt at yttre sin Mening angaaende hvad han troer der kunde være at forbedre eller rette i Landets Love, Anordninger og offentlige Indretninger; dog følger det af sig selv, at Forfatteren bør udtrykke sig med Beskedenhed, og ei tilsidesætte den Ærbødighed han, som Borger og Undersaat, er Regjeringen og Lovgiveren skyldig.« Til at begynde med paapegede han overfor Medborgerne det overfladiske i at antage, at Manglen paa særlige Straffebestemmelser for trykte Skrifter kunde betyde ansvarsfri Udsendelse af saadanne. Man maatte finde sig i enten at have Regler om et Strafansvar for det trykte og udgivne eller at underkaste sig en Censors Tilbageholdelse deraf. I dette Valg vilde han holde sig til det første, men kunde dog godt tænke sig, at der var en Adgang til at underkaste sig Censur. Naar Censor havde givet Trykketilladelse og havde haft fornødent Materiale til at skønne over Tilfældet, forudsatte han til Gengæld, at Forfatteren var ansvarsfri. Naar den i 1798 afdøde Forkæmper for Trykkefrihed M. G. Birckner (hvis efterladte Skrifter Ørsted udgav) havde krævet en Grundlov, der sikrede Skribentens Adgang til at ytre sin kritiske Mening over Konstitutionen, Lovgivningen og Statsstyrelsen, maatte han som Jurist gøre opmærksom paa, at dette ikke lod sig skaffe. Men da Regenten maatte forudsættes at ønske at blive oplyst, kunde kun den Dadel være utilladelig og strafværdig, som ikke lader sig forklare af Hensigt til at oplyse Regeringen om Manglerne og Fejlene i de offentlige Indretninger, men alene af Hensigt til at opvække Folkets Misfornøjelse og tilvejebringe Gæring. Forordningen havde i en Slutningsparagraf givet en Forklaring paa dens brugte strafferetlige Udtryk »at laste« som dette at tillægge nogen eller noget en Ufuldkommenhed, der ej kan bestaa med dens Hensigt, og han udvikler overensstemmende hermed meget udførligt Sondringen mellem at laste Regeringens enkelte Handlinger (kun strafbart hvis urigtigt eller paa usømmelig Maade) og at laste Regeringen i enkelte Handlinger (ubetinget og alvorligt strafbart, fordi Regeringen angribes som overhovedet uskikket til at løse sin Op-gave). Han gaar ikke ind paa det meget betænkeligt lydende, at den strænge § 2 med sin stedsevarende Landsforvisning sidestiller under lige Værn »disse Rigers Konstitution« og »Kongens Regering«, som dog kun synes at være nogle Personer; en direkte Defi-

nition af sidstnævnte Udtryk mangler i ethvert Tilfælde. Det kunde tænkes, at Fdg. vilde opfatte Kongens Raadgivere, Gehejmestatsministrene, som dækkede af hans egen Uansvarlighed, men Ørsted opfatter aabenbart rigtigt Udtrykket »Kongens Regering« som ens-tydigt med »Regenten«, d.v.s. Kronprins Frederik og altsaa fremkaldt ved de øjeblikkelige Forhold i Styrelsen, at Kongen (der i § 1 nævnes som Genstand for Opstand) som sindssyg ikke kunde tænkes at blive gjort til Genstand for Kritik. Han havde ogsaa haft Trang til at give »en kort og almenfattelig Fremstilling af Retsvidenskabens Grundprincip« og hævdede derved »den moralske om end ikke juridiske Ret til Opstand mod den afskyelige Tyran«. At han endnu hang noget i det doktrinære, viser hans Begrundelse af stræng Straf dermed, at Forbryderen teoretisk taber alle sine Rettigheder og kvalificerer sig til vilkaarlig Behandling, naar han bryder Borgerforeningen. M. H. Bornemann indvendte med Rette, at den sunde Menneskeforstand og Menneskefølelse kræver et juridisk Forhold mellem Forbrydelse og Straf. Som stræng i Strafuldmaalning viste Ørsted sig alle Dage ud fra sin stærke Retsfølelse. Det lille Skrift skulde have været fortsat med en 2. Del, men Stemningen i Publikum havde lagt sig, og der var ikke Interesse for en videre Fordybelse i Enkelthederne. Kun et Brudstykke, omhandlende den politiske Skrivefrihed, blev derfor dette »Forsøg til en rigtig Fortolkning og Bedømmelse etc.«, der er skrevet med saa smittende Varme og ungdommelig Begejstring (Skr. i Udv., Tryk-kefriehedsarbejder).

Medens denne Bog er et vigtigt Vidnesbyrd om den unge Forfatters Standpunkt paa den offentlige Rets Omraade, fremkom han samme Aar paa det privatretlige med en vigtig Ydelse, idet han i Selskabet for Sandhed, en Repræsentation for Frisindet, oplæste Afhandlingen Om Regjeringens Ret til at ophæve eller forandre Stiftelser, som private Mænd have oprettet (Eunomia I, Skr. i Udv., privatretlige II, S. 1). Idet han gik ind for en saadan Berettigelse uden speciel Lovhjemmel og samtidig indskærpede, at den maatte udøves med Varsomhed, gjorde han det med Begrundelse i Ejendomsrettens Natur som en samfundsmæssig betinget, altsaa relativ Ret, og denne Begrundelse har siden været anerkendt og paaskønnet. Han anvender Betragtningssmaaden, naar der er Tale om at gøre Indgreb i Ejendomsret for at redde eget eller andres Liv, overfor uskadelig Brugs Ret og overfor Statens Indgreb, de almindelige som de specielle. Han begynder med at udvikle Naturretens Idé om Ejendomsretten som Retten til den ubetingede Raaden over Tingen ogsaa testamentarisk, hvad enten Retten tænkes stiftet ved Deklaration, Bemægtigelse eller Bearbejdning. Dette forkaster han

ANDERS SANDØE ØRSTED
Fotografi efter Hans Hansens Maleri (1806)
(Det nationalhistoriske Museum, Frederiksborg)

imidlertid som en uhensigtsmæssig Opfattelse og siger i Stedet, at Ejendomsretten maa tænkes som Frugten af et Forbund om at tildele enhver det fornødne efter visse Regler. Spørgsmaalet maa da sættes paa, hvad der fornuftigvis kunde være vedtaget ved et saaledes tænkt Forbund, og fra dette Udgangspunkt kommer han let til Resultatet. Efter denne Opstilling er Begrundelsen af den omspurgte Berettigelse for Kancelliet som Stiftelsernes Administrator ikke hentet fra den positive Rets Analogier og Grundsætninger, i hvilken Henseende Landbolovene vilde indeholde et særlig godt Materiale. Han gaar løs paa en snæver naturretlig Teori, men bekæmper den med anden Naturret kun rummeligere opfattet. Det er Vidnesbyrd om, at den naturretlige Synsmaade havde godt Tag i Bevidsthederne. Det forlyder dog ogsaa, at en og anden var betænkelig ved med denne Begrundelse — et fornuftsmæssigt Skøn og Paaberaabelse af rigtig Takt — at røre ved ærværdige Stiftelser, hvis Fundatsers Hellighed maaske omgærdedes med testamentariske Besværgelser. Ørsteds Retsopfattelse befinder sig øjensynligt paa dette Tidspunkt endnu kun paa Overgangen til Realismen.

I det nye Aarhundredes første Aar var dansk-norsk Retsvidenskabs unge Førstemand saaledes i Færd med stilfærdigt, men mærkbart at træde frem fra sin filosofiske Baggrund, og sit personlige Liv gav han et nyt Indhold ved at forlove sig med Oehlenschlägers 19-aarige Søster Sophie. De to Mænd, hun kom til at forene, stod endnu foran deres mægtige Udvikling indenfor Aandslivet, Adam i Guldhornenes ideale nordiske Rige, Anders Sandøe i Borgersamfundet som baaret af Rets- og Moralideen. Aaret 1801 satte han selv litterært som et Vendepunkt derved, at han i sin Bog om Tryk-kefriheden »paa en stiltiende Maade« forlod Naturretten og dens Tale om Naturstanden, hvor Retspligterne kun er Samvittighedspligter, og Retsloven mangler ikke blot Magtmidler, men Bestemt-
hed og Anvendelighed. Den Formular, han i Prisskriftet havde opstillet for den naturretlige Retslære: at bruge den udvortes Frihed saaledes, at andres udvortes Frihed kan bestaa dermed efter en almindelig Lovgivning, erkendte han som blot formal. Man maatte over til den positive Ret i det borgerlige Selskab. Den trygge Besiddelse af udvortes Frihed kan kun naas ved den Begrænsning, der følger med Underkastelsen i dette borgerlige Selskab. Han opstiller ingen historisk Fiktion om en Pagt. Synspunktet er det samme, som jeg i Indledningen har kaldt kollektiv Selvhævdelse. Han fremhæver ogsaa at have frigjort sig fra filosofiske Kunstord og Vendinger. I det hele var hans Sprog vel udviklet, klart, ukunstlet og levende. 29. Maj 1801 blev han overtallig Assessor i Hof- og Stadsretten i København.

1801 TIL 1813

Naar Ørsted allerede i 22 Aars Alderen kunde iføre sig Assessor-uniformen, var det efter den Tids Forhold ikke noget paafaldende og hverken alene en Anerkendelse af hans enestaaende Eksamenresultater og litterære Ydelser eller en Favorisering fra Regeringen for hans imødekommende Bog om Trykkefriheden. Men det var altsaa Virkningen af, at han ikke var kommen til Universitetet, og hvis man tænker sig, at han i Stedet var blevet ansat i Kancelliet, havde der antagelig været lukket af for hans rigt strømmende juridiske Produktion. Han vilde have manglet den Inspiration, som han nu kunde hente fra Behandlingen af borgerlige Retstvister og Straffesager saavel som fra Betragtningen af selve Retsmaskineriet, og som han slet ikke kunde undvære. Vel fordybede han sig ogsaa i Litteraturen, men en Bøgenes Mand var han ikke, og til rent begrebsmæssige og systematiske Udviklinger maatte han have hentet Inspirationen fra Katedret. De 12 Aar, der nu begyndte at rulle sig op for ham som Dommer, efter 1805 i Overretten, der forenedes med Hof- og Stadsretten, og efter 1810 i Højesteret var en frugtbar og personlig lykkelig Tid for ham. Justitiarius C. W. Falbe, som han satte meget højt og stod i udmærket Forhold til, satte ham med rigtig Vurdering af hans særlige Evner til Tjeneste i »den dømmende Ret«, der i kollegial Form havde at gøre med Dommenes Udarbejdelse paa Grundlag af de mellem Parterne vekslede Indlæg eller Udskrift af Forhørene optagne af en Assessor som Forhørsdommer. Med de saaledes afhørte Personer fik han altsaa ikke noget at gøre, og man kan vel nok sige, at hans praktiske Erfaring derved blev noget begrænset. Udover Indtryk paa anden Haand ved Kollegers Omtale kom han ikke, da han sad paa Afstand af den umiddelbare Berøring med dem, hvem indre og ydre ulykkelige Forhold havde bragt for Retten. Man finder heller ikke i hans strafferetlige Skrifter gengivet Erindringer om ejendommelige Forbrydertyper fra hans ældre Sager, og naar han paaberaaber sig sin »samlede kriminalistiske Erfaring«, har det ikke været denne per-

sonlige Side, der har fængslet ham, men han har set Tilfældene i Reglens Lys. Han gjorde dog ogsaa et Par Aar Tjeneste i den »lille Gældskommission«, der behandlede Sager under 10 Rbd., og da det generede ham at se Parter vente i timevis, fik han indført Paastævning til visse Klokkeslet. Han anvendtes tillige meget i Rettens Erklæringsvirksomhed. I Hof- og Stadsretstiden voterede han i saa at sige alle Sagerne og i Reglen som den første, der havde at skrive Domsudkastet.

Idet han i sine Erindringer med øjensynlig Glæde dvæler ved disse Aar, omtaler han, at han skønt uden nogen praktisk Fordannelse dog i flere Aar havde forberedt sig ved Øvelserne i det juridisk-praktiske Selskab, hvor han øvede sig baade som Sagfører og Dommer og havde opnaaet Valg til Assessor i »Overretten« (svarende til Højesteret). Selskabets Præsident var Professor F. T. Hurtigkarl, og der var knyttet fremragende Jurister dertil. Endvidere nævner han sin stadige Læsning af Domme i Sjællands Landstingstidende (Themis), af Fakultetsresponsa og Stampes Erklæringer, saa det fremgaar, at Dommervejen for ham maatte være den helt rigtige. Længe varede det ikke, før han havde vænnet sig til Arbejdsmetoden, han gennemlæste hurtigt Akterne og naaede let frem til sit Resultat. Det kollegiale Forhold i Retten var uden Gnidninger, og ingen søgte at unddrage sig det fælles Arbejde. Særlig maatte Ørsted paaskønne, at den Offentlighed om Rettens Arbejde, som han banede Vej for ved sin litterære Omtale og undertiden Kritik, ikke vakte Misstemning og Protester, hvilket naturligvis ogsaa beroede paa hans egen beskedne Fremtræden.

1802 blev han gift og fik noget senere Lejlighed i Vestergade. Den ringe Gage, der til at begynde med kun var 200 Rdl., gjorde Manuduktionen til hans Hovederhverv, og han udsøgte sig efterhaanden de mere interesserede Studenter som Elever; de senere Professorer J. L. A. Kolderup-Rosenvinge og F. C. Sibbern var iblandt dem. Ogsaa Forfatterhonorarerne maatte tages i Betragtning. Sophie Ørsted styrede myndigt det lille Hjem og plejede ham (»lille Asse«), da hans Helbredstilstand langt fra var god; noget lignende gjaldt iøvrigt hende selv. Hun var opvakt og livlig og aandelig interesseret, med et melankolsk Drag, og det skyldtes hende, at Hjemmet blev et Samlingssted for litterære Folk og Skønaander, noget lignende som Ægteparret Rahbeks paa Bakkehuset. Hovedpersonerne var Hans Christian Ørsted, der først blev gift 1814, og hendes Broder, indtil han i 1805 rejste bort for 4½ Aar og i Mellemtiden hjemsendte sine banebrydende Værker, og Sibbern, der som andre var forelsket i hendes indtagende Væsen. De modtog 1806—07 gæstfrit Digteren Jens Baggesen og overlod ham

for 3 Fjerdingaar Dagligstuen, hvor han arbejdede og besang hende paa en Maade, der kunde misforstaas og blev misforstaaet. Litteraturhistorien (Vilhelm Andersen II (1934)) erkender efter hans egne gentagne Udtalelser Digtene som Fantasileg, men det venskabelige Forhold afløstes ved hans senere Besøg af Kulde. Sibbern omtaler, at Ørsted var med i det selskabelige Samvær, idet han sluttede sit Arbejde Kl. 9 om Aftenen og »med Lethed kastede Arbejdets Tryk fra sig«. Ægteskabet var barnløst; først efter nogle Aar gjordes en lille Rejse i Nordsjælland. Sommerophold havde de dog paa Frederiksberg (i Smallegade ved Gadekæret), og undertiden opholdt hun sig hos Faderen, der var ansat paa Frederiksberg Slot, medens Ørsteds Søster Albertine, senere gift med den norske Embedsmand Georg Bull, styrede Huset for ham. Naar Manuuktionsindtægten paa Grund af Sygdom svigtede, kunde han komme i Pengeforlegenhed. Et Brev sidst i December 1812 til Broderen Hans Christian viser, at han under et flere Maaneder langt Sygdomsforfald havde set sig nødsaget til at optage 800 Rdl. af Penge, han bestyrede for Broderen, der var i Udlandet; han besluttede »dygtigt at forhøje Taksten« for sine Manuktioner. Til foranstaaende se Nic. Bøgh Fra Oehlenschlägers Kreds.

Historikeren Hans Jensen skriver i Biografisk Leksikon, 2. Udg., om Ørsted: »Han var som ung Dommer med til at dømme en fra Ejeren bortløbet Mulat, der som fri Mand havde deltaget i Slaget paa Reden, tilbage til det vestindiske Negerslaveri, og han forsvarede mange Aar senere denne Afgørelse. For Ørsted betød en Menneskeskæbne næppe nogen Sinde noget afgørende i Sammenligning med Vigtigheden af at hævde de een Gang af Staten givne Love og den dermed foreliggende Retsorden, og det synes at være den Kant'ske Pligtlære, der er gaaet ham i Blodet.« Det er ikke lykkedes mig at finde denne Dom eller den citerede Udtalelse. I sine Erindringer I, S. 35 (2. Udg., S. 35) siger han selv: »Skjøndt jeg for længst er kommen tilbage fra det Afguderie med Kants Lære, hvormed jeg indtraadte paa Forfatterbanen, saa har dog dens rene og kraftfulde Moral havt en Indvirkning paa mit Sind, som aldrig har tabt sig.« Forsaavidt er der da intet at indvende, men en Misforstaaelse af Dommerens Stilling er det at vente, at han skal ytre Medlidenhed med dem, hvem det gennem hans Dom gaar skævt, eller at antage, at han ingen saadan Følelse skulde have. Enhver Dommer, der efter almen Lov kom til det Resultat, at Mulattens Frihed ikke var bevaret, vilde dømme som Ørsted, naar Kongen ikke havde sat Frigivelse som Præmie for Krigsdeltagelsen. Den gammeldags Forhørsdommer, der arbejdede efter Inkvisitions-systemet med Udspørgen af Sigtede ud fra Formaalet at faa en

Tilstaaelse frem, kom i et ejendommeligt intimt Forhold til den for Forbrydelsen mistænkte, og naar han havde opnaaet en »ved oplyste Omstændigheder bestyrket Tilstaaelse«, havde han vundet en større Sejr for Borgersamfundet, end hvis Dommen kun kunde grundes paa en Række sammenstødende Omstændigheders vishedsskabende Evne, bag hvilke den domfældte stadig stod med sin Borgerskabet trodsende Benægtelse af Skyld. Der var nemlig da stor Mulighed for Skyldfølelse og Forbedring, altsaa Frivilligheden i Retslivet, der altid tiltalte Ørsted. Som allerede bemærket, faldt det ikke i hans Lod at virke i denne Art Dommerhverv, og han har derfor heller ikke litterært haft Lejlighed til at præstere noget i Retning af den tyske Kriminalist Feuerbachs berømmelige aktmæssige Fremstilling af mærkelige Forbrydelser, hvorved han, som Hans Jensens Bemærkning viser, kan have faaet et Udseende af Livsfjernhed, uagtet hans Afhandling fra 1811 om Grænserne mellem Teori og Praksis i Sædelæren bærer Vidne om stærk Indtrængen i det individuelle. At sætte Ørsted som Illustration af fiat jus, pereat mundus (lad Loven ske Fyldest, om saa Verden forgaar), vilde være blodig Uret.

Derimod kunde han med Rette betegnes som en nidkær Dommer, der for det første virkede ihærdigt for at se sine Anskuelser anerkendt. D. L. 5—9—2 lyder: »Lyser mand ikke op det hand hittede, da bliver han Tyv derfor«, og i en Dom af 26. Oktober 1801 om et Tilfælde af ulovlig Omgang med Hittegods vilde Ørsted anvende Tyvstraf, men blev overstemt, og Højesteret gav ligeledes kun lavere arbitrær Straf for dette, der ikke var opfattet som Tyveri i sædvanlig Forstand. Sin Meddelelse i Maanedstidenden om sin Mening ledsager han med følgende Ord: »At jeg altsaa har forsvaret en Mening, der er forkastet saavel af den Ret, hvoraf jeg har den Ære at være Medlem, som af Landets øverste Domstol, vil næppe nogen, der er berettiget til at dømme over litterær Conduite, anse for Indiskretion [ved Hemmeligholdelsens Tilsidesættelse]. Den videnskabelige Lovkyndige kan ikke ved nogen Autoritet, saa agtværdig denne end maatte være, lade sig standse i sin Granskning over Lovenes Aand og Mening, og den borgerlige og personlige Agtelse, som jeg skylder de hæderværdige Mænd, der har afsagt og stadfæstet bemeldte Dom, fornærmes vist ikke derved, at jeg holder en af dem antagen Mening, der for Resten fra Billighedens og Lovgivningspolitikens Side har saa overmaade meget for sig, og fra Lovfortolkningens Side heller ikke er uden rimelige Grunde, for ej at være strængt juridisk rigtig.« I Tyveriafhandlingen af 1809, S. 346 ff (Skr. i Udv., strafferetlige II, S. 244 ff) gentager han sin Udvikling, men da der var faldet Højesteretsdom

om Spørgsmaalet, ansaa han som Dommer Slaget for tabt for sig, og han kunde ikke følge sin impulsive Kollega Morgenstjerne, der bebrejdede Underretterne deres Følgagtighed overfor Højesteret, og at de »ofrede Selvfølelsen paa Forfængelighedens Alter«. I sine Erindringer I, S. 190 (2. Udg., S. 159) udvikler han, at han allerede inden sin Ansættelse havde haft denne sidstnævnte Anskuelse med Forkastelse af, at det kun skulde være et Klogskabsraad for at undgaa det Dommeransvar, der ved Dommens Underkendelse altid truede. Flere Steder havde han udviklet, at det vilde være højst fordærveligt og stride mod alle fornuftige Grundsætninger for Retsplejen, om de underordnede Dommere ej vilde erkende de i Højesteret antagne Retssætninger. Det var ham dog altid en uhyggelig Følelse, naar han ikke kunde forene det med sin egen videnskabelige Overbevisning, og det var ham behageligt, at han for det meste ved nøjere Eftertanke kom til den Indsigt, at den i Praxis antagne Mening var den rette. Hvad omtalte 5—9—2 angaar, ses han den 28. Maj 1811 i Højesteret udførligt at have udviklet sin teoretiske Anskuelse; da der her forelaa det særlige, at en medtalt først havde sat sig i ulovlig Besiddelse af den paagældende af ham derpaa henlagte Ting, kunde der imidlertid straffes for Tyveri, og de andre voterende fremhævede de for dem bindende Præjudikater for Forstaaelsen af 5—9—2; et Forsøg paa at ændre denne vilde da have været forgæves. Naar han anf. St. S. 241 (197) taler om »min Pligt, den jeg aldrig har svigtet, som Dommer af al Kraft at søge at gjøre min Overbevisning gjeldende«, saa bekræftes det i fuldt Maal ved den Undersøgelse af hans Voteringer, der ligger til Grund for min Bog om ham som Dommer. Gang paa Gang viser det sig, at det blev hans Anskuelse, der om ikke første Gang saa efter nogen Tids Forløb trængte igennem. Undertiden gjorde den det ikke f. Eks. i et Spørgsmaal om Beregning af Vekselrenter, men saa er Ørsteds Dissens ogsaa en sikker Genganger i disse Domskoncepter. Han lagde heri den Selvstændighed for Dagen, der overhovedet var Basis for hans Optræden som Jurist, og tillige en sejt Udholdenhed, som man maaske ikke vilde tiltro den beskedne og lavmælte, noget sarte unge Mand. Den norskfødte Filosof Henrik Steffens, der indtil 1804 var hans Omgangsfælle, siger om ham (Nic. Bøgh: *Fra Oehlschlægers Kreds* (1881) S. 53): »Han har en paafaldende Personlighed, han er stille, synes blød, eftergivende, taler lidet, sagte og mildt og viser sig højst beskedne. Han træder ingenlunde bestemt frem, og enhver tror at kunne beherske denne eftergivende Mand. Men med Forbavselse mærker man, hvorledes der hviler en klar Fasthed bag denne tilsyneladende Ubestemthed. Naar Samtalen bliver heftig, tier Ørsted, men naar den efter en lang Strid endes,

lader han nogen Tid gaa og ytrer sig da stille, næsten frygtsomt, men saa overbevisende og træffende, at man maa tilstaa, at han har afgjort Striden.« I nævnte Bog S. 65 og 124 er meddelt Prøver paa af Ørsted skrevne kriminelle og civile Domme, og man vil ved Sammenligning med senere Tidens Overrettsdomme lægge Mærke til den store Korthed, hvormed de er affattet, og som unægtelig maatte lette Arbejdet. Et Par Udtalelser kan anføres om, hvad han lagde Vægt paa ved Dommes Affattelse. I sin anonyme Anmeldelse i et Tidsskrift af Orla Lehmanns Forsvarstale i Højesteret i 1842 slutter Ørsted sig til Generalfiskalens Kritik af den mildere Overrettsdoms »smaalige sønderlemmende Udstykning af enkelte udrevne Fraser« i Stedet for at betone Helhedsindtrykket (Strejflys over Enevældens Retsliv (1949) S. 148). Samme Tanke ytrer han i Liv og Tid III S. 366, 2. Udg. S. 425 ved Omtale af Højesterets Dom af 9. Februar 1809 i Sagen om nogle Borgeres Betjening af de engelske Tropper: »Man kan ikke nægte, at der hos Juristerne har været og vel endnu tildeels er en for ringe Tilbøielighed til at ville bygge en Retssags Afgjørelse paa det, der ved et Totalblik over det hele givne Tilfælde i sin Sammenhæng indlyser den sunde Menneskeforstand, men som ei fuldstændig kan retfærdiggjøres enten ved en udtrykkelig Lovbestemmelse eller ved en Analyse af Begreberne.«

Om Strafferetsplejen udtaler han i Liv og Tid I S. 216 f, 2. Udg. S. 179 f: »Naar man sammenligner Lands-Over-Rettens Domme i criminelle Sager fra hiin Tid med den senere Tids, vil man finde dem en Deel strengere, medens der paa den anden Side i det Hele herskede noget større Lemfældighed end i den næstforegaende . . . Der herskede den Gang ingen særdeles Stemning for en forøget Mildhed i Straffelovene og deres Anvendelse. Hvad der i vor ældre Lovgivning havde Præg af Barbarie, var allerede enten afskaffet ved Lov eller blev dog i alt Fald afhjulpet ved benaadende Resolutioner, og den herskende Mening var den Tid, at vort Straffesystem, saaledes som det ved Hjælp af Benaadningsretten de facto blev lempet, ikke i det Hele var strengere end det til den retlige Ordens Beskjermelse var fornødent.« »Iøvrigt ere der enkelte af de Domme, hvori jeg til hiin Tid har deltaget, der nu forekommer mig for strenge, men det kan, hvor der er Spørgsmaal om Straffe-graders Udmaaling, ikke være anderledes end at Tidens almindelige Retning derpaa maa have en ikke ringe Indflydelse. Ligesom den offentlige Mening den Tid snarere var tilbøielig til at finde Lands-Overretten for mild end for streng, saaledes var det en stor Sjældenhed, at dens Domme bleve formildede i Højesteret.« I de faa Trykkefrihedssager, der kom for i hans Tid, Liv og Tid I Kap.

XVI, gik han vidt i lempelig Lovanvendelse, og han fandt Højesteret mærkelig stræng. Ved Gennemgangen af hans Førstevoteringer i Højesteret støder man paa nogle Tilfælde, hvor et strængt Standpunkt hos ham ikke har faaet Medhold hos Kollegerne, og paa lignende Maade naar der efter Sædvane i Tilslutning til afsagt Dødsdom skulde fremsættes Udtalelse om Benaadning. 14. Februar 1812 »vovede han saaledes ikke bestemt« at anbefale Benaadning til Bodil Andersdatter, der om Natten havde stukket Ild paa en Gaard, for at Tøj og Effekter tilhørende Ejerens den Nat fraværende Svingersøn, der havde besvangret hende og lovet hende Ægteskab, kunde brænde; der skete Skade for c. 40 Rdl. Han erkendte hendes fortvivlede Stilling, ikke ubegrundede Hævnlyst, gode Skudsmaal og aabne Tilstaaelse, men Mordbrandsforbrydelsen, der karakteriseres ved Faren for Menneskeliv, forekom ham for alvorlig; kun en af de øvrige Dommere fulgte ham.

Som et Konkurrenceforetagende til det juridisk-praktiske Selskab indbød han i Efteraaret 1805 i Juridisk Arkiv Nr. 9 til et »Institut for tilstundende juridiske Embedsmænds pragmatiske Dannelse«, der skulde give videregaaende Undervisning af juridiske Kandidater i etaarige Kursus ved Forelæsninger og skriftlige Øvelser. Han kunde dog for det første ikke love nogen Øvelse i mundtlig Procedure og Votering som i det ældre Selskabs til Højesteret svarende »Overret« (i denne blev han iøvrigt Præses i 1812). Hvor længe det gik, hører vi intet om, dog nok om betydningsfulde Foredrag, men mærkeligt, at han overkom det hele! I Januar 1809 oprettedes med Auditorium i Bispegaarden et Pastorseminarium for teologiske Kandidater i Stiftet, og som Lærer i Kirkeret »i hele dens Omfang« skulde han afholde halvaarlige Kursus. I Juridisk Arkiv Nr. 27—28 findes hans Indledningsforedrag, der viser hans store Interesse og Respekt for Opgaven, men i hans Produktion spiller det kirkeretlige ellers ingen Rolle, bortset naturligvis fra hans Indlæg af 1826. I 1810 fik han Dannebrogordenen efter den i 1808 udvidede Form, og samme Aar blev han paa sin Fødselsdag indvalgt i det kgl. danske Videnskabernes Selskab som en »ved Skrifter bekendt Lærd« d.v.s. Humaninst. Samme Dag fik han Udnævnelse som Assessor i Højesteret. Han havde allerede Aaret før haabet paa Avancementet, og efter hvad hans Broder skrev, blev han syg af Ærgrelse over Skuffelsen, men kom dog snart over det.

Idet en Sygdomsperiode paa over et Fjerdingaar maa fradrages, fik han en Virketid paa 2 Aar i den øverste Domstol. Han kom til at høre til de mange, der, tidligt indtraadte i Retten, atter gik ud for at tage en anden Stilling. Da Rettens højt ansete Justitiarius

Christian Colbjørnsen, der beholdt Stillingen til sin Død 17. December 1814, allerede et halvt Aar efter Ørsteds Indtræden var saa medtaget af Gigt, at han ikke kunde overkomme den korte Afstand fra sin Bolig i Stormgade Nr. 10 (til 1812, derefter Kongens Nytorv 28) til Rettens Sæde i Prinsens Palæ (Nationalmuseet), blev der kun Tale om et kortvarigt personligt Samarbejde med ham udenfor skriftlige Sager, hvormed Colbjørnsen formodentlig arbejdede ligesom med Erklæringssagerne. Colbjørnsen, der foruden sin glørværdige Virksomhed i Landbokommissionen i 1788—1804 havde gjort sig stærkt gældende som Generalprokurør og udført en Række Lovgivningsarbejder af høj Kvalitet, var Genstand for Ørsteds store Beundring. Klogskab og Energi prægede hans Forslag, og rent personlig havde han — meget forskellig fra den sagtmodige Ørsted — en udpræget Trang og Evne til at hævde sin Stilling og sin Person. I to Afhandlinger i Historisk Tidsskrift II. R. IV (1953—54) har jeg undersøgt de skelsættende Begivenheder i hans Embedsliv, først da han i 1788 demonstrativt søgte bort fra Højesteret som Kammeradvokat, og man paa Grund af Justitiarius, Grev S. v. d. Ostens energiske og sagligt begrundede Modstand blev nødt til at tage ham paa Ordet, og anden Gang da han i 1803—04 rejste et ubeføjet Klagemaal mod Kancellipræsidenten Frederik Moltke, og Kronprinsen, der ikke vilde undvære hans Tjeneste, lod ham gaa over i Højesteret, hvis Præsident Julius Kaas afløste Moltke, der gik tilbage til sit tidligere Administrationsfag. Colbjørnsen havde i begge Tilfælde Uret med Hensyn til personlig Optræden og ogsaa i det sidste med Hensyn til Stridens Genstand, Forstaaelsen af de kgl. Betjentes Privilegier af 11. Februar 1679, forsaavidt som disses Bestemmelse om Rangsrettigheders Overførelse til ægte Børn var bortfalden ved de senere Rangforordninger. At Privilegierne tillige indeholdt et ikke senere tilbagetaget Tilsgagn om at ville lade borgerlige avancere til de højeste Poster, var i den givne Sammenhæng uden Interesse. Ørsteds Tilslutning til Colbjørnsen i 1806 og 1810 (1831) er et af hans svage Steder, og i sine Erindringer tager han det ikke grundigt op, men udtaler en Anerkendelse af Colbjørnsens »Fremdragen« af den omtalte Grundsatning. Da han i denne Bog kommer stærkt ind paa Trykkefrihedens Historie, fordyber han sig ogsaa i Colbjørnsens Skæbne, som han syntes lignede hans egen: at blive ramt af en voldsom og ufortjent Nedgang i Popularitet (Liv og Tid I S. 71 ff, III S. 180 ff, 2. Udg. S. 64 ff og 358 ff). Det kan altsaa skønnes, at denne Side af hans Ansættelse i Højesteret har betydet meget for ham. Af Rettens Medlemmer kan iøvrigt nævnes C. B. Brorson, der med Assessorstillingen forbandt Ansættelse som Professor og udgav en bind-

stærk Fortolkning af D. L., og A. V. Moltke, der just med opnaaet 25 Aars Alder havde faaet Stemmeret som Assessor efterat have siddet i Retten fra sit 20. Aar, og som, da en afgaaet Assessor beholdt Gage, som velhavende overlod Ørsted sin ved et af de mærkelige Arrangementer, Tiden kendte; det var den senere Premierminister 1848—52.

Den fremskudte Stilling, han havde erhvervet sig i Overretten, kunde han ikke overføre til den øverste Domstol allerede af den Grund, at Præmisløsheden lagde et Slør over adskilligt, som først nogen Tids Indleven i Rettens Praksis kunde hæve. Meddelelse om afsagte Domme gaves vel gennem Adressekontorets Efterretninger og Jydske Efterretninger (senere Aalborg Stiftstidende), men en Samling i Bogform fandtes ikke; Udfaldet af Appellerne fra Sjællands Landsting gaves i »Themis«. Den 8. Maj 1811 melder Voteringsprotokollen om Ørsteds Indstilling af en arbitrær Straf af 4 Dages Fængsel paa Vand og Brød for en ung Mands Borttagelse fra en Have af Grønkaal til Værdi 8 Sk. for at erhverve en Pægl Brændevin; han støttede sig paa den ubetydelige Vinding og den nyere Politilovgivnings Aand, men fik noget andet at høre af Colbjørnsen, der først fremhævede, at vel Politimesteren, men ikke Politiretten kunde afgøre ringere Politiforseelser arbitrært. Idet han anvendte den befalede Form under Voteringen at tale, som om Kongen sad i Tronstolen, tilføjede han: »Jeg maa endnu som en særdeles vægtig Grund herfor tillægge, at endskønt Deres Majestæts Højeste Ret vel for at diminuerre Kvantiteten af den Forbryderen ved de foregaaende Instanser irrogerede Straf kan tage Sagens faktiske Omstændigheder i Betragtning, saa kan det dog ikke antages at være D. M.s Vilje, at den som øverste og sidste Instans kunde fravige Lovens Bud og diktere en arbitrær Straf, naar et Faktum var bevist at være saadant, som Loven selv har angivet. En saadan Fremgangsmaade vilde gøre Principerne vaklende. Den vilde tillige bringe de underordnede Domstole i Tvivl om, efter hvilke Grundsætninger der i Højesteret blev dømt, hvilket for andre Tilfælde kunde drage til Følge.« Lovbestemt Tyveristraf af 2 Maaneders Forbedringshus idømtes. Ørsted havde ubestemt været inde paa Spørgsmaalet i sin Tyveriafh. S. 234 f (Skr. i Udv., strafferetlige II S. 166 f). Selvfølgelig optoges han med fuld Interesse af Dagens Program i Retten, af at høre Advokaternes habile Foredrag og af at deltage i de erfarne Kollegers Drøftelser. Alligevel viste det sig, at han søgte bort, og der kan vel tænkes Sider ved Arbejdet i Højesteret, der gjorde det noget mindre tiltrækkende. Der manglede Adgangen til at folde sig ud i Domspræmisserne, og det laa maa-ske nær, at den ham tilvante litterære Virksomhed i Tilslutning til

Overrettens Domme, der nu manglede sin Forudsætning i den intime Forbindelse med Retten, ikke paa lignende Maade lod sig overføre paa Højesteret, der principielt skulde være stum om alt udover den konkrete Afgørelse.

Denne litterære Side havde imidlertid for Ørsted været det halve af Tilfredsstillelsen ved Dommergerningen. Han havde litterært haft to Inspirationskilder, den ene og den oprindelige var Læsningen af Lærebøgerne dels ved hans eget Studium, dels naar han gennemgik dem som Manuduktør, den anden var Arbejdet i Retten og de Erfaringer, han derved indhøstede. Dem gaar vi nu over til at betragte. Foran er talt om Philosophisk Repertorium, hvor Brødrene Ørsted afløste Stifterne, og som gik ind allerede i 1799. Han var heller ikke ene ved Starten af et juridisk Tidsskrift, da han var blevet Assessor. Tidsskriftet Themis, udgivet af Professor i Sorø, Vicelandsdommer H. N. Nissen, bragte 1796—1805 fuldstændige Referater med Ekstrakt af juridisk Indhold af Domme fra Sjællands Landsting, og ældre Samlinger gik tilbage til 1772 ogsaa omfattende Tinglæsninger; paa samme Maade forelaa der fra Fyenbo Landsting. Straks efter sin Ansættelse som 21-aarig Dommer i Hof- og Stadsretten havde B. H. v. Munthe af Morgenstierne begyndt Udgivelsen af Københavns juridisk-praktiske Maanedstidende, der i to Bind omfattede Hof- og Stadsretsdomme fra Aarene 1795 og 1796, tildels meddelt i en bred Form med Trykning af de vidtløftige Indlæg saaledes i den Sag, hvormed der sluttedes, og som havde angaaet Morgenstierne personlig. Med disse litterære Forgængere startedes i 1802 Juridisk Maanedstidende af Hof- og Stadsrettens 4 yngste Medlemmer: Morgenstierne, C. F. Lassen, J. K. Høst og Ørsted, og Programmet var foruden at levere Domsreferater efter Mønstret fra Themis at levere Afhandlinger. Aargangen skulde komme i to Bind, hvert paa 6 Hæfter, saaledes at hvert Hæfte havde sin særlige Udgiver. Ved anden Aargang var Morgenstierne kun med til 1. Bind; han var blevet Højesteretsadvokat og begyndte at fylde sine Hæfter med Referat af sine Procedurer, men saa blev han ved Højesteret fradømt sit Embede for Forsømmelse med at færdiggøre noget Assessorarbejde og urigtige Oplysninger til Undersøgelseskommisionen. Han kom dog senere paa Fode i Norge og optraadte ogsaa som Forfatter. Med anden Aargang sluttede dette Tidsskrift, men fortsattes i samme Spor med Juridisk Arkiv. Professor Chr. Krohg havde Aaret før begyndt Juridisk Arkiv som kun litterært; han var nu blevet Assessor i Norge, og med Nr. 3 begyndte Ørsted sin mangeaarige Virksomhed som juridisk Ene-redaktør. Arkivet sluttede med Nr. 30 i 1812. Maanedstidende og

Arkivet blev i Assessortiden Afløbskanalen for teoretiske Overvejelser fremkaldt af Praxis. Supplement til afdøde Generalauditor Nørregaards Forelæsninger over den danske og norske private Ret, hvis første Bind kom 1804, det andet 1806 og det tredje 1812, blev det samme for Ørsteds Lærervirksomhed.

Som et oplysende Stykke Selvbiografi meddeler jeg her Fortalen til 1. Bind: »De juridiske Anmærkninger og Afhandlinger, paa hvis Meddelelse jeg herved gør Begyndelsen, ere Frugter af Notater, som jeg fra den første Tid, jeg begyndte at dyrke Fædrelandet Lovkyndighed, har gjort i mit Exemplar af vor nu tabte Nørregaards System. Disse Notater havde vel oprindeligt allene Hensyn til eget Brug, men snart opstod dog, da de samlede sig til en betydelig Mængde, den Tanke hos mig, at de tillige kunde tjene som Materialier til et nyt System, hvortil jeg fandt vor Lovkyndighed saa høilig trængende, og hvis Udarbeidelse det var min faste Agt at paatage mig, saafremt ikke en dueligere Haand forekom mig. Imidlertid blev min borgerlige Stilling en anden end jeg den Tid, jeg nærede hiint Forsæt, havde gjort Regning paa, nemlig en academisk Lærers. Vel ere de for den største Deel interessante Forretninger, som ere forbundne med det Embede, jeg beklæder, langt fra at være ufrugtbare for Teorien; tvertimod er det naturligt, at den Praxis, et saadant Embede medfører, maa give Theoretikeren rig Anledning til at skue dybere ind i mange Retsforholds Væsen, end han vilde have været i Stand til uden dette Hjælpemiddel. Men da jeg ingenlunde kan anvende den Tid, mit Embede levner mig, paa videnskabelig Grandskning, men er nødsaget til at opoffre overhovedet i det mindste fem Timer daglig til private Underviisninger i Lovkyndigheden, saa indseer enhver, hvor lidet jeg, under saadanne Omstændigheder, er i Stand til at fyldestgøre min Drift til at ophjælpe min Videnskab. Længe havde jeg desaaarsag bestemt mig til at resignere paa al omfattende litterær Virksomhed; men dog opvaagnede omsider min gamle Drift igjen. Et nyt Systems Udarbeidelse har jeg vel ikke turdet paatage mig, thi den totale Reform, som jeg finder fornøden i de hidtil udkastede Systemers Organisation, fordrer en dybere og mere vedholdende Overtænkning, end jeg i min nærværende Situation kan anvende. Derimod har jeg troet, at en Bearbeidelse af de enkelte Materialier, jeg har samlet, vilde være den meest hensigtsmæssige Anvendelse, jeg af mine yderst faa Fritimer kunde gjøre til Fordeel for Lovkyndigheden; og Formen af et Supplement til Nørregaards System var baade den, jeg lettest kunde give mine Materialier, og den, hvori de, saavidt jeg kunde skjønne, vilde blive meest brugbare for Lovkyndighedens Dyrkere.

Saa vel af det foranførte, som af Værkets Indhold selv, vil man indsee, at dets Bestemmelse er langt fra at være indskrænket til at anføre de Anordninger, som enten ere forglemte af Sal. Nørregaard, eller udkomne efter at hans Lærebog er udarbejdet, men at det derhos og fornemmelig gaaer ud paa at opkaste og opløse saadanne Retsproblemer, som hidindtil ikke i vor Litteratur ere opkastede, eller dog ikke paa en, efter min Overbeviisning, tilfredsstillende Maade opløste. De af Nørregaard forglemte eller seenere end hans System udkomne Anordninger har jeg imidlertid, for Fuldstændighedens og Værkets Brugbarheds Skyld, maattet tage med, ligesom jeg og, med Hensyn hertil, har anmærket, hvad der af seenere juridiske Skribenter end Nørregaard, fornemmelig af vor ved sine Commentarer over alle Lovens Bøger saa fortjente Brorson, er gjort til Systemets Udvidelse og Berigtigelse. At jeg, uden Hensyn til det af Hr. Byfoged Viborg besørgede Tillæg, har anmærket de Anordninger, som allerede i dette findes anførte, vil nok, i Betragtning af dette Tillægs Beskaffenhed, Enhver billige . . .«

Jeg hæfter mig ved Bemærkningen om det tiltrængte »System for Lovkyndigheden«. Hvad han her ved Begyndelsen af sin Bane udtalte, gentog han i nogle efterladte retsvidenskabelige Udarbejdelser, trykt i Juridisk Tidsskrift 1918, se min Ø.-Biografi S. 306: han var uenig, men havde ikke noget eget System færdigt. Sine Afhandlinger om Tyveriforbrydelsen og om Manddrabsforbrydelsen betegner han selv som systematiske, hvorved vel menes fuldstændige og med udtømmende Begrebsanalyse. Forsaa vidt man ved Systemet tænker paa Klassificeringen af Retsreglerne som i Goos' almindelige Retslære med Sondring mellem Retsanordning og Retshaandhævelse indenfor første Led mellem offentlig Ret og privat Ret og derpaa videre i Undersøndringer, forekommer Savnet af en saadan formel Systematisering mig nu ikke at være betydeligt; den reale Uddybelse er naturligvis noget andet. I Liv og Tid I S. 145 (2. Udg. S. 123) har Talen om Systemet veget Pladsen for en Udvikling om den rette Retsfilosofi. Den skulde »behandle alle de vigtigste Retsforhold saaledes, som de fornuftigvis bør ordnes saavel med Hensyn til at sikkre alle Individets Frihed og Personlighed, som til Befordring af Samfundets fremskridende Velbefindende, og det ikke blot sanselig taget, men ogsaa forsaavidt det bestaaer i de høiere Livsgoder.« »Den skulde saaledes afhandle baade selve Statsforfatningen og de mange andre i ethvert Statssamfund fornødne offentlige Indretninger, som t. Ex. Retsorganisationen saavel som Rettergangsmaaden, Kirke- og Underviisningsvæsenet, Fatigvæsenet med meget mere. Ved enhver Materies Behandling burde det Almeengyldige udhæves, og det saaledes, at det gaaer foran

det, som med Hensyn til de forskellige Tilstande og Forholde kan blive at bestemme paa forskjellig Maade. Men til det Almeengyldige vilde ikke blot høre det Lidet, som kan siges at være nøie bestemt ved en reen Fornuftnødvendighed, men ogsaa Alt, hvad der under den Civilisationsgrad, der hersker i alle nogenlunde udviklede Stater, maa gælde overalt (jus, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit).« Statsøkonomien, der skal vejlede med Hensyn til Ordningen af Ejendoms-, Omsætnings-, Nærings- og Skatteforholdene, vilde herved være uundværlig. »En Retsphilosophie, som den jeg tænker mig, vilde i en nogenlunde grundig Behandling vistnok paa en ganske anden Maade føre ind i de virkelige Retsforhold og danne til sund og frugtbar Eftertanke over disses Befæstelse og Forædling, end den sædvanlige Naturret. Hvor fattig er denne ikke, naar den indskrænkes til det, der med noget Slags Skin kan ved Analyse udbringes af det opstillede øverste Retsprincip.« Imidlertid tager han ogsaa Begrebet den naturlige Ret i en helt anden Betydning, S. 148 (125). Den i en given Stat gældende Ret bestaar ikke »blot af udtrykkelige Lovforskrifter, men for en stor Deel ogsaa af Regler, som den almindelige Folkebevidsthed har anerkjendt som grundede i Samfundets Tarv, saaledes som samme under Medvirkning af Folkets Character, Sæder, religiøse Forestillinger, historiske Begivenheder og andre Forhold, er bleven opfattet. Disse Retsregler have for en stor Deel dannet sig inden skrevne Love bleve til; ei heller har nogen Lovgiver gjort Forsøg paa at optegne alle saadanne Regler, men derimod forudsat dem som givne samt dertil idelig knyttet enkelte Bestemmelser, hvorved deres Tilværelse og Gyldighed har faaet en bestemt Erkjendelse. Alt dette . . . maa i Ordets rette Forstand siges at være naturlig Ret.«

Forud for dette Stykke Ønsketænkning, hvorom han bemærker, at han i sin høje Alder ikke tør tænke paa at lægge Haand paa Gennemførelsen, har han rekapituleret Afhandlingen af 1807 om Forholdet mellem Religion og Stat, hvori han afviste Fichtes Konstruktion af en paa blot politimæssig Tvang opbygget Stat og fremhævede Religion og Moral som de uundværlige Støtter, og hvorved han afkastede »et længe herskende Systems Tvang.« Det var en Levning fra Kants Skole, at Ørsted, der — som afdøde Retspræsident R. S. Gram holdt paa — var et Stykke af en Teolog, som Modstykke til Retsloven kun havde Moralloven og Religionen, men ikke fulgte Thomas Hobbes i Renæssancens Paapegning af Selvhævdelse og Fornuft som den positive Rets bærende personlige Faktorer, se I Justitias Tjeneste (1954) S. 133. Men som før bemærket er Hovedsagen, at han i det hele kræver Opmærksomhed for personlige Faktorer.

Inden jeg gaar over til at fremstille Ørsteds litterære Produktion i Assessortiden, maa jeg redegøre for den naturretlige Viden- skab, som han havde forefundet, da han fik sin Uddannelse, og selv en Tid sluttet sig til, men derpaa forladt. Den var forskellig baade fra de legislativt anbefalelsesværdige Normalnormer, han vilde opstille i en Retsfilosofi, og fra de folkelige Leveregler, som han i Mangel af anden passende Benævnelse kaldte naturlige Rets- regler. Forskellig maaske ikke i Resultater, men i Begrundelse og forkastelig i sin Metode. I den Skikkelse, hvori Naturretten paa hans Tid var foredraget, stammede den fra de tyske Universiteters Høvding, den encyklopædiske Halle-Professor Christian Wolf, 1679—1754, hvis filosofisk begrundede Morallære og Teologi det tilfaldt Kant at fortrænge med sin kritiske Metode. Ørsteds Lære- bog i Faget havde været den af Professor Lauritz Nørregaard (1745—1804) i andet Oplag i 1784 udgivne Natur-Rettens første Grunde, en Bog paa 474 Sider og 708 §§'er. Ørsted stiftede som før omtalt tidlig Bekendtskab med den, nemlig som Dreng i Rudkø- bing, hvor han eksamineredes i den af den stedlige Dommer og forelagde ham sine Tvivlsspørgsmaal. Jeg havde, siger han i Liv og Tid, »sat mig ind i den hele, rigtignok ikke meget dybsindige, Tankegang, der gik igjennem denne temmelig vidtløftige Lærebog.« Et Rids af Indholdet vil ikke kunne undværes. Indledningsvis an- gives og defineres en Vrimmel af Forhold og menneskelige Egen- skaber (altsammen med vedføjet latinsk Angivelse), der kan have Betydning i Samfundslivet, efterat det er fastslaaet, at Menneske- naturen er fælles og uforanderlig og i denne Egenskab Sæde for naturlige Rettigheder og Forpligtelser, forskellige fra de positive i Staten. Som de naturlige Loves første Grundregel opstilles: for- frem din Fuldkommenhed, hvortil behøves Kundskab om Gud og hans Fuldkommenheder. Naturens Ret kan ikke forandres ved bor- gerlige Love og som moralske bevirker deres Efterlevelse Lyksalig- hed. Naturens Ret sondres i den medfødte eller absolute og den hypotetiske, der forudsætter en foregaaende Gerning. Den med- fødte Naturens Ret afføder Pligter mod Gud, hvorved Læren an- tager Karakter af Katekismus men dog lader Forskellen mellem naturlig og aabenbaret Religion ligge, Pligter mod Mennesket selv, mod andre Mennesker og mod de umælende Dyr. Alt udspecifi- ceres til det yderste. Som en Prøve kan anføres § 268: »Sikkerhed er en Tilstand, i hvilken man troer sig fri for Beskadigelse i Frem- tiden. Usikkerhed er tvertimod. Enhver seer letteligen, at Usik- kerhed er en Ufuldkommenhed og Sikkerhed derimod en Fuldkom- menhed. Haver nu et Menneske fuldkommen Rettighed til alt det, uden hvilket han ei kan forfremme sin Fuldkommenhed og afvende

sin Ufuldkommenhed, saa følger heraf, at et Menneske haver fuldkommen Ret til alle de Midler, uden hvilke han ikke kan see sig sikker for Fremtiden.« Man lægger Mærke til Slutningen fra en selvopfundne Definition og dens abstrakte og ubetingede Form. Paa lignende Maade hedder det om Krigen i § 277, at alle de Midler og al den Magt er tilladelig, som behøves for at opnaa Krigens Hensigt. Den hypotetiske Naturens Ret, der meddeles efter et Kapitel om Pligter i Henseende til Talen, falder i Ejendomsret, Forbundsret og Selskabsret, der atter sondres i Husret, Statsret m. v. Ejendomsretten opfattes individualistisk, og Berettigelsen af Hævd siges ikke at være indlysende for alle. Bogen gaar videre gennem det fra Romerretten kendte Pensum med sit enstrengede Ræsonnement, der let klarer Problemerne. I Statsretten hedder det, at forestilles alle Slags Regeringer hver for sig saa fuldkomne, som deres Natur og Dannelse kan tillade, maa man tilstaa Monarkiet saadanne Fordele, som ingen af de andre Regeringsformer er i Stand til at have. I Slutningen af Bogen vendes der tilbage til den borgerlige Ret fra Synspunktet af at være en Opgave for Staten, endvidere behandles Kriminalret, Proces og Folkeret.

Man kan ikke lade være at sammenligne Nørregaards Epigonværk med den Introduktion til Natur- og Folkeretten ogsaa kaldet »Moralsk Kierne«, som Ludvig Holberg udgav 1716, og som i hans Levetid opnaaede 5 Oplag; mærkelig nok har Frantz Dahl ikke nævnt den i sine Hovedpunkter af dansk Retsvidenskabs Historie, og den nævnes heller ikke af Ørsted. Holberg følger Grotius og Pufendorf, Naturrettens Klassikere, og hans Værk, der ikke er udstykket i §§'er, men forsynet med Marginalnoter, læses i Dag med Fornøjelse, hvad ikke gælder Nørregaards. Afsnittet om Pligter mod Gud findes ikke, men det bemærkes blot, at Gud er Autor til Naturretten derved, at han skabte Mennesket til at være sociable. De borgerlige Love kommer derefter som en Selvfølge; hvis de er stridende mod Naturen, er de daarlige, men det hævdes ikke, at de kan tilsidesættes. I Virkeligheden ligger den »moralske Kærne« nær op ad den Ørstedes Retsfilosofi. Betragtningerne, der indfletter Citater af D. L., er gedigne og realbetonede.

Ørstedes egentlige videnskabelige Kontrapart paa Naturrettens Omraade blev Professor J. F. V. Schlegel (1765—1836), der ligesom han havde været fremragende ved Universitetet i ung Alder og allerede i 1789 blev Professor. Ørstedes Anmeldelser i Kjøbenhavnske lærde Efterretninger 1799 (Nr. 23—30) og 1807 (Nr. 10—12) af hans Naturretten eller den almindelige Retslæres Grundsætninger henholdsvis første Udgave 1798 og anden 1805 blev en dramatisk Episode i hans Liv. Det viste sig her som oftere senere, at ligesaa

blid og hensynsfuld han af Naturen var, ligesaa irritabel blev han, naar han følte sig mistydet eller traadt for nær, og hans Sandhedstrang tillod ham ikke at holde sin Mening tilbage. Adjunktkonkurrencen var besluttet 17. Maj 1799, og det maa have været under dens Forløb, at Anmeldelsen begyndte at komme i Nr. 23 (aarligen kom 52 Numre). Den var anonym, og det falder lidt kejtet, naar Recensenten citerer Ørsteds Prisskrift af 1798 med Tilslutning; Schlegel har dog vel været orienteret, men med Henblik paa Konkurrencens Bedømmelse har Anmeldelsen ikke været praktisk, da den rummede adskillig Kritik. Den endte med at fylde 77 Sider. Recensenten bekender straks sin Uenighed i at lade Retslæren have fælles Grundprincip med Moralen, saaledes som Kant lærte. Han følger Fichte, der dog gaar for vidt, men har Ret i, at der først i Staten, altsaa ikke i en Naturstand, kan tales om Ret. Han anser Bogen »for et særdeles vigtigt Værk især med Hensyn til, at det er den, der for største Delen vil bestemme, hvor lys og rigtig Indsigt de fleste af vore Lovkyndigheds Dyrkere vil faa i den Del af deres Videnskab, uden hvilken det øvrige, som Kant siger, vel kan være smukt nok men lig Æsopi Skabilkenhoved ingen Hjerne har.« Nørregaards Bog ses der aabenbart helt bort fra. Han udtaler ogsaa sin Anerkendelse af Forfatterens Arbejde i Retsfilosofien og ved sine Forelæsninger, »hvorved han har bidraget saare meget til at udbrede Filosofi og filosofisk Aand blandt Lovkyndighedens Dyrkere.« Overensstemmende hermed tages der ikke principiel Afstand fra den Opstilling af Principper, hvori første Del, den medfødte Naturret, udtømmes. Der var opstillet to permissive (tilladende) Regler 1) »Du er berettiget til at fordrø af andre, at de undlader alle de Gjerninger, hvorved din udvortes Frihed vilkaarlig indskrænkes,« 2) »Du er beføjet til at foretage alle de udvortes Gjerninger, hvorved andres Frihed ikke vilkaarlig indskrænkes.« Af Frihedsprincippet deduceres Menneskets negative Ret til Agtelse og to Sætninger Recensenten tager Afstand fra: at det er retstridigt at udtale sig om en andens virkelig begaaede Forbrydelse, naar man ikke selv har været Genstand for den, altsaa selv om Bevis føres, og at der er Retspligt til ikke at krænke afdødes Ære. Der opstilles et formelt Princip om den udvortes Lighed og et subjektivt Princip: »Brug ikke udvortes andre Mennesker som blot Middel, men altid tillige som Øjemed«, samt et materielt: »Frem en saadan Forening, hvorved Menneskene (du selv og andre) muligst betrygges for at bruges som blot Middel af hinanden indbyrdes uden at de tabe noget af deres lovmæssige Frihed.« Under den anvendte Naturret handles først om Ejendomsretten, der af Schlegel deduceres af Bemægtigelsen som givende udelukkende og fuldkommen Ret, hvor-

til bemærkes: »Dette Fundament for Ejendomsretten finde vi saare svagt, og vi undre os højlig over, at en Mand af Prof. Schlegels Indsigter og Tænksomhed har kunnet antage en saa løs Theorie.« En lang Gendrivelse følger, der altsaa foregriber Foredraget i Selskabet For Sandhed 1801. Videre omhandles den naturlige Tvangsret (under Manglen af et Overherredømme), Forbund, hvor der søges konstrueret Samtidighed i Erklæringerne, det ægteskabelige Selskab, hvor der skal føres Bevis for Monogamiets Ret, og det faderlige Selskab. Derefter gaas der over til Statsretten — den tilgrundliggende Retspagt opfattes ikke som historisk Kendsgerning, men som Fornuftidé — og herunder dvæles særlig ved Strafferetten, hvor Schlegel med Kant opstiller Gengældelsesprincippet, medens Recensenten med Fichte opstiller Sikkerhed som Straffelovens Øjemed og Rettensnor. Dette Frafald fra Kant var, se foran S. 17, kommen frem i den første Konkurrenceforelæsning og havde ifølge Liv og Tid fremkaldt Censorernes Besværing over »adskillige Paradokser«, en Bemærkning, hvis Berettigelse Ørsted senere kunde anerkende. Paradoks var i Virkeligheden Recensentens Forkastelse af Dommernes Berettigelse til at »afsigte Domme efter Fornuftens Fordringer og Lovgivningens Analogi og at paalægge overordentlige Straffe for overordentlige Forbrydelser.« »Den Domstolene tilstaaede eller af dem usurperede Myndighed til at supplere og korrigere Loven er aabenbar en Aarsag til den Søvnagtighed, hvormed Lovgivningens Forbedring i Almindelighed drives. Naar alle Tilfælde, som ikke var afgjorte ved Lovene, bleve indberettede til en Lovkommission, der havde at udarbejde en ny Lov, over dette Tilfælde for Fremtiden, saa vilde snart Lovgivningen naae en høj Grad af Fuldstændighed, især da et saadant Tilfælde let vilde give Lovkommissionen Anledning til at tænke paa og bestemme mange andre, idet den eftersøgte det Princip, hvorefter der skulde decideres.« Hvis Ørsted i senere Aar paany læste disse Linier, ligesaa rigtige som umulige efter Lovgivningstilstanden, maatte han smile. At den 13 Aar ældre Schlegel ansaa ham for meget ungdommelig, kan ikke undre. Anmeldelsen, der sluttelig har behandlet Folkeretten, fremhæver tilsidst Sagens Vigtighed, der har begrundet Udførligheden, og han finder det naturligt, at Schlegel har haft vanskeligt ved at resignere overfor den videnskabelige Fornyelse, der skyldes Fichte. Tonen i Anmeldelsen havde været behersket, men idelig havde der været bebrejdet Forfatteren ikke at være konsekvent og at hans Udtalelser ikke holdt Prøve.

Da anden forbedrede Udgave af Naturretten kom i 1805 med et Forord indeholdende Sidehug mod Fichtes System som nedværdigende Retslæren til blot Politik under Navn af Realisme og

uden at nævne Ørsteds Prisskrift i den udførlige Litteraturfortegnelse, varede det noget, inden Ørsted, denne Gang under Navn, kom med en Anmeldelse i de lærde Efterretninger Nr. 10—12, stor 37 Sider. I Tillæg til Nr. 15 faldt Schlegel ind med et Svar paa 14 Sider, og i en kort Replik bebudede Ørsted en Imødegaaelse, der dog overførtes til Juridisk Arkiv Nr. 11.

Han indleder med at bemærke, at han nu tror at have vundet et modnere og friere Blik paa denne Videnskab, og at han nu kendte Bogen nøjere fra daglig Gennemgang med yngre studerende. I Parentes bemærket maa det aarlange Manuduktørarbejde med Naturretten, som han inderlig afskyede, have været en Prøvelse for ham. Dels af personlige Grunde, dels ifølge en mindre rigtig Metode havde han første Gang forbigaaet meget, som han nu fandt vigtigt til rettelig at karakterisere Bogen, og flere Ting havde han ladet ligge som formentlige Inkurier, men da de ikke er rettet, fordrer de alvorlig Paatale. Det vil forstaas, at Tonen er blevet skarpere, men at gaa ind paa de tallose Enkeltheder er ugørligt. Referatet af den første Anmeldelse vil have givet et Begreb om den besynderlige Deduktion fra postulerede Principper, »at man bringer det igen udaf Begrebet, som man først fra Empirien har ført ind med sig.« Han slutter saaledes: »Usigelig kært havde det været mig, om jeg kunde have rost i Stedet for at dadle. Den og i anden Henseende fortjente Forfatters Foretagende at lægge den kritiske Philosophie til Grund for sine Forelæsninger over Naturretten var fra Begyndelsen af en højst agtværdig og for den studerende Ungdom gavnrig progressiv Tendents. Skade at den saa snart vendte om paa den regressive Side. Forfatteren sluttede tidlig sin egen Fremskriden paa den filosofiske Bane og synes at fordre, at Videnskaben selv med det samme skulde standse sin Fremgang . . . At jeg ikke har skrevet min Recension uden Ulyst, vil man kunne skjønne af den lange Tid, jeg har ladet dette Arbejde henhvile, skjøndt det allene bestod i at nedskrive nogle Bemærkninger, jeg allerede for længe siden har gjort over Bogen. Men jeg var af mere end een Aarsag opfordret til at meddele min Dom over Værket og kunde ei med Samvittighed dømme anderledes end jeg har gjort.«

Schlegel erklærer i sin Antikritik at ville have ladet Recensionen ubesvaret, hvis Ørsted havde afholdt sig fra aabenbare Ordfordrejelser ved at tillægge ham Meninger, han ikke havde bekendt sig til, og at paadigte ham Modsigelser, der ikke fandtes. Det drejede sig om forsætlige Mistydninger, der berøvede Recensenten videnskabelig Hæder. Nutidsjuristen kan iøvrigt ikke let trænge ind i det besynderlige Fag og dets Terminologi, saaledes at en selvstændig Mening kan naas. Beskyldningen for Uredelighed kunde

Ørsted ikke lade sidde, og Imødegaaelsen blev ikke ganske kortfattet, 101 Sider. Slutningen kom til at lyde saaledes: »[Derimod] har jeg den retfærdigste Aarsag til at besvære mig over de fornærmende Beskyldninger, hvormed min Modstander ei allene uden et Skin af Sandhed men endog til Trods for den haandgribeligste Sandhed har angrebet mig. Imidlertid kan jeg for min Person være ganske ubekymret herved, thi at han hver Gang han har sigtet mig for Usandhed, selv grovelig har forsyndet sig mod Sandheden, er saaledes viist, at jeg er fuldkommen sikker for, at han ikke vil være i Stand til at frembringe endog Skygge af Gjendrivelse. Men for hans egen Skyld smerter det mig dybt, at han har kunnet nedlade sig til en saa uværdig Fremgangsmaade. Denne kan ikke andet end fremkalde almindelige Betragtninger hos dem, der kender noget til de senere Tiders Bevægelser i Litteraturen. Disse have leveret mange Eksempler paa, til hvilke Yderligheder forfængelig Stræben efter at vedligeholde Fordringer, der ei lade dem forsvare ved Sandhedens Vaaben, kan bringe endog Forfattere, som man ellers maatte tiltroe Følelse for Ære og Retskaffenhed. Ved slige Syn gribes Sindet af Vemod og Skræk. Hvo som endnu staaer, han anraabe sin Skytsengel om at bevare sig for et saadant Fald.«

Sammenstødet havde afsløret den dybere Berettigelse af (og vel ogsaa Grunden til), at Ørsted ikke i 1799 knyttedes til Universitetet. Da han, kort efter at være blevet sin egen Herre, havde gjort sig til Bannerfører for Fichtes Lære, at Ret kun er positiv gældende Ret, hørte han ikke hjemme i et Fakultet, hvis ledende Mand og hvis ledende Fag stod paa Kantisk Naturrets Moralgrund; han maatte hellere være freelance. Aarene, der gik, viste mere og mere paa den ene Side, at han kunde yde alt det nye, der var Trang til, og paa den anden Side, at der praktisk talt intet ydedes fra Fakultetet. Dette gjaldt i de væsentlige Fag Schlegel, som det gjaldt M. H. Bornemann (1776—1840) og F. T. Hurtigkarl (1763—1829). Fakultetet kom først paa Fode, da Ørsteds Elever indtog Pladserne: J. O. Hansen. P. G. Bang, A. W. Scheel, T. Algreen-Ussing og de yngre; men de førstnævnte Professorer holdt længe ud. Baade en Tilfredsstillelse for Ørsted og en Spore til fortsat Yden laa der vel deri, at en Sammenligning mellem den privatvirkende Forfatter og Fakultetet saa afgjort var til den førstes Fordel.

Det bliver derefter den ret omfattende Opgave at fremstille hans Forfattervirksomhed i Assessortiden som frigjort for Skoleteoriene. Dette kunde gøres ved en systematisk Gruppering af Emnerne, som det naturligt skete i det Nellesmann-Øllgaard-Goos'ske Samlingsværk (citeret ved Navnene), men det stemmer bedre med den

biografiske Linie at gaa frem efter Tidsfølgen. Derved bliver Billedet ganske vist kalejdoskopisk, snart er han ved et snart ved et helt andet Emne, men saaledes bevægede han sig altsaa fremad paa Forfatterbanen. Hvad han skulde kaste sig over for at holde Tidsskrifternes litterære Afdeling i Gang, beroede ofte paa, hvilke Sager han havde haft at votere i, eller hvilken Litteratur der var kommen til ham. Som Forfatter arbejdede han netop ikke systematisk men kasuistisk, og Indtrykket heraf vilde udviskes, hvis en systematisk Sortering blev bestemmende. Særlig Interesse vil det have, naar der som Baggrund kan paavises visse Domsafgørelser, han har deltaget i og maaske været bestemmende for, men hans Domme uden eller med ganske kortfattet Kommentar omtales ikke.

En saadan er ikke fundet ved den første kortfattede Notits i Jur. M. Tid., 2. H., 1802, der tager Afstand fra den almindelige Antagelse, at Giveren baade efter rigtige Retsgrundsætninger og ifølge vore Love bør tilsvare Vanhjemmel, altsaa erstatte mulig manglende Ret til Tingen. Naar Giveren selv har erhvervet Tingen redelig, kan han, finder Ørsted, efter almindelig Ret ikke blive erstatningspligtig, og da Lovene ikke hjemler det modsatte, maa dette være Ordningen. I Supplementet I, § 49, hvor det gentages, er det taget ind i en almindelig Udvikling om Naturretens Vigtighed ifølge vore Loves Ufuldstændighed, og Naturretten er her taget i Betydningen af almindelige Retfærdigheds- og Billighedsregler. D.L. 5—3—30, der hjemler Erstatning, forudsætter, at Giveren selv har skabt Vanhjemmelen. Se Skr. i Udv., privatretlige II.

I to følgende Artikler om Tyveri og Ran spores derimod Indtryk fra Praxis. Han spørger, om »Hensigt til egen Fordel« er en nødvendig Egenskab ved disse Forbrydelser, men idet han sonder mellem Motivet som det indre endelige Formaal med at begaa Forbrydelsen og Forsættet som Bevidstheden om den udvortes Form, der stiller Tyveri og Ran i Modsætning til Hærværk, besvarer han Spørgsmaalet benægtende. Ham bekendt har man i Praxis anvendt Tyvsstraf paa den, der ikke stjal til sig selv, men for at bortskænke Kosten, og Medhjælperne, der forudsættes ikke at skulle have Del i Udbyttet, bør ogsaa kunne straffes for Tyveri. Dernæst spørger han, om Tyveri kan begaas paa en Ting, hvori man har Part, og »imod en almindelig antagen Mening« er hans Svar ud fra Sagens Natur og Lovgivningens Analogi bekræftende. Naar den ene Ægtefælle ikke kan straffes for Tyveri fra den anden, maa erindres, at de begge er i Besiddelse af hele Boet, saa at et Indgreb i Besiddelsen ikke derved finder Sted. En Dom fra 1799 havde ogsaa straffet en Søn for Tyveri fra sin i uskiftet Bo med ham hensiddende Fader. Naar D.L. 5-2-89 sætter ringere Straf for den, der gør Arvesvig,

er dermed ikke sagt, at den parthavende Arvings Tilegnelse aldrig er Tyveri; dette fik han Lejlighed til at fastslaa i en Dom af 26. Juli 1806, Jur. Arkiv Nr. 9. Da Overretten 21. Juli 1806 som Tyveri straffede Borttagelse af Lem og Træværk fra en Brønd, hvori Gerningsmanden havde Part, var det med Enstemmighed og stadfæstedes i Højesteret, Afh. om Tyveri, S. 73, Skr. i Udv., strafferetlige II, S. 54. Han beskæftiger sig her ogsaa med Udtrykket »blive Tyv derfor« i D. L. 5—9—2, se herom foran S. 29 f., hvorom han ytrede sin Mening i Votering til Dom 26. Oktober 1801, og dette har maaske været Udgangspunktet for denne Opsats.

Der følger nogle Betragtninger over Enkers juridiske Stilling, fremkaldt ved, at Assessor J. K. Høst, der havde deltaget i Adjunkt-konkurrencen og nu var en af Maanedstidendens fire Udgivere, i dennes 1. Hæfte havde trykt sin Prøveforelæsning herom. Ørsted, der havde opgivet at lade sin tilsvarende Forelæsning trykke, foretrak nu at knytte Bemærkninger til sin »agtbare Ven og Kollegas«; de var præget af hans realistiske Syn. Høst, der senere ved Reformationsfesten 1817 blev juridisk Doktor paa en Afhandling om mundtlige Ærefornærmelser og udfoldede en alsidig publicistisk Virksomhed, gjorde sig ellers ikke gældende som juridisk Forfatter. I 1808 blev han ved Højesteretsdom afskediget for ukorrekt Embedsforhold som Assessor. At de fire Udgivere var det iøvrigt kun C. F. Lassen, den senere mangeaarige Assessor i Højesteret, der ydede videnskabelige Bidrag, nemlig i Læren om Bevis, men han var ikke meget produktiv. Ørsted var — indenfor en Samtid af respektabel juridisk Standard — Særsynet ved sin Produktivitet og sit selvstændige Syn.

Hæftets sidste Bidrag: Beholdes Ejendomsretten over en vestindisk Negerslave, naar han føres ind i Kongens evropæiske Stater? er direkte Udløber af en Domsvotering. Den 29. Marts 1802 havde Retten afsagt en Dom, der stadfæstede en paa Negeren David Tams gjort personlig Arrest og tilkendte Herren Ret til at bortføre ham som sin Slave til Vestindien. Dommen, der var konciperet af Lassen, udtaler, at den Ejendomsret, en Herre har erhvervet til sin Negerslave, ikke kan antages hævet derved, at Slaven opholder sig i Kongens evropæiske Lande. Ørsteds dissentierende Udkast gik ud paa blot at sige, at de Retsvirkninger, som efter vore Love kan praktiseres, bestod, tiltrods for, at Retten kun kunde erhverves lovligt i Vestindien. Han skriver nu i Afhandlingen, Skr. i Udv., privatretlige II, at Praksis besvarer det stillede Spørgsmaal bekræftende, men at der bør sondres mellem Reglerne om Adkomsten, der maa opretholdes, og Reglerne om Rettighedens Mulighed og Grænser, der maa være danske. Man kan her i Landet tillægge Herren en

Husbondes Rettigheder, derunder Ret til at føre Slaven med sig, og det er ejheller uforligeligt med vore Loves Grundsætninger at erklære Forholdet uopsigeligt, men længere kan man heller ikke gaa. To Gange senere, 29. Maj og 2. Oktober s. A., forelaa samme Retstilfælde; han gentog sit Forslag om Begrundelsen, men man anvendte Lassens, der i Skarphed og Klarhed staar tilbage, da der ikke her kunde hævdes »vestindisk« Ejendomsret over en Person, men kun danske Rettigheder overfor en saadan. Med Henblik paa Bemærkningerne S. 28 maa det siges, at han mere end Kollegerne har vist Interesse for Negerens personretlige Stilling; i Supplement I, S. 210 udvikler han, at en Lovgivning om Spørgsmaalet antagelig maatte følge de af ham optrukne Linier, da Neger-slaveriet i Vestindien var en Kendsgerning.

Hans første Dissens af 23. Juni 1801 havde angaaet Nødvendigheden af i en Tyverisag at føre Ejendomsbevis, hvad han i Mod-sætning til C. F. Lassen bestred, da Tiltalte forklarede at have købt det Tøj, som to Købmænd forklarede, at han havde frastjaalet dem. Forklaringen om Købet hos dem rummede efter hans Mening en bevisende Tilstaaelse af deres Ejendomsret, hvortil kom andre Indicier. Nu fremdrog han i 6. Hæfte det modsatte, at Sigtedes Erklæring ikke kan erstatte Ejendomsbeviset. Man var nemlig kommen ind paa, naar Tilhjemlingseden om, at Tingen var frakommen Besidderen mod hans Vilje og Vidende, var aflagt og den forklarede at være erhvervet af Tredjemand i god Tro, at lade Samtykket til Tingens Udlevering til den formentlige Ejer gøre det ud for Bevis om dennes Ejendomsret. Men da Sigtede ikke kunde have nogen begrundet Mening om dette Forhold, vilde han ikke have tillagt hans Erklæring Betydning. 29. December 1801 gennemførte han dette overfor Falbe og Høst, og han støttedes i en Afhandling i M. Tid. af Lassen. Den almindelige Sætning, han udviklede, var, at der behøvedes et objektivt Bevis for Retsbrudsvirkningen, »corpus delicti«, og han kunde henvise til Dom 8. Juni 1801, hvor der trods Tilstaaelse om at have udgivet falske Penge blev frifundet, da Pengene ikke var skaffet tilstede og en Misforstaaelse kunde foreligge, medens Dom 8. Juli 1802 straffede, da Tilstaaelsen gik ud paa selv at have forfærdiget Pengene. I senere analoge Voteringer af 29. Juni 1802, 5. Marts og 13. September 1803 var der Enighed om ikke at se bort fra Ejendomsbevis, og hans Anskuelse var saaledes trængt igennem. Den var Udtryk for Erkendelsen af den principielle Forskel paa den civile og den kriminelle Proces' Grundsætninger, nemlig at der i den første gælder Partsraadighed, men at i den sidste Loven stiller sine Fordringer.

I 5. Hæfte havde han anmeldt et Skrift af Oldenburg om Aager

og der bebudet at ville meddele en Dom om det Tilfælde, at Debitor efter et Gælds brev gør Indsigelse om ikke at have modtaget den paagældende Valuta. Antagelig fordi der var Spørgsmaal om Falsk meddeltes Dommen ikke, men det udvikledes i 6. Hæfte, at Aanalogen af Fdg. 9. Februar 1798 førte til at forkaste Indsigelsen. Votering af 26. Juni 1802 viste Enstemmighed herom.

Sidst i Hæftet fremsættes nogle Bemærkninger om, hvorvidt den i D. L. 6—9—12 fastsatte skærpede Straf for Drab, begaaet af Stemand eller ved Indbrud i Hus, er grundet paa, at Forbryderen har egen Fordel til Hensigt, hvad Ørsted bestrider. Der foreligger ikke Tilknytning til noget Retstilfælde, men han vender sig mod en Teori, der er »de Lovkyndiges sædvanlige« og foretager herom Sammenstilling af en Række Lovsteder. Han slutter med følgende Ord: »Aarsagen hvorfor jeg har valgt at skrive om dette Emne, indeholdes ikke saa meget i den Interesse, Spørgsmaalet i og for sig har, som deri, at det gav mig Lejlighed til at gjøre de Lovkyndige opmærksom paa tvende efter min Mening vildfarende Maksimer, der have en udbredt Indflydelse paa vore Straffeloves Theorie og Anvendelse, nemlig at anse animus lucrificiendi [Berigelseshensigt] for det eiendommelige i en Mængde Forbrydelser og at søge Grunden til de i 6—9 for nogle Arter af Drab og Legemsbeskadigelse bestemte Straffe i indvortes Grunde hos den Handlende og ikke i Stedet, hvor Handlingen er udøvet...«

En af Ørsted affattet Dom af 12. Oktober 1802 gjorde Anvendelse af en interessant Praksis, at der ikke foreligger en særskilt Retskrænkelse, som der skal gives særskilt Straf for, naar Overtrædelsen har været nødvendigt Middel til Iværksættelse af en anden Forbrydelse eller har haft den Hensigt. Paa denne Maade var Antagelse af falsk Navn og urigtigt Forloverbevis forsvundet i Skyggen af Bigamiforbrydelsen. Da Straffen herfor var at miste sin Hals, kunde dette nu ogsaa være begrundet i Strafarters Inkompatibilitet eller Uforenelighed. At udstrække denne sidste Grund sætning til lemlæstende Straf og Frihedsstraf havde han dissenteret imod i Jur. M. Tid. 1802 I S. 55, da Haandafhugning kunde tænkes fuldbyrdet efter Fængselsstraf, naturligvis kun teoretisk, men han var imod, at Ansaret for vedkommende Overtrædelse skulde forsvinde. En ret fyldig Afhandling om dette Forhold og om Kumulation, hvorved forstodes absolut Sammenlægning af Straffe med fuld Udtaaelse, leverede han i 8. Hæfte; en Højesteretsdom af 16. Januar 1816 gik i den af ham ønskede Retning. Iøvrigt efterlyste han almindelige Lovregler.

Et Par Oplysninger fra sin Praksis giver han i 10. Hæfte. En meddelt Dom af 5. Oktober 1802 straffede efter D. L. 5—3—11 for

Bedrageri, at en Mand havde tilegnet sig Ting, det var betroet ham at transportere hjem fra Torvet. Lovens Straf herfor var 3 Mark Bonden og 3 Mark Kongen og dermed Ærens Tab, men Ørsted oplyser, at det siden Fdg. 20. Februar 1789 om Tyvsstraffen udkom, er »vedtaget i denne Ret« i Stedet derfor at anvende en arbitrær Straf. Denne ejendommelige Analogiseren fra en nyere Lov paa en ældre Lov havde man altsaa tilladt sig til Afhjælpning af den mangelfulde Lovgivning. Ved Dommen af 4. Oktober 1802 bemærkes det, at der først ved denne blev Flertal for en tidligere af enkelte antaget og sikkert rigtig Mening ved Dom til Udlevering af Ting eller Betaling af Erstatning at tillægge Renter for Afsavnet; den tidligere Dom var af 5. Juli 1802, Ørsted og Bangert havde her været ene om at give Renter og ved den sidste stod Justitiarius Falbe alene med modsat Mening.

I Begyndelsen af Aargang 1803 skrev han om den højtidelige og simple Trolovelses juridiske Virkning og udviklede den Sætning, at Brud paa simpelt Ægteskabsløfte ikke forpligter til Erstatning. Det anføres at nogle lovkyndige har en modsat Mening, men Praxis ogsaa i Højesteret, hvor den ialtfald tidligere gik i modsat Retning, er uomtalt. Vel orienteret herom var Litteraturen imidlertid ikke. Den her ytrede Anskuelse havde siden Tilslutning.

Derpaa følger nogle Bemærkninger om, hvorvidt nogen under en mod ham anlagt offentlig Justitssag kan dømmes for saadanne Forbrydelser, der ifølge Lovene paatales af den private. Praxis gik i denne Retning ud fra den Opfattelse, at Domstolene her stod overfor Øvrighedsbeslutninger, og dem var man uberettiget til at øve Kritik imod. Meget elegant siger Ørsted: Spørgsmaalet er ikke, om Retten er kompetent overfor Sagsøgeren, men om den er kompetent overfor Sagvolderen, hvad den af Hensyn til den paataleberettigede ikke er. Ligesom naar det drejer sig om Søgmaal ved urette Værneting, maa der her afvises. Under to Voteringer 13. Oktober og 3. December 1801 havde han maattet nøjes med at dissentiere efter offentlig Aktion for mundtlige Injurier og privat forfulgt Vold. Som det fremgaar af hans Votering til Dom 23. Juli 1805 trængte hans Anskuelse igennem; han brugte her Formen at frifinde for Justitiens Tiltale (altsaa ikke afvise), hvilket skulde muliggøre for Højesteret eventuelt at undlade Hjemvisning. En senere af ham skrevet Dom af 25. Juli 1809 fastslaar paany, at Tiltaleordren vel er en Øvrighedshandling, der ikke staar under Domstolenes Bedømmelse, men at disse ved Afgørelsen af Skyldspørgsmaalet kun følger Loven; her frifindes for Aktors Tiltale. 11. December 1810 afvistes efter hans Votum en Straffesag, som Aktor ifølge sin Ordre havde anlagt ved Landsover- samt Hof- og Stads-

retten i Stedet for ved Søren: »Retten kunde i sin dømmende Funktion ej derved bindes til at tage samme under Paakjendelse.« Han viste her sin Selvstændighed paa en ny Front, nemlig overfor Kancelliet.

Efter Afhandlinger af mere almindelig Karakter om Norske Lovs Anvendelighed i Danmark og om D. L.s Dato som Grænse for Forordningernes Gyldighed følger en Artikel om et mere dagligdags, men aabenbart stærkt omtvistet Emne, nemlig om Straffen trende seks Lod Sølv efter D. L. 6—7—8 skal anvendes kumulativt for hver enkelt paa en Gang tilføjede Fornærmelse af følgende Slags: Stavshug, Stenshug, Benshug, Nævehug, Haargreb og Jordskuf eller kun, naar der forelaa Fornærmelser af flere af disse Arter. »Dersom Præjudikater og de Lovkyndiges Meninger hos os kunde give en Lovforklaring Authenti, saa kunde intet Foretagende være mere overflødigt og hensigtsløst end en Diskussion over det ovenanførte Spørgsmaal, som vore systematiske Jurister, vore Lov Eksegeter og vore Domstole saa godt som enstemmigt besvare med Ja. Men da ingen anden Autoritet end Lovene binder den danske Lovkyndige, har jeg vovet... en Undersøgelse... med et benægtende Resultat.« Saaledes indleder han kækt i Tillid til sin grundige Undersøgelse af en Række Lovsteder og Sagens Natur og viser, at det modsatte fører til urimelige Resultater, saa at Lovens Sats maa være Maksimum indenfor hver af Arterne. Hans Voteringer af 24. Oktober 1801, 2. Januar 1802 og 2. Juli 1803 havde ikke bragt ham Sejren, og i Voteringer af 11. Februar 1804 og 2. Marts 1805 fraviger han den ikke ved at gaa med til 2 Gange trende 6 Lod Sølv for Nævehug og Jordskuf eller Nævehug og Benshug. Votering af 17. November 1807 til en utrykt Dom viser imidlertid, at han med Majoritet af 3 mod 2 har gennemført sin Anskuelse om enkelt Bøde for enkelt Art af Vold.

I 10. Hæfte findes »Refleksioner over enkelte juridiske Materier med Hensyn til nogle af de i det foregaaende indførte Domme.« Her kommer han ligesom i en af sine Prøveforelæsninger ind paa Spørgsmaalet om Benægtelseseds Karakter. I en af ham skrevet Dom af 3. Oktober 1803 havde han ved at betone den rent positive Karakter af Reglen om, at Omkostningerne i den særlige Edssag som Regel overfor det offentlige gaar paa Edsaflæggerens Regning, søgt at tage Afstand fra den almindelige Opfattelse, at Adgangen til at komme til at aflægge denne Ed er en processuel Fordel. Han hævder, at det tvertimod er en processuel Byrde for den, der normalt skulde kunne nøjes med en simpel Benægtelse. Det er Modparten, der staar med en Bevisbyrde, han ikke har kunnet løfte, der har faaet den Fordel at kunne prøve Edens Tryk paa den anden

Part. Heraf følger, at den vidneinhabile kan aflægge Benægtelsesed. Han udtaler Anskuelsen i Dom 4. August 1806. I Gældskommissionen havde han i Dom 4. November 1802 udtalt Grundsætningen særdeles tydeligt, jfr. ogsaa Dom 16. Maj 1808. Det Ræsonnement, at »Edsbeneficiet« ikke kunde »udstrækkes« til Erstatningen, og at der derfor ikke skulde gives Erstatning for ulovliv Arrest, naar denne var hævet, fordi der var aflagt Benægtelsesed om Underskriften paa vedkomende Gældsbrev, maatte han anse for ganske forfejlet. Ved Fremførelse af Fordring i Dødsbo, hvor denne Ed ikke kan faas, maa andre Data fremskaffes, hvis Fordringen skal gennemføres, saaledes Dom 16. Juli 1804, men her var man dog tilbøjelig til at tillade Sigtelsesed, der er et Beneficium for Edsaflæggeren. Noget tilvant var her af ham blevet set fra en ny Side.

D. L. 6—22—5 bestemmer: De, som holde Horehuus, straffis med Kagen og forvisis den Provincie, som de boe udj, eller settis i Spindehuset. Ørsteds under Dissens affattede Dom 4. Oktober 1803 læser Kagen alene i Forbindelse med Forvisningsstraffen, hvilket var det mildeste og havde en Analogi i 6—13—26; se endvidere Dom 13. Januar 1807. Hertil knytter han i sine Refleksioner en Indsigelse mod »en af vore Lovkyndige uno ore [enstemmigt] ganske aksiomatisk antagen Sætning, der har Indflydelse paa fornævnte Lovsteds Fortolkning, nemlig at alle de, som efter Loven skulde kagstryges, tillige bør hensættes til offentligt Arbejde paa Livstid.«

Han beskæftiger sig med, om Sædvaner har Retskraft, og overfor Retssystemets sædvanlige negative Lære herom hævder han en modsat Praksis. Parterne maa ofte antages at henholde sig til Sædvane, endog fremfor deklatoriske Love af mere almindeligt Indhold, og Sædvaner har Betydning til at bestemme culpa og Omraadet af det strafbare. Sidst i Maanedstidenden bragte han en Artikel om den saakaldte doktrinelle (sproglige og logiske) Lovfortolkning og særlig den indskrænkende, det var tillige en Revu over Maanedstidendens Referater.

Derefter begyndte Juridisk Arkivs Nummerrække med Nr. 3, hvor Ørsted blev alene om Redaktionen. I det første Nummer opkaster han det Spørgsmaal: Forudsættes det nødvendigvis, at en Ejer til de Koster, hvorfor nogen sigtes som Tyv, skal fremtræde, for at Tyvsstraffen kan blive anvendelig? Efter Sagens Natur kan han ikke se dette, men Pl. 28. Marts 1800 § 1 havde bestemt, at naar der haves Tilstaaelse, og derhos Ejeren eller paa hans Vegne en anden vedkender sig Kosterne, bør Tyvsstraffen være anvendelig, uden at Ejers Tilhjemlingsed behøves, og Hof- og Stadsretten havde i Modsætning til Politiretten forstaaet dette som en Fordring

om — trods Tilstaaelse — at Ejeren maatte give Møde. Dette forlod Ørsted efter nogen Tids Forløb og dissentierede i en lang Række Tilfælde, og i Dom 23. Januar 1809 trængte han igennem. Votum er skrevet af en af hans Kolleger med stor Udførlighed og udvikler, at Vægten i Plakaten ligger paa det negative, at Tilhjemlingsed ikke behøves, men at Ejerens Tilstedekomst kun er nævnt som det faktisk sædvanlige.

Den Skarphed, hvormed han i Sagen om herværende Neger-slavers Frihed havde udsondret den danskretlige Side af Slavens Forhold til Herren, foran S. 46 f kommer igen i den næste Afhandling om Retternes indbyrdes Kompetence og res judicata-Virkningen. Han fastslog, at en Domstol kunde være kompetent i et Erstatningssøgsmaal, selv om den i Motiveringen af sit Resultat var nødt til at tage Standpunkt til et strafbart Forhold, hvis Paadømmelse laa udenfor dens Kompetence. Problemet forelaa som Hof- og Stadsretten overfor Krigsret eller Politiret; i den første af disse Sager var Flertallet 26. Juni 1802 imod ham, i den sidste fulgte det ham 20. Oktober 1806 (Skr. i Udv., processuelle).

I det næste drøftede Emne var han enig med Praksis, men imod Teoretikerne. Disse vilde nemlig opfatte den udeblivende Indstævnte som benægtende Sagsøgerens Fremstilling, medens en fast Praksis antog ham for ordentligvis at tilstaa Stævningens Opgiven-der (Skr. i Udv., processuelle).

Rettens Dom af 19. December 1803, der 9. Maj 1804 stadfæstedes af Højesteret, udelukkede imod hans Stemme Vindikation af stjaalne, til godtroende Erhverver afhændede Ihændehaberstatsobligationer, og Begrundelsen var Kredithensynet. Ørsted havde først heri kun kunnet se »politiske«, ikke retlige Grunde, men ændrer i Afhandlingen sin Anskuelse og slutter sig ogsaa teoretisk til Resultatet, Skr. i Udv., privatretlige II. Naar hans oprindelige Standpunkt her kan tages som Udtryk for Forsigtighed overfor Lovens Tavshed, kan hans dissentierende Votum af 13. December 1803, hvori han efter Ordlyden i D. L. 6—18—6 og 7 til fuldbyrdet Falsk krævede baade Efterskrivning af Andenmands Haand og Eftertrykning af hans Segl, tages som Udtryk for Respekt for Lovens klare Ord.

Derpaa følger Anmeldelser af tysk strafferetlig Litteratur og af en Afhandling af Godsejer Bech, der ønskede strængere Tyvsstraffe til Værn om Ejendomsretten. Ørsted finder Straffene strænge og sammenligner med Straffen for Mened, der kun var Æreløshed, eller for Konsumtions- og anden Skattesvig, uredelig Embedsførelse o. a. og førte Klagerne over det svage Værn tilbage til »de mere formuende Borgeres Egoisme, der maaske lader dem finde

hine mildere Straffebud, for hvis Anvendelse de maaske for en Del selv kunde frygte, haarde og grusomme.«

Ind imellem Juridisk Arkivs Numre kom 1804 Supplementets første Bind, der fulgte et Parti af Nørregaards Forelæsninger over Privatretten, 1. Del, omfattende Indledningen og Personernes Ret igennem forskellige Inddelinger (efter den indvortes Stand, Formuen, Agtelsen, Friheden og Husstanden især Ægtestanden). Efter Nørregaards Fortale havde hans Formænd, særlig Professor J. E. Colbjørnsen, bragt Lovvidenskaben til en høj Grad af Fuldkommenhed, selv har han, foruden at lægge noget til, bragt det i trykt Form. Hans Bog indeholdt da, hvad Ørsted kaldte »vore Lovkyndiges« Anskuelser, der altid var Udgangspunktet for hans Kommentarer og stillede ham Problemerne. I Indledningen, hvor megen Omtale ofres Fortolkningslæren, fremsætter Ørsted kritiske Bemærkninger om den systematiske »Arkitektonik«, men følger sit Forlæg. S. 38 findes en interessant Udtalelse om Kongeloven (iøvrigt en Gentagelse fra Trykkefrihedsafhandlingen S. 119 (81)), der maaske kan sættes i Forbindelse med de liberale kirkeretlige Anskuelser, han senere til sit Uheld søgte at skaffe Indgang. Ved Siden af Statsforfatningens Form, Arvefølgen og Værgemaalet i Kongens umyndige Aar taler han om et mindre væsentligt Indhold af Loven, »fornemmelig det, der angaaer den herskende Religion«. Da den ene Generation ikke kan foreskrive den anden noget i denne Henseende, har det efter hans Tanker ingen Retsvirkning, og om Kongen ikke bekendte sig til den luthersk-kristelige Religion eller vældig haandhævede og beskærmede den iblandt Undersaatterne, vilde der ingen Tvangsmidler være mod ham. Suverænitetsakterne havde ikke givet Frederik III Kompetence til at bestemme nogen herskende Religion.

Iøvrigt skal herfra kun nævnes nogle Tilfælde, hvori Retspraksis kan fremdrages. S. 146 refereres den Anskuelse, at Børn mellem 10 og 15 Aar i Almindelighed kan belægges med en ekstraordinær Straf. Nogle Betænkkeligheder anføres, men da det er saa i Praksis, følges Forfatteren. S. 188 tages Forbehold overfor en Praksis, der paalægger den for videre Tiltale frifundne, men altsaa stadig mistænkte, Omkostninger ved Arresten og Sagens Forfølgning. 28. December 1803 havde Ørsted i et saadant Tilfælde dissentieret for at indskrænke sig til at paalægge Omkostninger ved Underhold, en Anskuelse, der vandt Terræn, saaledes at Retten i en Betænkning til Kancelliet af 8. August 1810, Jur. Arkiv Nr. 26 S. 148, kunde skrive, at Omkostning kun paalagdes, naar den frifundne ved uforsigtigt eller mistænkeligt Forhold havde foranlediget Aktionen. At det ikke var Skilsmissegrund, at Hustruen før Ægteskabet var be-

svangret af en anden, var udtalt i en ældre Dom af 20. Februar 1797 optaget i Jur. M. Tid. 1802 I S. 283 og antoges S. 319, medens der S. 321 citeres Dom sammesteds S. 509 angaaende bortrømt Matros til Oplysning om, at en oprindelig lovlig Fraværelse fra Hustruen kan gaa over til svigagtig Desertion.

I Jur. Arkiv Nr. 4 skrev han om Bevisbyrden med Tilknytning til egne Voteringsudtalelser i en Række Tilfælde, tagende Afstand fra »vore Systemers« halvlande og upræcise Almensætninger. »Den tilstrækkelige Grunds Princip«, at enhver Part maa godtgøre, hvad der er nok til at begrunde hans Paastand, er hans Udgangspunkt, der maa anvendes i Mangel af andet, saasom at nogen havde været i Stand til at udtrykke sig tydeligere, at den ene Part særlig let kan føre Beviset, eller at nogen uden Grund holder et Dokument tilbage. At Proceserklæringer maa være bestemte og at Benægtelser betimeligt maa fremsættes har han, ligeledes i Overensstemmelse med Praxis, indskræpet.

En kort Opsats med ubekendt Anledning gaar ud paa, at Testator ikke kan anordne Værger for de i Testamentet indsatte umyndige Arvinger; dette Krav kunde tænkes begrundet som Konsekvens af Ejerens fulde Raadighed over det efterladte, men her kommer Grundsætningen om Ejendomsrettens Grænser til Anvendelse.

Et Par ret ubetydelige Sager om Overskridelse af Trykkefrihedens Grænser, som Ørsted kom til at deltage i, viser en stærkt fremtrædende Tendens hos ham til lempelig Fortolkning af Ordensforskrifterne og en rummelig Anerkendelse af Ytringsfriheden, der bragte ham i Mindretal.

I Nr. 6 er refereret Dom om Straf for forsøgt Selvmord. Livsvarigt Tugthus var ikendt en Bonde for dette Forhold ved Retten i Antvorskov Birk, og dette stadfæstedes af Overretten, medens Højesteret frifandt. D. L. 6—6—1 lod nemlig Selvmorderen have sin Hovedlod forbrudt, og i Militæretaten straffedes Forsøget som den Flugt fra Fjenden, det er. Mod Sædvane antydende hans Referat ved at tale om »Pluraliteten«, at han — og iøvrigt Justitiarius Falbe — ikke havde deltaget i at drage Analogier herfra, og med nogle komplimenterende Ord udglatter han overfor Kollegerne.

I nogen Modsætning til sædvanlig Fremgangsmaade gennemførte Ørsted i Votering af 31. August og 7. September 1805 at paalægge Benægtelsesed i Bødesag.

Med Hensyn til mundtlige Ærefornærmelser sondredes i D. L. mellem 6—21—2: Paasagn der egentlig angaar nogens Ære og Lempe og rammes med infamerende Tremarksstraf, og Art. 4: blot utilbørlige Ord, der anses med Pengestraf efter Grovhedsgraden. Baade Teori og Praxis indskrænkede den første Gruppe

til Paasagn, hvis Rigtighed vilde paadrage Vedkommende Ærens Tab som Straf, hvilket f. Eks. ved Tyveri kun gjaldt det grove. I Arkivets Nr. 8 (Skr. i Udv., strafferetlige I), udvikler han, at den første Gruppe bør udvides til at rumme alle Udtryk for væsentlig naturlig Foragtelighed, Ære altsaa taget i social Betydning, kun Paasagn af mindre ufordelagtig Art eller ubestemte Foragtytringer kunde slippe med den ringere Straf. I denne Retning dissenterede han allerede 10. Oktober 1801, i en Votering af 8. Oktober 1810 var kun en enkelt Kollega af anden Mening.

Derefter drøfter han, om Besiddelse kan anses for en Ret i Ting, men kun for at fastslaa, at den systematiske Besvarelse af Spørgsmaalet ikke kan vejlede den praktiske Ordning. Dommen af 17. Maj 1802 gav Besidderen af en Møllesten Ret til at kræve den tilbage fra den Mand, der selvtægtsmæssigt havde bortfjernet den, medens omvendt i Tyvssager Bevis for Ejendomsret overfor Tyven førtes ved Oplysning om den tidligere Besiddelse, Skr. i Udv., privatretlige II.

Overfor Forfatteren Brorson støttede han Fogedrettens Praksis, at der godt kunde gøres Arrest for Fordringer, selv om Rigtigheden var bestridt og ikke godtgjort, paa Betingelse af, at der stilledes Sikkerhed af den Størrelse, Fogden skønnede nødvendig. Denne Sikkerhed tjente ikke Parten, men Embedsmandens Interesse i at dække sig mod Ansvar.

Her kommer 2. Bind af Supplementet (1806) ind, der gaar videre i Nørregaards første Bind om Fædrenestanden og Værgemaal, Herre- og Tjenerstanden, Fremmede, Borgere, Øvrighed og Adel. Kun et Par i Domme behandlede Punkter skal anføres: at en mindreaarig (mellem 18 og 25 Aar) ikke ved paa egen Haand uden Kurators Samtykke at begynde en Handel kan give sig større Raadighed over sit Gods, end der ellers tilkom ham, at den offentlige Myndigheds Tilladelse til at drive en Næringsvej giver Formodning for, at den mindreaarige har faaet sin Kurators Samtykke, og at Værgen ikke er kompetent til at forpligte Myndlingens Gods ved Laan optagne uden Overformyndernes og Øvrighedens Samtykke.

Ørstedes Institut for vordende Embedsmænd er nævnt foran S. 32. I Arkiv Nr. 11 findes hans første Forelæsning deri, der handler om Forligsvæsenet, og som holdtes paa bar Bund.

I Arkivets Nr. 12 findes nogle smaa Opsatser af teoretisk Karakter: at Hævdsreglen i D. L. 5—5—4 maa forstaas med den Begrænsning kun at omfatte troskyldige Besiddere, hvad Nørregaard ikke havde ment (Skr. i Udv., privatretlige II), at man til Privilegier i stræng Forstand maa kræve, at Begunstigelsen er ydet i et personligt Tilfælde og ikke som Anvendelse af en Regel, og at D. L.

I—6—19 om Anke direkte til Højesteret ved »Rettens Fornægtelse« kun gav en Tilladelse, ikke noget Paalæg.

Grundlæggende i Spørgsmaalet om Indiciebevis i Straffesager var den i Nr. 13 refererede Dom af 13. April 1807, stadfæstet i Højesteret, der statuerede Bevis mod Benægtelse ved Hjælp af sammenstødende Omstændigheder. Ørsted havde skrevet den og kommenterede den i sin Afhandling om den juridiske Visheds Natur og Væsen, hvori hans Grundopfattelse af Dommerstillingens Selvtændighed kommer stærkt frem (Skr. i Udv., processuelle).

Samme Steds behandlede han med Tilslutning til den tyske Forfatter Weber Spørgsmaalet om Procesomkostninger, hvilket han vilde afgøre efter Erstatningsreglerne, hvad ganske vist ikke var muligt efter positiv Ret, der kun gav Omkostninger sammen med Mulkt for unødigt Trætte, saa at grundet Tvivl om Retsspørgsmaalet fritog (Skr. i Udv., processuelle).

I Arkivets Nr. 14 beskæftiger han sig overfor gældende Teori med Fremsættelsesmaaden af Inhabilitetsindsigelser mod Dommere og sonderer mellem almindelig Inhabilitet, der maa paaklages i Andragende til Øvrigheden, og speciel, der maa fremføres i Retten. Han meddeler sin anden Forelæsning i Instituttet angaaende Virksomheden i Forligskommissionen og en civilretlig Afhandling om Lejerens Stilling, naar det udlejede forgaar eller bliver ubrugbart. De to store Ildebrande i Hovedstaden havde gjort Spørgsmaalet aktuelt. Han havde under Dissens 3. August 1807 gennemført den Anskuelse, at Lejebetalingen i saa Fald bortfaldt, og denne Anskuelse holdt sig (Skr. i Udv., privatretlige II).

I Nr. 15 findes et Brudstykke af en Lærebog i Kriminalretten, som han havde gennemgaaet i sit Institut. Sandsynligvis, skrev han, kan Lærebogen ikke ventes i mange Aar. Der kom andre Brudstykker, men nogen Bog kom der ikke ud deraf.

I Nr. 17 findes en kort Artikel, om den landsforviste kan tilegne sig Forældremagt over sine her avlede Børn, hvilket besvares benægtende. Han har efter hans Mening ej heller Ret til at medtage sine Børn ved Bortrejsen eller kræve Følgeskab af sin Hustru; endvidere om Appel i kriminelle Sager samt Fortsættelse af Forelæsningen om Forligslovgivning.

I Nr. 18, hvor han bebuder en større Afhandling om Injurie-lovgivningen, drøfter han, om Injurier kan fremføres mod ubestemte Kredse af Personer, saakaldte moralske Personer, hvad han ikke antager (Skr. i Udv., strafferetlige I). I Nr. 19 og 20 skrev han om Retsgyldigheden af Pant, der gives i alle Debtors nærværende og tilkommende Ejendomme i Almindelighed eller hørende til et vist Slags. Den var skrevet efter Opfordring af en norsk Embedsmand.

Overfor den tyske Kriminalist Feuerbach, Forkæmperen for *nulla poena sine lege*, ingen Straf uden Lov, hævdede han i Nr. 20 Berettigelsen til at straffe paa Grundlag af Lovanalogier. Med Tilslutning i en af ham skreven Dom hævder han i Nr. 20 S. 15, at naar der er flere Vidner, behøves Samtidighed mellem dem ikke. Han kommenterede i Nr. 21 S. 63 en Dom af 26. Juni 1809, der fritog Indehaveren af et Gældsbrief med formel gyldig Transportrække fra Udlevering og berettigede ham til at kræve Betaling af Debitor.

De hidtil meddelte Referater fra de juridiske Tidsskrifter vil have bibragt et tydeligt Indtryk af, hvor omfattende Ørstedes videnskabelige Interesse og Initiativ var, og at han udfoldede disse Egen-skaber som Domskoncipist. Gennemgangen af hans Voteringer, der ligger til Grund for Bogen om ham som Dommer, viser udover de Tilfælde, hvor han kommenterer egne eller andres Domme, at han ofte fik en selvstændigt opfattet Retsafgørelse ført igennem. De kan ogsaa vise, at han som Teoretiker hævdede en Anskuelse, der ikke kunde gennemføres overfor Højesteret, f. Eks. at D. L. 6—16—4 om Opbrydning af Kirkeblok m. v., der staar i Kapitlet om Røveri, efter hans Mening faldt ind under Lovens Begreb om Kirkerøveri og derfor udenfor Begrebet Tyveri. Af og til optoges et litterært Bidrag fra andre, f. Eks. i 1809 Chr. Colbjørnsens Forslag til en ny Kriminallovs Grundsætninger, fremsat i Kommissionen herom af 1800, men aldeles overvejende skrev han selv alt. Det kan da ikke fejle, at han havde skabt sig en fremskudt Stilling indenfor som udenfor Overretten. Referater af Landstingets Domme havde man været vant til, men her blev de grupperet og sat i Relief i Systemet og ofte paa en helt ny Maade. Af Publikums opmuntrende Bifald udtaler han da ofte sin Paaskønnelse.

Man var nu naaet frem til Aaret 1809. Foruden Tidsskrifterne havde han udgivet Supplementets 2 første Bind, arbejdet som Manuduktør og Institutleder og begyndte som Kirkeretslærer i Pastoralseminariet. Saa udsendte han et Hovedværk: Systematisk Udvikling af Begrebet om Tyverie og denne Forbrydelses juridiske Følger samt andre dermed forbundne Retsmaterier tilligemed Vink til vor Tyvslovgivnings rigtige Bedømmelse (Skr. i Udvalg, straffetretlige II), stor 417 (291) Sider. Hertil havde Assessorarbejdet leveret ham det største Materiale, og han citerer stadig Domme fra sit eget »Tribunal«, som han havde faaet trykt, derimod ikke Domme fra Sjællands Landsting. Det første Indtryk er Værkets omfattende Karakter. Hvor grundigt Forfatteren end gaar til Værks, fører han dog ikke Læseren ind i det haandværksmæssige ved Tyvsager-

nes Behandling: den Forhørskunst, som den inkvirerende Dommer maatte anvende for at faa Tilstaaelsen frem, og der gives ikke et Billede af den sociale Tilstand, der var Baggrunden for denne Lov-overtrædelse, eller af Forbrydelsens Psykologi, den ordinære eller Kleptomanien. Forhørssystemet regnede med en Pligt hos Sigtede til at udtale sig. At der kunde anvendes Tvang (Vand og Brød) ved Nægtelse af overhovedet at aabne Munden, var gældende Ret til Retsreformen. Dengang kunde der ogsaa reageres (ved nogle Slag Tamp eller Kat) mod den, der løj; skarp Eksamination kunde anvendes ved den københavnske Inkvisitions Kommission, dog kun ved de groveste Forbrydelser; i min Højesteretshistorie 1790 til Grundloven (1950) S. 190 f er fra 1824 og senere Aar oplyst om udvidet Anvendelse heraf (iøvrigt ogsaa om, at Politiet selv fremkaldte Tyveri for at kunne paagribe Tyven), og der forekom ogsaa udvidet Anvendelse af det første Middel, saa at det faktisk blev Straf for at lyve (efter Dommerens Opfattelse). »Ørsted som Dommer« S. 140 oplyser, at der i hans Tid ved Højesteret forekom Eksempel paa, at Politiet ved at tilbyde Folk Genstande, der angaves at være stjaalne paa Holmen, fik dem til at begaa »Hæleri«. Efter hans Votum kunde det dog kun blive til Forsøg. Dette viser, at der anvendtes haardhændede Midler — foruden Varetægtsfængslet af ubestemt Varighed — i Retsforfølgningens Tjeneste svarende til de strænge Straffe. Som tidligere bemærket havde Ørsted ikke personlig Praksis paa dette Omraade.

Fortalen oplyser, at Trykningen alt blev begyndt i Foraaret 1807, men »det fjendtlige Tog« og anden Hindring standsede det, dertil kom en Nervesygdom i Foraaret 1808 og siden Svækkelse i ringere Grad. Første Kapitel om Tyveribegrebet havde været trykt i Juridisk Arkiv, hvorfra ogsaa enkelte Ting var hentet. Han betragtede iøvrigt Bogen som en Del af sit Supplement til Nørregaards Forelæsninger over Privatretten, der i dennes System foruden Tings- og Obligationsretten rummede Kriminalret og Proces. Den 3. Del af dette Værk haabede han at kunne bringe i »den tilstundende Sommer« (den kom i 1812). Tid efter anden haabede han i særskilte Værker at afhandle andre enkelte juridiske Genstande af udstrakt Omfang, f. Eks. Injurielovgivningen og Kriminalprocessen.

Indtrykket af Værkets omfattende Karakter bekræftes ved et Blik paa Hovedinddelingen og de mange Underinddelinger. Efter en Fastsættelse af Begrebet om Tyveri og de forskellige Maader, hvorpaa man som Hovedmand, Medhjælper, Hæler og Medvider kan gøre sig skyldig heri, behandles de juridiske Følger af Tyveri og Delagtighed. Derpaa meget fyldigt Tyvsbeviset. Efter Lovgivningens Tilstand maa endvidere omhandles Handlinger, der uden

at have Tyveris Egenskaber ved Lovbud er sat i Klasse dermed, og det Spørgsmaal om Tyvsstraffene, der ved Fdg. herom af 20. Februar 1789 »dette skønne Phænomen af Humanitet og Viisdom i vor Straffelovgivning« blev formildede, har faaet Indflydelse paa andre Grene af Lovgivningen. Endelig følger et legislativt Afsnit i Bidrag til en rigtig Bedømmelse af vor Tyvslovgivning. I Stedet for at begynde sin videnskabelige Behandling af Strafferetten med en abstrakt Udvikling om Straffens Natur og Formaal tager han altsaa fat paa det praktisk set centrale Emne indenfor den. I Dattidens Kriminalstatistik (Chr. Colbjørnsen for Højesteretssagerne) og Voteringer er Tyveri, simpelt eller grovt, saa absolut det dominerende Delikt. Paa en vis Maade er det det simpleste af alle, og der vil vanskelig opstaa Tvivl om dets Foreliggen, men Lovene om dets Behandling var dog fulde af tekniske Bestemmelser, der kunde behøve en Drøftelse. Denne Forbrydelse havde lovgivningsmæssigt faaet en Særstilling indenfor den bestaaende Straffelovgivning, der var saa langt tilbage, nemlig ved nysnævnte Fdg. af 1789, der skyldtes Arbejdet i en af Justitiarius i Højesteret S. v. d. Osten ledet og ifølge hans Initiativ nedsat Kommission, hvis Udkast var lempet af Generalprokurør Chr. Colbjørnsen. Som berørt i Fortalen havde denne senere, nemlig under sin Deltagelse i Straffelovskommissionen af 1800, erkendt, at der endnu var Misforhold i Tyvsstraffene, og Ørsted udtrykker Haabet om, at »Landsfaderen snart maatte finde Tiden moden til at skjænke os en ny fuldstændig Straffecodex«. Det er mærkeligt, at naturretlig Udtryksmaade med at drage Slutninger fra Principper i Stedet for at afveje modstaaende Hensyn af og til har holdt sig hos ham; saaledes siges S. 80 (2. Udg. S. 60) ved Drøftelse af en Angiverpligt, hvormed han sympatiserer: »Ved Statens Stiftelse paatog Borgerne sig nemlig at skaffe hinanden den størst mulige Betyggelse mod Fornærmelser. Heraf følger nu, at de er pligtige til at anvende al deres Virksomhed for at befordre de til Værn for Sikkerheden givne Loves Overholdelse.« S. 104 (77) siger han med Henviſning til Fichte, at Lovens Overtræder »har gjort Brud paa de Betingelser, under hvilke Staten har tilstaaet ham Sikkerhed for sine Rettigheder, følgelig ogsaa forbrudt den betingede Sikkerhed. Staten kunde af denne Aarsag, saalænge den ej ved Love havde givet ham Løfte om at slippe med en bestemt Straf, uden at gjøre ham Uret, paalægge ham endog det allerstørste Onde for den ringeste Forbrydelse.« Heraf sluttes, at Overtræderen altid har forskyldt saa stor Straf, som Loven paalægger ham (den absolute Straffetoris Krav). Det var den Betragtning, der i Bogen om Trykkesfrihedsfdg. blev paatalt af Bornemann, foran S. 24. Ligeledes gentager han S. 40 (31) for at begrunde Berettigelsen af nødretligt

Indgreb i Ejendom sin Udvikling fra 1801 om, at det bestemmende er, hvad der fornuftigvis kunde tænkes vedtaget i et oprindeligt Ejendomsforbund.

Tyveridefinitionens Momenter gennemgaas udførligt. Fuldbyr-delsesmomentet er Besiddelsestagningen, og i videre Forstand ind-befattes ogsaa Brugs- og Besiddelsestyveri, medens det snævrere Begreb kræver Forsæt til at fravende en anden Tingens Proprietet, hvorimod den sædvanlige Lære om Hensigt til egen Fordel som Motiv forkastes. I Tyveri deltager foruden Hovedmanden Medhjæl-peren, Medvideren og Hæleren, sidstnævnte evt. ved at hjælpe Tyven under Retsforfølgningen. Fdg. 20. Februar 1789 havde bestemt Straf-fen for Tyve og Hælere, men ikke rørt ved Begreberne om disse Forbrydelser. Ørsted udvikler en almindelig Opfattelse af Straffens Formaal, der delvis følger Feuerbachs paa Lovens Trusel byggende Teori, delvis betoner Straffen som en Sikkerhedsforanstaltning over-for Forbryderen. Forordningen sonderer mellem simpelt Tyveri, for hvilket den som den første i Lovgivningen fastsatte en Straffe-ramme med Udmaalingsmomenter, og kvalificeret eller grovt Ty-veri i en Række i den ældre Lovgivning fastsatte Tilfælde. Disse Regler foranlediger en Række omhyggelige Iagttagelser og skarp-sindige Overvejelser. Paa et enkelt almindeligt Punkt, S. 153 (111), synes der dog at have indsneget sig en — i den praktiske Virkning ganske vist tiltalende — Unøjagtighed. Gruppen af kvalificeret Ty-veri var i § 4 bestemt som de Tilfælde, hvori der forhen var fast-sat »højeste Tyvsstraf« (Kagstrygning, Brændemærke og offentligt Arbejde paa Livstid), og dette gjaldt bl. a. Afskæring af Haarene af Manke og Rumpe af Heste, jfr. Fdg. 26. Oktober 1742, og Tyveri paa kongelige Slotte udenfor Herskabernes Gemakker og under 10 Rdl. Værdi. Fdg. 27. April 1771 havde, hvor Tyveri straffedes paa Livet, indført denne højeste Tyvsstraf, og Ørsted læser nu urigtigt — ogsaa uden Støtte i Forordningens Forarbejder — Reglen i § 4 saaledes, at Straffen for kvalificeret Tyveri kun rammer de Forhold, for hvilke Fdg. 1771 havde ændret Livsstraf til højeste Tyvsstraf. De anførte ringe Overtrædelser vilde herefter følge Hovedreglen om simpelt Tyveri, se Strejflys over Enevældens Retsliv (1949) S. 80. Lempelsen i Fdg. 1789 § 4 bestod i at lade Brændemærket bortfalde, og det anvendtes først ved eventuelt senere Tyveri.

I denne Afhandling om Tyveribegrebet har Forfatteren sit Be-svær med Fortolkningen af adskillige af Lovens Artikler, der for Forhold, som ikke efter almindelig Opfattelse er Tyveri, dog fore-skriver Straf for Gerningsmanden som Tyv, f. Eks. i 6—13—12 den, der i Kongens Gaard, hvor begge tjener, besover Kvindfolk, der har Nøgle til Madvarer eller andet. Med Hensyn til den tidligere

S. 29 omtalte Artikel 5—9—2 om Hittegods synes det mig, at hans egen Paavisning af, at Begrebet Tyveri udvidet kan bruges om Besiddelsestyveri og Brugstyveri ved Siden af egentligt Ejendomsstyveri og at Benævnelsen bruges om Vildttyveri, der ikke er egentligt Tyveri, berettiger til at tale om »Hittegodstyveri«, saaledes at Artiklens Indhold, der er at paalægge Oplysningspligt, ud fra en saadan rummeligere Klassifikation stempler Undladelsen som strafbar uden at sige noget om Straffen. Dette var altsaa Opfattelsen i Praksis, som Ørsted for hele denne Gruppe bryder Staven over i 5. Kapitel. Forsaavidt han henviser til Jyske Lov 2—111, kan det være, at der her tænkes paa, at Finderen er kendt med den stedfundne Fremlysning, som der her tales om, og dette nærmer jo Forholdet stærkt til egentligt Tyveri.

I Kap. 6 behandler han det af Samtidens Jurister omtvistede Spørgsmaal, om der i Erkendelse af Forordningens moderne og reformatoriske Karakter kunde tillægges den en vis Indflydelse ogsaa udenfor dens Omraade, Straffen for Tyve og Hælere. Han afviser uden videre at anvende Fdg.s mildere Regel i Tilfælde, hvor der for Ejendomsindgreb tidligere straffedes lavere end for Tyveri, alene fordi der nu skulde gives nedsat Straf herfor. Da simpelt Tyveri ikke længere var æreløs Sag, maatte Tremarksstraffen i D. L. 5—3—11 for at sælge uhjemmelt (et normalt i Tyveriet indbefattet Forhold) derimod anses ændret efter Fdg.n, men overfor en Række andre Tilfælde, hvor man havde fundet Grund til at drage Følgeslutninger fra den, har han afgørende Indvendinger. Derimod var der en Mængde bedrageriske Forhold, der kun straffedes efter Analogi, og her vilde der, hvad ogsaa Praksis antog, være Grund til at bygge paa den moderne Fdg. 1789, se ogsaa foran S. 49.

Ved Behandlingen af Tyvsbeviset i Kap. 4 begyndes der med det af Ørsted tidligere behandlede Spørgsmaal, om Ejerens Tilstedekomst er nødvendig, foran S. 51. Dernæst gaas der over til det særligt hjemlede skematiske Indiciebevis, bestaaende i den uhjemlede Besiddelse af stjaalne Koster, hvis enkelte Led gennemgaas med Praktikerens Kyndighed. Ogsaa her kunde henvises til en tidligere Undersøgelse om Sigtedes Afkald paa Ejendomsbevis, foran S. 47. Endelig undersøges, om andre end de i Lovene udtrykkelig erkendte Bevismaader kan tages for Fyldest, med andre Ord om Brugen af Indicier udenfor det lovhjemlede Tilfælde og beroende paa Dommerens frie Skøn. Den bekræftende teoretiske Besvarelse heraf underbygges ved Betragtninger, allerede tidligere fremsatte, over, hvor meget der maa overlades til Dommernes Skøn ved Anvendelsen af Lovens Begreber, hvorfor det vilde være unaturligt at indsnævre hans Kompetence til Bevisbedømmelse. Det modsatte

var da ogsaa Tilfældet, som det fremgik af spredte Bestemmelser — saaledes Fdg. 30. December 1771 om Inkvisitionskommissionen § 10.

Jeg maa afstaa fra at gaa dybere ind paa Indholdet af denne Ørstedes første store juridiske Afhandling. Sproget i den er vel ikke overalt helt bekvemt for Læseren; den, der ikke føler sig afskrækket af de gamle Lovtekster, men maaske endog er modtagelig for det tillokkende ved den af Aarene skabte Afstand, vil interesseret følge hans juridisk borende Tanke paa dens Vej gennem Emnerne.

»Da Forordningen 20. Febr. 1789 udkom, blev den optaget med det meest levende Biefald, som en ædel Frugt af den menneskekjærlige Strafferets Grundsætninger, der, paa den Tid, begyndte at bane sig Vejen fra de Filosofherendes Skrifter til adskillige af de europæiske Staters criminelle Love. Seenere har den almindelige Tænkemaade angaaende denne Gjenstand taget en anden Vending. Nu er Tonen i Almindelighed at besvære sig over den formildede Tyvslovgivning, som Kilden til de mange og grove Tyverier, der, efter hvad man forudsætter, nu skulle gaae i Svang fremfor i gamle Dage,« saaledes indledes de legislative Betragtninger, der straks imødegaar det sidst anførte. Straffene kan ikke betegnes som for milde, men der er væsentlige Misforhold tilstede, hvoraf de vigtigste er Opretholdelsen af den ældre Lovgivnings Udsondring af de kvalificerede Tyverier, for ringe Virkning af de skærpende Momenter og Gentagelsens altfor store Virkning. Herefter fremsætter han sit Forslag ikke som et detailleret Udkast, men som en Skitse af Principperne. Det tilgrundliggende Moment skulde være Værdien af de tegnede Koster, men samtidig Spillerum holdes aabent for Udmaalingshensyn dels af Karakter som dem, Forordningen kendte ved de simple Tyverier, dels af Karakter som de kvalificerede. Paa Basis af det stjaalnes Værdi kunde der f. Eks. opstilles en Skala begyndende med 16 til 32 Dage pr. Rdl., naar det stjaalnes Værdi ikke oversteg 2 Rdl., 12—24 Dage pr. Rdl. ved Værdien 2 til 5 Rdl. og saaledes videre; det sidste Tal han nævner, er $\frac{3}{32}$ til $\frac{3}{16}$ Dag pr. Rdl. ved Værdien 3000 til 10.000 Rdl., hvilket giver en Ramme fra c. 9 Maaneder til 5 Aar, men Tabellen skulde gaa videre. Naar Straffetidens Ramme var udregnet efter denne, blev det Dommerens Sag i visse Tilfælde at forlænge eller forkorte Rammen i et bestemt Brøksforhold, saasom af Hensyn til Ungdom, trængende Forfatning, aabenhjertig Tilstaaelse, haardnakket Benægtelse m. v.; et Udmaalingshensyn forvandles altsaa til rammebestemmende, saa kunde Dommeren vel forsaavidt holde sig til Midten. Opbrud af Gemme etc. og Indbrud etc. skulde paadrage Straf af offentligt Arbejde i visse Aar og desuden dobbelt til fir-

dobbelt af ellers forskyldt Straf. Dette sidste skulde ogsaa anvendes i visse med de ældre grove Tyverier ensartede Forhold. Gentagelse tænkte straffet saaledes, at der foruden Straf for det sidste Forhold, isoleret bedømt, paalagdes en Straf lig den sidste Gang idømte. Dette skarpsindigt udtænkte System kunde næppe betegnes som heldigt, men det viste hans Interesse baade for den samfundstjenlige Side og for Retfærdighed mod Overtræderen. Naar jeg foran har anført, at Bogen ikke gav kriminologiske Udviklinger, maa den dog fastslaas at vise Forstaaelse for alle de sociale Forhold, denne Forbrydelse kan bringe for Dagen. En Fremstilling af prøjsisk Tyvslovgivning kunde ikke faa Plads og kom i Arkivet, hvor den paa 95 Sider gennemgaas saa detailleret, at han erkender det særdeles trættende derved. Han finder, at vor Lovgivning sammenlignelsesvis staar godt, og at nævnte Udkast har store Mangler. Den kritiske Udtalelse om »hvor vidt Tidsalderen i det Hele har bragt det i den Kunst at udkaste Straffelove«, maa antages ogsaa at skulle ramme ham selv.

Derefter vender Fremstillingen tilbage til Tidsskriftafhandlingerne, eventuelt med deri omtalte Ørsted-Domme, medens talrige ikke saaledes supplerede Domme efter Bogens Plan ikke kan komme med. I Arkivets Nr. 25 bringes en Afhandling om Servitutters Erhvervelse og Mistelse ved Hævd (Skr. i Udv., privatretlige II), i Nr. 27—28 om Loves tilbagevirkende Kraft og i Nr. 29 om forsøgte og fuldendte Misgerninger, Forsæt eller Uagtsomhed. Som Afslutning paa hans Overretstid skal nogle Bemærkninger gøres om Afhandlingen i Nr. 26 om Stemme flerhedens Udfindelse ved Domstolene, der har et vist Ry og findes i Skr. i Udv., procesuelle. Dette, at der i kollegiale Retter gives Dom efter Flertallet af Dommerstemmerne med Tilsidesættelse af Mindretallets Stemmer, betegner han som »en saare mærkelig Ytring af Nødretten«, og heri kan man være enig; Problemet er som ved al Nødret at gøre Indgrebet saa ringe som mulig og foretrække det væsentlige for det uvæsentlige. Ørsteds Lære, der langt fra har mødt almindelig Tilslutning, gør formentlig ikke dette. Han tilstræber Flertal for Begrundelsens bærende Momenter, og hvis dette ikke straks naas, anviser han hertil den Vej at stemme ja eller nej om hvert Moment for sig, punktvis opnaas altsaa Flertal, men Muligheden for, at *ingen* af Dommerne efter sin Overbevisning vil Konklusionen, foreligger og synes at gøre Vejen ufarbar. Hensynet til at kunne skrive Domspræmisser med en enkelt sammenhængende Begrundelse har været bestemmende for Udgangspunktet, men dette maa for en real Betragtning forekomme mindre væsentligt fremfor at

give den Dom, hvorum et reelt Flertal og maaske alle er enige, omend af forskellige Grunde. I Højesteret var ogsaa i Præmissernes Tid Sammenlægning efter Resultatet Praxis; saa meget mere har den været det i Ørsteds Tid, men her gaar han uden videre ud fra, at den ikke kan være anderledes end ved de underordnede Domstole. Den Teknik, han har udfundet, med »subsidiær Votering« som pligtmæssig, har en vis Anvendelighed, men er blevet overbetonet ligesom hans i Tyverilovgivningen foreslaaede Teknik med variable Strafferammer efter et enkelt meget ubestemt Udmaalingshensyn, der var ubekendt med Begrebet Pengevaluering, se hertil Juristen 1943 og 18 Aar af Højesterets Historie (1947) S. 163.

I 1811 paatog han sig at udarbejde 3. Udgave af en Formularbog, der siden kom i flere Oplag. Han havde nedlagt et betydeligt Arbejde i den og ansaa den som et Led i sit Supplement. Som karakteristisk for ham, der saa let greb Pennen, maa ogsaa nævnes hans c. 90 Sider store Anmeldelse i Dansk Literaturtidende 1811 Nr. 38 ff og 1812 Nr. 7 f af Kapellan N. Wergelands af Selskabet Norges Vel prisbelønnede Skrift Mnemosyne (trykt i Selskabets historisk-filosofiske Samlinger 1811) angaaende et Universitet i Norge. Denne Bog, skriver han, havde gjort et saa voldsomt Indtryk paa ham, at han ansaa det for Borgerpligt at tage til Gennemæle navnlig paa Grund af »de grundfalske Forestillinger om det danske Folks Sindelag mod det norske og begge Nationers gensidige Forhold.« Han fandt Bogen umoden og usammenhængende, opfyldt af snæver sygelig Nationalisme og har formodentlig mindedes sine Drengaaars norske Latinlærer, foran S. 14. I 1793—95 havde der under Indflydelse af den revolutionære Periode været en Agitation for det norske Universitet; det var besluttet i 1811, og herover ytrer Anmelderen, der holdt sig anonym, sin Glæde, idet han slutter med formildende Ord. Iøvrigt skriver han, at Arbejdet har været ham et af de ubehageligste, han i lang Tid har overtaget sig, at han var ked af Polemik og i adskillige Aar paa ganske enkelte Undtagelser nær havde afholdt sig fra Bedømmelse af andres Arbejder. Dette sidste var det ikke saa let for ham at gennemføre.

Aaret før var der i Københavnske lærde Efterretninger Nr. 51—52 kommet en Anmeldelse af Tyveriafhandlingen og det udkomne af Juridisk Arkiv og Supplementet. Den meget kyndige og indgaaende anonyme Omtale, der skyldtes Sibbern, se Biografien af 1933 S. 314 Note 44, godtgør, at Ørsted havde en særdeles forstaaende Lærerkreds. Vel var hans Syn paa Retten originalt, og han bragte meget nyt frem, men han kunde dog ikke siges ligefrem at være forud for sin Tid. Anmelderen havde nogle Indvendinger

mod Stilen: den vilde have vundet i Letforstaaelighed ved større Sammentrængthed og ved at sondre mellem egen Fremstilling og Imødegaaelse af Indvendinger. Han vilde »ikke tilbageholde det Ønske, at Forf. i sin literære Virksomhed vilde bestige et højere Trin og ligesom begynde en ny Løbebane. Han har foreviget sig selv i sine Værker, men endnu bærer ingen af hans Værker Evighedens rette Stempel.« Han beklager iøvrigt, at saa mange fortrinlige Mænds Bestræbelser rettes paa Bearbejdelsen af Lovkyndighedens mange Dele i Stedet for at bruges til at frembringe et bedre System af Love. Der tænkes ved Ønsket formodentlig paa det samme, Ørsted to Aar senere lod komme til Udtryk i Fortalen til Supplementets 3. Del. Han undskylder her først Forsinkelsen med, at det Kapitel, han skulde i Gang med, hører til de tørreste og uinteressanteste Partier i Lovkyndigheden (det angik »Kiøbstædborgere«), hvorfor han efterat have faaet et Par Ark trykt lagde det hen. Idet han til Supplementet regner Tyveriafhandlingen, Afhandlinger i Juridisk Arkiv (vel især Lærebog i Kriminalretten, der kom i 5 Numre) og Formularbogen, haaber han, hvis han kunde faa 2 à 3 Timer daglig tilovers til Supplementet, »i faa Aar aldeles at tilendebringe dette Værk; hvorefter det ei skulde vare længe med det nye System.« Saa mærkeligt det synes, maa han antages at tænke sig Udarbejdelsen af en helt ny — det anførte forberedende Materiale omfattende — Encyklopædi over Privatretten, der i Nørregaards 6 Bind Forelæsninger omspændte Personernes Ret, Tingenes umiddelbare Ret eller Ret i Tingen, Tingenes middelbare Ret (Fordringsretten), Kriminalretten og Processen. Han regnede herved med, at hans forandrede Embedsstilling og den lykkelige Vending i de senere Aar i hans Sundhedstilstand skulde give ham bedre Tid og Kraft til litterære Arbejder. Et saadant monumentalt Værk skulde naturligvis ogsaa være ordnet efter et nyt formelt System. Der kom ikke noget ud af denne Plan, selv om Produktionen i de følgende Aar gik frem stærkere og stærkere. Hans Ord er kun Vidnesbyrd om hans Arbejdsmod og hans sangvinske Tro.

I 1812 ophørte Arkivet med Nr. 30 og fortsattes med Ørsted som Redaktør af Nyt juridisk Arkiv til 1820. I dettes 1. Bd. skrev han om D. L. 5—14—4 (Forældelse af Gælds brev), hvori friske Præjudikater fra Højesteret berørtes, og om tvistende Parters Afgørelse af Sagen ved Ed, endvidere om den Vishedsgrad, der bør have om en lovstridig Handlings Følger, naar Straffen derpaa beror, ligeledes med Henviisning til Højesteretsdomme i 2. Bd. et udførligt Indlæg om strafferetlig Litteratur (Baron v. Eggers Straffelovsudkast), hvori han med Skarphed vendte sig mod N. T. v. Gønners Opræden som Kriminalist, hvilken han tilskriver »Forfænge-

lighed og Avindsyge mod den Mand, der har leveret det skarp-sindigste Kriminalrets System«. Dette var den af ham beundrede Feuerbach, og hans Udfordring af Gønner, der ikke harmonerer med hans i 1811 ytrede Forsæt, foran S. 64, blev Udsæd til senere fortrædelig Polemik. I 3. og 4. Bd. udkom endnu i hans Dommer-tid Afhandlingen om præliminære Kendelsers formelige Beskrivelse og særskilte Paaanke, der ikke fremhæver bestemte Præjudikater. Dette gælder ogsaa korte Opsatser om længstlevende Ægtefælles Broderlod og om Lejermaalsstraffen; sluttelig en udførligere Af-handling om de Love, hvorefter en Persons Myndighed bør be-dømmes.

Af Supplementets 3. Bind kan noteres Læren om den mindre-aariges Raaden over Selverhverv, hvortil hører Ørsted-Domme, i Supplementets 2. Del var fastslaaet deres personlige Myndighed. I de vedføjede Tillæg til 1. og 2. Bind findes S. 288 en polemisk Bemærkning mod Landsdommer Dr. Baden, der havde beskæftiget sig med Ørsteds foran S. 53 omtalte Ytringer om Kongeloven. Naar Ørsted, der fejrer Baden til Side, ytrer, at han ikke i fjerneste Maade har givet sig af med at fortolke Kongeloven, synes dette med Henblik paa hans Teori om Religionens Stilling efter denne Lov noget dristigt, men han har næppe ønsket dette Sted frem-draget.

Den tidligere nævnte »Prøve af en Lærebog i Kriminalretten«, der var Frugten af Stoffets Gennemgang i Instituttet i Aarene 1808 —12, og som forelaa i Juridisk Arkivs Numre 15, 21, 22, 29 og 30, udgjorde, da den blev færdig, 326 Sider. Den bekræfter i Forening med det meget andet litterære Stof hans overvejende Interesse for det strafferetlige, der atter hænger sammen med hans Grundopfat-telse af Lovgivningen. Straffetruslen og Straffefuldbyrdelsen er Sta-tens Midler til at bekæmpe Lovbruddet og skabe den Fred, som al borgerlig Virksomhed og dermed Statens Bestaaen og Trivsel kræver. Ordningen af de rette Grænser mellem de individuelle Be-hov og mellem mit og dit i Økonomien har i og for sig samme Natur, men ved første Blik synes denne Ordning helt at hvile i de personlige Interesser. At se Kriminalretten ført op hos Nørre-gaard som et Afsnit af Privatretten maatte falde Ørsted højst unaturligt. For at faa den rette Forstaaelse af Ørsted er det af Vig-tighed at holde for Øje, at de af Eftertiden som offentligretlige be-tegnede Afsnit af Retssystemet var de af ham foretrukne, selv om den privatretlige Ørsted maaske har synet mere for Juristerne.

Lærebogen, der betegnes som Kriminalrettens almindelige Del, handler i 6 Kapitler om Kriminalrettens Omfang og Stilling i Rets-systemet, om Begreberne Forbrydelse og Straf i Almindelighed samt

de øverste Grundsætninger for Strafferetten, om de forskellige Maader, hvorpaa en Straffelov kan overtrædes, nemlig dels med Hensyn til Overtræderens Sindelag og dels med Hensyn til selve Handlingens Form, om Misgerningers og Straffes Inddeling, om de Grundsætninger, Dommeren har at følge ved Straffelovens Anvendelse, og om Strafskylds Ophævelse.

Af Lærebogens specielle Indhold kan nævnes Udredningen af Strafferettens øverste Grundsætninger. Der sondres mellem absolute Teorier eller Gengældelsessystemet og relative eller Sikkerhedsteorier. Gengældelsen kan opfattes som materiel eller formel, og Ørsted bemærker, at Professor Bornemann i Astræa havde leveret en ejendommelig med megen Anvendelse af Skarpsind og Flid udført formal Gengældelsesteori. Selv om Teorien i denne Form er mindre angribelig, overser den dog, at det ikke kan være Statens Opgave at tilvejebringe Ligevægt mellem Brøde og Lidelse, men kun at sikre mod Brøden. Af Sikkerhedsteoriene lægger nogle Vægt paa Præventionen overfor den enkelte, andre paa den almindelige Virkning af Straffetruslen.

Den Paastand, at enhver Forbrydelse maa forudsætte en udtrykkelig forbydende Lov, forkastes. Det kan kun kræves, at Handlingen indeholder Forstyrrelse af en uomtvistelig Rettighed paa en saadan Maade, at Staten ikke kunde modvirke den ved andre Tvangsmidler, thi her fordrer Fornuften med Nødvendighed Straf.

Med Hensyn til det subjektive omtales de forskellige Former af Forsæt og Uagtsomhed. Paastanden om, at vore Love skulde indeholde et almindeligt Princip om, at Forsæt til en Del af Forbrydelsen er lig Forsæt til hele Forbrydelsen, forkastes. Det ubestemte Forsæt anerkendes, og Forskellen mellem Forsæt og Hensigt eller Bevæggrund paapeges. Det fremhæves, at de borgerlige Love normalt først sætter Straf for den Handling, der har Følger. Høj Grad af Beruselse, ogsaa den selvforskyldte, borttager Forsæt, medmindre Rusen er fremkaldt for at befordre Gerningen. Der bør tages noget Hensyn til, om Forbrydelsen har sit Udspring af en mere eller mindre ond og fredsforstyrrende Bevæggrund. Vore Love indeholder ingen Hjemmel for at anvende nedsat Straf paa meget stupide og fjantede Mennesker, som handler forsætligt. Heller ikke Sagens Natur taler herfor, »thi det kan ej antages, at der behøves mindre stærke Motiver til at virke paa slige Mennesker end dem, hvorved andre kan holdes inden Lovens Grænser.«

Med Hensyn til selve Handlingens Form udredes Forskellen mellem den fuldendte og den (i Henseende til alle objektive Virkninger) fuldbragte Misgerning endvidere mellem Forberedelsen til Misgerningen og dens Begyndelse, der atter kan indeholde et nærmere

og et nærmeste Forsøg. Staten bør straffe ethvert Skridt til Lovens Overtrædelse, men — for ikke at gøre det ligegyldigt, om der fortsættes — med lavere Straf end for fuldendt Forbrydelse. Dette gælder, om end vore Love ingen almindelig Forskrift indeholder i denne Henseende. Træder Personen af egen Drift tilbage fra Forsøget, bør han efter Fornuftens Grundsætninger være fri for al Straf. Da Straffelovens Genstand er selve Handlingen, burde efter almindelige Grundsætninger Forskellen mellem fuldendt og fuldbragt Misgerning ikke medføre forskellig Straf. Deltagelse i en Forbrydelse kan foreligge enten ved umiddelbar Udførelse af Handlingen eller ved som psykologisk Aarsag at opvække eller styrke Forsættet hos en anden, overtale eller raade til Handlingen, fremdeles ved at understøtte i selve Udførelsen eller ved senere at være behjælpelig i at opnaa Forbrydelsens Øjemed eller afværge de juridiske Følger, som den ellers vilde paadrage ham. Snart bør der i disse Tilfælde være fuldt Ansvar, snart kun et mildere. Den, der bestemmer en anden til at begaa en Forbrydelse, burde efter Sagens Natur straffes lige haardt, enten denne blev iværksat eller ikke, men Loven bestemmer anderledes. Ligeledes kræver Loven, at Gerningsmandens særlige, straffetretlig skærpende personlige Forhold ikke faar Betydning for den medvirkende, men fastsættes Straffen arbitrært, kan der tages Hensyn til, at det personlige Forhold, f. Eks. ved Vold mod Forældre, ogsaa gør den medvirkendes Forbrydelse til en grovere. Angivelse af begaaede Misgerninger er ordentligvis ikke Borgerpligt.

Herefter følger Redegørelse for en Række Sondringer indenfor Forbrydelserne og en Oversigt over den positive Lovgivnings Straffesystem. Spørgsmaalet om Livsstraffes Retmæssighed besvares i Forbigaaende bekræftende.

Under Overskriften »Over de Grundsætninger, Dommeren har at følge ved Straffelovenes Anvendelse«, meddeles der en Række almindelige Betragtninger i kortfattede Paragraffer, hvoraf nogle skal omtales. En Straffelov bør ikke have tilbagevirkende Kraft, og at Loven formildes, kan ikke paaberaabes af den, der overtraadte den ældre Lov og tilsidesatte dennes stærkere Trusel. Fortolkningsreglerne er de sædvanlige, saaledes at den bogstavelige Fortolkning maa tages til Udgangspunkt. At den mildeste Regel i Tvivlstilfælde skal anvendes, er kun en Anvendelse af den tilstrækkelige Grunds Princip. (I Stedet for dette naturretligt lydende Princip vilde man foretrække, at Hensynet til Overtræderen blev anført). Den bestemte Lovregel taaler ikke Fravigelse i konkrete usædvanlig grove eller milde Tilfælde, men noget andet er, at der med Handlingen kan være forbundet Omstændigheder, der maa opfattes som en ulovbestemt Forbrydelse, der kræver Tillægsstraf. Vore Love inde-

holder ikke Hjemmel for at straffe med lavere Straf, hvor der kun er tilvejebragt Formodning mod Sigtede. Hvor Dommeren har Frihed i Strafudmaalingen, kan han ikke gaa frem efter almindelige Fornuftgrundsætninger, men maa følge Lovgivningens Analogi; den nærmere Udvikling her gives meget udførligt. Dernæst omhandles Strafarternes indbyrdes Strænghed og endelig det Tilfælde, at der under samme Sag skal afgøres flere Lovovertrædelser af samme Person. Slutningskapitlet handler om Strafskylds Ophævelse, hvorunder der gøres nogle Bemærkninger om den »i vore Love næsten ukendte« Præskription af Strafskyld, som Ørsted ejheller finder legislativt tilraadelig.

Han var som Assessor naaet frem til 1813, da han 14. April skulde gøre Overgangen fra Højesteret til Danske Kancelli. Det var atter galt med Helbredet, og han havde et langt Sygdomsforfald, saa at han maatte forsømme i Retten fra 13. til 23. Oktober 1812 og derpaa igen fra 2. November til 1. Februar n. A. Naar man hører, at han i September 1812 havde været tilkaldt af Finansminister Schimmelmänn til at give Betænkning over de Grundsætninger, hvorefter Gældsforholdene i Danmark kunde være at ordne under en besluttet Inddragelse af Kurantsedlerne i et til deres ringe Omløbsværdi svarende Forhold, vil man være tilbøjelig til at mene, at det drejede sig om Overanstrengelse ved Udførelsen af dette ansvarsfulde og krævende Hverv. Fdg. 5. Januar 1813, som fuldbyrdede denne Overgang ved Rentenedskrivning, Moratorium og Sedlernes Omskrivning i den nye Valuta Rigsbankdalersedler af Sølvværdi, er af Marcus Rubin i Værket 1807—14 (1892) S. 275 ff karakteriseret som en Pengerevolution, og fremforalt, mener han, var det dens vidtløftige Bestemmelser om Afviklingen af alle Gældsposter i Kurant efter deres Art og Alder, som bragte Folk ude af sig selv. Disse var det netop, der skyldtes Ørsted, men han sad naturligvis dækket overfor Publikum som Finanseembedsmændenes Konsulent, og der havde været arbejdet under den strængeste Diskretion, saa at endog Brug af Afskrivere havde været forbudt.

Sedlerne fra den Rigsbank, der skulde oprettes, og som i 1818 blev til Nationalbanken, med Grundlag i Førsteprioriteter i alle Landets faste Ejendomme, havde Værdi lig Halvdelen af Specien, og Kurantdalersedlen havde Værdi af $\frac{1}{6}$ af Rigsbankdaleren, altsaa en Kurs af 1200, naar Kurantdaleren sættes til 100. Kurantdaleren havde tidligere udgjort $\frac{4}{5}$ af Specien. Sølvværdien, der satte halvaarlig, var bestemmende ved Betaling til det offentlige; forskellig derfra var Navneværdien. Embedsmændenes Forslag var oprindelig, at Statsgælden og Prioriteter, forsaavidt de havde Dæk-

ning i Ejendommen, skulde betales med Rigsbankdaler for Kurantdaler, senere Prioriteter og andre Fordringer efter Forholdet 1 Rbd. for 6 Kurantdaler. Herimod fremsatte Ørsted sine ærbødige Indvendinger, idet han for Statsobligationer forment, at en Kurs af 200 (Rbd. = $\frac{1}{2}$ Sp.) var unødigt byrdefuld for Staten, da Obligationerne normalt havde været omsat paa Tidspunkter, da de var blevet betalt med stærkt devaluerede Kurantdalere, hvorved Ejeren nu vilde faa en urimelig Fordel. Forskellen mellem Prioritetshaverne fandt han ikke begrundet, og Grundejere, der havde købt til store Priser, kunde komme meget højt op med Prioriteterne. Medens han for Statsobligationer som Grundregel foreslog Indfrielse til Kurs 1200, foreslog han for alle private Gældsforpligtelser at tage Hensyn til Tiden for Gældens Stiftelse, hvorved man vilde komme Retfærdigheden nærmest. Forsaavidt Kreditor tjente ved at faa Udbetaling efter et tidligere Tidspunkt end det, da han ved Transport erhvervede Fordringen, skulde Forskellen indbetales til et særligt Fond til Statens Brug. Med Undtagelse af denne Regel om Transport akcepterede Finanskollegiet Ørsteds Forslag i Forestilling af 17. Oktober, der 13. November førte til Resolution. Imidlertid sondredes der dog ogsaa mellem Dokumentgæld og almindelig Gæld. For Dokumentgælds Betaling anlagdes det Synspunkt, at Værdien havde været i Hovedsagen jævnt nedadgaaende i en Periode fra 11. September 1807 til 12. November 1812, saaledes at Dokumentets Udstedelsesdag burde blive bestemmende for Omskrivningen i Rbd. Efter en kronologisk Tabel paa 22 Led med 5 Rbd. Forskel mellem Leddene gik det Beløb i Rbd., hvortil 100 D. K. omskreves, ned fra 95 til 20. Der maatte regnes med, at Modydelsen for Dokumentgælden, være sig Arbejde, Varelevering eller Udlaan, havde været af aftagende Værdi. Denne udpenslede Værdiansættelse var paa en vis Maade pretentiøs, som om Staten herefter kunde forvente Anerkendelse af at have ydet fuld Retfærdighed mellem Borgerne ved at tage endog de smaa Hensyn med i Betragtning. Men det økonomiske Liv havde formet sig mere alsidigt og mere lunefuldt, og der kan vistnok regnes med mindre Taalsomhed overfor de Skaar i den økonomiske Situation, der paaføres af Statens Lovgivning, end overfor dem, som Konjunkturerne paafører. En lignende Ordning som denne havde faa Aar tidligere været anvendt i Østrig. Ved Gæld uden Forskrivning benyttedes samme Tabel, saafremt Debitor ikke inden en vis Frist havde benyttet en Adgang til at frigøre sig ved Betaling af 1 Rbd. for 6 D. K. Gældens Alder sattes efter den Tid, den bevislig var krævet betalt. Se herved Fr. Vinding Kruse Mod Kulturforfaldet (1956) S. 184 f.

Paa dette Sted skulde kun fastslaas det historiske Faktum, at

Ørsted som tilkaldt sagkyndig fik Lejlighed til paa nogle Punkter at øve mærkbar Indflydelse paa den fremtidige Ordning af Pengevæsenet. Staten havde kaldt ham bort fra sit tilbagetrukne Dommersæde, fra sine Bøger og sine Manuducenter og afkrævet ham et øjeblikkeligt Bidrag til Rationalisering af det finansielle Kaos, og han havde løst Opgaven paa en Maade, der i det hele havde vundet Bifald. Der synes at være Grund til at antage, at dette Møde med Samfundslivet fra Lovgiversiden og embedsmæssigt med Finanskollegiet er blevet bestemmende for, at man fra Administrationen fik Øje paa ham og han paa Administrationen. Paa Kongens Fødselsdag 26. Januar blev han Dannebrogsmænd. Da Loven udkom, nedsattes en Kommission til Behandling af de ved den fremkaldte tvivlsomme Spørgsmaal, hvoraf der var mange. Af denne blev han Medlem — ligesom han senere udtalte sig om den selvstændige Nationalbank —, og i den Egenskab kom han til at afgive Betænkning om Gyldigheden af Forordningen overfor dem, der havde faaet Kundskab om den, inden den var tinglæst. Hans efter Sagens Natur bekræftende Besvarelse af dette Spørgsmaal blev fulgt i Resol. 27. Maj 1813. Han henstillede ved samme Lejlighed at indføre bedre Kundgørelsesmidler, se Øllgaard S. 23.

Det er allerede sagt, at Arbejdet i Højesteret antagelig for ham maatte staa noget tilbage for det i Overretten, hvor der havde været Domspræmisser at skrive og maaske friere Adgang til at skrive om Dommene. Kancelliet delte Højesterets Fortrin ved at være den øverste og afsluttende Instans paa sit Omraade, og der vilde være den rigeligste Adgang til at udtrykke sig i skriftlig og forøvrigt ogsaa i mundtlig Form. Forfattervirksomheden skulde naturligvis fortsættes, og her var Maalet intet mindre end at komme hele Retssystemet igennem ved en fornyende litterær Behandling, en herlig omend besværlig Opgave, men en Virksomhed, der samtidig skulde vise Universitetets ufrugtbare Professorer, hvad en virkelig retsvidenskabelig Autoritet var. Allerede som begyndende Forfatter havde han kunnet komme med Udbrud af Utaalmodighed over »Søvragtigheden« i Lovgivningsfaget, se S. 42, og i Tyveriafhandlingen havde han udtalt Længslen efter en samlende Straffekodeks og selv skitseret en forbedret Lovgivning i dette Emne. Det er ganske afgjort, hvad maaske ikke har staaet klart for de i denne Henseende mindre kyndige Forfattere (Hans Jensen, foran S. 28), at det, der skulde kunne tilfredsstille Ørsted, aldeles ikke var den positive Ret som saadan, selv om han krævede Respekt for dens Autoritet, men kun den hensigtsmæssige, den for Retsbevidstheden frigørende og derfor velgørende Retsorden. I denne Aand søgte han at fortolke de foreliggende Lovbud og, hvor dette

var umuligt, ønskede han Ændring. At være med til at skabe god Lovgivning vil altid have staaet for ham som et attraaværdigt Maal; Arbejdet med Pengeordningen havde givet det Kød og Blod, og der aabnede sig nu Udsigt til at realisere det. Saaledes tegnede Overgangen til Kancelliet sig i Forventningen for Ørsteds sangvin-ske Sind. Han kunde imødesee en Fremtidsvirksomhed, der for-nyende føjede sig organisk til den, han stod i, ligesom Overgangen til Assessorstillingen havde været i Pagt med hans Ungdomsudvik-ling. Disse Forventninger fik da ogsaa i det store og hele en smuk Opfyldelse, men Vejen blev ikke uden Torne, og han fik Brug for sin Smidighed og Udholdenhed ¹⁾).

¹⁾ I Brev af 5. April 1813 fra L. Engelstoft siges det, at Ørsted har afslaaet at kaldes til Universitetet i Christiania, Samlede Skrifter III (1862) S. 335.

1813 TIL 1835

Overgangen til Kancelliet fandt Sted 14. April 1813, da Ørsted ansattes som 4. Deputeret og Chef for 2. Departement. I førstnævnte Egenskab var han som yngste Medlem af Kollegiet, der under Præsidentens Ledelse voterede skriftligt og traf Beslutning efter Stemme flerhed; i sit Departement havde han at forberede dettes Sager til Kollegialbehandling og at ekspedere de trufne Afgørelser. Departementets Omraade var Justits- og Politisager i København og Sjælland med tilhørende Øer. Kancelliets samlede Omraade var de efter senere Opfattelse justitsministerielle Sager, Kommunalvæsen, Fattigvæsen og Næringsvæsen samt Kirkens og Folkeskolens Anliggender, medens Universitetet og de lærde Skoler havde sin særlige Direktion. Den kollegiale Samvirken, hvori ogsaa Generalprokurøren deltog, medførte Deltagelse i alle Kancelliets Sager. Idet han afgik fra Højesteret, hvor han kort efter blev ekstraordinær Assessor, forbeholdtes der ham Tilbagetræden ved Ledighed med Anciennitet i Henseende til Sæde og Løn, og han fik tildelt Etatsraadstitlen. Som yngste Mand i Retten havde hans Gage været 1400 Rdl., han fik det samme nu med et Tillæg paa 400 Rdl.

Kancellipræsidenten Frederik Julius Kaas (1758—1827) havde haft en lang Embedstid i Norge, bl. a. som Stiftamtmand i Akershus Stift. Efter to Aars Virksomhed som Justitiarius i Højesteret var han i 1804 blevet Præsident i Kancelliet. Han havde været en energisk og initiativrig Administrator, var ogsaa blevet anvendt som Sendemand, havde Titel af Kammerherre og Justitsminister og var Medlem af Gehejmestatsraadet. Med sit Levemandsvæsen var han ganske forskellig fra Ørsted, og overfor Kongen, der satte ham højt, var han uden dennes frimodige Selvtændighed. Han satte ikke Pris paa Ørsteds Forfattervirksomhed, men var ret velvillig og godmodig. Generalprokurøren Chr. M. T. Cold (1754—1826), der siden 1804 som Deputeret og Departementschef havde været konstitueret i Stillingen, var en dygtig dog ikke særlig fremtrædende Embedsmand.

Ørsteds lille anonyme Skrift (24 Sider) Oplysninger om Grund-sætningerne i Fdg. angaaende Forandring i Pengevæsenet dateret 5. Januari 1813 især med Hensyn til dens Indflydelse paa private Retsforhold vedrørte hans Tjeneste for Finansvæsenet; det fremtræder som en officiel Vejledning, men hans Forfatterskab er utvivlsomt. En Dyrtidsforanstaltning, som han straks fik med at gøre ved sin Indtræden, omtaler han i Liv og Tid IV S. 115. Ved Kongebud var i 1812 truffet prisregulerende Foranstaltninger, og den dermed beskæftigede Kommission havde stillet videregaaende Forslag om Takster. Idet Ørsted i en udførlig Udvikling gik imod dette, fik han Kollegiets Bifald, saa at Sagen foredroges Kongen, »dog med enkelte Afændringer i hvad deri fandtes at være for skarpt udtalt«; hans Fyrighed har straks maattet tempereres. I Resultatet var Kongen enig, og Taksterne faldt kort efter bort.

Ved Skildringen af Ørsted i Assessortiden kunde der i det hele gaas kronologisk frem med samtidig Belysning af Dommergerning og Skribentvirksomhed, der hang saa nøje sammen. Af dramatiske Episoder med personlige Modsætninger var der heller ikke mange, Polemikken mod Schlegel og Wergeland var vel de eneste. I Kancellitiden var der ikke den intime Forbindelse mellem det litterære og det embedsmæssige, og der er mange personlige Brydninger. Paa den anden Side var Forfattervirksomheden i fuldt Flor, indtil den viste sig uforenelig med Generalprokurørstillingen. Ørsteds alsidige Virksomhed i Kancellitidens første Afsnit, der gaar til Stændertidens Begyndelse i 1835, maa da deles, saaledes at der begyndes med Virksomheden i Kancelliet.

Om den litterære Virksomhed skal foreløbig kun bemærkes, at den efter Ophøret i 1812 af Juridisk Arkiv som tidligere nævnt gik videre i samme Spor med de af ham redigerede Tidsskrifter indeholdende Domsreferater og Litteratur indtil 1819 under Navnet Nyt juridisk Arkiv og fra 1820—30 under Navnet Juridisk Tidskrift, hvorhos Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse kom 1824—31 som anden Udgave af Maanedstidenden og Arkivet. I Aarene 1815—22 udkom i 4 Bind »Eunomia« eller Samling af Afhandlinger henhørende til Moralfilosofien, Statsfilosofien og den dansk-norske Lovkyndighed, ialt i et Antal af 13, og i Aarene 1822—35 i 6 Bind »Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed med stadigt Hensyn til (afdøde) Etatsraad og Professor Hurtigkarls Lærebog«. Detailleret Fortegnelse over hans Bidrag findes i Biografien af 1933 S. 171 ff, ligesom den for det foregaaende Afsnit findes S. 90—97.

I

Som et første Afsnit af Kancellivirksomheden behandles da Tiden til Præsident Kaas' Død 11. Januar 1827.

Her skulde Ørsted faa Lejlighed til at sysle med sit Yndlings-emne Trykkefriheden, omend Aarene 1815—35 i Harald Jørgensens Behandling af Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799—1848 (1944) er betegnet som de i saa Henseende stille Aar. I samme Forfatters Bog om Ørsteds Arbejder om Trykkefriheden (1947) (»Ø.s Arb.«) S. 164 finder vi under 15. Februar 1814 en af Ørsted affattet Forestilling fra Kancelliet om at begrænse Forbudet i Fdg. 27. September 1799 mod anonymt Forfatterskab overfor Artikler i C. Molbechs Tidsskrift *Athene*, dog mod Forpligtelse til paa Forlangende at opgive Navnet, og om at bemyndige Kancelliet til at give andre Udgivere af periodiske Skrifter lige Tilladelse. (Kjøbenhavnske lærde Efterretninger havde siden 1809 en saadan Ret). Samtykke gaves, dog at Indholdet ikke maatte være politisk (udenrigspolitisk). I førstnævnte Værk oplyses det S. 86 f, at Ørsted først havde søgt at gribe Lejligheden til at faa Kancelliet til at andrage om en almindelig Opgivelse af Navngivelseskravet til Forfatterne, og hans sindrige Begrundelse af Forestillingen gaar ogsaa saa vidt, men den erfarne Generalprokurør Cold havde fraraadet det, i hvert Fald for Tiden. Ørsteds forholdsvis lyse Syn paa Fdg. 1799 havde under Krigen lidt et Skaar ved Pl. 2. Oktober 1810, der krævede Privilegium forbundet med Censur til Udgivelse af politiske Blade, og denne Censur angik ogsaa den ikke-politiske Del. Nu blev han Vidne til en anden følgesvanger indskrænkende Bestemmelse ved Fortolkningen af § 26, hvorefter et Eksempplar af Aviser, Journaler og periodiske Blade samt Skrifter under 24 Ark ved Udgivelsen skulde leveres til Politimesteren. Det var, se anf. St. S. 80, kommen til Diskussion i Kancelliet, om Politimesteren havde Pligt til at gennemse det saaledes indleverede — naturligvis for eventuelt at tage Affære — eller ikke, og Ørsted gik ind for det sidste, men Skrivelse af 8. Marts 1814 gik i modsat Retning, og Sagen udviklede sig til Resolutionen af 21. April, der atter førte til Kanc. Pl. 13. Maj 1814, hvorefter et Gennemsyn skulde finde Sted indenfor en Frist af 24 Timer for Ugeblade og Aviser, 4 Dage for større Ting. Men hvad saa videre? Det var uafklaret, om Politimesteren kun kunde tage Affære med Henblik paa Straffesags Anlæg, og Kancelliet paa samme Maade kun opretholde en Beslaglæggelse som Led i Straffesag. Gik man videre til Indskriden mod det lovlige, men ikke passende, havde man Censuren, og hvad strafbare Skri-

verier angik, fik man det ejendommelige, at der tiltaltes og dømtes for Brud paa Trykkefriheden, skønt kun et Forsøg forelaa, da Publikum ikke havde set Værket. Forsaavidt Folk gik over til at indlevere Manuskripter for at spare Trykning, var Ligheden med Censur fuldkommen. Kancelliet havde forudsat, at Fdg.s Afleveringspligt betød, at Tilladelse til Udgivelse af Politimesteren behøvedes, og at den kunde nægtes ogsaa overfor det utilbørlige skønt ikke lovstridige. Paa begge Punkter opponerede Ørsted i en Betænkning til Kongen af 14. April, dog naturligvis forgæves, og at Plakaten vilde blive anvendt som af Kancelliet tænkt, kunde ikke være tvivlsomt. Ørsteds Betænkning er mindeværdig ved det moralske Mod, den vidner om. I en Analyse af Lovgivningen paa-viser han, at »lovstridig« og »utilbørlig« er hinanden dækkende Begreber, og at der forhen intet var om en Tilladelse. Han vover »allerunderdanigst at bemærke, at jeg ikke kan gjøre mig noget Begreb om, hvad der bliver tilbage af den Trykkefrihed, hvorved Deres Majestæt og Deres Højsalig Herr Fader have erhvervet Sig Europas Opmærksomhed og Folkets Taknemmelighed, saafremt Forordningens § 26 skal forklares anderledes, end jeg har antaget. At man uden Censur kan faae Skriftet trykket, er sandelig ingen Velgierning, naar Forfatteren ikke har Ret til at udgive det uden Tilladelse, og denne Tilladelse kan tilbageholdes, uagtet Skriftet intet indeholder, hvorfor Forfatteren ved Domstolene kan drages til Ansvar.« Han forklarer, at Forfatterne hverken vil have Tryk-heden ved at staa under Censuren med Hensyn til deres Manuskripter eller ved kun at staa under Loven og Domstolene med Hensyn til deres trykte Skrifter; Danmarks Videnskabsmænd maatte da ønske Genindførelse af Danske Lovs Censur. Da han kun var en enlig Svale og iøvrigt udtrykte sig saa loyalt, kunde Kongen finde sig i Forsøget paa at ændre den Politik, han ansaa for tids-svarende. Ørsted paa sin Side kunde baade i Politimester- og Anonymitetsspørgsmaalet henholde sig til sine oprindelige Udtalelser i Trykkefrihedsspørgsmaalet ved Fdg.s Fremkomst, se Liv og Tid I S. 96 (83). Sammesteds S. 102 (88) siger han imidlertid det mærkelige, at Kongen efter hans Mening ikke gik imod ham, men bifaldt hans Fortolkning og kun havde Standsning af lovstridige Skrifter for Øje. Det er rigtigt, at Pl. 13. Maj 1814 intet siger om, hvilke Skrifter Politimesteren skal interessere sig for, men Ørsted siger selv S. 101 (88), at Meningsuligheden herom blev forelagt Kongen. Forholdet maa da være det modsatte, at Kongen har fulgt den allerede herskende Fortolkning af Ordene »strafværdigt eller utilbørligt« i Fdg.s § 26 som to forskellige Begreber, og at man har anset det for overflødigt at gentage denne i Plakaten. Med Henblik paa

Eftertidens Prøvelse af Pl. 1814 havde det Betydning, at den intet nyt havde føjet til Fdg. § 26, men hvis Frederik VI havde tiltraadt Ørsteds teoretiske Hævdelse af, at Ordet »eller« ikke var brugt disjunktivt (adskillende), taler alt for, at han af politiske Grunde havde sørget for, at Kancellimajoritetens Mening om det modsatte fik Udtryk. Hvis Ørsted virkelig den Gang har ment det modsatte, maa det tages som Udslag af Naivitet og for Erindringernes Vedkommende af Bestræbelsen for at hæve Frederik VI over Kritikken og holde ham uden Ansvar for, at Trykkefriheden i 1814 var blevet »forkvaklet«, sammesteds II S. 264; L. Kochs Ørstedbiografi (1896) S. 70 gaar ogsaa ud fra denne Opfattelse af Kongens Mening, se endvidere nedenfor S. 131.

Noget mere Vind i Sejlene fik han ved at affatte Betænkningen af 20. September 1816, hvorved Begrebet politiske Meddelelser i Pl. 2. Oktober 1810 efter Udenrigsministeriets Ønske skulde fortolkes. Dette skete, se »Ø.s Arbejder« S. 175, ved at lade det omfatte Meddelelser om de nærværende Regeringers Bestyrelse af deres Stater saavel den indvortes som den udvortes. Herved gik, se Harald Jørgensen anf. St. S. 94 f, de menige Medlemmer af Kancelliet mod Kaas, der ogsaa vilde have historiske Meddelelser medtaget, og Redaktionerne fik lidt større Frihed. Han tilbageholder ikke det Ønske, at selve Plakaten og Forbudet mod Anonymitet (der »nu slet ikke overholdes«) maatte ophæves. Overfor fremmede Regeringer vilde det ogsaa være praktisk, om der kunde henvises til, at Afgørelsen om Tilladeligheden laa hos Domstolene. Han antyder Muligheden af, at hele Sagen om Trykkefrihedens Grænser kunde komme til Revision. Det vilde i saa Fald stemme med, at en Del af Landet (Holsten i Henhold til det nye tyske Forbunds Grundlov) var i Begreb med at faa øget Frihed. (Saa tidligt var han optaget af Stændertanken!) De Deputerede Berner, Lassen og Monrad sluttede sig hertil. Anf. St. S. 128 f oplyses det, at Kancelliets Bemyndigelse til at tillade Anonymitet brugtes overfor flere Tidskrifter, medens Gyldendalske Boghandels Forsøg paa at faa en lignende Tilladelse for Bøger ikke lykkedes. Kancelliets af Ørsted forfattede Forestilling om Hjemmel hertil, dateret Februar 1817, er maaske ikke blevet fremmet; den gentager udførligt de tidligere fremførte Grunde og mener, at Tidspunktet nu ikke længere er ugunstigt.

Paa et underordnet Punkt gjorde Pl. 10. Juni 1818 en Begrænsning i Skrivefriheden ved at bestemme, at den, der trykte noget fornærmeligt for fremmede venskabelige Regenter, ikke kunde undskylde sig med kun at have gentaget noget i Forvejen trykt. Ørsted skrev villigt Forestillingen til denne af Udenrigsminister Rosen-

krantz ønskede Modifikation i Fdg. 1799 §§ 8 og 24, anf. St. S. 99.

Endelig kan omtales nogle Betænkninger om Tilbageholdelse eller ikke af bestemte Skrifter. Henvisningen er til anf. St. og Ø.s Arbejder. Et fransk Skrift om Bernadottes Brevveksling med Napoleon fandt han med alles Tilslutning anstødeligt, 4. November 1819 S. 107 og Ø.s Arb. S. 187. Et i 1820 udkommet Skrift om Jødebevægelsen Aaret før fandt han derimod ligeledes med Tilslutning ikke strafbart, og han udvikler, at dets Fejltagelse og mangelfulde Affattelse ikke opfordrer til at skride ind, S. 101—02 og Ø.s Arb. S. 188. Et Skrift om, at Gustav IV af Sverige ikke var Søn af Gustav III i Ægteskab med den danske Prinsesse Sophie Magdalene, havde Ørsted først faaet Tilslutning til at kunne lade passere ud fra sin oftere hævdede Mening, at Lovgivningen ikke værner om afdøde Monarkers Ære, men da Kaas fremskaffede Rosenkrantz' stærke Indsigelse herimod, blev Resultatet et Forbud, S. 100 og Ø.s Arb. S. 190 f. Grev F. C. Wedel-Jarlsberg havde skrevet et sagligt set meget ringe Skrift »Henpeg paa de formentlig mest virksomme Midler til Statens Flor igjen«; med Undtagelse af Kaas og Lassen fulgte man Ørsted, der vilde lade det passere bortset fra et Par enkelte Steder, hvis Overensstemmelse med Fdg.s § 7 kunde være tvivlsom, og medens en Domstol under Tvivl bør tillade, burde efter hans Mening en censurerende Myndighed gøre det modsatte, S. 102 og Ø.s Arb. S. 194.

I Liv og Tid III S. 176 f (356) Note skriver Ørsted om tre Foreretninger i Kancelliet, der i enkelte Perioder havde »gjort ham større Kummer« end nogen anden Del af hans Virkekreds. Disse var Agitationen for »indbyrdes Undervisning«, Bestemmelsen om bogstavelig Overholdelse af de gejstlige Formularer og Daaben af Baptistbørn. Kun det første hører herhen, og efterat have læst Omtalen deraf sammesteds I S. 340 f og i Ny Collegial Tidende 1846 S. 892—94 og 925—30 undrer man sig noget over den tragiske Sammenstilling. Han siger nemlig, at det er uvist, om ikke Maaden, hvorpaa Metoden i sin Tid blev fremmet, har haft mere gavnlig end skadelig Indvirkning paa vort Skolevæsen, hvor den blev indført i saa godt som alle Skoler udenfor København, men han vilde have foretrukket Sagens Fremme paa en mere jævn Maade. I de to sidste Tiaar af Frederik VI's Regering levede — takket være ham — dette System for Begynderundervisningen, hvis Navn i Nutiden kun kendes fra et Vers i Heibergs Aprilsnarrene, og hvis Beskrivelse lyder kuriøst. Efter det engelsk-skotske Bell—Lancaster'ske System kunde en enkelt Lærer beskæftige flere hundrede Elever samtidig, idet han ved Fløjtesignaler dirigerede Grupper af Elever til at træde an foran Tabellerne paa Skolestuens Vægge, og med en ældre Elev

som Hjælper indøvedes de da i Stavning, Læsning, Regning og Geografi (de hertil nødvendige Tabeller var mellem 80 og 120 i Tallet, i Geografi dog kun 15). Læreren kontrollerede, at Signalerne blev fulgt og holdt Bog over Eleverne. En Spareinteresse og en Disciplininteresse var bestemmende hos Kongen, og Oppositionen maatte være forsigtig; Kancelliet stod delt. Naar Ørsted aabenbart ikke fandt Lighed med den af ham og Hans Christian i Drengaaarene anvendte indbyrdes Undervisning i Regning og andet, har det været det mekaniske i Indøvelsen, der stødte hans Liberalitet. De københavnske Skolemyndigheder saboterede¹⁾ Kongens Ønske om at indrette en Normalskole, saa at en Kasernes skole maatte indrettes. Kongen nøjedes i 1822 efter lang Betænkning ovenpaa en Kommissionsbehandling i 1819 med at tillade Indførelsen; der kan henvises til Skildringen i Danmarks Riges Historie VI S. 97 f.

En Begivenhed, der forebigaaende lod mørke Skyer trække op for den unge Kancellideputerede, var det store organiserede Oprør i Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset paa Christianshavn 25. Juni 1817, se Marcus Rubin: Frederik VI's Tid (1895) S. 299 f og Fr. Stuckenberg: Fængselsvæsenet i Danmark II (1896) S. 179 f. De disciplinære Forhold i Anstalten havde i flere Aar ikke været tilfredsstillende, og det hang vel sammen med Dyrtiden, at en Kommission i 1815 blandt andet fandt Kosten daarlig. Den 31. August 1813 var der udgaaet en Plakat om Straffebestemmelser for Anstalten; Ørsteds særlige Medvirken hertil kan ikke oplyses. Straffesager mod Fangerne skulde behandles ved en Specialret efter Politirettens Regler, og ved Straffe af en vis Størrelse var der Ankeadgang til Højesteret, der altid skulde have forelagt Domme om Livsstraf. Denne Villighed til at yde Fangerne en Retsgaranti blev imidlertid ikke fastholdt ved de større Tumulter, og saadanne indtraf i 1815 og i overvældende Grad i 1817. I Anledning af Udbrud 31. Juli 1815 blev der 4. August beordret to Dommere til at foretage Undersøgelse, ogsaa af Personalets Forhold, og en tredje Dommer beordredes 5. September at træde til, men noget særligt Kommissorium til Domfældelse kom der ikke, derimod kom der 26. November s. A. i Anledning af Uordener 26. Oktober en Kommissionsdomstol (Bornemann, Engelhardt og Hvidberg), hvis Ordre lød paa at gaa frem efter de mest summariske Procesformer, og som ved den militære Lovgivning fastsat for Standretter; Dommen skulde straks inden Afsigelsen forelægges Kongen. Til Resolutionen foreligger Forestilling af s. D.

¹⁾ I Liv og Tid I S. 342 f retter han en skarp Kritik herimod og undskylder paa det bedste, at Kongen greb fejl i denne Sag.

I 1817, da Tumulterne havde været særlig storstilede og forbundet med ødelæggende Ildspaa sættelse, foreligger der under samme Dato 25. Juni Kommissorium for Kierulff, Danchell og M. Lange om at træde sammen som Standret. »Uopholdelig endnu i denne Nat« skal de opsøge Præsident Kaas paa et nærmere betegnet Sted paa Christianshavn for at faa Underretning om Stedet og Tiden. Retten maa ikke hæves, før Dom er afsagt. Hvis det ikke er muligt at opdage Hovedmændene, skal det betydes Fangerne, at de samtlige bliver at betragte som skyldige i Mordbrand og som saadanne hver 10de Mand at undgælde med Lovens Straf (skærpet Livsstraf); Forestilling var ikke nedlagt. Under Datoen 2. Juli næstefter foreligger der et nyt Kommissorium, med Forestilling af s. D., for de samme Dommere og til fortsat Behandling af samme Sag. De bebyndiges til under Forhørene at benytte alle de Midler, som de agter nødvendige til den fornødne Opdagelse af Sagens Sammenhæng samt til at udfinde de sande skyldige og Ophavsmændene til den lagte Plan. Sagen skulde behandles efter de for den summariske Proces foreskrevne Regler. Naar Dom er afsagt, skal Sagen foredrages i Gehejmestatsraadet. Retten skulde bruge Standrettens Protokol.

Ørsteds Navn findes paa Forestilling og Resolution af 1815, men ikke paa Resolution 25. Juni 1817 og ej heller paa Forestilling og Resolution af 2. Juli s. A.; L. Koch, S. 74 f, der ikke kender de to sidste Aktstykker, knytter til det anførte en dramatisk Beretning, hvorved han citerer et Forsvarsskrift af Ørsted af 30. Juni og en Skrivelse fra Kaas af 3. Juli som værende i Rigsarkivet, hvor de desværre ikke nu har kunnet findes.

Uden Angivelse af Kilde beretter Koch, at det havde generet Ørsted at sætte Navn paa Kommissoriet af 1815, hvortil Kaas bragte Ordre fra Kongen, siden det ikke gav den normale Adgang til Højesteret; han berørte det forgæves. Da der saa bagefter med tilbagerykket Dato skulde skrives Forestilling derom, kom han yderligere til at staa som Forslagsstiller, dog det var jo nødvendigt. Men Kommissoriet, dateret 25. Juni 1817, der præsenteredes til Paa-tegning efter Natten før at være traadt i Virksomhed, gav Anvisning paa at anvende Decimering uden Skyldbevis, og herimod revolverede Ørsted. »Han mente,« skriver Koch, »at Kaas selv havde givet ham anvisning på den udvej, han fulgte ved at lade være at underskrive kommissoriet.« 28. Juni kaldtes Ørsted op til Kongen, der heftigt bebrejdede ham Ulydighed mod en Ordre; hvis han ansøgte om Afsked, vilde han faa den. Han tilføjede Ytringer om, at Ørsted som Skribent og Embedsmand bragte fordærlige Grund-sætninger i Omløb og indførte samfundsskadelige Meninger ved

Domstolene. I det ham tilladte Forsvarsskrift hævdede Ørsted, at han som Kongens Tjener med Hensyn til at tilraade noget alene havde at rette sig efter egen Overbevisning og egen Samvittighed. Han ansaa sig for ilde behandlet af Kaas og opfordrede Kongen til at undersøge hans Grundsætninger og hele Forhold. Kaas, der fik Skrivelsen at se, blev fortørnet og ønskede at retfærdiggøre sig efter at have faaet den sendt til Erklæring — men derefter skete der intet, hvilket ifølge Koch var karakteristisk for baade Kongen og Kaas.

Naar Koch priser Forsvarsskriftet for dets mandige Selvbevidsthed, skal jeg ikke modsige. Imidlertid: i 1815 var der skelnet mellem Raadgivning i en Forestilling og Efterkommelse af Ordre i en Resolution (der i Tilfælde af Samvittighedstvang kun kan undgaas ved at søge Afsked). Det var det sidste, der forelaa i 1817, og Defensoratets Ord om at følge personlig Overbevisning ses derfor ikke at have haft Anvendelse. At Kaas paa anden Maade har stillet Ørsted frit med Hensyn til Paraferingen, end at han maatte være klar over, at det var paa hans egen Risiko, hvorledes Kongen vilde tage det, forekommer mig ikke sandsynligt.

Med Hensyn til Decimering viser Krigsartikelsbrevet af 9. Marts 1683 (dansk Udgave 1808) i §§ 41, 70 og 104 Anvendelse heraf ved Henrettelse af hver tiende af »de Gemene« efter Lodtrækning ifølge Krigsbrug (Terningerne kastes paa en Tromme under Opsyn af Auditøren), naar en samlet Mængde er funden skyldig i mistænkelige Forsamlinger, ved Garnisonens Overgivelse eller ved Afdelingers Flugt. Der maa siges at være forudsat individuel Skyld, men den enkelte modstræbende maa forudsættes let at være ude af Stand til at indtage en afvigende Holdning, saa at han kommer til at dele Skæbne med de virkelig skyldige. I Kommissoriet var der strængt taget kun sagt, at der kunde trues dermed, smgn. Udtryk-kene i det følgende Kommissorium, der bemyndiger til at anvende »alle de Midler o.s.v.«, hvorved man kommer til at tænke paa Tortur. En interessant samtidig Udtalelse afgiver Præsten J. P. Mynsters i et Brev af 14. Juli 1817 til Dr. F. C. Petersen, Breve fra J. P. M. (1860) S. 129: »Ørsted har ved denne Tugthuus Affaire dissenteret fra Kongen, Cancelliet og hele Publicum ved at op-ponere mod den Standret, der blev sat. Mig synes dog, at, naar man i Krigen kan være nødt til at decimere et Regiment, som gjør Opstand, skjøndt det kan antages at bestaae for en stor Deel af skikkelige Folk, kan man vel, naar Tugthuus-Regimentet gjør Opstand, og fører formelig Krig med Mord og Brand, forfare paa samme Maade.«

Som nævnt løb Sagen ikke helt ud i Sandet. Det indbyrdes For-

hold mellem de to Kommissorier af 25. Juni og 2. Juli kan ikke opfattes anderledes, end at Kongen ønskede at tilbagekalde Decimeringstruslen, og det maa jo skyldes Ørsteds Optræden. Nogen praktisk Betydning havde det næppe, og den af Mynster forudsatte Opposition mod Standretsbehandling var ialtfald — udover Navnet — forgæves. Standret var formløs og uden Retsmidler. Tilbage er kun det Spørgsmaal: hvorfor findes Ørsteds Navn ikke under Aktstykkerne af 2. Juli? At han skulde være fritaget herfor, kan næppe antages, men Forklaringen findes rimeligvis i det ogsaa i anden Henseende interessante udaterede Brev fra Kaas til hans gode Ven Minister J. S. Møsting, der meddeles hos Frantz Dahl: Frederik VI og A. S. Ørsted i 1826 (1929) S. 116; det synes at passe godt herhen. Kaas sender til Gennemsyn noget lige modtaget skriftligt fra Ørsted, som han derefter vil sende Cold. Det indeholder ifølge ham »atter een Uforskommenhed mod Kongen« og noget om Kaas, som han skal forsvare, og fortsætter »men Knægten vil hærskes alleene og behærskes mig som de andre i Collegio, og at det ikke lykkes ham, det ærgres — for Resten vil De finde ham i Kniibe, derfor kommer een Nerve Feeber til Hielp, efter Kongens Villie har jeg sendt den heele Sag til Cold — det skal forlange mig hvad han siiger — jeg finder nok i Dag lange Ansigter i Collegio.« Det er rimeligt, at Generalprokurøren har faaet Forsvarsskriftet til Gennemsyn, og Nervefeberen, hvormed Ørsteds Brev kan antages at give Besked, forklarer en Fraværelse 2. Juli.

Overfor et Oprør som Straffefangernes reagerede altsaa Frederik VI, og ligesaa en Mand som Mynster, militært med Begrebet Standret, og den Forklaring paa sin Optræden, Ørsted ifølge Koch maa have givet, at han ikke ved en senere Indstilling til Kongen vilde kunne følge et Flertal om Standret med Decimeringstrusel og vilde forberede Kongen derpaa ved den, ukorrekte, Fremgangsmaade at tilbageholde Parafering af Kommissoriet, maa karakteriseres som en noget løs Tanke i Stedet for at ræsonnere, at naar Faktorerne — Forestilling, Resolution — kom i modsat Orden, var Forestillingen en Formalitet uden Ansvar for ham. Da Kongen blev klar over, at han stod i Begreb med at gaa ud over Krigsartikelsbrevet, har han alligevel trukket i Land og omgjort Kommissoriet. Ørsteds dristige Hensigt, der altsaa lykkedes, har i Virkeligheden været at korrigere, at Kaas ikke havde vejledet Kongen rigtigt. Af kætterske Meninger hos ham maa man vel nærmest tænke paa hans Teori om Ejendomsretten, der var offentliggjort i 1815, maa ogsaa hans Anskuelse om Tyveristraffene, der var forskellige fra Kaas', se De Ørstedske Straffelove (1948) S. 100; tillige var der i 1812 hans skaanselsløse Kritik af den i flere Retninger betydelige

og ialtfald i Regeringskredse ansete Overprokurør for Hertugdømmerne Baron v. Eggers og Polemikken i 1807 mod den ogsaa af Kongen ansete Professor Schlegel. Hans Anvisning paa Skøn og Takt, hvor ældre Jurister havde Naturretsprincipper, forekom ikke betryggende.

I Nord. Tidsskr. for Strafferet, 1930 S. 71 f, har jeg aftrykt Ørstedes næsten 4 Sider store Forsvar af sin Person (den Gang fundet i Rigsarkivet), og Gangen deri skal gengives: Kongen havde forekastet ham hans Utilfredshed. Han hævder stedse at have befejdet tøjlesløse Frihedsbegreber og søgt at befæste Tillid til Regeringen og Tilfredshed med dens Foranstaltninger. Herom henviser han til 3 litterære Arbejder: Skriftet om Trykkefrihed, Gendrivelsen af N. Wergeland og Skriftet om Pengeforordningen af 1813. Med Hensyn til at bringe fordærlige Grundsætninger i Omløb og paavirke Domstolene skadeligt beder han Anklagerne opfordret til at udtale sig. Overdreven Lemfældighed ved han sig fri for, da han baade som Skribent og som Embedsmand langt oftere har været af det strængere end af det mildere Parti, saaledes ved Benaadninger, hvor han holder for, at Handlingens Skadelighed og Farlighed er det overvejende Synspunkt. Han havde vist, at baade Sagens Natur og Lovens Aand hjemler Bevis ved Omstændighedernes Sammenstød, ligeledes at Loven ikke behøver udtrykkelig at erklære Handlingen for Misgerning, ejheller at den mildeste Mening altid bør foretrakkes. Domstolene antager ikke i de senere Tider slappere Grundsætninger, f. Eks. forstaas Reglerne om Straf for Indbrud nu mere rummeligt. »At Forbrydelser i de senere Tider saa frygtelig ere tiltagne er, vistnok, ikke Domstolenes Skyld.« Iøvrigt tillægger han ikke sine Arbejder saa stor Indflydelse paa Domstolene.

Der smededes, mens Jernet var varmt. Allerede 1. Juli foreligger der en længere Skrivelse til Kancelliet fra dets Præsident med Forslag efter Kongens Ordre om skærpede Straffebestemmelser for Anstalten. Under flere Punkter opstilledes Grundsætninger herfor med Regler om udbredt Ansvar for alle paa nogen Maade delagtige og skærpet Livsstraf. Som Plan for Bekæmpelse af et Oprør opstilles, at naar Militæret har slaaet Bevægelsen ned, skal en ekstraordinær Ret forelæse Loven for Fangerne og opfordre dem til at levere en Redegørelse for Udførelsen. Udebliver en saadan, erklæres alle lige skyldige, og hver tiende udtages til Henrettelse, idet Retten bestemmer, hvor man skal begynde at tælle blandt de i to Geledder opstillede Fanger. Derefter skrider den formløse Undersøgelse frem, og Inkvisitionskommissionens Fremgangsmaade kan anvendes. Højesteret kan kun træde i Virksomhed efter speciel Befaling, og Dommen refereres i Gehejmestatsraadet. Cold havde

intet imod Standret eller skærpet Livsstraf, men Decimering vilde han kun anvende, naar de skyldigdomte var i overvældende Antal, hvorved det blev Benaadning for de 9. Ørstedes Betænkning, der af mange Grunde baade følelsesmæssige og praktiske afviste Kaas' Decimeringsforslag, blev lagt til Grund for Pl. 16. Juli 1817, der for enhver Deltagelse i Sammenrottelse med Vold hjemlede Henrettelse med Stejle og Stage og for Viden uden Forsøg paa Afværgelse simpel Livsstraf, medens Belønning gaves for at støtte Haandhævelsen. Tre Assessorer skulde som Standret behandle Sagen formløst; skarp Eksamination nævnedes ikke. Kun under ganske særdeles Omstændigheder vilde Kongen gøre Brug af Højesteret. Dommen skulde forelægges Kongen gennem Kancelliet. Denne Bestemmelse havde da befæstet Ørstedes Standpunkt overfor Kaas' drastiske Retsmiddel. Allerede 11. Marts 1818 udkom ligeledes i Ørstedes Affattelse en Forordning om Straf for Fanger, der undviger fra Straffeanstalterne og derefter begaar nye Forbrydelser og for de i Undvigelsen medskyldige; nogle modererende Forslag fra Kolleger afviste han. Stedfundne Forsøg paa Undvigelse gav endelig 1. Februar 1826 Anledning til en Tillægsplakat til Pl. af 1813, hvorved Undladelse af at anmelde Flugt fra det fælles Rum blev strafbar som Sammenrottelse om Flugt.

I Fortsættelse heraf skal meddeles en Oversigt over de Opgaver, der stilledes Ørsted paa Lovgivningsomraadet; den vil ikke være fuldstændig, alene fordi ikke alle Forberedelser blev gennemført.

Fra 1814 kan nævnes Sportelreglementet af 22. Marts. Allerede inden sin Ansættelse havde han i 1810—11 i Forbindelse med et Lønningsandragende fra Overretten efter Opfordring gjort Udkast til et Sportelreglement. I Kancelliet fik han et Samarbejde med Assessorerne Koefoed og Dall i Overretten, der udarbejdede et Udkast, og han havde virket for at ophæve den i 1812 forøgede Beskatning af Sportelindtægten, hvad tildels lykkedes i 1814. Emnet sysselsatte ham stadig, og det optager Hovedparten af Liv og Tid IV, se her S. 188 f. I Akterne findes en anselig Betænkning fra hans Haand. Ved Anordn. 29. Marts om den mosaiske Religions Beken dere, der ophævede Jødernes retlige Særstilling og anerkendte deres Religion, findes indgaaende kritiske Bemærkninger af ham over et Udkast. Den 1. Juli 1814 bemyndigedes Kancelliet til at foranstalte en Revision af Tyverilovgivningen, hvilket indleddedes med, at Ørsted udarbejdede et Udkast om Straf for Tyveri m. m. med Betænkning i 50 §§, og 16. Maj 1817 (Resol. 1. Juli 1816) nedsattes en Kommission med Generalauditor Bornemann som Formand, hvori ogsaa Ørsted fik Sæde, til Gennemgang deraf. Bornemann og to andre tog her bestemt Afstand fra at lade det stjaalnes Værdi være

Hovedgrundlag for Strafferammen, og disse 3 lavede et nyt Forslag i 18 §§. Det Ørstedeske Flertal talte kun Cold, den tyskskrivende Embedsmand i tyske Kancelli Ørstedes gode Ven Spies, med hvem han erklærede sig fuldkommen enig, samt Højesteretsassessor Engelhardt, der dog havde Indvendinger. 28. Marts 1817 afgav det Betænkning og Udkast i 41 §§. Man enedes 7. Maj s. A. om at bede Kancelliet fastslaa Hovedpunkterne i en Anordning, men dette naaedes ikke. Kaas hældte aabenbart til Bornemanns Side, idet han 25. Marts 1817, da Spaltningen i Kommissionen var fastslaaet, udtalte sig for skærpede Straffe som midlertidig Foranstaltning, indtil Tvangsarbejdshuse kunde oprettes, hvorom han ønskede Samarbejde med Justitiarius i Højesteret Feddersen, Bornemann og dennes Meningsfælle i Kommissionen, Højesteretsassessor P. Møller. Noget Resultat kom ikke ud deraf. Fra Efteraadet 1816 findes en Kancellivoterende om at anvende Gabestok som Tillæg til Tyveristraffene. Meningerne var delt, Ørsted udtalte sig udførligt og bestemt derimod, se herved min De Ørstedeske Straffelove (1948) S. 96—103 og Akter til Kommission 16. Maj 1815.

Fra 1816 kan nævnes Fdg. 12. Juni om Straffen Fængsel paa Vand og Brød. Udstaaelsen formildedes og i Stedet for Forbedringshusstraf indtil 6 Maaneder anvendtes denne Strafart (5 Dage for en Maaned). Forestillingen hertil er skrevet af Ørsted ligesom til Fdg. 28. August om Beskikkelse af Værger ved Samfrændeskitter.

Fra 1817 findes Fdg. 15. Januar om Appelfristen i Politisager og Fdg. 2. April om forladt Arv og uaffordrede Kapitaler med en udførlig Ørstedsk Betænkning, medens Forestillingen til den første er af ham.

I 1818 fastsatte Plakat 3. Juni visse Ordensregler for de af Skifteretten foranstaltede Auktioner og tillige for almindelige frivillige Auktioner over Løsøre; Forestillingen var udarbejdet af Ørsted.

Aaret 1819 viser adskillige Lovarbejder, hvis Akter indeholder Betænkninger eller Forestillinger fra hans Haand. Pl. 2. Juni gav saaledes Regler om Udvidelse udenfor København af visse procesuelle Frister i Skiftesager. Pl. 7. April udtalte paa hans Initiativ, at Lovens Straf for Ildspaaættelse paa anden Mands Hus ogsaa er anvendelig paa den, der for at tilvende sig Assurancegodtgørelse eller af anden svigagtig Aarsag sætter Ild paa eget Hus. Pl. 23. Juli gav konkursprivilegerede Fordringer Fortrinsret for Underpantrettigheder i Løsøre. Fdg. 4. August angaaende Forpligtelse til at søge at frelse skindøde og andre, som er i Livsfare, skyldes hans Udkast. Om Fdg. 11. August indeholdende nærmere Bestemmelse om Mulkt for unødig Trætte afgav han udførlig Betænkning. Det samme gælder Fdg. 13. Oktober om Retsplejen i offentlig anlagte

Sager, hvorved Hurtighed tilsigtedes og større Aktivitet hos Undersøgelssdommeren, og Fdg. 20. Oktober angaaende en summarisk Procesform i private Sager om Fornærmelse i Ord og Gerning, der udgik til politiretsvis Behandling. En Højesteretsdom, der paa Grundlag af Fdg. 11. August 1819 Aaret efter brød med tilvante Begreber om Procesomkostninger, alarmerede Kaas, efter hvis Opfattelse kun Mulkreglen var ændret. Det maa indrømmes, at Ordene om Omkostningers Paalæg »efter Retfærdighedens Grundsatninger« uden Angivelse af disses Indhold var mindre tydelig, og Justitiarius Feddersen henstillede at give en autentisk Fortolkning (af en af Ørsted konciperet Lov!). Ørsted selv var ganske uforstående overfor Alarmen, og der foretoges intet (Privatarkiv).

Fra 1821 kan nævnes Fdg. 14. Februar, hvorved den Pligt at fremstaa for Retten i visse Tilfælde endmere indskræpes dem, som er benaadede med Ordens- eller Hæderstegn eller med Charge eller anden Værdighed; det drejede sig om en Foranstaltning til at skabe Lighed for Loven. Endvidere Kanc. Pl. 30. November 1821 om Arrest, der her i Riget effektueres paa en Udlændings Person eller Gods; ved begge foreligger Betænkninger af Ørsted.

Fra 1823 findes Pl. af 8. Januar indeholdende nærmere Bestemmelser om, hvad der skal iagttages ved Testamenter og Beskikkelser m. v.; Betænkning af Ørsted.

Fra 1824 mærkes Fdg. 6. August om forandret Rettergangsmaade i mindre betydelige Gældssager, et Udtryk for Regeringens Interesse for at fremme Hurtighed og Simpelhed i Smaasager. Endvidere Fdg. 24. September 1824, hvorved Straffen for Boslods Forbrydelse og paa yderste Formue samt andre lignende Straffe dels ophæves, dels forandres. Til den sidste, der var et af de mange paa krævede kriminalprocessuelle Fremstød, foreligger Betænkning af Ørsted, og til den første skrev han Forestillingen.

I 1825 udkom under 18. Maj Fdg. angaaende trasserede Veksler. Allerede 10. Maj 1819 var han blevet Medlem af en Kommission til at bedømme Udkast til en Vekselanordning, og han har paa Kommissionens Vegne affattet Betænkning om et af Kirstein affattet Udkast.

At gaa nærmere ind paa Udarbejdelsernes Enkeltheder lader sig ikke gøre, kun at fastholde Indtrykket af en ret alsidig Virksomhed indenfor Kancelliet i reformatorisk Retning og af, at den Deputerede for Justits- og Politisager i Hovedstaden og Sjælland (Ørsted) havde en førende Stilling herved. Adskillelsen fra Norge havde fremkaldt visse Forsætter: en bindstærk Fremstilling af hele den gældende Ret, begyndende med en af Ørsted udarbejdet Kriminalret, en Lovdeputation til Gennemgang af alle Lovforslag, der

sendtes til Kongen, ogsaa en for Kongeriget og Hertugdømmerne fælles Rigslov, Harald Jørgensen i Hist. Tidsskr. 10. R. I S. 196. Men saa meget kunde ikke overkommes.

Allerede 9. Maj 1815 havde Ørsted indenfor Kancelliembedsmændene haft det Avancement at blive Medudgiver af Collegialtidende ¹⁾ sammen med den Deputerede P. J. Monrad, hvilket fortsattes efter dennes Død i 1834. I denne Tidende bragtes kun officielt Stof, men der kunde være Tale om et mere eller et mindre, og i Anledning af hans Indtræden lovede Udgiverne i forhøjet Grad at ville bringe Oplysninger om Forberedelsen af Love. Det kunde dog hænde, at han i Egenskab af Udgiver af Tidenden eller af dens Efterfølger, Ny Collegialtidende, paa en mere personlig Maade udtalte sig om administrative Anliggender, se f. Eks. foran S. 78 om indbyrdes Undervisning.

10 Aar senere avancerede han 5. September ved Colds Død til Generalprokurør, hvorved han fratraadte som Chef for 2. Departement, men vedblivende stod som Deputeret (siden 27. Juli 1816 tredje, siden 1. Februar 1826 anden og siden 24. April 1834 første Deputeret). Efter Cold skulde han overtage Forretningerne i Henseende til Fortolkning af de gældende og Affattelsen af de nye Love samt Referatet i Statsraadet, der havde paahvilet 1. Deputerede, hvorhos han ifølge Instruks af 4. Januar 1826 paa Opfordring af civile Kollegier og Departementer skulde tiltræde Forhandlingerne om Redaktion af Anordninger, som derfra skulde udgives, eller skulde afgive skriftlig Betænkning (hvorved han dog kun skulde bemærke, hvad han havde at erindre med Hensyn til den øvrige Lovgivnings Grundsætninger). Der er Grund til at antage, at Ørsted holdt igen mod en Tendens til at udvide Generalprokurørens Kompetence udenfor Kancelliets Omraade, jfr. Koch S. 77. Ifølge den fremtrædende Finansdeputerede Jonas Collin, se E. Collin: H. C. Andersen og det Collinske Hus (1882) S. 553 f, havde Ørsted indført en anden Aand end den fra Chr. Colbjørnsen stammende i Forholdet mellem Danske Kancelli og de andre Kollegier, men den Colbjørnsenske var overtaget af den Deputerede Lassen, Chefen for 1. Departement (Kirke- og Skolevæsenet), hvor den virkede særlig uhel-

¹⁾ I Liv og Tid I S. 269 Note siger han, at man vilde have Uret ved at mene, at det kun var Indtægten, der bragte ham til dette Foretagende. »Skjøndt denne ikke var mig ligegyldig, saa kan jeg dog forsikre, at Tanken, derved at kunne bidrage til gavnlig Oplysnings Udbredelse, stod ved Siden. Det var heller ikke saa fordeelagtigt eller saa mageligt, som maaskee Mange forestille sig; i de første Aar havde jeg endog mange Vanskeligheder og Fortrædeligheder at kjæmpe imod, hvilke heller ikke bleve uden Indflydelse paa Udførelsen.«

dig. »For Colbjørnsens Veltalenhed, Advokattalent og Satire maatte alt bukke sig, og det var man dengang altfor villig til«, skriver Col-
lin, medens han om Ørsted siger, at han »var et mæglende Princip,
thi for ham havde vi alle Agtelse og Hengivenhed.«

Den 21. September 1826 kom Standsningen i Ørsteds Forfatter-
skab ved det kongelige Slag imod den, der forbød nye Værkers
Fremkomst og kun tillod Færdiggørelse af dem, der var i Gang.

Man kan undre sig over, at Nellemanns indledende Bind af Vær-
ket om Ørsteds retsvidenskabelige Betydning, der udkom i 1885 og
udførligt gennemgaar Forfattervirksomheden, derunder dens over-
raskende Standsning, intet oplyser om dennes Anledning uagtet
Kirkehistorikeren L. Koch i Kirkehistoriske Samlinger 3. R. IV (1882
—84) S. 395 havde givet Oplysning om den kongelige Indskriden og
denne ogsaa tidligere havde været berørt navnlig i J. P. Mynsters
Levned (1854); det er dog muligt, at Trykningen af Nellemanns Bog
har været for fremskreden. Efter at Koch af A. D. Jørgensen var
gjort bekendt med Akterne i Sagen, skrev han paa Grundlag af dem
paany sammesteds i Bd. VI S. 1 en udførligere Fremstilling. I 1929
har Frantz Dahl meddelt Akterne med en Kommentar. Naar det
S. XL siges, at Liv og Tid intetsomhelst har om Begivenheden i
1826, er Stedet i 3. Del (1855) S. 330 (2. Udg. S. 331) overset. Ørsted
taler her om Tendensen i sine lovfortolkende Arbejder, der snart
var med, snart mod vore Love og Indretninger, og han fortsætter:
»En saadan Virksomhed var vistnok noget usædvanligt, og jeg be-
mærkede stundom, at man paa sine Steder ikke yndede dem. Men,
ved Siden af, hvad der ellers drev mig dertil, havde jeg den Over-
bevisning, at jeg netop ved den Aabenhed, der viste sig i min Be-
handling af slige Emner, virkede gavnlig paa den offentlige Mening
om Regjeringen. Imidlertid blev jeg omsider foranlediget til at
trække mig tilbage og det til en Tid, hvorpaa jeg netop i hiint Hen-
syn ugjerne vilde.« Det maa indrømmes, at Udtalelsen er vag og
helst skal læses i Forbindelse med Mynsters Aaret forud. Sin egen
Bedømmelse har han holdt tilbage, og det var næsten lykkedes ham
at bringe det skete i Forglemmelse.

Kongelovens Art. 1 satte forfatningsmæssigt den augsburgske
Konfession som Rettesnor for Kongen personlig og som den Norm,
han skulde hævde for Indbyggerne. D. L. 2—1 nævnte yderligere
foruden Biblen det apostolske, nicænske og athanasianske Symbol
samt den augsburgske Trosbekendelse og Luthers lille Katekismus.
En Retsregel knyttedes altsaa til en Trosnorm, en Retsregel for
Borgerne og især for Præsterne, der ved deres embedsmæssige For-
kyndelse skulde holde denne Tro i Live. Hvormeget laa der nu i

ANDERS SANDØE ØRSTED
Fotografi efter C. W. Eckersbergs Maleri (1821)
(Statens Museum for Kunst)

disse Forskrifter? At Hævdelsen overfor Indbyggerne ikke udelukkede at kunne give Tilladelse til anden Gudsdyrkelse, var senest forudsat i 1814 overfor Tilhængere af den mosaiske Religion. Hvad angaar den lutherske Trosnorms Indhold maatte de juridiske Myndigheder i deres Forvaltning af Loven naturligt se hen til Opfattelsen indenfor den teologiske Stand. Og nylig havde ved to betydningsfulde Lejligheder, Reformationens 300 Aars Jubilæum i 1817 og Kristendomsindførelsens 1000 Aars Fest i 1826, den officielle Teologi udtalt sig; første Gang var det i Biskoppernes fælles Hyrdebrev udsendt med kongelig Tilladelse og deponeret i alle Landets Præstegaarde, anden Gang i et paa lignende Maade udsendt Hyrdebrev fra Sjællands Biskop Dr. Münter. Begge Gange havde man protesteret mod, hvad der i de symbolske Bøger kunde være af tidsbestemte skolastiske Dekreter og Spidsfindigheder affødt af Teologernes Stridigheder, og havde betonet, at det forpligtende overensstemmende med Præstedens Ordlyd alene laa i »den himmelske Lære«, der indeholdtes i disse Skrifter. Der var ikke Tvivl om, at Hovedparten af Kirkefolket delte og i mange Aar havde delt denne fornuftprægede og frisindede Opfattelse af den rette Forkyndelse, skønt disse faglige latinske Deklarationer naturligvis var ukendte.

Det anselige kirkepolitiske Skrift, der 21. August 1825 udsendtes af den 32-aarige ekstraordinære teologiske Professor H. N. Clausen, den senere nationalliberale Fører, var indholdsmæssigt paa Linie hermed, men Clausen, der i det hele ønskede flere Reformer i Retning af Kirkens Løsen fra Staten, vilde ogsaa have Præsteløftet omformet til større Overensstemmelse med dets reelle Indhold. Ikke mere end godt 14 Dage efter Fremkomsten af dette Værk, »Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning Lære og Ritus«, 844 Sider i stort Oktav, forelaa Pjecen »Kirkens Gienmæle imod Professor theologiæ, Dr. H. N. Clausen ved Nik. Fred. Sev. Grundtvig, Capellan ved Vor Frelzers Kirke«. Han taler paa den danske Gejstlighed, »Kirken«, Vegne til »Skolen«, Fakultetet, stempler Clausen som Kirkens Fjende og Guds Ords Foragter, en falsk Lærer, der forfører Menigheden og ikke kan kaldes kristen. Enten maatte han gøre Afbigt eller nedlægge sit Embede. Selv var han ganske nylig naaet frem til sin særlige kirkelige Anskuelse om Trosbekendelsen. Tonen var kaad og nargørende. Professoren anlagde et Injuriesøgmaal, hvis Paakendelse trak ud til 30. Oktober 1826; han ønskede til Problemets Afgørelse en Kommission nedsat. Der fremkom saa i 1826 et juridisk Indlæg, »Betragtninger over den danske Kirkes symboliske Bøger fra den kirkeretlige Synspunkt« af den 28-aarige juridiske Professor i Kiel P. D. Christian Paulsen,

H. N. Clausens Ven, der støttede det officielle teologiske Standpunkt: den bogstavelige Forstaaelse af Symbolerne maatte vel antages at have været Meningen i Lovstederne, men var dog ikke udtalt; i senere Tid havde imidlertid indenfor Kirken en Sædvane dannet sig, der tog friere paa Forstaaelsen. Hyrdebrevet af 1817 havde givet denne officielt Udtryk, og ved Kongens Sanktion var det blevet Lov. Maaske havde denne Konstruktion været lettet ved Ørsteds i Supplementet ytrede Opfattelse, foran S. 53, 66, at Kongelovens Religionsforskrift i Art. 1 ikke hørte med til dens »væsentlige« og uforanderlige Indhold.

Ialtfald blev Paulsens Skrift for Ørsted en Foranledning til paa dette Tidspunkt, da Retssagen Clausen ctr. Grundtvig endnu verserede og af mange antoges at ville bringe Domstolenes Syn paa Problemet (hvad Grundtvigs Procedure, og kun denne, se Ø. Arb. S. 205, dog hindrede), at søge at levere Læserne af Juridisk Tidskrift, 12. Bd. 1. H. en til Grunden gaaende Besvarelse af, om den danske Kirkeforfatning behøvede »en omgribende Forandring«; her ved tænktes ogsaa paa andre Emner i Clausens Bog end Præsteløftet, men dette var Hovedsagen. Han indleder bredt med en Oversigt over forskellige kirkelige Tilstande og over Omfanget af Statens Indgriben, allerede her antydende en bestaaende liberal Tendens. Dette sidste gælder ogsaa Symbolforpligtelsen, der er nødvendig og som ikke gaar ud paa den sværgendes Tro, men paa hans Forkyndelse. Eden, som er formuleret i Kirkeritualet af 25. Juli 1685 Kap. 11, er saa heldig affattet, at den kun angaar »den himmelske Lære«, der indeholdes i Skriften og Symbolerne, og allerede Luther vilde tage Afstand fra Dele af Skriften. Den sondrer mellem noget væsentligt, der er forpligtende, og noget mindre væsentligt, med Hensyn til hvilket der maa bestaa Frihed. Naar Schleiermacher har villet begrænse Eden til det protestantiske i dets Modsætning til det katolske, overses det fælleskristelige, der ogsaa er medtaget i Symbolerne. Naar det nicænske og især det athanasianske Symbol ved Siden af Christi Guddom kom ind paa Helligaanden, staar vi imidlertid overfor noget uvæsentligt: Treenighedslæren findes ikke umiddelbart i Skriften, og der slutter sig ikke til denne Lære saadanne for det gudelige Sind vigtige Forestillinger som til den skriftmæssige Lære om Christus som Guds Søn, hvorved den ældre Trosbekendelse lod det bero. Disse Symbolers Indhold falder da udenfor den himmelske Lære, som positivt skal forkyndes, men har dog den Betydning, at Præsten ikke maa lære noget imod dem, og de kan have Nytte til at holde visse Vildfarelser borte, men de egner sig ikke til at foredrages for Folket. Clausens Forslag til en Formel finder han ikke heldigt, og han vil derfor foretrække ikke at ændre

noget. Vendt mod Paulsen bemærker han, at en Sædvane ikke kan ændre en udtrykkelig Lov. Henvisningen til den kongelige Godkendelse af Hyrdebrevet gaar han ikke ind paa, og kommer altsaa heller ikke ind paa sin gamle Distinktion mellem Kongelovens væsentlige og uvæsentlige Indhold. Han formoder, at Ophavsmændene til Præsteeden har haft Forstaaelse af det Hensyn til Trosfriheden, der burde tages, og han udbreder sig veltalende og med dyb kirkelig Forstaaelse over en vidtdreven Symboltvangs Forkastelighed. For at sikre sig mod Misforstaaelse gentager han sine Resultater i 10 Punkter. Han indskærper Overbærenhed overfor den, der gaar imod Forpligtelsen, og først til allersidst nævner han de teologiske Udtalelser af 1817 og 1826.

I denne Afhandling (Skr. i Udv., blandede) har vi Ørsted mere end i noget andet Arbejde fra hans Haand. Den blev skæbnebestemmende for ham selv, idet Kongen gjorde den til hans retsvidenskabelige Svanesang. Han bevæger sig i den paa et Omraade, der i særlig Grad kaldte paa Skribenten i ham, nemlig Staten overfor Aandslivet, og han anvendte en typisk Fortolkningsteknik, naar han pegede paa et simpelt Princip, der klarede alle Vanskeligheder. Ligesom han havde erklæret Ejendomsretten for en i sit Væsen relativ Rettighed, der maa taale Begrænsninger, erklærede han her Eden paa samtlige Symboler for aaben overfor en Udsondring, efter Samtidens bedste Anskuelse, af det væsentlige i Trosindholdet. Hans Udvikling har været normgivende ogsaa overfor Nutidens Præsteløfte. Om den Opfattelse kan faa Sanktion, at Løftet kun binder Præsten til at følge en personlig Overbevisning (P. G. Lindhardt), staar hen. Vel var det nu rigtigt, hvad han docerede overfor Paulsen, at en Lovs Begrebsbestemmelser kan være aabne overfor en nærmere Udformning, der i Tidens Løb kan skifte, saa at Loven skønt uforandret anvendes forskelligt, men før man kommer til at gøre Brug heraf, maatte man i dette Tilfælde have paavist, at Begrebet »den himmelske Lære« skulde udtrykke en Sondring indenfor Symbolernes Indhold og ikke blot være Betegnelsen for dette Indhold i dets Helhed, altsaa et tautologisk Udtryk. Da Eden ved et biskoppeligt Initiativ kom i Brug i det 17. Aarhundrede, Ortodoksiens Tidsalder, og derpaa optoges i Kirkeritualet i 1685, maa jeg mene, at Paulsen historisk havde Ret i at anse den omhandlede Sondring for fremmed for Tankegangen, der tværtimod krævede Efterlevelse af de tydelige og udspecificerede Lærdomme om Treenighed, Helvedsstraffe, Jomfrufødsel o. s. v. Vejen til at komme bort herfra var da kun den af Paulsen paaviste: Kongens Sanktion af den af Teologerne udformede principielle Sondring (Om en sen Anvendelse i 1900 se I Justitias Tjeneste (1954) S. 87

(evigt Helvede)). Ørsted havde valgt at fremlægge sin Opfattelse helt i eget Navn og endog at tage Afstand fra Paulsen, han paatog sig dermed Ansvar for at have set rigtigt, og han kom til at bære det. »Kirkens Gienmæle« havde vist ham, at der eksisterede en energisk Opposition mod Clausen, og han maatte forstaa, at han fik et uheldigt Udseende af at ville paavirke Retten med sin Autoritet som Generalprokurør. Netop naar han overfor Clausen vilde holde paa, at den bestaaende Ordning ikke behøvede Forandring, skulde det synes det naturlige at lægge en Hovedvægt paa de kongelig autoriserede Hyrdebreve og kun slutte op bag dem, hvorved han med fornøden Forsigtighed antagelig maatte være fuldkommen dækket overfor en Regeringsindskriden. Det vilde tillige have vist Grundtvig tilbage, naar han anmassede sig at tale Kirkens Sag ved at kræve den uafkortede Symbolforpligtelse imod den af Kongen godkendte Forskrift. Ørsteds sangvinske Tillid til Fornuften og hans Lyst til at skrive maa her have været det bestemmende, se hertil Strejflys over Enevældens Retsliv (1949) S. 152 ff, hvor en udførligere Fremstilling findes. Vi har Akterne til det hemmeligholdte Reskript til Ørsted af 21. September 1826, men ikke mange Baggrundsoplysninger, saaledes ikke om, hvad der foranledigede Kancellipræsident Julius Kaas' første Henvendelse til Ørsted af 9. August. Han siger straks, at Sagen ikke maa blive offentlig og antyder, at et Par gejstlige maa raadspørges, men selv om disse ikke finder Modsigelse med Landets Love, er det Spørgsmaal tilbage, om disse Sætninger burde udbredes navnlig af en Embedsmand i Ørsteds Stilling. Det maa erindres, at de latinske Hyrdebreve absolut ikke var almenkendte. Ørsted svarer 2 Dage senere, at han med største Rolighed imødeser en teologisk Prøvelse, og han udvikler sit beroligende og oplysende Formaal med Afhandlingen. »Jeg tør paastaae,« slutter han, »at der ikke gives en eeneste Forfatter i Danmark, der, paa saa mangfoldige Maader, med saa megen Anstrenge, med saa megen Opofrelse af Tid og Helbred, har arbeidet for at give den offentlige Mening en for Religion og Stat gavnlig Retning, og jeg er, ledet af min Iver for Sandhed og Ret, af min Kjærlighed for Konge og Fædreland, troeligen blevet ved, skjøndt jeg har haft flere bitre Erfaringer om, at en fiendtlig Genius, der arbejder i Mørket, har vidst at sværte mine Hensigter og Idrætter der hvor jeg helst maatte ønsket og snarest kunde have ventet at finde opmuntrende Erkiendelse.« Inden han fik Sæde i Kancelliet, siger han videre, ytrede denne Genius sig ikke, med andre Ord: han havde hidtil ikke befundet sig særlig godt i Kancelliet. Naar F. Dahl S. 123 eftersøger en bestemt Person som omskrivende betegnet paa denne Maade, tror jeg snarere det er allegorisk svarende til, at han

under Polemikken med Schlegel talte om sin Skytsengel, foran S. 44; han taler senere om Denunciationer overfor Kongen. Han var saa angrebet af Kaas' Skrivelse, at han ikke mægtede at renskrive sin egen. Kaas skrev straks til Kongen og henstillede at indhente gejstlig Erklæring; som sit Indtryk af Sagen fremholder han det paa-faldende i, at Generalprokurøren i Stedet for at give Indberetning til Regeringen selv optræder for at dæmpe Gæring. I Stedet for et teologisk Responsum gaves senere korte Erklæringer af Politidirektør A. C. Kierulff og Gehejmestatsminister Ove Malling, der begge tilraadede Tilbageholdenhed. Supplerende skrev Ørsted 13. August til Kaas og forklarede, at hans Udtalelser om Treenighedslæren ikke sigtede paa Grundlaget i denne, men kun paa den spidsfindige Udformning i Symbolerne. Der findes Koncept til Kaas' Gennemgang af Afhandlingen med hans Fremhævelse af Ankepunkterne; den synes ikke at være forelagt Ørsted, der imidlertid om de af ham kendte Klager udførligt tilskriver Kongen 19. August. Denne har med Blyant understreget det »mest forbavsende«, han betragter det hele som Hjernesvind, disse Ting var Ørsted og ethvert Menneske uvedkommende. 2. September har Ørsted haft en Samtale med Kaas og formentlig Dagen efter med Kongen. Kaas har særlig foreholdt ham Indtrykket, hans Udtalelser kunde gøre paa Menigmand. Naar Kaas indrømmede ham en Masse Kundskaber og et gennemtrængende Blik, men liden Menneskekundskab og Takt for Kundskabernes rette Anvendelse, har Ørsted i begge Retninger hævdet det modsatte for sig. Kaas forbereder ham paa en Indskriden og bevidner overfor Kongen hans store Hengivenhed. Han gav gerne Slip paa sit Embede, om det ikke saa ud som Trods mod Kongen. Herom talte Kongen dog ikke, men sagde kun, at den litterære Virksomhed maatte ophøre, hvorfor Ørsted stillede det Forslag om Afvikling, som blev tiltraadt i Reskriptet. Kort efter drøftedes Sagen i Statsraadet, og ifølge Biskop Münters Dagbog skal Møsting og tildels Kaas have været imod, Schimmelmänn og Malling for Ørsted. (Forhandlingsprotokol findes ikke). Ørsted var ængstelig for, at der uden Raadførelse med ham skulde blive tildelt ham et andet Embede; ifølge Münter var der Tale om, at han kunde blive Amtmand i Vejle eller efterfølge den lige afdøde Falbe som Justitiarius i Overretten. I et Brev til Kaas af 17. September ytrer Ørsted, at han maa tilstaa under Sagens Gang at være kommen paa den Tanke, at Kaas, hvem han altid havde anset for Beskytter og Velynder, ønskede ham ud af Kancelliet. Kaas udtaler straks sin Beklagelse og Forbavelse over denne Opfattelse, men tilføjer, at han vel fra første Øjeblik af Bekendtskabet havde næret ubegrænset Højagtelse, Tillid og Hengivenhed for ham, men tillige følte en vis

Ængstelse ved at tænke sig ham som Forfatter, en Bane, som han efter Tidsforholdene fandt slibrig og paa en Maade uforenelig med Embedsmandens særlig i den højere Sfære af Hensyn til Angreb paa Meninger og Personlighed. Han havde kunnet undertrykke denne Ængstelse, saalænge det drejede sig om juridiske og filosofiske Materier, skønt han gerne havde ønsket ham forskaaet for en Gönners og en Howitz' Udfald, men Ængstelsen steg til Forbavselse, da han tog fat paa den i disse Tider mest ømfindtlige Materie. Man mindes her Ørsteds Forsvarsskrift af 28. Juni 1817. Da Frederik VI den 20. September meddelte Kaas at have taget sin Beslutning, havde Grundtvig og hans Fælle J. C. Lindberg nogen Tid i Forvejen haft udsendt »Vigtige Spørgsmaal til Danmarks Lovkyndige« og »Hvad er Christendom i Danmark?« og næppe uden Virkning. Dagen efter kom Reskriptet, først med en Irettesættelse for offentlig at have fremsat individuelle Meninger og Anskuelser, der ikke passede sig for Embedet, dernæst med Tiltrædelse af Forfatterbanens Begrænsning til Fuldendelse af den begyndte Afhandling, Juridisk Tidsskrifts Afslutning med 30. Hæfte, Afslutning i 6 Bind af Arkiv for Retsvidenskaben og af Haandbogen, hvortil kunde komme Afhandlinger i lærde Samfund (Eksempel herpaa havde været »Über das Nothrecht als ein einflussreiches Princip in der Strafrechtspflege« som Medarbejder i Neues Archiv des Criminalrechts VII, 1822, Jur. Tidsskr. XI, S. 197.) og forbedrede Nyudgaver (dette sidste havde Kaas forsigtigt været imod, men det blev uden Anvendelse). Endelig imødesaas hans Afskedsansøgning i Pastoralseminariet. »Saaledes vil det være Os behageligt at vide Dine Kundskaber mere udelukkende forbeholdne Vor Tjenestes umiddelbare Tarv«, med disse Ord sluttede Kongens Afgørelse, som Ørsted til det sidste havde tænkt sig mindre stræng med Hensyn til Irettesættelsen og Pastoralseminariet. (Sit Honorar i dette, 200 Rdl., fik han kort efter som personligt Tillæg).

Man har ment, at Ørsted manglede Stolthed, naar han tog imod dette, og at han burde have foretrukket at kunne dyrke sin Videnskab. Offentligt var han dog ikke blevet mærket, idet Afgangen fra Pastoralseminariet motiveredes ved Embedstravlhed, og der iøvrigt foregik en Afvikling, der trak ud i 9 Aar. I Kancelliet laa der paa den anden Side forjættende Lovgivningsopgaver, og manglede han den stoltes Selvfølelse, havde han den ydmyges Sejghed. I Bakkehus og Solbjerg I (1920) S. 166—87 har Troels-Lund leveret en Fremstilling af Episoden, hvis Enkeltheder jeg ikke kan komme ind paa.

Naar F. Dahl figurlig talt slutter sin Kommentar med tre Udraabstegn for at udtrykke sin Indignation over »Enevoldskongen og

hans Satelliter«, kan jeg efter nøje Overvejelse ikke følge ham, men maa nøjes med en Beklagelse af, at det maatte arte sig saaledes. Paa den formelle Fremgangsmaade kan intet udsættes. Under streng Diskretion blev Ørsted gjort bekendt med Ankerne og udtalte sig mundtlig og skriftlig. Den første Tanke med at bruge gejstlige sagkyndige opgaves, fordi man gik over til den subsidiære Anke over det utjenstlige. De to Embedsmandsudtalelser støttede denne ved at tale om Uforsigtighed og uheldig Optræden, og naar Kierulff erklærede at have læst Afhandlingen 3 Gange uden at være sikker paa at have forstaaet den, var det et Bevis paa, at den kunde misforstaas. For det brede Publikum var Emnet ligesaa ufordøjeligt, som det var æggende. Endelig var det et Stykke Kirkepolitik, hvori Regeringen maaske kunde ønske at ændre Holdning. Dette skete faktisk, da Kancelliets Majoritet to Aar efter udfærdigede Kancelli-Cirkulæret 22. August 1828 om bogstavelig Efterlevelse af Alterbogen, hvilket var Grundtvigianisme i dens datidige fra dens senere forskellige Skikkelse. Hvad særlig angaar Julius Kaas, har jeg, Hist. Tidsskr. 11. R. IV S. 392, ved at betragte hans Optræden i 1804, da han blev Fr. Moltkes Efterfølger som Kancellipræsident, faaet et mindre godt Indtryk af ham. I denne Sag finder jeg kun saglige og sobre Udtalelser fra ham, han har ikke bestræbt sig for at faa Ørsted bort. Lad være, at han har undet Ørsted den »Dukkert« at stilles overfor Valget mellem at gaa eller at ophøre at skrive. Hans Forsikringer om Medlidenhed og personlig Velvilje, der bekræftes af Ørsted selv, er der ikke Grund til at forkaste. Sagen har han været nødt til at rejse. Det sidste Spørgsmaal er, om man ikke kunde have nøjedes med at underlægge Ørsted en Censur, men hvem skulde bestride det pinlige Hverv? Uheldigvis havde han i Samtale med Kaas vist sig uforstaaende overfor det mislige ved Behandlingen af Afhandlingens Emne i sit juridiske Tidsskrift, og der kunde igen opstaa Ulemper som dem, der knyttede sig til Navnene Gönner og Howitz. Endelig: var Frederik VI tilgængelig for en saadan Halvhed?

Afslutningen af Afhandlingen om Kirkeforfatningen kom i næste Hæfte endnu inden Dommen i Retssagen. Den angaar Clausens Anker over Kirkens indvortes manglende Selvstændighed og Virksomhed. Et øverste af Gejstlige sammensat Kollegium skulde efter hans Forslag have Administrationen af Kirkevæsenet, indbefattet Borger- og Almueskoler og Fattigplejen; Menighederne skulde have et vist Selvstyre og Indflydelse paa Præstevalget. Dette kan Ørsted ingenlunde bifalde, og deri behøvede han ikke at frygte Underkendelse af Kancellipræsidenten. Ligesaa med en Genoplivelse

af Kirketugten. Sluttelig replicerer han til de to ovennævnte Grundtvig-Lindbergske Pjecer. Han ytrer Velvilje overfor Grundtvig fra tidligere Tid og vender tilbage til at udvikle, hvad han i Virkeligheden vilde sige om Treenighedslæren. Det samme er Tilfældet overfor Lindberg. Naar han her siger, at alt, hvad der i Kirkens Bekendelsesbøger er fremstillet som Trossandhed, efter hans Mening beholder Myndighed som Norm for Kirkens Lærere, selv om det ikke umiddelbart skal foredrages i Kirken, og at han for sin Person ikke har noget at erindre mod det athanasianske Forestillingsomraade om Treenigheden, er det for mig at se ikke ganske konformt med hans første Udvikling. Det var liberalt, at man uden at censurere lod ham afslutte Afhandlingen, som Pennen førte ham.

Smukt og værdigt sluttede Ørsted dette Skrift, som han vidste paa en vis Maade skulde være hans sidste, med at citere Augustinus: *in necessariis unitas; in dubiis libertas; in omnibus caritas* (i nødvendige Ting Enighed, i tvivlsomme Frihed, i alle Kærlighed).

I Christian VIII's Tid skrev han iøvrigt anonymt flere Tidsskrift- og Avisartikler, se min Biografi af 1933 S. 315 Note 9 og senere.

I 1829—31 kom Ørsted til at beskæftige sig med Udløbere af Clausens Proces, der var endt med Grundtvigs Mulktering, hvormed fulgte livsvarig Censur. Efter Ørsteds Forslag rejste Kancelliet Sag mod Lindberg for Fornærmelse mod »den offentlige Bestyrelse« i et Skrift, der anklagede dem, der passive var Vidner til Prof. Clausens falske Lære. Lindberg havde klaret Frisag ogsaa ved Højesteret ved at benægte at have regnet med, at Kancelliet kendte Clausens Sag; da Lindberg tidligere gennem Kancelliet havde faaet en kgl. Misbilligelse for, hvad han havde skrevet om denne Sag, var Benægtelsen ikke meget trolig. Herom skrev Ørsted anonymt en Artikel i Maanedsskrift for Literatur IV (1830) S. 179—90, hvori han først polemiserer mod Lindberg og forsvarer Clausen, med hvem han dog ikke er helt enig ejheller i hans Form, og dernæst betegner Dommen som et vigtigt Aktstykke i vor Trykkefriheds Historie, idet Frifindelsen maa glæde Videnskabsmanden, hvad han end mener om Retsspørgsmaalet. Objektivt var Lindberg fundet skyldig, og Kancelliet maa ogsaa i tvivlsomme Tilfælde rejse Sag, medens Domstolene under Tvivl frifinder; Artiklen fremkom formentlig efter Aftale. I 1831 androg Clausen om Nedsættelse af en Kommission til at undersøge, hvad der var falsk Lære; dette støttede Ørsted, men Kancelliets Flertal afslog; i sine Udviklinger berørte han ikke sit Skrift fra 1826. De to Betænkninger af 22. August 1829 og 10. April 1831 findes hos Harald Jørgensen, anf. St. S. 198 og 201.

Under Debatten havde Kaas mod Ørsted nævnt to Navne: den danske Professor Howitz' Navn og den tyske Professor N. T. von Gönners. Vi har S. 66 set, at Ørsted i Nyt juridisk Arkiv 1813 kritiserede Gönners Optræden overfor Ørsteds højlig beundrede Kriminalist, Gehejmereferendar i det bayerske Justitsministerium, tidligere Professor P. J. A. v. Feuerbach; han tilskrev Gönner »Forfængelighed og Avindsyge mod den Mand, der har leveret det skarpsindigste Kriminalrets System.« I Juridisk Tidsskrift Bd. VI₁, VI₂ og VII₁ (1823) vendte han tilbage til denne alsidige og sikkert i flere Retninger anselige Jurist og kritiserede hans Straffelovsudkast af 1822. Statsraad Gönner var særlig harmfuld over, at Ørsted forudsatte, at han havde intrigeret Feuerbach bort fra hans Embede, at han havde ledet Revisionen af hans Udkast af 1810, inden det i 1813 blev Lov, og over at Udkastet af 1822 ikke helt var Gönners, da det var udarbejdet af en Kommission, hvori Gönner kun var menigt Medlem. Han tog 1825 med Heftighed til Genmæle og ifølge Frantz Dahl, anf. St. S. 175 Note paa ganske usømmelig Vis. Ørsted optog Handsken i sit Tidsskrift XI, s. A., og som sædvanlig gik Diskussionen i Bredden. Begge de senere Udviklinger udkom 1823 og 1826 paa Tysk som Bd. II og III i Værket Abhandlungen aus dem Gebiete der Moral und Gesetzgebung (Bd. I havde været Über die Grundregeln der Strafgesetzgebung (1818)). Striden vakte Opsigt, se J. N. Høst: Statsraad v. Gönner og Etatsraad Ørsted, og nægtes kan det ikke, at han var kommen for langt ud i Kritik af Forhold og Personligheder i Bayern. For Striden med Howitz vil der straks nedenfor blive gjort Rede. Den forløb i et dansk Milieu, hvor Følsomheden for de optrædendes Værdighed vel maatte forudsættes at være større. Den havde ogsaa faaet en udtværet Karakter, og netop fordi Ordskiftet begyndte velvilligt, virkede Bitterheden saa meget stærkere.

Ørsted forstod ikke at undgaa den litterære Polemik eller at begrænse den, og han lærte det aldrig. Hans Grundighed og Sandhedskærlighed tillod ham ikke at tie stille overfor urigtige Fremstillinger eller, naar Diskussionen kom i Gang, at lade nogen Enkelthed ligge, og hans prikne Æresfølelse kaldte ham til Genmæle. Men dette var embedsmæssigt infra dignitatem, under Værdigheden, og skulde nok blive bemærket i Kancellibygningen som Modvægt mod hans lysende Indsats som Skribent. Han følte sig sikkert helt som Videnskabsmand og kirkelig interesseret Samfundsborger, da han helt og fuldt af eget Initiativ tog Ordet om Kirkelivets rette Ordning, særlig Præstedens Forstaaelse, men Dobbeltigheden med at være lovfortolkende Generalprokurør samt Kirkeretslærer kunde

han ikke ryste af sig, og naar Folk hæftede sig ved den, havde Regeringen sin stærke Interesse i, hvorledes han optraadte, og ingen kan bebrejde den, at den ønskede Tavshed af sin Embedsmand. Han maa da selv anses ansvarlig for, at det af denne Flerhed af Grunde stillede sig som nødvendigt at give ham Valget mellem Embedet og Forfatterbanen.

Fem Aar efter sin Ansættelse var Ørsted i Februar 1818 blevet Enkemand; i Oehlenschlägers Erindringer S. 389 læses: »Min elskede Søster Sophia, hvis Munterhed og Livskraft i saa lang Tid havde kæmpet med det Knæk, hun havde faaet i den ulykkelige Skarlagensfeber, maatte endelig bukke under. Lige til den aller-sidste Tid var hun Sjælen i sin Kreds.« Ægteparret, der i 1807 under Bombardementet havde maattet flygte fra Vestergade til Christianshavn og Amager, boede siden 1813 i Frederiksberggade. I For-aaret 1814 foretog man for hendes Skyld en Baderejse til Driburg ved Cassel i 4 Uger, dog uden Bedring, men man saa dog noget af Tyskland under denne eneste Udenlandsrejse. I Kancelliet var der ingen Sommerferie. Men den nye Embedsstilling bragte nye Omgangsfæller til det selskabelige Hjem, deriblandt Embedsmænd i det tyske Kancelli, saa at der taltes meget Tysk. Særlig den af Frederik VI yndede J. O. F. Spies, Deputeret i Tyske Kancelli, der senere var Kansler ved Overretten i Gottorp og derpaa Præsident for Regeringen i Slesvig, var fortrolig Husven ligesom Kommitteret Martin Lehmann, Fader til Drengen Orla, der ifølge sine Erindringer var Fru Ørstedes Kæledægge. Lektor i Filosofi Brandis (Søn af Læ-gen) og Forfatteren Bunsen (senere tysk Statsmand) udgik af Kredsen i 1815. Som Medlem af »denne liden Kreds«, hvortil hørte »nogle ualmindelig begavede Personer«, nævner Ørsted i Mindetale i Videnskabernes Selskab 1850 S. 97 Retshistorikeren Kolderup-Rosenvinge, der havde været hans Manucent. Hustruens Svagelighed havde været tiltagende (en Underlivslidelse), og ifølge Husvennen Sibberns Beretning (se i det hele herved Nic. Bøgh anf. St.) var Ørstedes Fortvivlelse saa stor, at de Nærmeste foruden med at pleje den syge havde nok med at trøste ham. Da Afslutningen efter Lægens Udsagn forestod, blev der sørget for at faa ham hen til Broderen, hvis Kone var underrettet. Dette Træk hører med i hans Karakteristik. Ved Jordfæstelsen i det Oehlenschlägerske Gravsted paa Frederiksberg talte J. P. Mynster, der havde Tilknytning til Kredsen.

Paa Stenen sattes efter Navnet med Datoer en formodentlig af Oehlenschläger forfattet karakteristisk, senere fjernet Indskrift, der typografisk giver Omridset af en Urne:

Med en Aand som følte alt det Gode
 Alt det Skjønne, var hun Sjælen i sin Kreds
 Styrket med sit Retsind, Tro og Kraft mangt et Hjerte
 Blid velgjørende husvaleden hun mangelidende
 Mens hun skabte andres Held paa Jorden
 Stræbte Sjælen længselsfuld til Gud
 Glad hun gik, da hendes Skaber kaldte
 Seksten Aar i kjærligt Ægteskab
 Glæded hun sin Husbond
 Anders Sandøe Ørsted
 Der med Smerte
 Erindrer sig sin elskede Sophia
 Ønsker at hans Støv engang
 Her maa blande sig med hendes
 Trøstes i sin Sorg med Haabet om Sjælenes Forening hisset.
 Salige er de Rene af Hjertet, thi de skulle se Gud ¹⁾.

Sophie Ørsted, der efter hvad Jens Baggesen i sin Tid havde sagt, med Fanatisme gik op i dette at tage sig af sin Mand, havde i sin lange Svaghed antagelig ogsaa tænkt paa Udfyldelsen af det Savn, hun vilde efterlade. Hendes Veninde Mathilde Rogert, Datter af Landfysikus, Dr. med. R. og Hustru, f. Rosenstand-Goiske i Viborg havde plejet den syge og styrede derefter Hjemmet; hun var født 25. April 1782. I et Brev til sin Søster skriver Sibbern 16. December 1818, at Ørsted mindre end andre kunde undvære en kvindelig Medhjælp, og til Forundring for mange, men ikke for ham, var hans Forlovelse med Mathilde Rogert paa dette Tidspunkt blevet deklareret. »Med Jomfru Rogert vil han være vel tjent, haaber jeg. Jeg kender hende nok til at haabe det. De første fordelagtige Tanker gav Sophie Ørsted mig om hende, da hun oftere og gerne gjorde opmærksom paa det fortrinlige hos dem, hun holdt af. Men at kalde hende Fru Ørsted er rigtignok ej saa hurtig lært.« Vielsen var 27. Marts 1819. Der kom nu Børn i Huset, idet Ægteparret i 1820 tog sig af den 4-aarige Søn Anders Sandøe af Broderen Købmand og Branddirektør i Rudkøbing Jacob Albert og opdrog ham som deres egen. Han gik i Borgerdydsskolen, studerede Zoologi og Botanik og blev Lærer ved Metropolitanskolen, senere Professor. Senere kom hertil andre Broderbørn og en Søster til Mathilde. Et Par Breve fra Hustruen (Saml. til jydsk Hist. og Topografi IV) viser, at de levede ret stille, og at hans Helbred nu var bedre; han befandt sig vel ved at rejse, hvorved maa sigtes til hans

¹⁾ Hun er senest skildret af Carl Roos i Ord och bild, 1957 S. 301.

Inspektionsrejser i Embeds Medfør til de Kancelliet underhørende Embeder. Til Broderen Hans Christian og dennes Familie bevarede han sit nære Forhold. Ordene »Hjertelig og vennelsel«, der sattes paa hans Hædersmedaille ved Siden af »Grundig og utrættelig«, karakteriserer ham i de personlige Forhold.

I Forbindelse med Frederik VI's Kroning og Salving, som han overværede 1815 i Frederiksborg Slotskirke, fik han overrakt Diplomer som doctor juris ved Københavns og Kiels Universiteter, og i 1816 blev han Medlem af det kgl. norske Videnskabernes Selskab i Tronhjem. 1817 blev han Medpræsident i det kgl. danske Landhus-holdningsselskab. Tillige var han fra 1815 Meddirektør i det danske Bibelselskab, hvori han i 1835 blev Vicepræsident og i 1844 Præsident. Fra 1817 mødte han i Højesteret ikke blot paa Aabningsdagen, men naar Justitiarius tilsagde ham. Dette ophørte 1842.

Ørsteds andet Ægteskab blev ikke af lang Varighed. 26. Juni 1824 afgik Hustruen ved en pludselig Død, og han var atter ene. I sit Familieliv var han Resten af sine Dage den afholdte Onkel Anders for talrige Broder- eller Søsterbørn, og for flere af disse eller deres Børn stod han i Faders Sted.

II

Efter den lagte Plan vender jeg nu tilbage til den litterære Virksomhed, saaledes som denne tidsmæssig fortsattes til 1835 ad de foran S. 74 angivne Veje, der i Nyt juridisk Arkiv var fulgt frem til 5. Bd. Naar jeg tidligere har talt om det kalejdoskopiske Indtryk, som den blotte Opremsning af Tidsskriftbidragene efterlader, gælder Karakteristikken ogsaa her, men paa ingen anden Maade vil man kunne bibringe Forstaaelse af hans litterære Arbejdsmaade. Mange af disse Bidrag havde Betydning som første Bearbejdelse af et Emne, der senere gik ind i større samlede Fremstillinger. Jeg forbeholder mig at kommentere visse af Bidragene.

I Bd. V findes Systematisk Udvikling af Læren om Syns og Gransknings Forretninger og Om de saakaldte villige Vidners Afhørelse. I 1814 Bd. VI en Afhandling om Pengelovgivningen og kritisk Anmeldelse af Professor Hurtigkarls den danske og norske private Rets første Grunde, der fortsattes i ialt 9 følgende Bind. Bd. VIII bragte Udførlig Undersøgelse om Grænsen for den Indflydelse, der tilkommer den fremsatte Beskyldnings Sandhed i Injuriesager (Skr. i Udv., strafferetlige I). I Bd. IX: Om det ved uanmodet Forretningsførelse opstaaede Retsforhold. I Bd. X: Kritisk Anmeldelse af Feuerbachs Skrift Über das geschwornen Gericht og

en Pengeafhandling. I Bd. XI: Pengeafhandling. I Bd. XII: Om Grundsætningerne i Sportelreglementet af 1814, Om den domfældte Forbryder kan afvise Benaadning, Anmeldelse af Munthe af Morgenstiernes Skrift om Proceduren ved Højesteret. I Bd. XIII: Dommers Ansvar for Embedshandlinger, Barnefædres Børnebidrag. I Bd. XIV: en Pengeafhandling. I Bd. XV: Bemærkninger om en Afhandling om Dueller, de Landmændene paahvilende Skatter, Processuelle Spørgsmaal besvarede. I Bd. XVII: Om Fæstebonden kan forpligte sig til en vis Dyrkningsmaade, Pengespørgsmaal, norsk Litteratur. I Bd. XVIII: Om Sportelreglementet, om Straf for falsk Vidnesbyrd (Skr. i Udv., strafferetlige I), nyder Sagvolderen i Rettergang Favør for Sagsøgeren? (Skr. i Udv., processuelle), Døds- og Konkursbos Udeblivelse med Renter, kriminalistisk Litteratur, fortsat i 4 Bind, en Pengeafhandling. I Bd. XX: Om Skadeserstatning (senere fortsat), om Skattevæsen. I Bd. XXI: Om kriminalistisk Litteratur (fortsat). I Bd. XXII: Pengeafhandling. I Bd. XXIII: Do. I Bd. XXIV: Om Sportelreglementet. I Bd. XXV: Pengeafhandling. I Bd. XXVI: Norsk Litteratur. I Bd. XXVII: Pengeafhandling. I Bd. XXVIII: Om umyndiges og mindreaariges Kredit. I Bd. XXIX og XXX: Forbrydelsers Værneting.

Juridisk Tidsskrift begyndte i 1820 med Bd. I: Om Fæstes Forbrydelse, kriminalistisk Litteratur (fortsat i senere Bind), et Bevisbyrdespørgsmaal (Skr. i Udv., processuelle), Bemærkninger om Overformynderi og Skiftevæsen, om Gönners Kritik af dansk Forligelsesvæsen. I Bd. II₁: Ærerørige Udtryk, Sagsøgtes Udeblivelse. I Bd. II₂: Om Intervention i Rettergang, Indstævntes Udeblivelse. I Bd. III₁: Retslærde Dommere i kriminelle Sager, kriminelle Loves Tilbagevirkning (Res judicata). I Bd. III₂: Reskripters Anvendelse (Skr. i Udv., privatretlige II). I Bd. IV₁: Om Adgang til fornyet Arrest, et Skiftespørgsmaal. I Bd. IV₂: Embedsmænds Forbrydelser efter dansk og norsk Lov (fortsat). I Bd. V₁: Anmeldelse af Feuerbach Über die Oeffentlichkeit und Mündlichkeit der Gerichtspflege (Skr. i Udv., blandede), om Sportelreglementet, Tyvs Drabshandling under Indbrud. I Bd. V₂: Stemmeenhedsprincippet i kriminelle Tilfælde (Skr. i Udv., processuelle). I Bd. VI₁: Kritik af bayersk Straffelovbog (fortsat). I Bd. VII₁: Skiftespørgsmaal. I Bd. VII₂: Eftertryk (Skr. i Udv., privatretlige II), Algreen-Ussing Anmærkninger til Personretten.

I 1824—25 kom den berømmelige Strid med Lægen Howitz om Viljens Frihed, denne filosofiske Debat, hvori mange af Tidens ledende Aander — F. C. Sibbern, J. P. Mynster (anonymt), Lægen Brandis, P. Hjort og J. P. Heiberg — tog Del. For Howitz' Vedkom-

mende var den tragisk, forsaavidt som den sled stærkt paa den svagelige Mands Kræfter, saa at han døde 3. April 1826 i Alderen 36 Aar. Ørsteds Indlæg findes i Juridisk Tidsskrift, aftrykt i Skr. i Udv., moralfilosofiske. De er tre i Tallet: 1) i 8. Bd. 1. H. 1824, stort 22 Sider, 2) sammesteds 9. Bd. 2. H., 73 Sider, og 3) i 10. Bd. 2. H. 1825, stort 19 Sider. Professor i Retsmedicin, Fængselslæge, Dr. med. F. G. Howitz havde i det førstnævnte Hæfte af Tidsskriftet haft Afhandlingen Om Afsindighed og Tilregnelser, et Bidrag til Psychologien og Retslæren. Han bestemmer deri Afsindighed som en Indskrænkning af Fornuftens Brug ved en Sygdom i de materielle Organer for Sjælens Virksomhed, og han paakalder Dommerens Opmærksomhed for dette Forhold. Hertil var føjet en Imødegaaelse af Kants Frihedslære og endvidere en Forerindring, der tog Hensyn til Ørsteds samtidige Udgivelsesbemærkninger. Endnu samme Aar udsendte han som Svar paa fremkomne Indlæg en Bog paa 180 Sider: »Determinismen eller Hume imod Kant« og tilsidst Pjecen »Ultimatum«.

For Ørsted var Striden en Tilbagevenden til Ungdomstidens aandelige Anstrængelser og dermed forbundne Polemik. Lige saa lidt som ved den store naturretlige Dyst med Professor Schlegel naaede man til, at nogen af Parterne gav Køb, og her kunde det heller ikke paa Forhaand tegne dertil, da Howitz, Angriberen, mødte med en naturalistisk, ikke materialistisk, Determinisme og uden metafysisk Interesse, medens Ørsted paa en Gang var kantiansk Filosof og positiv Teolog. Dette sidste kom frem i Udtalelser som, at »den sande og store Vanskelighed i Frihedslæren er Spørgsmaalet om, hvorledes den menneskelige Frihed kan forenes med den hele Tilværelses Afhængighed af den guddommelige Villie,« I S. 133 (288) eller: »Hvorledes der virkeligen, den guddommelige Almagt ubeskaaret, kan blive nogen sand Selvstændighed tilbage for et endeligt Væsen, det er noget, som jeg ei formaaer at begribe,« II S. 239 (322) samt i den undertiden anvendte rene Prædiketone, I S. 130 (280). Den alvorlige moralske Interesse, der for ham er det bærende, giver adskillige Passager megen Skønhed. Skønt Anstanden omhyggelig iagttoges, var den gensidige Underkendelse af Modpartens intellektuelle Standpunkt dog efterhaanden uden Forbehold, og det endte med Forstemthed.

I sit første Indlæg erkendte Ørsted det fysiologiske Grundlag for Aandslivet. Den sanselige Erkendelse hæfter ved Legemsverdenen, men er tilbleven ved Love, der ikke kan hidledes af den. Fornuften maa imidlertid søge Legemsverdenens Udspring i et selveksisterende Væsen, hvortil vi hengiver os for at tilegne os det heri liggende højere Gode, hvortil Vejen gaar gennem Sædeligheds-

loven. Indskrænkningen i Menneskets Fornuftkraft, ogsaa kaldet dets Frihed, gør, at det ikke altid følger Lovene for sin højere Tilværelse. Maalet er, at denne Frihed bliver altbeherskende overfor Menneskets Evne til at leve i Sansernes Trældom; fri i Muligheden er det stedse. For Kantianerne er Viljens Frihed da ikke en kaval, men en etisk Bestemmelse. De betvivler ikke, at de menneskelige Handlinger har en Aarsag, men hævder, at denne ikke selv behøver at være en Begivenhed i Tiden, og at altsaa Friheden kan være denne Aarsag. Om en slig Opfattelse var det umuligt at opnaa Enighed.

Diskussionen bevægede sig ikke blot paa dette Omraade, hvor Ørsted navnlig søgte at stemple Howitz som Fatalisten, der konsekvent (?) maa henfalde i passiv Sløvhed, men Howitz blev ogsaa bragt til at gøre Rede for sit Moralsystem, i hvilken Henseende han betjente sig af Begrebet Lyksalighedsdriften — for Ørsted Anledning til Genoptagelse af sin Polemik i Prisskriftet af 1798 mod Eudaimonismen og Udvikling af den imperative Lære i lempet Skikkelse. Om »Howitz og hans Strid om Viljens Frihed« foreligger en omhyggelig Fremstilling af Lægen Oluf Thomsen (1924), hvortil maa henvises. Forfatteren finder i polemisk Henseende Ørstedes Taktik beundringsværdig og et Tegn paa hans fremragende Evner som Debattør, dog at Smidigheden undertiden synes ham næsten at udarte til Spidsfindighed, S. 65. Det udviklede sig til en Eksamen over Howitz i hans filosofiske Kundskaber, der vistnok var mangelfulde; Gennemgangen, der er trættende, har den Interesse at vise os mere kunstlede, tidsbestemte Tankegange hos Ørsted, end vi er vant til i hans juridiske Arbejder. Naar Howitz taler om Handlingen som fremgaaende af Personens Karakter, hævder Ørsted, at Karakterens Beskaffenhed er uforklarlig, men han erkender, at det med en Lære om den menneskelige Karakters Oprindelighed er vanskeligt at begrunde en Tilregnelser for den indvortes Dommer, II S. 239 (322). Meget udførligt udvikler han tilsidst, hvorledes han mente at være færdig med sit første Indlæg, da Howitz overraskede med sin Bog, der vel nærmest tog Sigte paa de andre Deltagere, af hvem Ørsted synes særlig ømt at værne om Anonymen (Mynster). Indlægene er det mest personlige, Ørsted har skrevet, ogsaa paa den Maade personligt, at han giver efter for Lysten til omstændelig og detailleret Redegørelse for alle Enkeltheder paa Bekostning af Koncentration og System.

Afsluttende kunde jeg prøve i faa Ord at trække op, hvorledes Emnet vistnok maa stille sig for en Nutidslæser. Det springende Punkt er, om Mennesket opfattes individualistisk og afsondret fra en fremmed Omgivelse (Howitz). Det Ørstedeske Synspunkt er, at

Personen staar i en menneskelig Livssammenhæng, jeg bortser fra hans teologiske Udformning heraf. Moralen bestaar da i, at Personens Formaaalsstræben optager andre Formaal end Personens egne, og dette er ud fra Ideen om menneskelig Livssammenhæng simpelt og naturligt. Evnen hertil kan være større eller mindre. Strafferetlig Tilregnelser kan ramme den, hos hvem den var for ringe. Finder han dette uretfærdigt, vil denne Anskuelse fortage sig, naar han erkender Livssammenhængen.

I Bd. VIII₁: Om Godsejerens Ret til Landgilde. I Bd. VIII₂: Om Trolovelse og Ægteskabsløfte, engelsk Lære om egen Bekendelse, Spørgsmaal til Kontraktslæren og Processen samt Tiendevæsenet. I Bd. IX₁: Om Legemsbeskadigelser. I Bd. IX₂: Skovforbrydelser. I Bd. X₁: Skiftespørgsmaal. I Bd. XI₁: Forligsvæsenet i Norge, det bayerske Straffelovsudkast. I Bd. XII₁: Om Kirkeforfatningen (fortsat i XII₂). I Bd. XII₂: Collatio bonorum mellem Arvinger, om fransk Kassationsdomstol, om Delegation. (Skr. i Udv., privatretlige II). I 1827 Bd. XIII₁: Anmeldelse af tysk Processkrift. I Bd. XIII₂: Arrest i Gældssager paa Island. I Bd. XIV₁: Om de videnskabelige Anstalters Bedømmelse fra det statsøkonomiske Standpunkt. I 1828 Bd. XIV₂: Om Tilbagesøgning af uretlig erlagt Betaling (Skr. i Udv., privatretlige II). I Bd. XV₁: Om Dødsstraffes Retfærdighed og Hensigtsmæssighed (Skr. i Udv., strafferetlige I) (fortsat). I 1829 Bd. XV₂: Anmeldelse af norske juridiske Samlinger (fortsat). I 1830 Bd. XVI₂: Om Grundsætningerne for det dansk-norske Hypothekvæsen sammenholdt med fremmede Staters (Skr. i Udv., privatretlige II). I sine Afskedsord til Læserne kom han ind paa sin egen Flid ved Arbejdet, der ikke svækkedes ved Nervesvaghed, hvoraf han i en betydelig Del af Tiden havde været angrebet, eller ved de dybe Hjertesorger, der flere Gange havde nedtrykt ham. Han undskylder formelle Mangler. »Betydende Grunde« liggende i hans øvrige Arbejders Omfang havde gjort Afslutningen nødvendig.

At gøre Rede for hver Gang, Ørsted har grebet Pennen for at ytre sin Mening, og for Indholdet af denne Mening, er naturligvis ugørligt i denne Bog; med Hensyn til den fuldstændige Opregning af Titlerne paa hans Afhandlinger maa den henvise til Biografien af 1933. Men der kan være Tale om allerede her at fremstille, hvad der var hans Grundtanker, hvad der var hans Metode, og hvad der karakteriserer hans Skrivemaade.

Først og fremmest maa det betones, at de gældende Love ikke for ham var noget, der hvilede i sig selv og kunde forklares eller

udvikle sig fra sig selv. Han ser paa Lovene gennem »Moralfilosofiens« og »Statsfilosofiens« Briller, saaledes som disse Videnskaber angives i Undertitlen paa Værket *Eunomia*, hvis klassiske Navn for Lovgivningens Guddom krystalliserer dette hans Syn. Han afviste Tankekonstruktionen (Fichte) om en paa en Lovgivers Befaling grundet Tvangstilstand, der holdes oppe ved politimæssig Kontrol og ved Frygt for Straffemidler, altsaa som vore Dages Russerkommunisme, og sætter i Stedet Moralens Frivillighed, altsaa at Borgerne af indre Drift retter sig efter Loven som Samlivets nødvendige Vilkaar. Denne Pligtviljes Eksistens begrundes han tanke-mæssigt, nemlig ud fra Erkendelsen af Livssammenhængen, og finder den støttet ved Religion. Den udgør det uundværlige Salt for Samfundslivets Ernæring, og uden den kan det ikke faa sin Holdning. Dette gælder, hvor Borgeren i en Situation udenfor Kontrollen staar overfor Fristelsen, og det gælder Øvrighedsmanden, Dommeren og Vidnet, paa hvis Afgørelse eller Udsagn Lovanvendelsen skal grundes. Den underbyggende Moral, der overalt er rede til at sekundere Loven — han forudsætter, at den vil være rede dertil, men i Princippet er den selvregulerende — gaar altsaa ind som bevægende Kraft ved Siden af Lovgivningens Haandhævelsesapparat i Politi, Domstole og Fængselsvæsen.

Man finder ikke hos ham som hos ældre Retsfilosoffer (Thomas Hobbes) Henvisningen til Selvinteressen og Selvhævdelsen som den Lovgivningen opretholdende Magt. Han anlægger imidlertid ogsaa en anden omfattende Betragtningssmaaade gennem sin Interesse for Statsøkonomien. Pengene er det Middel, der behøves for Borgernes Samhandel og for den offentlige Bestyrelse af Fællesvirksomhederne. De fikserer et vist indbyrdes Værdiforhold af Goderne, og det er en særlig Kunst at holde dette Forhold uforstyrret af Rystelser. Han havde gennem Krigsaarene 1807—14 oplevet en Katastrofe paa dette Omraade og havde arbejdet med paa dens Bekæmpelse. Derved var hans Forstaaelse blevet skærpet for den aarsagsbestemte sociologiske og historiske Sammenhæng mellem Borgerne indbyrdes og mellem dem og Staten. Bag hver enkelt Regel stod Helheden.

Naar Moralens ses som Løftestang for Retsreglens Efterlevelse, kunde den synes at gaa op i Begrebet Retsfilosofi. Imidlertid tager han dette i en anden Betydning, nemlig om den ideelt tilfredsstillende Ret, den gode Lovgivning. Han afviser Naturretten som en Slags Ret, der skulde gælde uden lovgivende Organer og uden hævdende Retsmidler, indholdsmæssigt som Sætninger udledet af vilkaarlig opstillede Principper, men han vil gerne tale om en naturlig uskreven folkedannet Ret, som de givne Love regner med og

forudsætter, f. Eks. naar de opererer med Begreber som sædvanlig Fremgangsmaade eller Uforsvarlighed. Retsfilosofien afgiver Forbilleder for den positive Ret og vejleder i Lovfortolkningen.

Hvad Statens Forfatning angaar, føler han ingen Opposition mod den kongelige Enevælde, end ikke mod den Maade, den udøvedes paa i hans Tid. Absolutisme, som er Misbrug af den øverste Magt, har efter ham lige saa vel Muligheder for sig i konstitutionelle Stater. Men af hans moralske Grundsyn og hans Ungdomsindtryk fra den store Revolution følger, at han ønsker Borgerfrihed i Betydningen Frihed for Tvang og Indgreb (ikke Frihed til at udøve Magt). Han ønsker den som en Trykkefrihed, der tillader saglig Kritik af de offentlige Forhold, som Frihed for Religionstvang og som Frihed for Baand i Handel og Vandel (Adam Smith). Udskejelser maatte paatales, men der maatte vises Tillid, for at Kræfterne kunde frigøres. Han ikke blot havde disse Anskuelser, men han kæmpede for dem og døjede ondt for dem.

I Tilslutning til foranstaaende maa endnu omtales den Grundopfattelse, Ørsted havde om Lovanvendelsens Opgaver og Vilkaar, det, han ønskede at indskærpe om den psykologiske Side af Øvrighedens og Dommeres Virksomhed. Ligesom det alt anførte er det en meget oprindelig Anskuelse hos ham — polemisk vendt mod andre samtidige — og først yttret i Trykkefrihedsafhandlingen af 1801 S. 215 (130), gentaget i Afhandlingen om Religion og Stat (1807) (Skr. i Udv., blandede) S. 73 (22) og Tyveriafhandlingen S. 321—38 (227—38). For at skabe Garantier mod Dommervilkaarlighed var det doceret bl. a. af Trykkefrihedens Forkæmpere, at Loven — især Straffeloven — skal angive ganske nøje og paa en saadan Maade, at der af Dommeren kun fordres Opmærksomhed og Lydighed, baade hvornaar en vis Kendsgerning er bevist, og hvorledes denne Kendsgerning skal indordnes under Lovens Ramme. Ørsted hævdede simpelthen Umuligheden heraf: inden Dommeren kan komme saa vidt, maa han gøre en hel Hob Slutninger, skrev han. Deraf udleder han, at for at man kan betro ham dette, maa man have Tillid til, at han har Vilje og Evne til at drage de rigtige Slutninger. Den juridiske Vished er ikke en særlig Art Vished, der er i Stand til at give Retsbegreberne ganske utvivlsomme Omrids. Bevisbedømmelse og Lovanvendelse kræver begge et selvstændigt aandeligt Bidrag hos Embedsmanden, og først derigennem træder Loven ud i Livet; i Bevislæren bliver han med dette Tilhænger af Indiciebeviset. Det er ganske samme Tankegang som i Afhandlingen om Teori og Praxis i Sædelæren, foran S. 21. Det er Realismens Forstaaelse af det konkretes Betydning. Hele hans Retsbetragtning gennemsyredes af, at de Begreber, Loven anvender, i deres nær-

mere Udformning kun kan afgrænses gennem Brug af Skøn og Takt for at faa det rette Forhold frem mellem Reglen og Livet, hvilket er Maalet.

Til Oplysning om Ørsteds Metode og videnskabelige Maal kan citeres hans egen Udtalelse til Kofods Konversationsleksikon (1828) om hans »Grundforestillinger og Grundtendenser«: »Hvad der nærmest falder i Øjnene, er en levende Stræben efter at overskue enhver Retssandhed i alle dens Forhold, i alle dens Følger; tilligemed Grundene for enhver Sætning ogsaa at udvikle og prøve Modgrundene, at bringe Videnskabens Grundbegreber og det mangfoldige i den virkelige Verden, hvorpaa de skal anvendes, i den rette Vekselvirkning, at hævide og befæste hine, men ogsaa rense dem og anvise dem de rette Grænser. Saa meget han elsker faste Grund-sætninger og en sikker Metode, saa varsom er han med at opstille noget som absolut Grundsætning; tværtimod griber han enhver Lejlighed til at udvikle den Relativitet, som de moralske og juridiske Begreber er underkastede i deres Anvendelse paa den virkelige Verden.« Og endvidere: »Naar man for at gøre Ære af hans Bestræbelser har sagt, at han har gjort en Revolution i sin Videnskab, saa har denne Ros aldrig været efter hans Hjerte. Hvad han har villet, er ikkun Udvikling til større Klarhed og Fasthed. — Man har og anprist ham for Filosofiens Anvendelse paa Retsvidenskaben, men denne Ros er ham og noget tvetydig. Intet er længere fra ham end at ville gøre en filosofisk Betragtning til Fører i Retsvidenskaben; at forstaa Lovene og de Forhold, som disse gaa ud paa at ordne, i deres sande Væsen og Betydning, er det, hvorpaa han altid gaar ud.« Hermed kan sammenholdes hans Udtalelser i Slutningen af Fortalen til Haandbogens 1. Bd.: »Det er overalt en yderst urigtig skjøndt maaske temmelig herskende Forestilling, at de videnskabelige Retsforskninger skulde gøre Retsplejen mindre fast og sikker, end den vilde være, naar Videnskaben ikke blandede sig deri. Saafremt ingen videnskabelig Lovkyndighed gaves, saa vilde der blive en ubegrænset Lejlighed for den vilkaarlige paa Lykke og Fromme grebne Menen, hvorved al Ret vilde vakle. En efter stræng Metode fremskridende Videnskab kan ene forjage denne vilkaarlige Menen.« I Bladet »Fædrelandet« for 22. Februar 1844 findes dennes Opfattelse af Ørsted ytret: »Hvorledes hans Fortjenester af vor Retsvidenskab betydelig fordunkles ved den fra ham udgaaende Fortolkningsvilkaarlighed, der truer med at opløse al Retsvidenskab, det vidste selv af Jurister kun faa.«

Da han arbejdede med en ufuldkommen og kasuistisk Lovgivning, havde Udfindelsen af rigtige Fortolkningsprincipper været et vigtigt Emne for ham, og i Haandbogens 1. Bind er Afsnittet

herom S. 292—456 (Skr. i Udv., privatretlige I S. 113—87) særdeles udførligt. Efter en Række Regler om Inddelinger følger under 29 Punkter (se Sagregistret i 2. Udg.) specielle vejledende Fortolkningsregler, illustreret ved en Mængde Eksempler, der i meget er en Revy over tidligere Arbejder, og hvori han holder Dommedag over mange vrang Meninger. Den unge Lektor F. C. Bornemann, der som Jurist var mere filosofisk end han, anerkendte i sin Indledningsforelæsning (1839) uden Forbehold denne Eksegese som Retsvidenskabens Udgangspunkt. Den gaar ud fra et Aksiom om Lovgiverens Visdom og kan derfor i ufuldkomne Lovbud indfortolke, hvad Retsfilosofien tilsiger for Nutiden. Han erkendte, at Ørsted besad den levende Sans for det in concreto rette, der var Eksegeses produktive Element.

Hvad endelig angaar Karakteren af hans Form som Forfatter, saa gælder det for det første, at han i overvejende Grad er Lejlighedsforfatter. Han har nok det Forsæt, som han ogsaa fastholder, at levere et System i Lighed med det Nørregaardske, der omfattede alt undtagen Stats- og Folkeret, men hans Stilling som Tidsskriftudgiver førte ham i den anden Retning. Praktiske Forhold som Retssager eller udkomne Skrifter stiller ham Opgaver, som han gaar i Gang med, og en første mere flygtig Behandling bliver genoptaget og senere indlemmet i en sammenfattende Afhandling. To Gange — i Supplementet 1804—12 og i Haandbogen 1822—35 — bringer Forholdene ham til saa at sige at leje sig ind hos en anden for hurtigere at faa Tag over Hovedet fremfor at opføre sit eget Hus. Efter Tyveriafhandlingen af 1809 udgav han ingen samlet Bog før i den sidste politiske Fase af sit Forfatterskab, og i de 4 Bind Af mit Livs og min Tids Historie — hvis Komposition har en saadan Mærkværdighed som Fortaler paa 48 og 92 Sider — er det lejlighedsbestemte fremherskende. Hvad der overalt er det for Forfatteren magtpaaliggende, er imidlertid at faa Realiteterne belyst, Formen kommer i anden Række.

Privat var han ganske fordringsløs, vistnok en Del skødesløs i sin personlige Fremtræden og ogsaa distræt og uordentlig med sine Ting. Hans Kladder udmærker sig ved, at Rettelser ofte tilføres uden Overstregninger, og hans Hurtigskrift har altid været frygtet af dem, der skulde tyde den. Læsningen af ham giver et lignende Indtryk af det fordringsløse, og man kan derpaa anvende, hvad han i Liv og Tid III S. 321 (405) skrev om Broderen: »Af alt Overspændt, Sminket og Opskruet var han en afgjort Hader.« Men paa den anden Side viser det overordentlig smukke Kapitel LXX, hvoraf dette Citat er taget, og hvori han mindes sine ældre samtidige,

at han ikke for ingenting havde været en central Skikkelse i hint med Rette som Guldalder betegnede Tidehverv, at han fuldtud havde tilegnet sig dets Væsen og forstod at give Udtryk derfor. Ogsaa i sine juridiske Udviklinger finder han ofte det prægnante og rammende Udtryk, ligesom en polemisk Stemning kan rive ham med. Men det sædvanlige er Sagligheden udtrykt med ligefremme og danske Ord uden Brug af Kunstudtryk. Han giver sig god Tid og breder sig undertiden i en uhyggelig Grad. Med Rette besværede Sibbern sig i sin Anmeldelse af Tyveriafhandlingen over de mange Sidespring, foran S. 65. Det gør sig gældende ikke blot i Afhandlingernes Opbygning, men i de enkelte Perioder. De naaer vel ikke Latineren J. N. Madvigs i Længde, men lange er de ofte og med mange Bisætninger rummende pro og contra, den samvitighedsfulde Prøvelse kan ikke nøjes med mindre. Derfor vil nok den til Roman- og Avislæsning vante Læser ved det første Bekendtskab med Ørsted udbryde »Ørkenvandring!«, og virkelig kan der hos ham være noget, der minder om Dromedarens Skriden henover Ørkenens Sandflade. Ørsted kræver en vis Taalmodighed af sine Læsere, men han lønner den med Resultater. Det anbefales derfor at hengive sig til Ørkenrytmen i Tillid til, at der naas til Oaser. Nogle Prøver vil man finde omkring i Bogen.

Afsluttende paa disse almindelige Betragtninger kan siges, at der hos Ørsted er en Dobbeltthed tilstede mellem den forstandsmæssige Udformning af Retsreglerne og den følelsesmæssige Vurdering af dem. Ligesom Tanken om den moralfilosofiske Side hos ham ogsaa gør det ud for Erkendelsen af Borgernes individualistiske interessebestemte Opretholdelse af Loven — hvilket maa betegnes som en Naivitet — saaledes hænder det, at i den konkrete Fortolkning Følelsen tager Overhaanden og derved naaer et Resultat, som hans kontrollerende Forstand burde have hindret. Et stort Eksempel herpaa er Fortolkningen af »den himmelske Lære« som *historisk*-bevidst kun anvendt paa en Del af de symbolske Skrifters Læreindhold. Det var baade en Naivitet hos ham at tillægge Ortodoksiens Biskopper i højere Grad end hans samtidige Grundtvig og Lindberg denne frisindede Opfattelse og at gaa ud fra, at han ved sin Udvikling derom kunde skabe Tilslutning. Begge Brødrene Ørsted havde Guldalderens Idealisme og Optimisme i sig. Det er ved Hjælp af den, han gjorde sine Fremskridt, og det er formedelst den, at han bevarer sin Tiltrækning som juridisk Forfatter. Denne Bogs Plan har ikke tilladt mig helt i samme Omfang som i min Biografi af 1933 at tilfredsstille en Trang hos Læseren til at blive bekendt med hans videnskabelige Udtalelser, jeg maa forsaavidt

henvise til denne ældre Bog, se ogsaa H. Munch-Petersen i Ugeskrift for Retsvæsen 1901 og Frantz Dahl: A. S. Ø. som Retslærd (1927).

I første Bind af Eunomia (1815) findes de tidligere under Aarene 1801, 1807 og 1811 omtalte Afhandlinger om Ejendomsretten, Forholdet mellem Religion og Stat og Grænsen mellem Teori og Praxis i Sædelæren. Det er mærkeligt, at han ved denne sene Offentliggørelse af førstnævnte Emne ikke har bragt det ud af den naturlige Iklædning, hvori Modstanderne havde bragt det. I Omtalen i Liv og Tid I 115 f (99)¹⁾ er det samme Tilfældet. I Stedet for en Sammenstilling og Analyse af en Række Lovbestemmelser, der vilde vise Retsordenens principielle Synspunkt, udvikler han — paa egen Autoritet — Retsfilosofiens Grunde, men til at overvinde Oppositionen havde den positive Fremstilling maaske været nok saa god. Saa følger Udførlig Fremstilling af Læren om Parters Ed efter den dansk-norske Lovgivning prøvet efter almindelige Grundtætninger og sammenlignet med fremmede Love (191 Sider). Ifølge Nellesmann S. 151 er denne Afhandling noget af det fortrinligste, han har skrevet. Sine Ideer havde han allerede lagt frem i sine Prøveforelæsninger, nemlig at kun Sigtelseseden har Plads mellem Bevismidlerne, medens Benægtelseseden ved at paalægge Edstvangen letter den Modpart, der efter Sagens Beskaffenhed ikke kunde have skaffet sig Bevis eller kun har skaffet et utilstrækkeligt. Det ret begrænsede Emne er gennemgaaet i alle dets Afskygninger og belyst ved Parseds Anvendelse i fremmede Love. I Skr. i Udv. har det desværre ikke kunnet faa Plads.

Det sidste Bidrag i Bindet er hans Betragtninger over Danmarks nuværende Pengevæsen (Skr. i Udv., blandede), en Afhandling paa 262 Sider (fortsat i Eunomia II med 140 Sider), der vil udbrede Forstaaelse af det, der glat væk betegnedes som Pengerevolutionen af 5. Januar 1813, der iøvrigt blev suppleret af flere senere Bestemmelser. Efter i Indledningen at have udmalet Misfornøjelsen med denne og de forvirrede Anskuelse hos Folk gaar Forfatteren metodisk frem med at forklare Pengevæsenet i Almindelighed. Landets Situation var, at Kurantdalersedlerne, hvis Masse i 1807 før Krigens Udbrud udgjorde 26 Millioner, efterhaanden havde naaet 144 Millioner; Saneringen skulde da ske ved en afløsende Masse paa $\frac{1}{6}$ heraf eller 24 Millioner Rigsbanksedler. Han undersøger, om andre Fremgangsmaader end denne Reduktion kunde være valgt og

¹⁾ Sammesteds I S. 263 Note oplyses Afhandlingen at være et Lejligheds-skrift, nemlig et Indlæg i den af Enevold Falsen førte Drøftelse af at fremskaffe Midler til et norsk Universitet.

svarer dertil nej. Idet han S. 371 (94) erkender, at »den ejendommelige Sikkerhed [Ejendomsretten] lider mere, naar Lovgiveren ved sin Myndighed griber ind i Mit og Dit, end naar den forrykkes ved Naturaarsager og Begivenhedernes Gang«, paapeger han, at de Aarsager, der havde været virksomme, netop havde været Regeringens store Seddeludstedelse. Udførligt kommenteres Anvendelsen af Tidsprincippet paa Fordringer, hvis Indløsningspris regnet fra Stiftelsen i Løbet af de sidste c. 5 Aar fra at være Kurantdaler pr. Rigsbankdaler gik ned til at være $\frac{1}{5}$, altsaa dog noget mere end den normale $\frac{1}{6}$, og det udvikles, hvorledes denne Begunstigelse for Kreditor var betinget af, at der gaves Henstand i 2 Aar efter Freden, at Renten gik ned til 2 % og først i Løbet af 6 Aar hævede sig til 4 %, samt at tidligere Opsigelse til Udbetaling formindskede Kravet paa Hovedstolen. Han udtaler her S. 416 (123): »Vistnok er det en farlig Ting, naar Regjeringen, enten ved en almindelig Lov eller ved sær Bevilling, tilstæder en Debitor Henstand med den ham paaliggende Betaling. Den Usikkerhed i Mit og Dit, den Forstyrrelse i Crediten, som deraf flyder, er et større Onde end den Ubillighed, som Rettens strenge Gang, i enkelte Tilfælde, medfører. Vore Love have derfor og viseligen betaget Undersaatterne alt Haab om Moratorier. Men her vare og Omstændighederne af et ganske overordentligt Slags. Lovgiveren maatte engang, for at udjævne den uhyre Forskjæl, som den store Seddelformerelse og sammes Følger havde frembragt mellem den virkelige og den formentlige Ret, gribe ind i de private Retsforhold, der ellers eene bør bedømmes efter Parternes Overeenskomst i Forbindelse med de Love, under hvis Herredømme Overeenskomsten blev truffen. I denne nye Ordning af Tingene, maatte han ligesaa vel kunne forandre Vilkaarene i Henseende til Betalingstiden, som han, efter det foregaaende, af selve Retfærdigheden var opfordret til at gjøre en Forandring, hvad Forpligtelsens Gjenstand angaaer. Creditor kunde saa meget mindre siges at lide Uret ved saadan Indskrænkning, som den kun var vilkaarlig, nemlig under Betingelse af, at han vilde nyde godt af den Adgang, Anordningen gav ham til at faae sit Tilgodehavende betalt i Forhold til Pengeværdien paa den Tid, han erhvervede samme, uden at forringes ved Pengeværdiens senere Dalen, og han, hvis han vilde ladet sig nøje med det, hvortil det Betalingsmiddel, han havde accorderet sig, ved Coursen var nedsat, iøvrigt kunde paastaet Forskrivningen opfyldt til den heri bestemte Tid.«

Han er i det hele refererende og anerkendende, ikke kritiserende. S. 423 (127) udtales dog, at noget andet end det bestemte maa-
ske kunde have været at ønske, og S. 427 (129) siges om Rentened-

sættelsen: »Efter mit Begreb havde de gamle Debitorer altsaa gjerne kunnet undvære den yderligere Begunstigelse, Lovgiveren tilstod dem, ved at nedsætte Renten. Denne Nedsættelse har vist nok frembragt et stort Savn saavel for de Familier, som skulle leve af deres Renter, der, efter det foranførte, giver dem en mangefold mindre Resource end før Krigen, som for de offentlige Stiftelser, der skulle betale alle reglementerede ældre Poster Daler for Daler, og deres øvrige Udgifter efter et endnu byrdefuldere Forhold. Derhos har og Rentenedsættelsen foraarsaget adskillige Forviklinger i Lovgivningen, som kun vilkaarligen have været at opløse.«

Gager, Pensioner, lovbestemte Størrelser m. v. betaltes Daler for Daler, og det samme gjaldt Statsgælden, idet ingen havde forlangt Indfrielse til $\frac{1}{6}$ Værdi, men Kreditor var underkastet Uopsigelig-
hed og midlertidig Rentenedsættelse. Efter at have omtalt de herfor talende Grunde siger han: »Men, alt dette uagtet, maa jeg dog frimodig tilstaae at det, efter mine Tanker, vilde været rigtigere, om man havde lagt samme Tidsprincip til Grund for Statsgjeldens som for den private Gjelds Behandling.« Med Hensyn til den Særstilling, der imod hans Forslag var gjort for ikke-skriftlige Fordringer, siger han S. 434 (132): »Det kunde vel være Tvivl underkastet, om ikke alle foranførte Undtagelser fra Lovgivningens almindelige Regel hellere maatte have været borte.«

Det er værd at bemærke, at en Embedsmand, der havde været benyttet af Regeringen ved denne stormomsuste Lovgivning, endnu saa kort efter kunde tilade sig at ytre afvigende Meninger om dens Hensigtsmæssighed. Ørsteds Tillid til Frimodighedens Ret blev ikke ved denne Lejlighed anfægtet.

Derefter følger en Udvikling om Grundlaget for Rigsbankdaler-
nes Værdi ved Bankhæftelsen, ved Statens Afkald paa Seddel-
udstedelse og Bankens begrænsede Adgang dertil, endvidere om Aarsagerne til Kurantdalersedlernes Kurssvingninger siden 1799. Det kongelige Løfte har Karakteren af en Kontrakt med Statens Kreditorer S. 468 (156). En overordentlig Finanskommission af 15. Juli 1813, hvori Ørsted havde Sæde, var beskæftiget med at overveje Forholdet til Norge, særlig om en Tvedeling af Fonds og Forpligtelser overfor Muligheden af en Adskillelse S. 470 (157); dette bortfaldt ved Freden. Det viste sig, at Rigsbanksedlen ikke kunde holde den forudsatte Kurs, men dette skyldtes specielle Forhold, navnlig Forværrelsen i den politiske Situation. Ordningen med en halvaarlig Fastsettelse af Sølvværdien drøftes udførlig overfor rejste Indvendinger. S. 525 (192) opstilles Resultatet af det hidtil foredragte: »... at der, ved det nye System, er banet Folket Adgang til omsider at naae den Lykke, at Landets Penge igjen blive Penge,

samt sat en fast Dømming for Tilbagefald til det fordærlige System at dække Finantsernes Underballance ved Seddelformerelse...» Man mærker i disse Ord Glæden og Stoltheden over det opnaaede, og den præger i det hele Afhandlingen. Naar han i Fortalen til Supplementet III, foran S. 65, havde sagt, at Kapitlet om Købstadborgere hører til de tørreste og uinteressanteste Afsnit af Systemet, vil maaske en og anden af Læserne mene det samme om Pengeafhandlingen, hvori man i stort Omfang maa stille om fra det juridiske til det statsøkonomiske, men det skyldes da ikke Forfatteren, der med glødende Iver og utrættelig Udholdenhed fordyber sig i den Rigdom af reale Hensyn, der anbefalede snart den ene, snart den anden Løsning.

Endnu behandles paa 75 Sider en Række Indvendinger mod Forordningen. At den skal have gjort de offentlige Afgifter overdrevent høje fører over til Undersøgelser om Landskatterne dengang og tidligere, om Tolden og andre indirekte Afgifter, og der sluttes med Bemærkninger om vort Finanssystem fra Krigens Begyndelse til 5. Januar 1813. For at begrunde, at det i Almindelighed ikke er Uret at bestrebe overordentlige Statsudgifter ved Hjælp af Credit, gentager Ørsted med livlig Tilslutning »et herligt Sted« af Nationaløkonomen Gentz, S. 596 Note (236): »Det borgerlige Selskab er ingenlunde en Række af for sig bestaaende, usammenhængende og fra hinanden adskilte Slægter; det er et stort uforgjængeligt Heelt, der kunstigen væver fjerne Aarhundreder i hinanden; Resultatet af en Contract, der (saavidt menneskelige Begreber række) er sluttet for Evigheden og beregnet paa Evigheden. De forskellige Slægter, som danne dette Selskab, ere, i Ordets fulde Betydning, solidarisk forbundne og garanterede; deres Beslutninger og deres Love, deres Fordele og deres Uheld, deres Visdom og deres Fejl, alt maa de i Fællesskab tilsvare, nyde og bære...«

I dette Emne var han den officiøse Skribent, og foruden Afhandlinger i flere af Bindene af Nyt juridisk Arkiv skrev han i 1817 i Landøkonomiske Tidender VI i skarp Tone mod en Stephansen og et særskilt Skrift over Grundejernes og Kapitalisternes Stilling i Forhold til hinanden ved Udløbet af den lovbestemte Henstand med omskreven Gæld; overfor Kaptajn Müllers modsatte han sig her at forlænge denne »Indult«, han præciserede, at hans store Afhandling ikke havde været officiel. Naar man ser, at han i 1816 i Dansk Literaturtidende anonymt skrev en udførlig Anmeldelse af Professor Olufsens Statsøkonomi, bekræfter det denne Retning af hans Interesser. Det er Statens økonomiske Tarv, der fængsler ham, ikke abstrakte Ideer om Statens Væsen, men realt betoned statspolitiske Overvejelser. I sin almindelige Retslære, foran S. 37, vilde

han derfor ogsaa give Statsøkonomien en Plads, og i hans Erindringer spiller disse Betragtninger en stor Rolle.

Andet Bind af *Eunomia* (1817) bragte foruden et Efterslæt til Pengeafhandlingen to strafferetlige Afhandlinger, begge i Skr. i Udv., strafferetlige I: Over de første Grundregler for Straffelovgivningen (240 Sider) og Over Straffes Cumulation efter de danske og norske Love (14 Sider).

Den Fortale, hvormed den første indledes, viser, hvilken Betydning Ørsted tillægger denne — som han haaber — »temmelig fuldstændige Kriminalretsphilosophie«. Hvad han i de sidste 10 Aar var kommen tilbage med i Litteraturen, hvorefter han dog kender det væsentlige, mener han vil være mere end erstattet ved Erfaringerne fra de Retssager, han har været med i og som altid har afgivet Udgangspunkt for hans Refleksioner. Han redegør for sin Stilling til Feuerbach, der uafhængig af Fichte var kommen til en lignende mekanisk Opfattelse af Staten uden nogen moralsk Baggrund af Frivillighed. Hans Tilslutning til denne store Kriminalist kan derfor kun blive med Modifikation. Om Forholdet mellem Teori og Praxis siger han: »En Theorie angaaende de menneskelige Forhold, der ikke passer sig til disse Forhold, kan umulig være rigtig, thi det er jo disse Forholds Væsen, den skulde lære os at kjende. Den er maaske ikke i et og alt urigtig, men der maa dog mangle de nærmere Betingelser og Bestemmelser, dens Sætninger behøve. En Praxis, der ikke retter sig efter Lovene for de Forhold, den har at behandle, er blind, og træffer i alt Fald kun ved et lykkeligt Tilfælde det Rette. Om Theoretikerne eller Praktikerne have størst Skyld i den Vægt, der er givet hiint Mundheld [»Det kan være ret i Theorien men duer ikke for Praxis«.], er vanskeligt at afgjøre, og kan ogsaa omtrent være ligegyldigt. Men vigtigt er det, at der gjøres Ende paa den Splid mellem Videnskaben og Livet, som den udtrykker og vedligeholder. Det bør erkjendes, at ingen nok saa dybsindig Granskning kan være nok for grundigen at kjende og viseligen at lede de menneskelige Anliggender, og ordne de forviklede Forhold i Livet. Men ogsaa bør det tilstaaes, at det heller ei er tilstrækkeligt at have oplevet meget, og samlet mange enkelte Bemærkninger, uden at have grandset over de mødende Forholds Væsen og henført disse til almindelige Love.« Med Hensyn til Savignys Advarsel mod paa daværende Tidspunkt at skride til de store Lovarbejder vil han kun lade dette gælde paa den civile Rets Omraade. Alligevel mener han, at Samtidens strafferetlige Arbejder ikke har været tilfredsstillende; dette gælder ogsaa den bayerske Codex, men en umaadelig Reformationslyst havde lagt sig for Dagen i dette Land i 1813 til 16.

Afhandlingen staar ikke alene i Ørsteds Produktion. Foran S. 66 er omtalt hans Foredrag i Instituttet for vordende Embedsmænd, der maa betragtes som et Forarbejde, og som meddelt S. 97 var det i 1818 udsendte første Emne af hans paa Tysk affattede Afhandlinger dette samme om Grundreglerne. Fremstillingen er lagt tilrette i en Inddeling paa 74 §§ med Overskrifter over Indholdet. Det første Hovedemne er naturligvis Formulering af Straffelovens Formaal, og som tidligere oplyst slutter han op mellem Sikkerhedsteoriene, for hvilke det helt bestemmende er, hvad Sikkerhed for Borgerfred kræver. Straffeloven virker først gennem sine Straffetrusler, dernæst gennem Effektueringen af dem. I de herhen hørende Udviklinger er det om ikke Naturretten saa en ganske abstrakt filosofisk Dialektik, der har Ordet, hvilket viser sig i, at Sikkerhed stilles aksiomatisk op som Formaalet, der i sig selv giver Hjemmel til de fornødne Straffe. At Hensynet til Overtræderen ikke kan tale imod, kommer af, at han ved Overtrædelsen har forbrudt sine borgerlige Goder. Det praktiske Resultat af Deduktionerne fra det opstillede øverste Princip er da de for Nutiden saa overordentlig høje Strafferammer i de af Ørsted prægede Straffelove. Hans stærke etiske Misbilligelse af Lovens Tilsidesættelse gør det til en Nødvendighed for ham, at Strafferammerne spændes vidt ud. Med dette som Udgangspunkt bevæger den let skrevne Fremstilling sig videre ad tilsvarende Baner som i Kriminalretslærebogen. Side 150 (165) henstilles det som »soleklart«, at Straffelovens Genstand er den i Daad udbrydende onde Villie, men de borgerlige Love lægger dog Vægt paa de indtraadte Følger. Udtalelsen er et Eksempel paa det aksiomatiske, der kan komme frem paa dette de abstrakte Sætningers Omraade, men i Betragtning af Emnets tidligere Behandling tillader Pladshensyn ikke en detailleret Gennemgang. Ved sin almindelige Karakter egner Afhandlingen sig i særlig Grad til Selvstudium.

Den lille Afhandling Over Straffes Cumulation efter de danske og norske Love, 15 Sider stor, der i Udvalget følger efter, er at betragte som et Tillæg.

3. Bind af Eunomia kom i 1819 og indledes med den 356 Sider store Systematisk Udvikling af Materien om Manddrab og de dermed beslægtede Forbrydelser efter den danske og norske Lovgivning sammenlignet med fremmede Love, Skr. i Udv., strafferetlige II). Dernæst Om Stemmeflerhedens Udfindelse ved Domstolene (73 Sider, (Skr. i Udv., processuelle, se foran S. 63). Om en almindelig fri Retspleje (30 Sider), sammesteds og Udførlig Fremstilling af Læren om egen Tilstaaelses juridiske Virkning i civile Retstrætter (158 Sider), sammesteds.

Uden at angive noget særligt Formaal med Undersøgelsen gaar Forfatteren i Gang med sin underholdende Behandling af Manddrab og kommer ind i Emnet ved at tale om Nødværges Drab. Idet han S. 18 (301) imødegaar Nørregaards Betragtninger om Bevisbyrden for Nødværge, skønnes der at være Tale om et Arbejde indenfor Supplementets Plan, hvor det altsaa drejer sig om at redegøre for alle de i Praksis opstaaende Spørgsmaal. I Princippet anstilles ogsaa en Vurdering af den gældende Ret. Saaledes opkastes det Spørgsmaal, om Livsstraf for uoverlagt Manddrab er for stræng, og det besvares benægtende S. 76 (334), medens han i Grundreglerne, Eunomia II S. 267 (231) havde udtalt det modsatte om Lovens Regel at anvende Livsstraf ved forsætlig Skadetilføjelse, der medførte Døden. Med Hensyn til Livsstraf for uforsvarlig Omgang ved Barnefødsel og for Fosterfordræb tiltræder han det sidste, men ikke det første. Naar man saa kommer til de senere end Landsloven udgivne Straffebud, der ved Mord supplerede Henrettelsen med Pinsler eller afløste den med saadanne, forbavses man ved ikke at møde Antydninger af Kritik. An. 16. Oktober 1697 anvendte ved Mord paa Ægtefælle (Husbond, Madmoder) og Børn Knibning med gloende Tænger paa Mordstedet, paa Torve og Retterstedet, højre Haands Afhugning i levende Live og Stejle og Stage. Fdg. 18. December 1767 anvendte ved Mord af Kedsommelighed til Livet Brændemærke paa Panden og Kagstrygning, hvilken sidste aarlig gentoges paa Retterstedet eller Mordstedet. Paa Liget anvendtes Henrettelse, Haandsafhugning, Stejle og Stage. Straffudstaaelsen i Jern skulde være saa haard som mulig. Naar det siges S. 130 (364), at Kongens Mildhed ikke tilsteder martrende Dødsstraffes Fuldbyrdelse, maa det vel antages at have Forfatterens Tilslutning. Ud fra den Betragtning, at der dog maa være nogen Forskel mellem Straffen for de allervordeste og det simple Mord, kunde han bifalde ikke at eftergive Haandsafhugningen. At Ørsted ved sin Embedsstilling skulde anse sig afskaaret fra Kritik af disse Love, fremført i forsigtig Form, er der næppe Grund til at mene, og han har da slaaet sig til Ro ved den praktiserede Tilstand. *Quia non movere*, ikke at røre ved det, der er i Hvile, var sikkert en Grundsætning for ham og ialtfald en Fordring, der idelig vilde møde ham udefra. Naar D. L. 6—6—22 anvender Livsstraf paa Forsøget paa at ombringe en anden, tiltrædes det efter Forholdets Natur, S. 164 (384). Meget udførligt gennemgaas Strafbarheden af dens Adfærd, som ved foregaende Handlinger understøtter nogen til Udførelsen af et morderisk Forsæt, og ligeledes Drab af Uagtksomhed. Endelig omhandles den Forbrydelse at udsætte nogens Liv for øjensynlig

Fare og Hensættelse af Børn, tilsidst Dueller og forsøgt Selvmord, hvilket ikke er strafbart.

Afhandlingen om en almindelig fri Retspleje er et kortfattet Indlæg mod den Opfattelse, at Staten uden Vederlag burde stille Retsplejen til Borgernes Raadighed. Han kommer ind paa Emnet om Sportulering af Retsplejens Forretninger og om Sportlernes Indgang i Statskassen, saaledes at Retspersonalet lønnedes fast, hvilket 1771 var indført i København og siden ved Overretterne.

Udførlig Fremstilling af Læren om egen Tilstaaelses juridiske Virkning i civile Retstrætter behandler et Emne, hvorom der herskede Uklarhed i Datidens Procesvidenskab, se Nellesmann S. 126, idet Tilstaaelsen snart opfattedes som et Bevismiddel, saaledes at senere Modbevis kunde føres, snart som en disponerende Erklæring, der under Forudsætning af den erklærendes Raadighed bliver bestemmende for hans processuelle Stilling. Ørsted slutter sig til den sidste Opfattelse, hvorefter Tilstaaelsen i andre Retssager vil kunne have Virkning som Bevismiddel. Der gennemgaas Tilfælde, hvor forsømt Benægtelse virker som Vedgaaelse, og det undersøges, naar og hvorledes Benægtelse skal fremsættes. Endvidere paavises, at den udeblivende ikke betragtes som fremsættende Benægtelse af Sagsøgerens Fremstilling. Med en rig Kasuistik af Eksempler behandles endelig den af Forbehold ledsagede Tilstaaelse, hvor Bevis ikke føres for Forbeholdets Rigtighed, men Bevis ej heller er ført for det, der blev tilstaaet.

4. Bd. af Eunomia indeholder en Afhandling om de Grundsætninger, hvorefter vore Domstole kan tage fremmede Love i Betragtning (165 Sider) og den 600 Sider store Udførlig Fremstilling af Læren om Vidnebeviset efter de danske og norske Love sammenholdt saavel med fremmede Love som med almindelige Lovgivningsgrundsætninger; den sidste findes i Skr. i Udøv., processuelle. Den førstnævnte, der findes sammensteds under privatretlige II, var skrevet paa bar Bund og udvikler Grundsætninger, der senere er fulgt om det Omfang, hvori fremmede Retsdekreter kan tages i Betragtning, og ligeledes Principperne for fremmed Rets Anvendelse i danske Retstvister.

Afhandlingen om Vidnebeviset er grundet paa Forfatterens Erindringer fra egen Praksis og paa Studium af fremmed Ret og Forfattere. Dens Tendens er ifølge Nellesmann S. 129, at den paa alle Punkter er rettet mod den stive Formalisme i Vidnebeviset, som den Gang gjorde sig gældende hos os baade i Teori og Praksis, og at den stræber at gøre en naturlig Opfattelse gældende af den juridiske Visheds Krav. Lovens Regler om Vidnebeviset betragter

Ørsted egentlig som positive Indskrænkninger i det frie Skøn, som ifølge Sagens Natur tilkommer Dommeren, og denne Opfattelse tillægger han ogsaa Lovgiveren. Han overser paa Grund af manglende historisk Indsigt, at Christian V' Lov virkelig tilsigter at give udtømmende Bevisregler paa nogle Omraader af Vidnematerien, medens den ganske vist paa andre lader Dommeren have fuld Frihed. Ørsteds Afhandling gav ifølge Nellemann i flere Punkter Stødet til en friere Forstaaelse end retshistorisk forsvarlige, men Praxis lededes ind i et legislativt set rigtigt Spor, og Resultatet blev ny gældende Ret. Han skabte Begrebet »tildels lovfaste Vidner« omfattende dem, der ikke opfylder Fordringen til fuldt lovfaste Vidner, men dog heller ikke staar som aldeles ulovfaste; de er altsaa i Besiddelse af en skønsmæssig svækket Beviskraft. Et større Antal end de normale to kan afhjælpe Manglen. Han er ligeledes imod at udstrække Vidneinhabiliteten til den fornærmede eller Angiveren. Han sympatiserer ikke med Fritagelse for at vidne paa Grund af egen Interesse. Naar Loven kræver, at de to Vidner skal være overensstemmende og udi en Ting, paaviste han, at der ikke kunde kræves Samtidighed i Iagttagelsen. Han gransker de Momenter, der svækker Vidnesbyrdets Troværdighed ved at indeholde Urimeligheder eller Selvmodsigelser eller ved Vidnets Adfærd, ved Oppebæring af Betaling o.s.v. Slutningen af de mange hver for sig detaillerede Bevisregler omhandler Kollisionen mellem Vidnebeviser, mellem Vidnesbyrd og andre Beviser som egen Tilstaaelse, Dokumenter, Partseder og artificielle Beviser (Indicier), mellem Vidner og Lovformodninger og mellem Vidner og Synsforretninger. Alt dette maatte betragtes som grundlæggende.

Samme Aar som denne Afhandling skrev Ørsted i Juridisk Tidsskrift, 5. Bd. en lang refererende Anmeldelse af Feuerbachs Betragtninger over Offentlighed og Mundtlighed af 1821, foran S. 101. Naar den er blevet optaget i Skr. i Udv., blandede, maa Berettigelsen her til søges i de Bemærkninger, Ørsted S. 310—30 knytter til Feuerbachs brede Udviklinger. Det er interessant, at de to Grundforhold Offentlighed og Mundtlighed, hvorom vor Grundlov i 1849 stillede Krav for hele Retsplejen, paa dette Tidspunkt underkastes Ørsteds Prøvelse. Offentligheden er den store Garanti for Retsbetjentenes lovlige Fremgangsmaade. Naar den udstrækkes til Voteringen, er Ørsted dog ikke ganske enig heri, og som et Modhensyn nævner han det opskræmmende ved Oplysningen om, at Domsresultatet maaske kun beror paa en enkelt Stemme. Han er mere tilbøjelig end Feuerbach til at udelukke Offentligheden af Hensyn til Sædelighed og vil ikke anerkende en selvstændig Ret for Offentligheden til mod Parternes Ønske at overvære Retshandlingen. Han savner Omtale

af det Motiv til at udelukke Offentligheden, at den snedige Forbryder, der maaske tilvender sig en Frifindelse, kan virke demoraliserende. Heller ikke er omtalt Hensynet til den inkvisitoriske Behandling, hvor han foretrækker den Ordning, at den afhørte holdes ukendt med Vidnernes Forklaring, indtil de edelig stadfæstes. De praktiske Farer herved anser han for ringere end engelsk Kriminaljustits, hvor et enkelt Vidnesbyrds Anerkendelse som tilstrækkeligt Bevis aabner Fare for uskyldiges Fordømmelse, der i England ligesom skyldiges Frifindelse er hyppigere end andetsteds. Mundtligheden holdes med Rette sondret fra Offentligheden. For at foretrække Mundtlighed i Proceduren har Feuerbach anført den i Tyskland overalt anvendte Skik, at Dommerne ikke personlig læser Parternes skriftlige Indlæg, men faar dem refereret af en Medhjælper. At denne Skik er ganske ukendt hos os, bekræfter Ørsted med Eftertryk af sin Erfaring, og at den skulde være tidbesparende anser han for tvivlsomt. Idet Feuerbach holder Bevisførelsen for sig selv, saaledes at den forelægges Retten i beskreven Tilstand og idet han regner med en foregaaende skriftlig Forhandling, menes han ikke i væsentlig Grad at naa til en Forkortelse af Skriftligheden paa Grund af Mundtligheds Anvendelse, og det sammensatte System aabner Plads for særlige Stridspunkter; ogsaa et Bekostningshensyn gør sig her gældende. Udførlig drøftes det af Feuerbach foretrukne kollegiale System, hvor Ørsted for mindre Sager foretrækker Behandling af Enkeltdommer. Selv om det at møde i Retten for andre bør være en Eneret, bør ingen være udelukket fra at møde i sin egen Sag, herfor udtaler Ørsted sig med Varme.

Inden Kommentaren rykker frem til Haandbogen, der med sine c. 700 Sider fylder første Bind af Skrifter i Udvalg, privatretlige, vil der være at redegøre for Flertallet af de i denne Udgave i de øvrige 6 Bind optagne Afhandlinger, der ikke har været særlig omtalt i det foregaaende. Jeg gaar herved frem efter Udgavens forskellige Afsnit og begynder saaledes med privatretlige Skrifter II. Ørsted opkaster det Spørgsmaal, om en Doms- eller Forligsakt med Hensyn til Transporter og Pantsætninger kan anses lige med et Gælds-brev. Denne Mening havde gjort sig gældende i Praksis støttet paa Pligten til under Eksekution at udlevere domfældte Domsakten med paategnet Kvittering. I en meget indgaaende Under-søgelse besvares Spørgsmaalet benægtende.

Afhandlingen Om Eftertryk, med Hensyn til de nyeste Forhandlinger om denne Genstand (Juridisk Tidsskrift 1823) indledes med den Bemærkning, at det hører til de mærkelige Fænomener i den

litterære Verden, at der endnu ikke er opnaaet nogen enstemmig Mening angaaende Eftertryks Tilladelighed. At det var saa, fremgaar af de af ham refererede tyske Skrifter, der behandlede Emnet for Forbundsraadet. Afhandlingen er Eksempel paa Ørsteds Tilbøjelighed til at fremkomme med indgaaende Referater af udenlandsk Litteratur — overfor hvilken han i og for sig ikke har nogen Forpligtelse — for saa dertil at føje sine personlige Bemærkninger. Det var formodentlig hurtigere for ham at arbejde paa denne Maade, der minder om den litterære Uselvstændighed i Supplement og Haandbog, men nogen gennemarbejdet Plan for dette Emne, hvorom vi havde Fdg. 7. Januar 1741, kom der ikke ud deraf.

En kort Opsats om Købekontrakters Tinglæsning fastslaar, at denne har Betydning til at forbeholde Køberens Retsstilling overfor senere Erhververe.

Afhandlingen Om Delegation er Gendrivelse af den af norsk Lektor C. Winther Hjelm fremsatte Opfattelse, at der i Almindelighed maa være Adgang til, at Debitor indsætter en anden i sit Sted. Skønt det vilde være uoverkommeligt at gendrive alle Paradoksier af dette Slags, som Tid efter anden viser sig i den juridiske Verden, er Forsøget dog gjort saa skarpsindigt, at det ikke er overflødigt at prøve Teorien, siger Ørsted, og dette sker da med sædvanlig Grundighed ligesom overfor Forfatterens Forsøg paa at begrænse Mandantens Ansvar for Fuldmægtigens Fejl.

Tilbagesøgelse af urettelig erlagte Betalinger var, jfr. Øllgaard S. 316 f, ikke tidligere videnskabelig behandlet herhjemme, og Ørsteds Behandling tager Hensyn dels til Romerretten, dels til preussisk, fransk og østrigsk Lovgivning, der gik videre end Romerretten ud fra en Sætning om, at en ugrundet Berigelse ikke kan tilstedes. Som almindeligt Synspunkt paa dette ulovbestemte Omraade vil han nærmest opstille, at der ved Betaling i en vildfarende Forudsætning har manglet en retskraftig Hjemmel for Modtageren til at beholde det ydede, men han er klar over, at mange andre Hensyn gør sig gældende, og han finder i vor Lovgivning et Hensyn til, at Retsafgørelser skal være endelige og bindende. I en udførlig Gennemgang af Retstilfælde faar han Lejlighed til at understrege en Række Hensyn, der snart taler for, snart imod at tilstede Tilbagesøgning.

Den 178 Sider store Afhandling om Grundsætningerne for det dansk-norske Hypotekvæsen sammenholdt med fremmede Staters, hvormed Ørsted afsluttede sine Bidrag til Juridisk Tidsskrift, er en bredt opbygget Undersøgelse om Værdien af offentlige Skøde- og Pantebøger, hvorom Meningerne til forskellig Tid havde været delt. Han selv er Tilhænger deraf, dog ikke med Hensyn til Underpant i Løsøre; her mener han, at der kun bør anvendes Haandpant. Han

anlægger en gennemført Sammenligning mellem vort paa Landsloven og Fdg. 7. Februar 1738 grundede System og det moderne bayerske af 1822, der skyldtes Gönner, og han kom til det Resultat, at den Maade, hvorpaa den dansk-norske Lovgivning har sørget saavel for Pantsættelsers som for Afhændelsers Publicitet, ikke er lidet forskellig fra den, der bruges i andre Lande, hvor vel hypotekariske Forskrivninger, i nogle ogsaa Afhændelsesdokumenter, skal indtegnes i en Protokol, men dette uden nogen Slags Publicitet udføres gennem et Bureau, der ikke holder offentlige Sessioner, ligesom Hypotekbevareren i Almindelighed end ikke maa meddele nogen anden Attest om den foregaaende Protokollation uden med Udstederens Samtykke. Han fandt, at vort System medfører meget væsentlige Fordele, at det i Særdeleshed gør en Mængde besværlige og endda maaske ikke betryggende Former overflødige.

Den lille Opsats, om D. L. 5—5—4 ved at fritage for at tilsvare Afgrøde af Ejendom, som nogen uden Kære fra rette Ejer har haft i Brug, ogsaa lader dette gælde den svigagtige Besidder, stammer fra 1807, altsaa Forfatterens yngre Aar. Den er karakteristisk ved sin energiske Paaberaabelse af Fornuft og Retfærdighed og den skarpe Paatale af »vore Lovfortolkeres« Vilkaarligheder.

Endelig bringer dette Bind den korte Afhandling om Servitutters Erhvervelse og Fortabelse ved Hævd. Medens Ejendomshævden tjener Besiddelsens Tryghed, synes Servitutters Erhvervelse ved Hævd at virke modsat, og Retsgrunden maa da ogsaa søges i Ejerens stiltiende Samtykke. Skønt Anerkendelsen strider mod Tinglæsningssystemet, maa den anerkendes efter dansk Ret, forsaavidt der er Tale om en i Hævdstid uafbrudt fortsat synbar Udøvelse af Brug, men intermitterende Udøvelse er ikke tilstrækkelig. Paa negative Servitutter kan ikke vindes Hævd. Paa tilsvarende Maade ophører Hævden ved positiv Frihedshævd.

Medens de strafferetlige Skrifters andet Bind helt optages af de store Afhandlinger om Tyveri og Manddrab, indeholder første Bind foruden Afhandlingen om Straffelovgivningens Grundregler en Række mindre, der maa omtales.

En Bagatel, der har sin Interesse som Prøve paa hans ungdommelige Skrivemaade, er en Opsats fra 1806, omhandlende det Rets tilfælde, at en paa Grund af Dom i tidligere Pressesag under Politimestercensur sat Forfatter ikke dækkedes mod Ansvar ved Politimesterens Trykkeitilladelse, da han havde bibragt ham en urigtig Opfattelse af Artiklens Emne.

I Undersøgelsen over Grænserne for den Indflydelse, der tilkommer den fremsatte Beskyldnings Sandhed i Injuriesager, hævdes det med Vægt, at Sundhed i Omgangslivet og Værdien af In-

juriesager kræver, at Sandhedsbevis normalt fritager for Ansvar. Nørregaards Lære om ukaldede Beskyldninger, der dog nu har faaet Hjemmel i Straffelovens § 271, afvises. Undtagelser anerkendes ifølge særlige personlige Hensyn, og hvor der er Pligt til at udtale sig. Den, der kun refererer et Rygte, er ansvarsfri.

Tendensen i Afhandlingen af 1817 om Straf for falsk Vidnesbyrd og nogle dermed beslægtede Forbrydelser maa siges at være Paapegningen af Ansvarets Omfang. Der kræves ikke nogen Skadehensigt, ogsaa Eden om at vide, hvad kun tros, eller Godtroenheden, hvis Indhold er urigtigt, er falsk. Det samme gælder det svigagtig ustadige Vidne. Medens Straf bortfalder, naar Vidnet ikke maatte være ført, og dets Vidnesbyrd derfor ikke gælder, kan processuelle Fejl ved Optagelsen ikke antages at have denne Virkning. Modbevis maa kræve 3 Vidner. Dommeren maa skønne, om der har været Forsæt til falsk Forklaring. Menedens skadende Virkning kan paadrage Straf for en ny Forbrydelse. Om Straffen udtales det S. 149, (59), at den burde være evigt Frihedstab, hvortil burde komme Skærper til Eksempel ved Kagstrygning, Brændemærke, offentlig Udstilling, naar Menederen havde sigtet til at skade nogen paa Frihed eller gode Navn og Rygte, medens Livsstraf anvendtes, hvor Dødsstraf tilsigtedes paaført en uskyldig. Som Vidner maa Stævningsmænd regnes og ligeledes Rettens Betjente. Sluttelig omhandles at paavirke til falsk Vidnesbyrd.

Den afsluttende Afhandling om Dødsstraffes Retfærdighed og Hensigtsmæssighed (1828) er foranlediget ved den Stemning mod Dødsstraffen, som paa dette Tidspunkt efter længe at have været i Hvile, paany havde rejst sig. Ørsted, der tidligere har beskæftiget sig med Spørgsmaalet, finder det nødvendigt at tage Spørgsmaalet op paany for at afværge urigtige Anskuelsers Indtrængen, og den franske Advokat Charles Lucas prisbelønnede Skrift, der skarpt vender sig imod alle Dødsstraffe, giver ham nu Anledning dertil. Efter sin Sædvane refererer Ørsted omhyggelig vedkommende Arbejde, inden han kommer med sine Modbemærkninger. Strafferetten hviler paa samme Grundprincip som Forsvarsretten, og dens Formaal er ikke blot at beskytte Samfundet mod den enkelte Forbryder. Ialtfald under særlig indvortes Gæring i Staten vil Frihedsstraffe kunne være utilstrækkelige, men fordi Dødsstraf da anvendes, gælder alligevel det absolute Forbud mod Mord. Naar den kun anvendes ved de groveste Forbrydelser, skærper den Forestillingen om disse Forbrydelsers Skrækelighed. At Frihedsstrafs Anvendelse muligvis gav større Chance for Anger, maa der ses bort fra. Naar Forfatteren har fordybet sig i de Midler, der udenfor Straffeloven kunde forebygge Forbrydelserne, har han aabenbart gjort sig

skyldig i Overdrivelser, der let imødegaaes, men selve Tanken synes ikke at interessere Ørsted videre, S. 162 (393). Noget lignende vil gælde Læseren overfor Ørsteds Bemærkninger til Lucas' Pønitentiærsystem. Det maa imidlertid noteres, at han ser det tidsbestemte i Problemet og erkender, at hvis Folkemeningen gik over til at fordømme Dødsstraf, vil Afskaffelse være tilraadelig.

Bindet med processuelle Skrifter indeholder udover det alt omtalte om Stemme flerhedens Udfindelse ved Domstolene, S. 63, om den frie Retspleje, S. 116, egen Tilstaaelse, S. 116, og Vidnesbeviset, S. 117, nogle enkelte mindre Bidrag. Spørgsmaalet om Sagvolderen nyder Favør for Sagsøgeren i Rettergang, hvilket skulde bestaa i, at Sagvolderens Værneting er bestemmende, at Bevisbyrden paa-hviler Sagsøgeren og i en Ret til at kræve Beviser fremlagt ved Sagens Begyndelse, besvares med, at dette ikke kan erkendes at have Karakter af Begunstigelse.

Om Bevisbyrden i de Tilfælde, hvor den indstævnte vedgaar at have indgaaet den paastævnte Kontrakt, men angiver, at denne har været forbundet med en Betingelse, hvis Tilværelse Sagsøgeren nægter, udgør et Tillæg til den sammesteds optagne Artikel om egen Tilstaaelse.

Vendt mod Hurtikarl, der vilde betragte den udeblivende sagsøgte som benægtende, skrev han paany i 1820 om dette S. 52 behandlede Emne.

Artiklen om Grænserne for Virkningen af en usvækket Retshandling fastslaar, at Virkningen ikke strækker sig udover den enkelte Sag.

Afhandlingen om Procesomkostningerne er en Omarbejdelse i 1828 af den foran S. 56 omtalte Afhandling i Juridisk Arkiv Nr. 13, efter at Fdg. 11. August 1819, idet den præciserede det kriminelle Grundlag for Mulkten for unødigt Trætte, forudsatte, at Sagens Omkostninger skulde tilsvares efter Retfærdighedens Grundsætninger og uafhængigt af, om Mulkt skulde paalægges.

Bemærkningen om juridisk Visheds Natur og Væsen, se foran S. 56 om den oprindelige Afhandling af 1807, kaster et Tilbageblik fra Arkiv for Retsvidenskaben 1831 paa den i Mellemtiden foregaaede Udvikling i Retning af Dommerfrihed, hvorved Edsvorne-Instituttet har haft sin Betydning.

Skadeserstatning Indtalelse ved en Domstol, der ikke er kompetent til at straffe for Forbrydelsen var Gentagelse af en Opsats i Juridisk Arkiv Nr. 3, foran S. 52.

Ved Bindet blandede Skrifter kan der helt henvises til andetsteds omtalte Afhandlinger. Forholdet mellem Religion og Stat, Teori og Praksis i Sædelæren og Danmarks nuværende Pengevæsen

findes i Eunomia I, Offentlighed og Mundtlighed i Retsplejen er omtalt S. 118 og Kirkeforfatningens Omdannelse S. 90.

Det moralfilosofiske Bind endelig indeholder foruden Prisskriftet, foran S. 18, og Indlægene om Viljens Frihed, foran S. 101, Afhandlingen fra Minerva 1799 om Religionens moralske Grundvold, rettet mod Horrebow. Naar man har stiftet Bekendtskab med Ørsteds modne Arbejder, vil det have sin Interesse at vende tilbage til dette ungdommelige Indlæg for at blive slaaet af, hvorledes Ørsted blev sig selv lig paa sin Forfatterbane ved sin Opgaaen i sin moralfilosofisk-religiøse Tankeverden, sin Trang til at gøre Propaganda for sine Anskuelse og den polemiske Hede, der kunde udvikle sig hos ham.

I Løbet af de 6 Aar 1822, 1825, 1828, 1831, 1832 og 1835 kom sluttelig Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed i 6 Bind (gengivet i Hovedtræk i Skrifter i Udvalg, privatretlige I), tilsyneladende altsaa et baade omfattende og selvstændigt Værk, men Tilføjelsen »med stadigt Hensyn til (afdøde) Etatsraad og Professor Hurtigkarls Lærebog« giver den den samme sekundære Karakter som Supplementet, hvis antikverede Stofinddeling »Personernes Inddeling med Hensyn til Agtelse og Friheden, om det ægteskabelige Selskab, om Ting og deres Inddelinger« o.s.v. gaar igen. Processen og Strafferetten gaves der Afkald paa at faa med. Det er altsaa Privatretten, der fører Ordet i disse Ørsteds modneste Udtalelser. Den nærmere Omtale begrænses til de i »Skrifter i Udvalg« optagne Partier. Iøvrigt bemærkes, at det er almindelig erkendt, at Hurtigkarls Værk ikke havde indeholdt noget Fremskridt i Forhold til Nørregaards.

Naar vi ogsaa efter Enevælden ifølge gammel Vane betegner Lovgivningsmagten som »Lovgiveren«, er der ikke den Vægt i den personlige Form som paa Haandbogens Tid, da man end ikke var naaet til den stænderske Medvirken i Lovenes Tilblivelse. Lovgiverviljen og Lovgivertanken, hvad enten det drejede sig om en Kong Frederik eller en Kong Christian, var en ganske bestemt historisk Kendsgerning, som det for Lovfortolkeren først og fremmest gjaldt at faa Klarhed over. Dermed var hans Hverv nemlig endt, da Beredvilligheden til at lyde ikke var noget Problem. Det maatte falde naturligt som Indledning til Retssystemet at mindes Landslovens Lovgiver Christian V for at udtrykke Anerkendelse og Respekt for hans Værk, og naar Afsnittet om Danske Lov indledes med Ordene: »Christian den 5tes Lov fortjener vistnok i høi Grad den Roes, som man tillægger samme«, maa dette ogsaa antages at have været Skik mellem Forfatterne. Ørsted finder en udførligere Udvikling

heraf »ikke overflødig«, og idet han tager nogle Forbehold, formulerer han foreløbig den Dom, at Loven udmærker sig ved en »høi Grad af Agtelse for borgerlig Frihed og Lighed, ved en mild og human Aand, i Forbindelse med en, selv i sine Overdrivelser, agtværdig sædelig Strænghed, og at dens Bestemmelser, for det meste, vidne om et sundt og skarpt Blik, om modent Overlæg og omhyggelig Prøvelse; at den ofte, i sin Simpelhed, har truffet det Rette, langt bedre end nyere i en mere forfinet Tidsalder udarbejdede Love.« I saa Henseende retter han Opmærksomheden paa en Række Punkter. Om Vornedret og Fæsteret gives flere beskyttende Regler, og naar Fdg. 8. Juni 1787 som den første af Christian VII's Landbolove regulerede Forholdet mellem Husbond og Fæster, hvilede den i Virkeligheden paa Bestemmelser i Loven, der ikke var kommen til deres Ret. Loven har bestræbt sig for at gennemføre Lighed og har saaledes ved Siden af Adelen oprettet Gruppen af de lige med Adelen privilegerede, hvortil Kongen kunde aabne enhver Adgang, og hvis Rettigheder tilfaldt Børnene i første Led, jfr. Priv. 11. Februar 1679. I Sammenligning med de fleste andre Lovgivninger haves kun faa privilegerede Værneting. I den civile Proces gælder Forhandlingsmaksimen, Bytinget er offentligt, og der er Ret til at overvære Vidneførsel, i den kriminelle Retspleje kan den, der stiller Borgen, ikke bindes, medmindre han er greben paa fersk Gerning, pinligt Forhør kendes saa at sige ikke, og der idømmes ikke Straf paa Mistanke. I den almindelige Samhandel hersker Formfrihed, men Tinglæsning og Værnet for den uskrivekyndige er hensigtsmæssige. Sandhedsbevis fritager for Injurieansvar. Hvad Strafferetten angaar, er der mange Gange alt for stor Strænghed efter Nutidens Begreber, men ogsaa det modsatte er Tilfældet, f. Eks. med Hensyn til Tyveri. Fremhæves maa den moderate Straf for Majestætsforbrydelse og i det hele for Statsforbrydere f. Eks. sammenlignet med den yngre preussiske Landret. Ørsted fremhæver den hensigtsmæssige Kasuistik, der ofte findes i Loven: »I al sin SimPLICITET giver Christian den 5tes Lov os ofte Anledning til at beundre et nøiagtigt Overlæg, et omfattende Blik.« Hurtigkarl havde gjort opmærksom paa Anomalier og Antinomier i Loven, og saadanne nægtes ikke. Tanken i dette Stykke om Landsloven, at den ophøjede Konge har kunnet og villet indføre en retfærdig Ordning mellem Borgerne, falder helt sammen med Temaet i Liv og Tid, hvor det gjaldt om at forsvare Enevældens Regeringsgrundsætninger overfor de frisindedes Kritik.

I Stykket Om uskreven Ret samles Omtale af Sædvaner, naturlig Ret, jfr. foran S. 38, og Skik og Brug, og med stor Udførlighed paavises Uundværligheden heraf; det udvikles, at der ogsaa i Rets-

plejen er Plads for et Begreb om Billighed, nemlig som Hensyn-
tagen til specielle Omstændigheder, og at Domspræjudikater har
væsentlig Betydning. Overfor Doktrinarismen, der kun vil aner-
kende den udtrykkelige Lov, staar Praktikerens Paavisning af,
hvilke Retningslinier der i Virkeligheden er de gældende, og hvor-
fra de stammer.

At Love ikke har tilbagevirkende Kraft, var et Aksiom, hvis
Berettigelse ikke før havde været undersøgt i dansk Ret. Ørsted
fremdrager en Række almindelige Betragtninger, der snart taler
for, snart imod at lade den nye Lov gribe ind i Ordningen af alle-
rede bestaaende Forhold, og gaar derefter over til under ikke min-
dre end 19 Grupper at gennemgaa Lovstoffet, et Bevis paa en Gang
paa Frodigheden i hans juridiske Fantasi og paa hans Utilbøjelig-
hed til at systematisere under enkelte Synspunkter.

Under Omtale af Ørsteds Metode er allerede foran S. 107 frem-
sat Bemærkninger om hans Lære om Lovfortolkning. Dennes For-
maal er overalt at finde Lovens Mening. Efter terminologiske Be-
mærkninger om forskellige Arter af Fortolkning, hvorved herfra
udsondres Analogi som Anvendelse af Lovens Aand, naar han lige-
som i det foregaaende Afsnit af Haandbogen frem til en kasuistisk
Gruppdeling, i dette Tilfælde i 29 Led. Han slutter med Omtale
af de Fortolkningsbidrag, der kan findes i Oplysninger om Lov-
motiver o. l., f. Eks. i Collegialtidende.

Et kort, men indholdsrigt Stykke om fremmed Ret indledes med
Ordene: »Hvad den romerske Ret angaar, saa er det en overdreven
Patriotisme, naar Kofod Ancher og, efter ham, adskillige Lovkyn-
dige have villet nedsætte eller saa godt som ganske nægte denne
Ret Indflydelse paa vor Lovgivning.« Det fremgaar heraf, at Ørsted
ikke vilde have sluttet sig til dem, der glædede sig over, at Erik
Krabbes Udkast til Landslov i det 16. Aarhundrede ikke blev gen-
nemført, fordi en Del Forslag deri var inspireret af romersk Ret.
Denne og dens Betydning for Retsstudiet vurderer han højt, skønt
han mener, at en Del Misforstaaelser har gjort sig gældende ved
Optagelsen derfra. Kanonisk og tysk Ret har haft Betydning for
dansk Procesret. Det samme gælder nyere Ret, hvor Sammenlig-
ning med Udlandets har sin store Interesse, saaledes Sædvanen i
Sø- og Handelssager.

Ved Omtalen af undfangne Børns Retstilstand gennemgaaes Eks-
empler paa Sammenhængen mellem denne Retstilstand og For-
ældrenes.

I Stykket Om Egenskaben Ægtebarn kan bemærkes, at Ørsted
ikke finder Hjemmel for at give det i Voldtægt avlede Barn Ægte-
barns Stilling i Forhold til Faderen, og at han med Hensyn til Blod-

skamsbørn er tilbøjelig til at mene, at Forældrenes Forbrydelse maa berøve dem Rettigheder i Forhold til dem begge.

De i det følgende omtalte Partier af Haandbogen vedrører Formueretten.

Efterat have omtalt de Indgreb i Ejendomsretten, som Ejeren maa taale i Kraft af den egentlige Nødret, berøres de Lovsteder, der taler om en uskadelig Nyttetret. Det er ejendommeligt, at Hjemmelen hertil synes at lettes ved den Tankekonstruktion, at der ved den oprindelige Erhvervelse af individuel Ejendomsret ud af Fællesskabet blev taget Forbehold om Udøvelsen af en saadan Ret. Derved fremtræder den altsaa ikke som en Indtrængen paa Ejeren Omraade, men som noget, han altid har været underkastet. Man synes at kunne kalde det en naturlig Retsregel baaret oppe af nævnte mytologiske Anskuelse.

Efter systematiske Bemærkninger mod Hurtigkarl i Læren om Tilvækst eller Accension behandles en Række Tilfælde ud fra nye Synspunkter. Ved Forandring af Land til Vand og omvendt og ved Midtstrømsliniens Forskydning bevares de bestaaende Grænselinier. Ved Paabygning med fremmede Materialer paa egen Grund mistes Vindikationsret til disse, hvis de ikke uden Ulempe kan fjernes, men der gives Panteret og paa lignende Maade, naar fremmed rigtig Ting forenes med egen, eller Tingen omdannes til en ny Ting. Grundejeren maa erstatte den brugte fremmede Sæd. Ved Paabygning paa fremmed Grund maa det opførte fjernes, medmindre Grænseoverskridelsen var ubetydelig. Maa den med formel Adkomst besiddede Grund afstaa, tilkommer Godtgørelse for Bygningens Værdi. Naturbegivenheders Sammenblanding af Ting menes mod Erstatning at kunne hæves, dog næppe Frugters Indblæsning paa Nabogrund. Saar nogen paa andens Grund og maa fratræde den inden Høst, tilkommer der ham Erstatning for Sæd og Arbejde.

Stykket om Hævd fastslaaer først Forskellen mellem Hævd og Præskription af Fordringer. Med Hensyn til Besiddelsens Art antages Hævd udelukket, naar den var erhvervet ved et til Erstatning forpligtende Forhold, men ikke ellers. Hvis Hævdsbesidderen for en begrænset Tid lider Afbrydelse i Besiddelsen, afbrydes denne ikke derved, og i Forhold til den legitime Ejer maa Afbrydelsen være uden Betydning; Ørsted fastholdt dette i en Udvikling overfor P. G. Bang. Hævd kan indtræde for Panthaveren i Forhold til andre end Pantsætterten. Underpanterrettigheder præskriberes efter D. L. 5—14—4. Hævd kan erhverves over offentlige Ting og offentlige Stiftelsers Ting.

Stykket om Afhændigelse er Imødegaaelse af den Opfattelse, at der hertil krævedes de faste Ejendommers eller Løsørets Over-

leverelse i hvert Fald for de førstes Vedkommende symbolsk ved Skødets Udstedelse. Udover Kontrakten er der kun Grund til at kræve, at Tingen stilles til Erhververens Disposition, hvilket ikke kræver dens Overleverelse. For faste Ejendomme kunde D. L. 5—3—32 dog volde Tvivl ved sin ubetinget udtalte Fordring om, at Ejendommen skal følge. Resultatet findes stemmende med fremmed Ret.

Afsnittet Om Arvegangsordenen er en Fremstilling af det i Østrig i 1814 lovfæstede System, som Ørsted finder forbilledligt, og en gennemført Sammenstilling af dette og det datidige danske. Han har altsaa grebet Lejligheden til at gaa ind for en Reform, som ogsaa senere hen ved Fdg. 21. Maj 1845 blev til Lov og det en Lov af betydelig Levekraft. Arveretlige Emner behandles ogsaa i de to følgende Smaastykker, hvoraf det første Om Arv og Legat nærmest er Polemik med en tysk Forfatter om denne Forskel, det andet Om gensidige Testamenter drøfter ensidig Genkaldelse af saadanne, hvad Ørsted er tilbøjelig til ikke at ville anerkende.

Bemærkningerne om Servitutter beskæftiger sig i Korthed med disses Stiftelse og Ophør.

Ret udførligt omhandles Retten til Skadeserstatning. Med Hensyn til Erstatning for Skade ved forsætlig ulovlig Handling gøres opmærksom paa, at der kan være Følger, der ikke skal erstattes. Ved Erstatning for Uagtsomhed — hvilken maa bestemmes efter et Gennemsnit, saa at ikke den yderste Agtsomhed i enhver Situation kan kræves — kan egen Uagtsomhed borttage Ansvar, hvad ikke er Tilfældet ved forsætlig Skadetilføjelse. Han imødegaaer Hurtigkarls naturretlige Lære om Erstatningsansvar uden Tilregnelighed. I Kontraktsforhold er Ansvar, derimod ofte ubetinget ifølge Kontrakten. Fleres fælles skadegørende Virksomhed paadrager solidarisk Ansvar. Regres til andre uagtsomt handlende eller fra den uagtsomme til den forsætlige antages at staa aaben. Dernæst gennemgaaes Ansvar for Tyende, Medhjælpere, Børn, for Dyr og livløse Ting. Ved Æresfornærmelser er der ikke Hjemmel til at yde videregaaende Erstatning, men der kendes Erstatning for Svie og Lyde og Oprejsning til den af Manden misbrugte Kvinde. Fremgangsmaaden ved Erstatningens Beregning, særlig den skadelidendes Edsaflæggelse, behandles. Sluttelig bemærkes, at Erstatning for personlig Lidelse ikke kan antages af falde i Arv.

Afsnittet Om Contracter i Almindelighed samler en Række spredte Udviklinger. Efter Omtale af Inddelinger og Kontrakter tales om deres Fortolkning i Almindelighed og om, hvorvidt Gyligheden begrænses ved Drukkenskab, Døvstumhed, Tvang eller Strid med Lov og Ærbarhed. Det blotte Løfte medfører betinget

Bundethed. Det stiltiende Samtykkes og den formodede Viljes Betydning betones. Kontrakten maa have fornøden Bestemthed. Svig fra Medkontrahentens Side berettiger til at hæve og kræve Erstatning, men Tredjemands Svig paavirker ikke Mellemværendet. Kun den Uvidenhed eller Vildfarelse fra en Kontrahents Side, der angaar det væsentlige, kan anfægte Kontrakten. Hjemmelspligten omfatter ikke blot Adkomsten, men ogsaa de med Rette forudsatte Egenskaber ved det ydede. Med Hensyn til Beviset for Betaling antages det, at Debtors Besiddelse af Gældsbreve er nok, hvorimod Pantebrevet af Hensyn til Aflæsningen maa kvitteres. De forskellige Ophørsmaader gennemgaas i Korthed.

I Stykket Om Kjøb og Salg omhandles Dobbeltsalg og Risikoen for Genstanden.

I Hazardcontracter maa fra Spil, der er uforbindende, sondres Væddemaal, der har Retskraft. Hasardspil i en Familiekreds om en Ubetydelighed kan vistnok undtages.

I Interessentskabscontracter sondres mellem dem, der stifter unavngivne, navngivne og halvnavngivne Selskaber. I de navngivne er Formodningen for solidarisk Hæftelse, og Interessentens Særgæld vedkommer ikke Interessentskabet. I Mangel af nærmere Ordning maa alle optræde i Forening. Forskellige Enkeltheder skal ikke omtales. Med P. G. Bang, der havde skrevet om Interessentskab, drøftes Spørgsmaalet om særskilt Fallitbehandling af unavngivent Interessentskab.

Ved Fuldmagt er det væsentlige, at nogen med forpligtende Virkning handler paa en andens Vegne. Den kan være almindelig, hemmelig og i Fuldmægtigens Interesse. Denne kan være umyndig. Et Forhold analogt med Fuldmagt er uanmodet Forretningsførelse. Fuldmagtens Tilbagekaldelse kan ingen skadelig Virkning have for Fuldmægtigen eller tredje Mand, saa længe de ikke har faaet Underretning derom. Hvor Fuldmagten har selvstændig Eksistens, kan det være vanskeligt paa bindende Maade at faa bragt den til Ophør. Beror den stiltiende paa en Stilling, bortfalder den ved Stillingens Ophør.

Det sidste og største Afsnit udgøres af Læren om Pant, hvis mange Udviklinger ikke her kan gøres til Genstand for Referat. Nævnes kan den Opfattelse S. 198 f (644), at Ejeren har Ret til at besætte den ved Indfrielse ledigblevne Plads med en ny Prioritet, naar det gøres straks efter Ledighedens Opstaaen. Pant kan gives i Debtors nærværende og tilkommende Gods imod behørig Tinglæsning. En Nyerhvervelse gaar principalt ind under den ældste af de almindelige Pantsætninger, der dog maa respektere de til Erhvervelsen fornødne specielle Pantsætninger af Tingen, S. 220 (659).

Haandbogens 6. Bind havde været indledet med en kort Fortale dateret 16. Maj 1835, hvori Ørsted tog Afsked med sine Læsere, naturligvis med Tak for deres Velvilje og med beskeden Erkendelse af sin videnskabelige Begrænsning. Naar han tilsidst udtrykker det Haab, at hans Arbejder, efterat de ikke længere umiddelbart benyttes, vil blive betragtet som Led i den Udviklingskæde, gennem hvilken Videnskaben har arbejdet sig op til en større Højde, saa har dette sidste saa at sige været Mottoet for den Udgave af hans »Skrifter i Udvalg«, der i denne Biografi er lagt til Grund for Indførelsen i hans Forfatterskab. Som det allerede er sagt, maa man ikke her kræve Redegørelse for alt det nye, hans Initiativ bragte ind i Teori og Retsliv. Derom maa man gaa til Nellenman—Øllgaard—Goos' Specialværk, der vel iøvrigt ikke er det sidste Ord. Biografiens Opgave har forsaavidt været at vise hans moralfilosofiske Start, hans Frigørelse for skolastisk Naturet og hans Indleven i praktisk Retsliv, der forbandtes med en tilsyneladende utrættelig Iver efter selv at erhverve og yde andre Belæring om Retslivets Sammenhæng paa alle Felter, derunder de Former han herved betjente sig af. Hovedvægten falder herved paa det personlige ligesom i den Virksomhed, som det er Biografiens øvrige Opgave at skildre. Foreningspunktet mellem Skribentvirksomheden og den juridisk-politiske Virken findes i hans Karakter, hvis Helstøbthed det bliver Opgaven for det følgende at undersøge.

III

Den første Periode af Ørsteds Kancellitjeneste var i Løbet af c. 14 Aar naaet til Ende ved Kaas' Død 16. Januar 1827. Hans Stilling var blevet befæstet ved Avancementet til Generalprokurør, men han havde maattet binde sig til at ophøre med at skrive, hvad dog ikke var synligt. Hans mellem Kancelliembedsmænd saa usædvanlige Skribentvirksomhed havde skaffet ham en Baggrund af saglig Autoritet, der gjorde, at man ikke Aaret forud ønskede hans Afgang. Selvstændigheden og Trangen til at retlede og oplyse, som altid havde fulgt ham, og som i Assessortiden havde modnet saa mange Frugter, havde han paa ganske samme Maade gjort Brug af siddende i Kancellikollegiet. I Nødsfald, som i 1817, da det gjaldt at neutralisere Decimeringsovergrebet, kunde han gaa en uregelmæssig Vej for at vinde frem, og den beskedne Mand kunde da — om fornødent overfor Kongen — udfolde en rig og veltalende Argumentation, der imponerede. Præsidentemne var han imidlertid ikke. Paa denne Plads skulde der efter Sæd og Skik sidde en

Mand af en anden Type. Amtmanden i Sorø, Poul Chr. Stemmann, Gehejmekonferensraad og Storkorsridder, født 14. April 1764 som Søn af en overordnet Kancelliembedsmand, der sidst var Overpræsident i Altona, indtraadte som Kancellipræsident, Gehejmestatsminister, Justitsminister og Bankkommissær. Som ung havde han siddet 10 Aar i Højesteret, siden 29 Aar i Sorø Amt og tillige styret Akademiet, hvorhos han var Godsejer, og efter Ansættelsen blev han Forstander for Herluftsholm. Han var en udmærket Administrator, politisk udpræget Tilhænger af en ubrudt Enevælde med samme Forkærlighed for Jordbesiddelsen som senere I. B. S. Estrup, af Væsen brysk og selvfølende med en kort og ofte skæmtsom Replik. Spørges der, hvad Ørsted følte ved Chefskiftet, gives Svaret i to Breve til Stemmann af 5. September 1826 og 23. Januar 1827 (S.s Privatarkiv). I det første skriver Ørsted: »Intet vilde være mig kjærrere end om jeg engang maatte faae Leilighed til, i nærmere Forhold, at befæste de gode Tanker, De har om mig, og at lægge min personlige Hengivenhed for Dagen.« Dette lyder som en Foregribelse af Ansættelsen. I det andet Brev har han følt Trang til personlig at udtale sin store Glæde ved at have faaet Stemmann til Chef, han haaber, at han maa vedblive at forene ungdommelig Liv og Kraft med Oldingens Visdom, og han hentyder til et Samvær forrige Aar, da Ørsted var i Nærheden af Sorø. Den, der kendte de to Mænds forskellige Karakteranlæg, kunde nok have forudset Brydninger mellem Ørsteds Humanisme og Liberalitet og Stemmanns snæversynede Herskernatur, men der var det gode ved Ordningen, at de 4, senere 6, Deputerede og Præsidenten dannede et Kollegium, hvis Afgørelser blev truffet efter Stemmeflerhed, og Meningsforskellen blev lagt frem for Kongen. Ørsted havde da gode Chancer for at faa sin Anskuelse taget i Betragtning. Trykkefrihedssagerne, hvormed her begyndes, vil illustrere det.

Ørsteds Betænkninger i disse Sager fylder hos Harald Jørgensen »Ø.s Arbejder« i dette Aaremaal 75 Sider mod 34 i Kaas' Tid. De skal i Korthed gennemgaaes.

Han fik 1829 Tilslutning til at lade et Skrift om de Studerendes Stilling passere upaataalt, idet han anbefalede Liberalitet i Mod-sætning til Sensibilitet, S. 196.

Om Lindbergs Skrift mod Clausen af 1829 er talt S. 96. Betænkningen om Sagsanlægget S. 200 berigtiger, hvad Liv og Tid, se S. 135, udsagde om Ørsteds Opfattelse, at Kongen i 1814 ikke skulde have erklæret sig for Kompetencen til uden Sagsanlæg at undertrykke et Skrift. Det bemærkes nemlig her, at den af Kollegiets øvrige Medlemmer antagne Mening om en saadan Competence fik nogen Bestyrkelse ved Resolutionen, hvorfor Ørsted ogsaa senere antog,

at Princippet derom var sanktioneret. Hans egen Mening er imidlertid uforandret, og nu tror han, at denne er blevet herskende i Kollegiet; Kongens Resolution har heller ikke decideret Kvæstionen paa en afgørende Maade. Den sammesteds omtalte Betænkning af 10. April 1831 om Nedsættelse af en Kommission i Spørgsmaalet om Kirkelæren kom ogsaa ind paa Universitets-Direktionens Forslag om, at Censorer af censurpligtige Skrifter skulde kontrollere Ærefornærmelser; Ørsted udtalte sig imidlertid af principielle Grunde derimod og fik Medhold.

Den unge Digter F. Paludan-Müllers Digt »Raab til Polen« vilde efter hans Skøn næppe blive kendt ulovligt, og han opnaaede Sagens Henlæggelse, S. 209. Om tilsvarende Behandling af en Søkapitajns Angreb paa Landetaten blev Afgørelse truffet efter Betænkning af 7. September 1831, S. 211.

De følgende Sager er af principiel Natur, og indenfor Regeringen viste der sig en principiel Sndring mellem Kongen og Kancellipræsidenten paa den ene Side, Generalprokurøren og de øvrige Deputerede paa den anden og saaledes, at Sejren var hos de sidste anført af Ørsted, se Harald Jørgensen Trykkefrihedsspørgsmaalet S. 123 f. I Reskript af 4. December 1831 udtalte Frederik VI sig skarpt mod Bladenes Skrivefrækhed, dels udenrigspolitisk, dels overfor Embedsmændene. Han forlangte derfor nye Instruktioner for Censorerne udarbejdet. En Uges Tid efter forelaa Ørsteds Erklæring, og efterat Stemmann havde ytret et afvigende Standpunkt, afgav han en ny af 7. Februar og senere Udkast til en Forestilling, der dog foreløbig ikke førte til Resolution, S. 212 og 219. Stemmann krævede overfor de privilegerede Blade en Indskærpelse, overfor de upriviligerede — udvidet til Skrifter under 24. Ark — den Udvidelse af Forbudet mod Omtale af Regeringernes Bestyrelse af deres Stater, at dette ikke maatte ske i Form af en almindelig historisk Oversigt og Ræsonnement. Kancelliet skulde have indsendt Skrifter, der ved Brug af Ironi eller Allegori kunde formodes at være fornærmelige mod Embedsmænd, private skulde kunne sagsøge Censorerne for at have ladet fornærmende Udtalelser passere (en interessant Opgivelse af Magistratshandlingers Urørlighed af Domstolene!) Forbudet mod Anonymitet skulde indskræpes og denne kontrolleres. Selv om en Forfatter frifandtes for utilbørlige Udtalelser om venligsindet Magt eller for at have benyttet utilbørlig Allegori eller Ironi, fandt han det rimeligt, at Bogens Salg blev forbudt. Ørsted gik i sin første Erklæring ind paa at lade Censorerne over domfældte Forfattere kontrollere rene Æreskænderier og at forbyde forargelig Annoncering af Bøger, men vilde ellers kun indskræpe det gældende. Den Fordømmelse af Pressens Ud-

skejelser, som han udtaler, staar ellers ikke tilbage for nogens. Af skyldigt Hensyn til Præsidenten er hans anden Erklæring meget bredt skrevet. Den gaar imod alle Udvidelserne, og hvad Forbudet mod Anonymitet angaar, anbefaler han ligeud at lade Fdg. 1799 sove, saaledes som Skik og Brug var blevet. Reskript 21. April 1833 nøjedes med at indskærpe det gældende og at paalægge Kontrol med Æreskænderi — den fuldstændige Sejr for Ørsted. I Betænkning af 21. Sept. 1833 S. 240 fik han Lejlighed til overfor Kongen at gøre opmærksom paa det faktiske Forhold med Forbudet mod Anonymitet, da Kongen ønskede den Embedsmand opgivet, der formentlig havde indrykket en Avisartikel uden Navn.

Ørsted fik ikke Flertal for sin Fraraaden af at anlægge Sag mod »Københavnsposten« for Omtale af et Forbud mod det norske »Morgenbladet« S. 242, men Bladet frifandtes.

Vedrørende Trykkefrihed er der under dette Tidsafsnit endnu at omhandle den ændrede Forstaaelse af Pl. 13. Maj 1814 og Processen mod C. N. David og hvad dermed stod i Forbindelse. Naar Ørsted foran S. 96 ytrede Glæde over Lindberg-Dommen af 30. Juli 1830, har det sikkert ogsaa været af den i Tidsskriftartiklen ikke berørte Grund, at Domstolene her havde givet Udtryk for hans Forstaaelse af Plakaten af 1814: at der deri kun er Tale om Tilbageholdelse af de Grunde, hvorom Domstolene udtaler sig. Det var en objektiv Fortolkning, der underkendte den historisk rigtige og i 16 Aar praktiserede politimæssige Forstaaelse. Ørstedes Standpunkt til denne har næppe været ubekendt i den juridiske Verden. Efter hans Kommentar hertil i Liv og Tid I S. 103 (89) var det først en Række Artikler i Dagen for 1834, skrevne af den senere Generalprokurør T. Algreen-Ussing, den Gang ansat i Kancelliet, der fik den ændrede Forstaaelse indarbejdet i Publikum, hvor den var meget velkommen ved at fjerne et utaaleligt Tryk.

14. September 1834 begyndte Professor i Statsøkonomi C. N. David Udgivelsen af Ugebladet Fædrelandet, hvori han med Henblik paa de forestaaende Stændervalg gav sig til at behandle statsretlige Emner paa en Maade, der foruroligede Kongen. I Reskripter af 4. og 7. December forlangte han Kancelliets Betænkning om Sagsanlæg. I sine Betænkninger S. 245 og 247 fraraadede Ørsted Sagsanlæg som formentlig forgæves, idet han mente, at David med Virkning vilde kunne henvise til, at Forfattere som Montesquieu, Kant og Schlegel paa lignende Maade havde talt om Statsmagtens Tredeling som en Garanti for Borgerne, og at Muligheden for øget Magt for Stænderne kun var berørt som et Fremtidsperspektiv. Han nærede iøvrigt det Ønske, at man kunde »standse Professor David i den Fart, hans Blad syntes at tage«. Han fik fuldt Medfølge af de Depu-

terede H. G. Bentzen og M. Hansen, medens de Deputerede M. Lange og C. L. Lassen, som Kongen fulgte, vilde tiltale for Overtrædelse af Trykkefriheden i Almindelighed, og kun Stemann gik ind for at tiltale for Forsøg paa Forandring af Grundloven og for at have lastet og udbredt Misnøje med Forfatningen; samtidig med Sagsanlægget suspenderedes David, og efter Dommen fik han Afsked, se Harald Jørgensen: C. N. David (1950) S. 77 f. Efter en udførlig Rettergang, hvis Indlæg ligesom Davids eget Forsvarsskrift kom i Fædrelandet, frifandtes han i begge Instanser — ved Højesteret 2. December 1835 — dog ikke enstemmigt og med Paalæg af Sagens Omkostninger. Af de to Retsafgørelser 30. Juli 1830 og 2. December 1835 var den første den betydningsfuldeste, da den virkede som en helt ny Lov, den sidste var dog politisk ogsaa meget virkningsfuld, og den styrkede Tilliden til Domstolene. For den pressefjendske Retning i Kancelliet var Dommene to klare Nederlag.

Sagsanlægget mod David blev ikke denne Retnings eneste Aktion. Holsten-Lauenborg var som tyske Forbundslande kommen under Censur for Skrifter under 20 Ark. I Reskript af 16. December 1834 forlangtes Betænkning om Efterligning, heraf for Danmark-Slesvig afgivet af den til Stænderarbejdets Tilrettelæggelse nedsatte Komite, bestaaende af Præsident og Generalprokurør i danske og tyske Kancelli, altsaa Stemann, Ørsted, O. Moltke og J. P. Höpp, se Harald Jørgensen Trykkefrihedsspørgsmaalet S. 173 f. Toneangivende for denne Komite blev Stemann med sit Forslag ikke om almindelig Censur, men om et Privilegiesystem for alle periodiske Blade og Tidsskrifter med et Tilsyn, der skulde anholde baade det strafværdige og det utilbørlige under Rekurs til Kancelliet med Hensyn til Beslaglæggelse. Overfor Forfattere af Flyveskrifter skulde Myndighederne have Udspillet, og de selv være henvist til at anlægge Retssag til Skriftets Frigørelse. Moltke og Höpp gik med, Ørsted medunderskrev, men afgav sin protestende Særbetænkning af 20. Februar 1835, se Ø.s Arbejder S. 250. Væsentlig beskæftiger han sig heri med overfor de mange af de øvrige Medlemmer opstillede Grunde at hævde, at en Lov om Censur efter Stændermødernes Indførelse vilde være umulig uden Brug af Stænderne, og at det samme maatte gælde det foreslaaede Privilegiesystem. Meget indtrængende holder han Kongen fast ved sit Løfte. At gaa udenom Stænderne vilde virke mere smerteligt end at indføre Censur mod Stændernes udtalte Ønske. »Det er vel muligt,« skriver han, »at den offentlige Mening overvurderer Trykkefrihedens Gavn, og der kan vistnok, naar man tillige kaster Øiet paa den uværdige Brug, der saa ofte gjøres af dette Nationalgode,

opstaae den Tvivl, om de velgjørende eller skadelige Virkninger have Overvægt. Men det vilde dog i alt Fald være betænkeligt for Lovgivningen at bryde ind paa en saa stærk rodfæstet, ved Lovgivningens egne gjentagne Vidnesbyrd stadfæstet Mening.« Ytringsfriheden havde haft sin Betydning som Kontrol med et Embedsdespoti. En liberalt indrettet Censur kunde man nok tænke sig, men i Praksis vilde den udvikle sig anderledes, og den vilde hænge sammen med Statsadministrationen. Han antyder en Revision af Fdg. 1799, hvis strænge Regel i § 2 om Angreb paa Forfatningen kan trænge til et mildere Supplement, og i Forbindelse dermed kunde maaske visse Regler lempes. Foreløbig burde Udfaldet af David-Sagen afventes¹⁾).

Ørsted havde med de kommende Stænder faaet et nyt juridisk Holdepunkt, der politisk var stærkere end selve Kongen. Og allerede Dagen efter Udfærdigelsen af hans Særvotum, den 21. Februar 1835, indleverede Professor Sibbern i Palæet en af 572 Mænd underskrevet Adresse, affattet af Professor J. F. Schouw (Liv og Tid IV S. 557), der indtrængende anholdt om, at Trykkefrihedens Gode maatte blive bevaret for dansk Aandsliv. Ved sit i Slutningen af Erklæringen antydede Forslag havde Ørsted talt om Støtte herfor i ham gjorde Meddelelser, hvorved han maa sigte til denne betydningsfulde Anticensur-Tilkendegivelse; den sidst i 1834 af Algreen-Ussing rejste Diskussion, se foran S. 133, og David-Sagen havde sat Publikum i Bevægelse og Tavshed om Sagen ved at overgive den til Stænderkomiteen havde ikke kunnet opnaas, selv om Komiteen arbejdede meget hemmeligt, Liv og Tid IV S. 551. I Reskript af 26. Februar (i Collegialtidende) forbeholdt Kongen sig sin Beslutning, den 15. April meddeltes, at hvis nogen Lov efter David-Sagens Afgørelse vilde blive givet, vilde Udkast til den blive forelagt Stænderne. Ørsteds Synspunkter havde paany været de stærkeste.

I Tilslutning til Adressen dannedes i Foraaret 1835 Selskabet til Trykkefrihedens rette Brug, der udgav Ugebladet Dansk Folkeblad og populære Skrifter og overhovedet virkede ud fra en moderat liberal Aand¹⁾).

¹⁾ Ørsted har i Liv og Tid IV S. 521 f som Anhang A meddelt to af ham i Komiteen forfattede Indlæg og dertil føjet den Kommentar, at det var alt, og at Præsidenten har givet Kongen (mundtlig) Meddelelse om Forhandlingerne. Han har med andre Ord glemt sin til Kongen stilede Betænkning af 20. Februar.

¹⁾ Hvorledes Selskabet i 1838 kom i Kollision med et af Kongen udstedt Forbud mod Omtale af Oberst Rømelings Sag, er udførlig fremstillet hos Rubin: Frederik VI's Tid (1895) S. 540 f.

Med sin personlige Tilbageholdenhed har Ørsted ikke i sine Erindringer indladt sig paa at give nogen Karakteristik hverken af Kaas eller Stemmann. Den Form, hvori sidstnævnte 25. Maj 1829 meddelte ham, at hans paa Ørsteds Vegne foretagne Henvendelse til Kongen om Tilbagekaldelse af Skriveforbudet — se Fr. Dahls Skrift S. 197 f — var slaaet fejl, er holdt i de mest anerkendende og ven-skabelige Vendinger. Om sin kirkelige Afhandling siger Ørsted her, at dens Formaal var at afværge Angreb paa Kongen og Biskop-perne, og om sit Afkald paa litterær Virksomhed — der for ham var som at miste den ene Arm — at han frygtede for ved at afvise Forslaget herom at miste Kongens personlige Naade, samt at han ved Aftræden fra Embedet, der i Øjeblikket tiltalte ham mest, rimeligvis vilde opnaa en Art Popularitet, der var ham højlig imod. Yderligere bemærker han, at det vistnok var heldigt, om han endnu havde Ordet, og henviser til sit nylige Forsvar for Dødsstraffens Opretholdelse, se foran S. 122. Han stod nu ved sidste Hæfte af Tidsskriftet, som han i ethvert Tilfælde gerne vilde fortsætte et Par Aar. Haandbogen havde Kongen mundtlig tilladt at fortsætte efter 3. Bind. Stemmanns Svar, der kom Ugedagen efter, refererer, at Kongen med høj Vurdering af Ørsteds litterære Ydelse forbandt den Mening, at Fortsættelsens Ophør var en ligefrem Følge af hans Embedsstilling, hvis Betydning ansaas for større ogsaa for ham selv. Haandbogen maatte fuldendes og Tidsskriftet forøges med 2 Bind (en Tilladelse, der ikke benyttedes). Afslaget har naturligvis i Øje-blikket været en Skuffelse, som dog den uforbeholdne Anerkendelse af Skribentvirksomheden maatte bringe over, og denne Anerken-delse havde heller ikke i 1826 været holdt tilbage.

Den 1. November 1828 var han blevet Konferensraad, og 1. August 1829 blev han Kommandør af Dannebrog; Naadens Sol skin-nede altsaa over ham.

Jeg gaar et Aar tilbage for at omtale den anden af de foran S. 78 nævnte »kummerforvoldende« Sager: Udfærdigelsen af Kanc. Cirk. 12. August 1828, som paalagde Præsterne nøje, uden noget Tillæg og uden nogen Udeladelse, at følge de i Alterbogen fore-skrevne Formularer. De Strømninger, som Ørsted havde vendt sig imod i sin kirkelige Afhandling i 1826, viste sig herved at være i Til-tagende. 12. Maj 1813 var nedsat en Kommission til Kirkelovenes Forbedring, hvori han sad som Juristen sammen med de to køben-havnske Provster, se Ludvig Helweg Den danske Kirkes Historie efter Reformationen II (1855) S. 392 f og L. Koch Den danske Kirkes Historie 1801—1817 (1879—80) S. 155 f. Den ophævedes aldrig for-melt og bestod i mange Aar med aftagende Virksomhed, idet den

efter at have udarbejdet Forslag til de første 8 Kapitler i Lovens 2. Bog gik i Staa overfor Problemet om Kirkens Myndighed overfor de ubodfærdige. Ved Reformationsfesten 1817 ønskede den efter Stiftsprovst H. G. Clausens Initiativ Bemyndigelse til at forfatte nye Formularer for Daab, Nadver og Brudevielse, da Formularerne ikke skønnedes tidssvarende, og Præsterne dog ikke udtrykkelig kunde stilles frit. Bemyndigelsen gaves ikke. I 1819 forlangtes der Oplysning om, hvor langt man var kommen (19. Juni s. A. forlængedes Ørstedes Honorar paa 300 Rbd. aarlig for 2 Aar, Kommissionens antagelige Varighed). Kommissionen fremhævede Arbejdets store Vanskeligheder: »Vantro og blind Tro kæmpede med hinanden og med den sande Kristendom«, et »talrigt Parti er indtaget af en fuldkommen Baandløshed i religiøse Anliggender, og et andet mener, at Menneskene kuns kan reddes ved de mest hierarkiske Formers Gjennemførelse«. Samme Aar begyndte den fynske Opvækkelse i Kerteminde, der havde den sidstnævnte Karakter og holdt sig nogle Aar, se L. Kochs nævnte Værk for 1817—54 (1883) S. 23 og 33 f; senere var Prof. Clausens Modstandere virksomme.

Æren for at have fremkaldt Kanc. Cirk. af 12. August 1828 tilkom den ivrige Grundtvigianer og Frihedsmand, Overretsassessor N. M. Spandet, der havde klaget til Kancelliet over sine Børns Daab med Udeladelse af Forsagelsen og en Del af Trosbekendelsen. Han opnaaede dog ikke Tilladelse til at faa Daaben omgjort, men Resolutionen gaves. Dette skete, antagelig med Hensigt, uden Medvirken af Ørsted, der først to Dage senere kom hjem fra Rejse i Norge, sikkert for at besøge sin Søster Albertine, der var gift med Georg Bull, den Gang Amtmand i Jarlsberg og Larvik. Han var imod denne Indskærpelse som et Fejlgreb, der ogsaa, som han skrev i Liv og Tid III S. 177 Note (356), fremkaldte det mest forhadte Spejderi fra et vist Partis Side. Stemmann ønskede Orden og Disciplin, Ørsted, hvis Sagkundskab og Forstaaelse her var større, vilde komme igennem med Lempe, indtil Anskuelserne havde fæstnet sig paa en gunstig Maade, se herved L. Kochs Biografi S. 99 f og mere udførligt sammes Kirkehistorie 1817—54 S. 93—114.

Allerede tidligere paa Aaret havde man været optaget af liturgiske Forandringer. Der trængtes til Regler om at lade Børn døbe inden en vis Tid og at fremstille de hjemmedøbte Børn i Kirken. Betænkning indhentedes fra nysnævnte Kommission, der gjorde Udkast til en Forordning herom, der kom under 30. Maj, og Kommissionen greb Lejligheden til at vende tilbage til sit Andragende fra 1817 om Ritualforandringer ved at foreslaa visse Ændringer i Daabsritualet. Biskop Münster fremsatte samtidig Ønsket om nogle

Ændringer i Alterbogen. Kommissionen fik Anerkendelse for sin Nidkærhed, men iøvrigt Afslag, og om Alterbogen bestemtes 2. April, at det nødvendige Optryk af den skulde ske uden egentlige Ændringer. Cirkulæret blev et Vaaben i Hænderne paa Magister J. C. Lindberg overfor Prof. Clausen med Slægt og Tilhængere. H. G. Clausen stillede et liturgisk Spørgsmaal, som Kancelliet ikke mægtede at besvare. Lindberg optog Klager over Clausens Svoger, Kapellan P. C. Stenersen Gad, Kapellan C. H. Visby og Stiftsprovsten. Den første affødte noget Skriveri, men var af mindre Betydning. Visby beskyldtes i 1831 af Lindberg for falsk Lære med Hensyn til Læren om evig Fortabelse, og i Kancelliet diskuteredes det, om der burde anlægges Retssag. Trods visse Anker over Prædikenen var Ørsted stemt herfor, og han vilde have nedsat en juridisk-teologisk Kommission til Paadømmelsen. Stemmann var af modsat Mening: Partiaanden vilde derved faa ny Næring, og det vilde blive taget som Tegn paa, at man havde Forkærlighed for Rationalisterne fremfor Ortodokserne og give Lindberg Relief som Martyr. Forsaavidt Ørsted tillige havde foreslaaet en formentlig nødvendig Ritualforandring, var han afvisende efter de tidligere Overvejelser derom. Opgaven var meget vanskelig og Nyttens tvivlsom. Sag blev dog anlagt og førte 12. Juni 1834 ved Højesteret til Mulktering af Lindberg, se mine Strejflys over Enevældens Retsliv (1949) S. 163; Begrundelsen var manglende Bevis fra Lindbergs Side. I 1832 klagedes der over H. G. Clausens Tilsidesættelse af Ritualet ved en Daab, hvor Fadderens aabenbart havde søgt Klagestof. I Kancelliet stod Stemmann med to Deputerede overfor Ørsted med tre, og han var nu ikke afvisende overfor at optage Overvejelser om Ritualforhandling i en Kommission efter Udtalelser fra Landets Gejstlige. Resolutionen af 22. April 1834 lod Clausen faa en Irettesættelse, men bestemte uden Offentliggørelse, at Klager af denne Art skulde gaa til Kancelliet, der kun skulde tage Hensyn til væsentlige Afvigelser fra Alterbogen, hvis Autoritet altsaa var brudt; Spørgsmaalet om en Ritualkommission skulde opsættes indtil videre, men Erklæringer fra Gejstligheden indhentes. Sagen overlodes til J. P. Mynster, der leverede et Udkast i 1839. Berettigelsen i Ørsteds moderate, men ihærdigt hævdede Standpunkt havde da ogsaa i nogen Grad opnaaet Kongens Anerkendelse.

I den religiøse Undervisning var der tilsvarende Brydninger mellem Stemmanns fiat jus pereat mundus (foran S. 29) og Ørsteds Langmodighed med Sejr efterhaanden for den sidste. De »opvakte« eller »stærke« Jyder i Vejleegnen vægrede sig ved at lade Børnene bruge Balles rationalistiske Lærebog i Stedet for Pontoppidans ortodokse — den Ørsted kunde udenad fra sin Barndom — og dette bekæmpe-

des med Skolemulkter, hvortil kom Indskriden for nogle Optøjer overfor Præsten, der ved Højesteretsdom i 1817 førte til ret strænge Straffe. Aaret efter faldt der, 4. November, en kgl. Resolution om, at de skolepligtige Børn skulde fratages Forældrene, hvad dog med Besvær ved stedlige Myndigheders Mellemkomst blev undgaaet, se Helweg anf. St. S. 436 f. I en halv Snes Aar var der Ro; i 1830 begyndte Bevægelsen igen, især i 3 Sogne, og Mulkteringen genoptoges. Stemann afviste i 1834 Ørsteds Bemærkninger om Mangler ved Balles Lærebog dermed, at der forelaa udtrykkeligt Kongebud om Brugen af Balle. De opvakte paa Fyn gjorde fælles Sag, og Jyderne fortsatte deres Kamp for Menneskerettighederne støttet af de stedlige Myndigheder og i Kancelliet af Ørsted. I 1839 tillodes omsider, at Undervisningen helt eller alene i Religion kunde foregaa hjemme, se L. Kochs Værk for 1817—54 S. 218—24 og Biografi S. 98.

Herefter genoptages Oversigten foran S. 84 over Ørsteds Virksomhed som Lovforfatter.

I 1827 er det betydningsfuldeste Lovarbejde Fdg. 30. Marts om Landsforvisningsstraffens Ophævelse. Det var en længe paatænkt Reform at komme bort fra denne antikverede Straf, ligesom man i 1816 havde ændret Forbedringshusstraf til Fængsel paa Vand og Brød og 1824 opgivet Boslods Fortabelse og Straf paa yderste Formue. Hensyn til fremmede Stater talte for det samme. Allerede 16. August 1820 foreligger en af Ørsted skrevet Forestilling om dette Emne, og i 1825, da Sagen igen var fremme, foreslog han Fængsel paa Christiansø anvendt, hvor Trykkefrihedsfdg. en havde Landsforvisning. Højesterets Erklæring var indhentet. Opgaven var at fremdrage alle Tilfælde af Strafartens Anvendelse og fastsætte afløsende Straf, altsaa kun det pönitentiære. Fdg. 7. Marts, der var fremkaldt af et Andragende fra Højesterets Advokater, dateret 12. Marts 1825, tilstod dem og Prokuratorerne i Overretterne visse Salærer som Anklagere i Straffesager, men ikke som Forsvarere, saa lidt som det offentlige garanterede Salæret hos den tabende Part i beneficerede Sager. Fdg. 23. Maj, der muliggjorde Domhaveren i en Skilsmisssag at komme bort fra Appelfristen som Ventetid for Indgaaelse af nyt Ægteskab ved at forelægge Domfældte en Frist til at erklære sig om Appel, var en særlig hurtig Ekspedition, idet den fremkaldtes ved en af Biskop Münter 17. April s. A. indberettet konkret Sag. Ørsted er Forfatter til disse Love og ligesaa til Fdg. 7. Januar til Betyggelse af Umyndiges og andre under offentlig Bestyrelse eller offentligt Tilsyn staaende Midler; Forarbejdet gaar tilbage til 1820, Erklæringer fra Embeds-

mænd forelaa. Akter fandtes ikke til Fdg. 23. Marts, hvorved Overøvrighederne (Amterne) bemyndiges til at afgøre adskillige Sager, som hidtil behøvede Afgørelse i Kancelliet; samme Dag henlagde en Plakat Kollegialrevision og Decision over Købstædernes Regnskaber til Amterne, og en Fdg. bemyndigede Biskopperne til at bevilge nogle Undtagelser fra Konfirmationsanordningen. Denne Simplifikation ser ud som Stemanns Debut som Kancellipræsident.

1828. Fdg. 16. Januar om Rettens vedbørlige og hurtige Pleje er en Genoplivelse af Chr. Colbjørnsens Fdg. af samme Navn, dateret 3. Juni 1796. Der havde indsneget sig betydelige Misbrug i de nævnte Henseender, overfor hvilke Fdg. vil indskærpe de fastslaaede Grundsætninger og forebyggende tilføje nye. Der spares ikke paa Iver og Omhu, men Retsmyndigheder og Sagførere stod ikke paa Højde dermed; det historiske Billede blev da, at Retsplejens gode Sider overskyggedes af de daarlige: Langsomhed og Vidtløflighed. Akterne viser, at Ørsteds første Udkast stammer fra 1822, og man havde oprindelig særlig Forholdene i Vestindien for Øje. Af hans udførlige Betænkning med tilhørende Udkast af 4. Januar 1827 til Fdg. 25. Januar 1828 om hurtigere Rettergangsmaade i Sager om klare Gældsfor skrivninger — et meget fint Stykke Lovgivning — fremgaar det, at han da nylig havde leveret et nyt Udkast til førstnævnte. Et første Udkast til Fdg. 25. Januar var iøvrigt allerede fremme i 1820 og prøvedes da af en Kommission, men af uvedkommende Grunde blev det henliggende. Fdg. 7. Maj forbød Eftertryk af Skrifter, hvortil fremmede Staters Forfattere havde Forlagsret. Den var fremkaldt af et Andragende fra danske Forlæggere, der besværede sig over Eftertryk i Norge. Sagen var allerede rejst i 1816, men stillet i Bero for at afvente Oplysning om fremmed Ret; Forestillingen er skrevet af Ørsted. Fdg. 4. Juni, der ændrede D. L. 5—2—30, 31, saaledes at udøbte Børn ike udelukkedes fra at arve, naar Daabsfristen ikke var udløbet, er et Appendix til Daabsfdg. 30. Maj s. A., der var Ørsteds Værk. Pl. 19. November om Afsindiges Paarørendes Pligt til deres Underhold var fremkaldt af Ørsted i Anledning af Dommen i en af mosaisk Trossamfund ført Sag.

1829. Instruktion 28. August for Notarius publicus i København er udarbejdet af Ørsted. Pl. 29. December indeholdende en autentisk Fortolkning af Pl. 14. December 1810 § 13 om syge Tjenestefolks Kur viser, at han ikke skyede denne Form for Lovgivning, som han selv foreslog anvendt.

1830. Fdg. 2. Juni om Fremgangsmaaden ved Udpantningsforretninger er udarbejdet af Ørsted, efter at Kongen i Statsraadet havde udtalt Ønsket om almindelige Regler herom.

1831. Her kan nævnes Fdg. 25. November om Retsforholdet mel-

lem Forpagter (Lejetager) af Jord og Køber eller Panthaver med Hensyn til Tinglæsnings Nødvendighed, et Emne, som Ørsted allerede i 1822 bragte paa Bane. Den er konciperet af Ørsted og beror paa Erklæringer fra Rentekammeret og Amterne.

1832. Fdg. 11. Juli om Afsoning af Bøder, der tilfalder Private, skyldes et Udkast af Ørsted, der ogsaa har givet Bidrag til Fdg. 5. September om Skudsmaalsbøgers Indførelse for Tjenestetyende.

1833. Dette Aar udkom 4. Oktober den første af de 4 »Ørstedske Straffelove«, se min Bog med denne Titel (1948): Anordn. om de Forbrydelser, hvorved andre angribes paa Legeme og Frihed. Initiativet havde været den nye Generalprokurørs, og Udkastet er dateret 9. Juni 1826, altsaa allerede i Kaas' Tid, man forstaar, at Udsigten til at yde lignende Bidrag til Rationalisering af Strafferetten gjorde det svært for Ørsted at forlade Kancelliet. Højesterets Erklæring indhentes og forelaa 30. Juni 1828, og før og efter ytrede Kancellikollegiet sig, hvortil Ørsted replicerede. Ogsaa Frederik VI øvede Indflydelse, han tog 11. September 1833 Forbehold paa 4 Punkter, og efter Omarbejdelse kunde han 25. s. M. tiltræde med en enkelt Tilføjelse. Det har været Ørsted en Glæde at bringe os bort fra den bestaaende antikverede Lovgivning, der paa den ene Side med sine i Lod Sølv (= 3 Mark eller en halv Rbd.) bestemte smaa Bøder var ganske utilstrækkelig og paa den anden Side havde drakonisk strænge Straffe og helt igennem var mangelfuldt udformet, saa at Retsanvendelsen havde sine store Tvivl. I Teorien havde han behandlet Manddrab, men ikke Legemsbeskadigelse, og baade med Hensyn til det objektive og det subjektive var Opgaven vanskelig. Objektivt opstiller Fdg. en Tredeling mellem en laveste og en højeste Gruppe af Angreb, der begge beskrives, og mellem dem en kun negativt betegnet, som dog, naar Strafferammerne fastsættes, faar en Tvedeling ved et Minimum for de alvorligere Tilfælde. Udover Bøder eller Frihedsstraf kunde det efter Omstændighederne paalægges at gøre Afbigt; Ørsted havde ikke foreslaaet dette, der ej heller kom i Brug. Under grov Legemsbeskadigelse var ogsaa det Tilfælde medtaget, at den tilføjede Vold havde haft Døden til Følge, men da Konstruktionen af de tre Grupper er den, at Forsættet kun behøver at omfatte ringe Vold, og at den større Skade ses som en faktisk Følge af denne, er Forbrydelsen Manddrab ikke i sin Almindelighed inddraget under Fdg. At Ørsted under Udarbejdelsen kom til kun delvis at lovgive om denne Forbrydelse, gav Fdg. en vis Skævhed.

Et Hensyn, der tydelig spiller ind, er dette, at Lovgiveren overfor Domstolene maa sikre sig at have Anvendelsen i sin Haand og forebygge en paaregnet Tilbøjelighed hos Retterne til at forfalde

til overdreven Mildhed; Stemann var ganske enig heri. En Rolle spiller det ogsaa, om der i Forvejen var Særregler af en vis Art, da man gerne vilde bevare dem omend i ændret Skikkelse. Ved de to første Grupper af Legemsbeskadigelse var der en særlig, strængere Strafferamme, hvis den angrebnes Liv eller Sundhed havde været udsat for øjensynlig Fare. I Slagsmaalstilfælde hjemledes Nedsættelse. Skærpet Straf gaves ved Overlæg, og hermed ligestilledes Angreb paa sagesløs Mand; tilføjede Definitioner udelukkede lempelig Fortolkning. Hvis nogen ved overlagt Voldsgerning bliver Aarsag til en andens Død, anvendes Livsstraf, saafremt Døden maatte forudses som en lettelig indtrædende Følge, ellers en skærpet Straf og maksimalt livsvarigt Fæstningsarbejde. Har der været bestemt Hensigt at skille den anden ved Livet, anvendes D. L. 6—9—1 (Henrettelse med Hovedet paa Stage). I Forbindelse hermed formildedes Fdg. 18. December 1767 om Mordere af Livslede saaledes, at Brændemærke og aarlig gentagen Kagstrygning samt Behandlingen efter Døden nu legalt ophævedes; kun Kagstrygning ved Indsættelsen blev tilbage. Med Hensyn til overlagt Vold, der forvolder Døden, havde Ørsted stærke Debatter med Tilforordnede i Højesteret og Kancellikolleger, dog ikke Stemann, idet han her oprindeligt altid vilde anvende Livsstraf. Han formulerede selv den subjektive Begrænsning. En særlig § anvendes paa det Tilfælde, at nogen angriber en anden og under Gerningen fatter bestemt Hensigt til at skille den anden ved Livet; Livsstraf anvendes i Tilfælde af Død. Som nævnt var der en særlig Ramme, naar Angrebet udsatte for øjensynlig Fare for Liv og Sundhed. En yderligere skærpet Ramme gælder i tilsvarende Tilfælde, naar der i Stedet for almindeligt Forsæt foreligger Overlæg. Det samme gælder ved overlagt Vold af flere i Forening. Af Reglerne om Forsøg kan nævnes, at overlagt Drabsforsøg medfører Livsstraf. For Gentagelse foreskrives skærpet Straf. Det hidtil gennemgaaede giver Grund til at fremhæve Koncipistens Evne til Regelformulering, men tillige, at det nysnævnte Hensyn har ført til en kompliceret Etagebygning, der rummer Fare for Forvirring i Anvendelsen. Han var selv klar over dette Hensyn og afviste af den Grund at sætte Angreb paa sagesløs Mand noget lavere end Angreb med Overlæg. Næsten gennemgaaende viser det sig endvidere, at hans Forslag om Straffesatser mødte Indsigelse og maatte nedsættes. Han bemærkede at have taget Hensyn til ikke at gøre for stærke Ændringer samt at have set hen til fremmed Ret, ligesom han i grelle Tilfælde tænkte paa Benaadningen. Han var ogsaa tilbøjelig til at regne med Strængthed hos Kongen. Hans talentfulde Forsvar for, at Livsstraf meget vel bør anvendes, selv

om der ikke er direkte Forsæt til at dræbe, blev ført med stærk Overbevisning.

Disse Bemærkninger er ogsaa anvendelige paa Resten, der giver Særregler for Angreb paa Øvrigheder, Dommere og Præster, Voldsgerning udøvet i Kirken, paa Kirkegaard eller Tingsted eller andet Sted under særdeles offentlig Varetægt samt i Kongens Gaard og mod Gesandter. D. L.s Regel om, at Vold mod Forældre er halsløs Gerning, formildedes naturligvis; man fastsatte en Tillægsstraf, som Kancelliet selv fandt for høj, men man trøstede sig med, at Fremskridtet fra D. L. dog var betydeligt. Ørsted frygtede, at Kongen her ikke vilde tage Slutningsforslaget, men der kom intet Forbehold. Dette var derimod Tilfældet med den foreslaaede Straf for Frihedsberøvelse, der kunde gaa ned til 5 Rdl. i Bøde. Minimum hævedes derfor til 3×5 Dages Fængsel paa Vand og Brød, hvad i hvert Fald ikke var for mildt. Omvendt foranledigede Kongen Straffen for uagtsomt Manddrab, hvor Ørsted havde Vand og Brød som Minimum, nedsat, saa at 20 Rdl. blev Minimum. Den senere Lovgivning, der bevarede Tredelingen af Vold, har ogsaa bevaret Gruppedelingen af Meddelagtige. I Paatalereglerne vilde Ørsted have indsmuglet en Formildelse af Børns Straf ved at give Kancelliet Adgang til Tiltalefrafald paa Forældrenes Forbøn, naar Ansvarret skønnedes ikke at overstige 4 Aars Forbedringshus, men det maatte opgives. Anordn. fik fuld Varighed til alm. borgerlig Straflov af 10. Februar 1866.

1834. Pl. 14. Maj om Forandring i Tyveristrafpen er et begrænset Skridt i den Sag om Tyverilovgivningens Reform, der i hele Ørsteds Tid havde staaet paa Kancelliets Dagsorden. Den gav Anvisning paa at anvende Forbedringshus i Stedet for Rasphus og lavere Straf for 2. Gang begaaet Tyveri; herved medvirkede Ørsted. Det bemærkes paa dette Sted, at denne Undersøgelse er indskrænket til de Love, der passerede Kancelliets 2. Departement. Et særligt Arkiv over Generalprokurørens Arbejde for andre Kollegier findes ikke.

Ikke særlige for det her behandlede Afsnit er de talrige Kommissionshverv, som Stillingen førte med sig. Pengevæsenet og kirkelige Anliggender er allerede omtalt som givende saadanne, og de nu nævnte kan kun opfattes som Eksempler: Om Opmudring af Københavns Handelshavn (2. Juni 1818), om Affattelse af ny Fundats for Vallø Stift (12. Sept. 1828), om Bestyrelsen af Sparekassen for København og Omegn (4. Maj 1829), om Hambroe & Sønns paa-tænkte Dampmølle (19. Oktober 1831), om Forslag for Grosserer

Societetets Komite (5. Oktober 1831), om kameralistisk Eksamen¹⁾ (27. Nov. 1833). De medførte en Samvirken med andre end de faste Kolleger. Han mødte ogsaa oftere for Stemann som Bankkommissær.

Tilbage er at omtale hans interessante Inspektionsrejser, se foran S. 99. Resol. 20. Maj 1803 havde givet det prisværdige Paabud, at der aarlig af et af Kancellikollegiets Medlemmer skulde rejses ud for at undersøge de til Justitien, Politiet og god Ordens Vedligeholdelse sigtende Foranstaltninger og Indretninger i en vis Provins, og Resol. 29. Juni 1804 gav de nærmere Instruktioner. Der skulde med Varsomhed og uden at kompromittere undersøges Mangler og Fejl i Embedsforretningerne, venskabeligen gøres opmærksom derpaa og ved Raad gives en Vejledning til Fejlens Retelse; naar specielle Klager føres, gives der Indberetning. Den Deputerede skal samle Oplysning om Almueoplysningens Tilstand, om Forligsvæsenets Fremgang, om Rettens Pleje og den tilbørlige Orden med Protokollerne. Han skal gøre sig bekendt med Tingsteder, Raadhuse, Arrester, Tvangshuse, Hospitaler og andre offentlige Bygninger, der tjener Justitien, Politiet eller Fattigvæsenet. Han skal erkyndige sig om Medicinalattesterne (Apoteker), Sygehuse, Anstalter for Afsindige, Brand- og Vandvæsenet, Brandkorps' Organisation, Politivæsenets Tilstand, og han skal overveje mulige Ændringer i Embedsdistriktet.

Der foreligger saadanne Indberetninger fra Ørsted om Rejser i Henhold til Ordre af 11. Juli 1821, 19. Juni 1822, 30. April 1823, 17. Maj 1826 og 23. Maj 1827, altsaa ogsaa som Generalprokurør, hvori han har besøgt Præstø, Frederiksborg, Københavns, Sorø og Holbæk Amter. I Rigsarkivet ligger de som udtagne Sager ledsaget af store tilsluttende Brevvekslinger ligesom lignende Indberetninger efter Ordre af 12. Maj 1819 til den Deputerede C. F. Berner samtidig med Højesteretsassessor A. C. Kierulff, der kort efter blev Politidirektør og Justitiarius i Politiretten og 1824—31 samtidig var Kancellideputeret. De besøgte jyske Amter, og Kancellideputeret A. Aagesen omfattes ogsaa af Ordren.

Disse Beretninger lader os se Ørsted fra en helt ny Side. Han er her paa egen Haand ledsaget af en Sekretær og skal ud fra sin cancellistiske Viden rette Søgelyset mod Underøvrighedernes Virksomhed i de smaa Købstæder og hele Tilstanden i disse; fra Rudkøbing kendte han Typen. Det er umiskendeligt, at han gaar til Værket med største Interesse og Grundighed, ogsaa med den Hu-

¹⁾ Ifølge E. Collin, anf. V. S. 563 udtalte Ørsted sig her med usædvanlig Bitterhed mod Jonas Collin, der opponerede mod H. C. Ørsteds Plan (E. Collin var Sekretær).

manitet, som Resolutionen af 1804 saa smukt indskærper. Opgaven kunde sammenlignes med hans Manuduktørarbejde med tung-nemme Elever; han erfarede, hvor det havde skortet paa Forstaaelse, og hvor der var Vanskelighed ved Lovens korrekte Anvendelse. I det han virkede efter Programmet, høstede han selv værdifuld Belønning. Han indleder gerne med at nævne Embedsmanden og karakterisere ham. Om Københavns Amts Rytterdistrikts nordre Birk hedder det særlig anerkendende: »Denne Jurisdiktion er upaatvivlelig en af de vanskeligste og byrdefuldeste, der er overdraget nogen Underøvrighed og giver isærdeleshed for Politimesteren mangfoldige Forretninger, men Justitsraad Rimestad, som er Birkedommer og Skriver i dette Birk, er fortrinlig skikket til at bestyre et saadant Embede og hans sjældne Anlæg og udmærkede Talent for Forretninger, som gjøre, at han arbejder med ualmindelig Lethed, sætter ham i Stand til selv fuldkommen at overse og mærke [?] i sit Embede uden i det væsentlige at behøve at stole paa andre, og der vilde vistnok være saare faa, med hvem Embedet kunde ansees saa vel besat, som med ham.« I Sorø hedder det: »Embedet bestrides med Duelighed og Nidkærhed«, i Ringsted: »en særdeles virksom og duelig Mand, der med Held bestyrer det udstrakte og ikke lidet byrdefulde Embede«, om Borgmesteren og Byfogden i Korsør, at han ved sjælden nidkær Embedsførelse har gjort sig meget fortjent af Byens offentlige Indretninger og økonomiske Tilstand. Om Embedet i Slagelse og Antvorskov Birk udtaler han, at det næsten er uundgaaeligt, at der maa være Mangler, naar Embedsmanden skal dele sin Opmærksomhed paa saa mangfoldige og heterogene Forretninger. Undertiden hedder det dog, at Embedsmanden ikke mangler personlig Dygtighed, men Interesse, om Kammerjunker C. i Korsør, der er velvillig og stræber at opfylde sine Pligter, at hans Politiprotokoller vidner om, at han, der i en Alder af omtrent 60 Aar og forhen ubevandret i Embedsforretninger er kommet i Embedet, ikke har den fornødne Sikkerhed, hvorhos hans uheldige økonomiske Stilling tildels berører ham den for Stillingen fornødne Uafhængighed, i Retten overlader han for meget til Parterne. En 77-aarig Mand, hos hvem der fandtes alvorlige Fejl i Sportelberegningen, ansaas at have manglet Forsæt hertil, men anbefaledes til at søge Afsked. I Frederikssund er Indtægten saa kummerlig, at Embedet foreslaas fritaget for en dette paalagt Pensionsydelse. Et første Maal for hans inspicerende Blik har været Embedsprotokollerne, deres Tilstand og Føring. Han læser ud af dem, om Retten plejes vedbørligt og hurtigt, om Embedsmanden skulker fra at antage sig Politisager eller fra sin Ledelse af dem, om Vidner afhøres paa rigtig Maade, og om Sportel-

beregningen har været rigtig. Skifterne bliver gaaet efter, og Spørgsmaal stilles. Overformynderivæsenets Forvaltning kontrolleres. »Panteprotokollerne« over tinglæste Dokumenter og Navneregistrene til dem faar han et intimt Kendskab til. Han har et Øje paa hver Finger og informerer sig om alt, ogsaa økonomiske Forhold, Næringslivet og dets Chancer. Han efterlever Instruksens omfattende Program, hvorefter dog Punktet om Almueoplysningens Tilstand aabenbart er opgivet, og Beretningerne med Bilag meddeler et Materiale, der maa være af kulturhistorisk Interesse. Fra Holbæk Amt finder han det rigtigt at rapportere om en overhaandtagende Vagabondering af Haandværkssvende og om, at Løve Herreds Tingsted er i Krobygningen, hvad Herredsfogden vil have konstateret uheldige Virkninger af, naar Vidner var blevet trakteret af Parter eller andre. Det er ikke sandsynligt, at der findes flere end de her omtalte Indberetninger med deres anselige Bunker af Bilag, hvad saa Aarsagen er, men naar Ørsted indenfor 7 Aar har paataget sig 5 Rejser, maa det tages som Bevis for hans Interesse.

De første af Rejserne laa altsaa i Kaas' Præsidenttid. Det samme gælder nogle Forretninger, jeg har opsat at omtale, der hører til hans første Aar. Ved nu at stifte Bekendtskab med dem bekræftes vort Indtryk af, hvor anvendelig for Kollegiet han fra første Færd har været. Ifølge kgl. Resol. 20. November 1799 angaaende Forandring i Danske Kancellis Tilstand har hver af de Deputerede en særlig Protokol over Sager, der ikke skal være tilgængelige for Kontorerne; for 2 Deputerede omfatter den i Forbindelse med en Pakke Tiden 1800—22, deraf nogle Stykker fra Ørstedes Tid. Overordnede Toldmyndigheder havde ulovlig udgivet en Cirkulærskrivelse om Udklareringen til Norge; i Kancelliets Forestilling af 10. Maj 1814 fraraades Tiltale ved Domstolene, og Kongen giver de paagældende en af ham formet Misbilligelse. 12. Maj 1814 om Eftermiddagen, hedder det i Protokollen, blev Kollegiet ekstraordinært samlet for at deliberere og afgive Betænkning over, om Kongen i Kraft af Rigets Grundlov er berettiget til at erklære Prins Christian Frederik for at have sin eventuelle Arveret til den danske Trone forbrudt. Betænkningen, der samme Dag er udfærdiget og underskrevet med Generalprokurør Cold i Spidsen for de Deputerede og de to Assessorer, er rettet til Kaas og formentlig ført i Pennen af Ørsted¹⁾. Den indledes og sluttet med Beklagelse af Emnet og besvarer først i en juridisk Udvikling Spørgsmaalet med et klart Nej. Som Eksempel

¹⁾ Trykt i Ørstedes Pjece om det kgl. Budskab om Arvefølgen (1852). S. 27 ledsaget af interessante Bemærkninger.

henviser man til Frederik Vilhelm af Preussen, der veg tilbage for dette Skridt overfor sin Søn Frederik. Men derefter tilføjes frimodigt, at det vilde være betænkeligt for Kongens egen Skyld at rokke ved Grundloven og tillige af Hensyn til den Hengivenhed, der næres for Prinsen. Denne vilde mulig ikke anerkende Berettigelsen, og man stod da overfor Splid og Anarki. Der maatte ialtfald foreligge en ligefrem Nødvendighed herfor i Fordringerne fra fremmede Suveræner, men man kan dog ikke forestille sig, at et saadant Krav vil blive fastholdt. Den originale Pl. af 20. Juni 1814 om Hjemkaldelse fra Norge af Embedsmænd m. v. og det originale aabne Brev af s. D. til Nordmændene forefindes uden Forarbejder. Der findes dernæst en udførlig Indberetning af 20. December 1814 til Kongen fra Politidirektør Haagen og Politiretssassessor A. C. Kierulff angaaende en homoseksuel Affære omkring en Landkadet S. De to Mænd foreslaar at afholde sig fra Undersøgelse overfor en bekendt Person for ikke at kompromittere ham, og at Kongen afgør Sagen ved sin Resolution. I sin herover afgivne Betænkning af 1. Januar 1815 kræver Ørsted fuld Offentlighed og vil foretrække Dom ogsaa af Hensyn til Offentligheden, der var bekendt med Sagen og som sædvanlig overdrev dens Omfang. I hvert Fald maatte de paagældende fremsætte Ønske om at straffes ved Resolution; han nævner Straffe af Landsforvisning, der i saa Fald kunde være passende. 5. Juni 1815 nedlægges Forestilling om det af ham formulerede Forslag, der tiltraadtes. S. skulde forlade Byen, M., der var Udlænding, skulde inden 4 Uger forlade Landet eller lide Tiltale. Vendte han tilbage fra Udlandet uden Tilladelse, ifaldt han livsvarig Tugthusstraf, forskellige andre skulde alvorlig advares af Politidirektøren. M. søgte Aaret efter forgæves om Tilladelse til Hjemrejse. Den sidste Sag af nogle Betydning er en Del af Akterne i den bekendte Sag mod Dr. Dampe og Smedemester Jørgensen for højforræderiske Anslag mod Regeringsmagten (i Ørsteds Privatarkiv findes iøvrigt en for ham alene bestemt Indberetning fra Kierulff om Undersøgelsen). Forestillingen til Resolutionen af 13. December 1820 om Tiltale og om Paadømmelse ved en af tre Overretssassessorer bestaaende Kommission er skrevet af Ørsted. Han regner deri med Anvendelse af Livsstraf, hvad enten D. L. eller Fdg. 17. September 1799 anvendes, og drøfter særlig, om der burde indstilles til Straffens Fastsættelse ved kgl. Resolution. Den Betingelse, at denne Afgørelse ønskedes, forelaa i indtrængende Andragender derom. Straffen kunde i hvert Fald ikke være lavere end livsvarigt Fængsel, men han fandt det betænkeligt at undlade Rettergang.

Det er altsaa kun nogle faa Sager fra Ørsteds Tid, men deres hengemte Plads har udsat dem for at blive overset.

Det faldt i Ørsteds Lod at gøre Overgangen bort fra Enevælden, baade det første Skridt til de raadgivende og andragende Stænderforsamlinger og det andet og afgørende til den besluttende Rigsdag og de magtfuldkomne Ministre. Ved det første var han i Embede, ved det andet var han menig Parlamentariker, en kort Tid dog Premierminister. Stændernes Indførelse var noget, der vilde indskrænke Kongen, men ogsaa noget, der vilde indskrænke Kancellierne, der hidtil havde været ene om at raadgive Kongen. Af mangen Kollegieherre, f. Eks. Danske Kancellis Præsident, vil det have været følt paa denne Maade som en Reduktion af deres Indflydelse. Ørsteds hele Fortid lod ham derimod stille sig imødekommende. Det havde altid været hans Ideal, at den kyndige og samfundsinteresserede Borger skulde give sit Bidrag til Oplysning om den rette Kurs i Lovgivningen; derfor var han traadt i Skranken for Trykkefriheden. Hans Virken i Lovkyndighedens Tjeneste havde ikke blot taget Sigte paa den juridiske Stand, men havde søgt at øge den almindelige medborgerlige Forstaaelse. Vi har haft Lejlighed til at se hans Iver paa Lovgivningsomraadet til Imødekommen af Samtidens Tarm; hans administrative Holdning paa Skolens og Kirkens Omraade gik i liberal og folkelig Retning. Da han saa selv fik tildelt Hovedrollen som Kongens Repræsentant i Stænderne, kom det nye til at betyde mere for ham end for nogen anden; den udviklede hans Synskreds og hans Færdigheder, den gav ham øget Indflydelse, og den formindskede ikke hans Bryderier.

Holstens Krav paa en Stænderforsamling som tysk Forbundsland stammede fra 1815, se foran S. 77. U. J. Lornsens Skrift i 1830 havde mindet om det, og i Anordn. 28. Maj 1831 gav Kongen efter egen Beslutning de almindelige Bestemmelser om 4 Forsamlinger for Øerne, Nørrejylland, Slesvig og Holsten. I dette Emne henvises her ved »H. J.« til Hans Jensens Bog I—II De danske Stænderforsamlingers Historie (1931 og 1934). Ved Reskript 13. Januar 1831, der under stort Bifald offentliggjordes, havde Danske Kancelli faaet Ordre til at gøre nærmere Udkast for Kongerigets Vedkommende, og dets Forestilling forelaa 20. Maj. Den afspejler paa flere Punkter en Forskel i Anskuelserne mellem et Ørstedsk Flertal og et Stemannsk Mindretal, der dog i Statsraadet tildels blev det sejrende, ogsaa fordi et Hensyn til de holstenske Stænder gjorde sig gældende, H. J. S. 147 f. Flertallet ønskede kun en enkelt Forsamling. Det ønskede, at Stænderne skulde have Indflydelse paa Valget af Repræsentanter til Nationalbanken, og at der skulde forelægges

dem et Finansbudget. Medens den preussiske Stænderforfatning, der var anvist Kancelliet som et Forbillede, kun byggede Valgret og Valgbarhed paa Grundejendom, ønskede Flertallet med kritiske Bemærkninger om forgældede Ejere at give Indflydelse til næringsdrivende Borgere og andre Skatteydere og endvidere at medtage Gaardfæstere; det ønskede ogsaa valgt en Professor, en Biskop og en Justitiarius. Statsraadet fulgte ikke Flertallet i Punkterne Nationalbank og Finansbudget samt Skatteydere. Anordningen bestemte endvidere for Kongeriget, at oplyste Mænd skulde udtale sig om den endelige Tilrettelæggelse, men først nedsattes 4. Juni 1831 den foran S. 134 omtalte Stænderkomité. Her stod Ørsted mod Stemmann med Hensyn til at foretrække indirekte Valg for direkte som bedre stemmende med Vælgernes Modenhed og imod at lade Valget gælde for 6 Aar. Stemmann ønskede ikke Præster valgbare eller valgberettigede paa Grundlag af Embedsjord. 5. Maj 1832 var Ordningen foreløbig fastsat, dog saaledes, at udfyldende Bestemmelser paa en Række Punkter endnu kunde træffes; herom foregik ret indgaaende Forhandlinger med de 35 af Kongen valgte »oplyste Mænd« under Forsæde af Stemmann sekunderet af Ørsted, og de fik i hvert Fald den Betydning at fordele Popularitet og Upopularitet mellem de to Mænd paa den rette Maade. H. J. S. 234. Paany samledes Stænderkomiteen. Ørsted gik ind for Valgret og Valgbarhed for Præster samt for Jøder. Kancelliet fik paany Lejlighed til at ytre sig, og Flertallet fulgte Ørsted. For Jøders Vedkommende udelukkedes de kun fra Valgbarhed, men for Præsters aldeles. Kongen kunde vælge 2 Gejstlige og 1 Professor samt 4 Grundejere. I sit senere Skrift For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed (1850) beklager Ørsted S. 33—35, at der i 1831 ikke blev indledet med samlede Overvejelser af oplyste Mænd fra de forskellige Statsdele. Om dette havde ændret Kongens Dispositioner, maa dog være et aabent Spørgsmaal.

Naar der i samtidig Beretning ankes over Publikums Ligegyldighed, særlig i Hovedstaden, ved Efterretningen om, at Stænder-sagen omsider ved Fdg. 15. Maj 1834 — iøvrigt i 50-Aaret for Kongens Tiltræden som Regent — var kommen i Havn, H. J. I S. 273 f, synes det psykologisk ret naturligt, at de samfulde 3 Aar, der var hengaaet med at fremstille Stænderinstitutionen i dens fulde Rustning af henved 90 Paragraffer, hvoraf dog kun en mindre Del var af fundamental Betydning, gjorde det lidt vanskeligt for den almindelige Mand at præstere Begejstringsudbrud og Illumination over Afslutningen; noget andet er, at en mindre, særlig interesseret Kreds samledes ved Festbordet med Ørsted og Høpp som Æresgæster. Det væsentlige er, at Valgene, som der straks blev givet Ordre om at

afholde, udløste en meget betydelig Vælgerdeltagelse, H. J. I S. 314. Ifølge Liv og Tid I S. 104 (90) var der allerede et Par Aar forinden i Forbindelse med Stændersagen og den reformerede Anskuelse om Trykkefriheden, foran S. 133 f, kommet tydelige Tegn paa forøget Interesse for Deltagelse i de offentlige Anliggender; Tidsskriftet Maanedsskrift for Litteratur fik i denne Henseende stor Betydning.

Det modtoges med stort Bifald i Offentligheden, at Kongen 6. Maj 1835 i Forbindelse med Indkaldelse af Østifternes Stænderforsamling til 1. Oktober s. A. udnævnte Ørsted til kgl. Kommissarius ved denne. Han skulde i den Egenskab virke som Mellemed mellem Kongen og Forsamlingen, der iøvrigt skulde ledes af den af den selv valgte Præsident, H. J. I S. 325. Man maa gaa ud fra, at Almenheden ad uofficiel Vej var fuldstændig kendt med, hvorledes Ørsted, som man kunde vente det af hans Skrifter, udgjorde en saglig set overlegen og politisk set liberal Kraft indenfor Kancelliet, og særlig hvad Trykkefrihed og Stændersag angaar, var man gennem Stænderkomiteen og de oplyste Mænds Forhandlinger kommen ham paa nærmere Hold i hans Modsætning til Kancelliets Præsident. At man kunde være ansat i »den røde Bygning« og dog af sit fulde Hjerte være med i det nye, som skulde frem gennem Stænderne, havde man et andet Eksempel paa i Kancellisekretær Tage Algreen-Ussing, der i Skrift og Tale gik helt op i det, der i saa Henseende forestod.

L. Koch skriver S. 103 i et Tilbageblik paa Ørsteds første Aar i Kancelliet til 1830, at de i mange Maader maa have været ham en Skuffelse, da næsten alt kun havde været mislykkede Bestræbelser og Ubehageligheder, store Anstrængelser og smaa Resultater. Han taler saa noget uklart — uklart fordi alle Departementssager var kollegiale — om hans Afgørelser i smaa Sager, hvor der kunde hjælpes og var Plads for Retfærdighed og Billighed, samt om hans gode Egenskaber som Mægler, hvad han belyser ved at anføre den Finansdeputerede Jonas Collins Udtalelse om deres Samvirke i en Kommission 1821—22 om Forbedring i Gejstlighedens Kaar, hvor Collin stødte sammen med Kancellideputeret Lassen, se foran S. 87. Koch har aabenbart herved begrænset sig til de af ham særlig fremhævede Sider af Ørsteds Virke. Naturligvis maatte Forholdet i Kancelliet være et andet, end naar Ørsted udsendte Afhandlinger i sit eget Tidsskrift eller Eunomia. Allerede i Retterne havde han dog erfaret, at i kollegialt Samvirke maa der bøjes af for et Flertal, men der forlyder intet om, at han i Kancellikollegiet blev udsat for unødige Gnidninger eller Chikaner. Det er rigtigt, at der personligt og sagligt havde været Skuffelser for ham i 1826 med Forfattervirksomhedens Nedskæring, i 1828 med Indskærpelsen af Alterbogens

Ordlyd og i mange Aar med den indbyrdes Undervisning, hvorimod Tugthusepisoden i 1817 efter det nu oplyste var en Sejr for ham. I Trykkefrihedssagerne led han Nederlag i 1814 med Politimester-Gennemsynet, men fik Medhold ved Højesterets Dom i 1830, hans Udkast til Tyverianordning strandede i første Omgang, og Kirkekommissionen arbejdede delvis forgæves. Men Ørsted, der i 1830 sad som Konferensraad og allerede fleraarig Generalprokurør, kunde se tilbage paa en betydelig og vellykket lovgivende Virksomhed. At flere Udkast var henliggende nogle Aar, betød ikke, at de var opgivne. Han havde i Virkeligheden lige fra sin Indtræden været den anerkendte og stadig anvendte Ekspert i Lovkoncipering, Kollegiets fornemste Opgave. Dertil kom de mange Kommissionshverv og de oplivende Inspektionsrejser. De næste Aar inden Stændernes Sammentræden havde set ham løse vigtige Opgaver i Lovgivning og i Trykkefrihedssagen, samtidig med, at der foregik den langsomt fremskridende Opbygning af Stænderinstitutionen, der spændte hans optimistiske Forventninger. Medens den selvstændige A. C. Kierulff, der foruden at være Politidirektør fra 1824 gjorde Tjeneste som Kancellideputeret, i 1831 opgav dette paa Grund af Stemanns stejle Holdning, hævdede Ørsted sig i stigende Grad overfor Kancellipræsidenten.

1835 TIL 1848

I

56 Aar gammel og med 22 Aars Kancellianciennitet talte den kgl. Kommissarius, Generalprokurør og Deputeret i Danske Kancelli A. S. Ørsted, Konferensraad, Dr. juris, Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd, den 1. Oktober 1835 i Palæet ved Roskilde Domkirke til Østifternes Stænderforsamling ved den historiske Aabning af Institutionens første Møde. Han var ikke længere den videnskabeligt arbejdende Jurist, hvilket passede godt med, at han fremtidig vilde have at fremføre Kongens Anskuelser. Staaende i sin fulde Kraft og Værdighed lod han sine Ord være en veltalende Appel til alle, ham selv først og fremmest, om at vie alle Evner til den samvittighedsfulde Opfyldelse af Hvervet, som de gik til med de lyseste Forhaabninger, og han formanede til gensidig Velvilje og Undgaaelse af Partiaand. Personlig kunde han paaregne en god Modtagelse, som han selv udtalte: »Jeg tæller i Særdeleshed i denne hæderværdige Kreds ikke saa ganske Faa, som jeg tør regne blandt mine Venner i Ordets strængere Forstand og Mange, som i flere Livsforhold ere traadte mig imøde med Velvillie og Tillid«, se Harald Jørgensen Danske Taler gennem 100 Aar (1945) S. 11 f. Han var senere paa Dagen Vært for de Deputerede med tilhørende Hyldest af Roskildenserne. For Kommissarius og Præsidenten (Professor Schouw) med deres særlige Medhjælp var der Pladser ved Salens Endevæg, og de 70 Deputerede (12 fra København, 11 fra Købstæderne, 17 Sædegaardsejere, 20 Bønder, 3 fra Island og de 7 kongevalgte (1 Professor, 2 Gejstlige, 4 Grundejere)) sad ved Borde i en derfra udgaaende indre og ydre Hestesko. Tilsvarende var Ordningen i Stænderhuset i Viborg. Til Tilhørere var ikke Adgang, og Publikum maatte kun faa Oplysning gennem den af Kommissarius ledede Stændertidende. Her skulde Ørsted i Resten af Frederik VI's Regeringstid og det meste af Efterfølgerens føre Ordet som en Slags Gesandt fra Kongen. Fremstillingen i det følgende vil falde i to

Afsnit før og efter 1842, der var skelsættende for Ørsted overfor Stænderne saavel som paa andre Omraader.

Frederik VI forlangte Betegnelsen Provinsialstænderforsamlingerne anvendt, aabenbart for at understrege, at det ikke var Organisationer for hele Kongeriget end sige Monarkiet. Han nærmede sig til dem udelukkende gennem Kommissarius og paa samme Maade omvendt, saa at han ikke modtog Deputationer fra dem og ikke tillod deres direkte Korrespondance med Myndighederne, se Koch S. 116. Paa en vis Maade stod de som Fremmedlegemer i den enevældige Stat. I Præsident Schouws bekendte Tale ved Roskildemødets Afslutning i 1836 betegnede han Ørsted som Kongens Mand, der tillige var Folkets Mand. Men naar Standpunkterne ikke faldt sammen, maatte alle være klare over, at han stod der som Kongens Mand, at han forklarede og forsvarede hans Vilje eller, hvis han ikke havde faaet Instruktioner, hans formodede Vilje. Det var en Misforstaaelse at se hans Udtalelser som sammenfaldende med hans egen Vilje, men naturligvis var det ham mest tiltalende, naar der var Harmoni. Marcus Rubin, Frederik VI's Tid (1895) S. 494 f sætter her ind med en Kritik, der underkender dette Forhold paa hans Personligheds Bekostning, hvorhos han synes at gaa ud fra, at det var hans Formaal at vinde personlig Magt i Møderne. »Det har sikkert aldrig været i Ørsteds Tanker«, skriver Rubin, »at tale eller handle mod sin Overbevisning«. Heri kan man give ham Ret, naar man ser Ørsteds Overbevisning som dette at opfylde sin Repræsentationspligt. Rubin mener derimod, at hans »Dialektik« satte ham i Stand til »for sit eget Sind« at fremstille Modopfattelsen som den rette, altsaa i Virkeligheden, at han ingen personlig Mening havde eller indbildte sig at have en vis Mening. Rubin taler i de højeste Toner om Ørsteds Videnskabelighed, men vurderer den altsaa kun som Advokatkunst, saaledes ved Omtalen af hans Forslag om Standret og Livsstraf i en Kommission om Karantæne mod Kolera (Fdg. 19. Juni 1831, Coll. Tid. 1831 S. 486 Note) se S. 496 og 291 f samt L. Koch S. 119. Strængheden i hans kriminalistiske Opfattelse var ikke Dialektik. Hvis denne Afhængighed i Holdningen opfattes som Svaghed, er den netop det modsatte, nemlig Beviset for, at han ikke gav efter for Tillokkelsen ved at vinde Popularitet i Forsamlingerne og udenfor.

De første Dage i Palæet i Roskilde gik med, at Kommissarius fremsatte en Række kongelige Propositioner til Love. Som Forsamlingens første større Initiativ kom 16. Oktober Højesteretsadvokat, Justitsraad P. Salicaths Forslag om at andrage paa Regeringens Udarbejdelse af en udførligere Straffelov for Tyveri, Hæleri og Medvideri som gældende, indtil en fuldstændig Straffekodeks kunde

foreligge. I Forbindelse hermed fremsatte han Ønsket om, at Æresstraf for Ran kunde bortfalde, og at Inkvisitionskommissionen maatte ophæves. Han nævnede 7 Punkter som Retningslinier for en saadan Lov. Salicath stod i hvert Fald i senere Aar Ørsted nær; man kunde tænke sig et Sammenspil mellem dem om Sagens Rejsning, der i hvert Fald maa have interesseret Ørsted meget. Siden 1817, da hans udarbejdede Forslag henlagdes, havde der været Stillehed om dette Emne bortset fra den lille Pl. 14. Maj 1834. Forslaget anbefalede i en Komité af Professor P. G. Bang, Generalfiskal Treschow og Kancellisekretær Algreen-Ussing; baade Salicath og Bang leverede længere Udviklinger. Man anbefalede Udvidelse til Bedrageri, Falsk, Ran og Røveri, Afskaffelse af Brændemærke og Kagstrygning, men iøvrigt ikke nærmere Retningslinier, og endvidere Inkvisitionskommissionens Ophævelse og udtrykkelig Hjemmel givet for Indiciebeviset med vejledende Regler. 9. December afgaves Petitionen, inden den satte Frugt i Fdg. 11. April 1840 skulde endnu hengaa nogen Tid.

Som et Tegn paa den unge Forsamlings legislative Mod og Foretagsomhed fremsatte Grev Chr. D. Reventlow til Christiansssæde Forslag om at petitionere om Udarbejdelse af en almindelig dansk Lovbog. Det behandlede med Sympati i en Komité, der dog for Tiden ikke kunde anbefale at fremme det, hvad ogsaa vedtoges, efter at Kommissarius tilsidst havde udtalt sig. Øst. St. Tid. 10. Februar 1836 Sp. 931 f. En ny Lovbog, bemærkede han bl. a., vilde ingenlunde udrette alt, hvad den almindelige Mening ønsker og venter af samme. Den skulde ikke omfatte al gældende Ret, men det vilde være forbundet med stor Vanskelighed at trække Grænsen overfor det, der hører med til Politiet og anden Administration og altsaa ikke skal ophæves. Den ældre Ret vilde heller ikke kunne undværes, da den stadig vilde have sin store Betydning til Forklaring og Fortolkning af Lovbogens Regler. Den lettere Forstaaelse af den vilde ikke medføre, at Juristernes Mellemløst kunde bortfalde, thi naar man ser paa Retsplejens Virksomhed, vil man opdage, at Retstvisterne mindre drejer sig om Fortolkning af Lovene end om Klarlæggelse af de faktiske Omstændigheder, hvorpaa disse skal bringes til Anvendelse. Der henstod for Tiden mange uløste Lovgivningsopgaver. Stænderne vilde ikke egne sig til at medvirke ved den tænkte Opgave, der bedst løstes af Statslederen som sket i Frankrig, Prøjsen og Østrig. Naar Loven om Straf for Ejendomsindgreb forelaa, kunde det være Tid at tænke paa en almindelig Kriminallov. Denne Opgave har ligget indenfor hans Horisont.

Vi forlod foran S. 135 Trykkefrihedssagen paa det Punkt, at Kongen 15. April 1835 stillede videregaaende Skridt i Bero, hvortil

han bestemtes ved Ørsteds Hævdelse 20. Februar af Nødvendigheden af Stændermedvirken, hvilket to Dage efter kraftigt støttedes af den aldrende Statsminister J. S. Møsting og — da der ved Finansbudgettets Offentliggørelse i Collegialtidende omkring Stændernes Sammentræden 1. Oktober blev Røre i Pressen — ogsaa af A. C. Kierulff, nu Overpræsident, se H. J. I S. 343 f. Men da det 2. December s. A. viste sig, at David frifandtes, var Ventetiden forbi, og Kongen begyndte sin Kamp mod Skrivefrækheden, der dog først satte Frugt efter ca. 2 Aars Forløb. Formentlig under Stændernes Juleferie fik Ørsted af Kongen mundtlig Ordre til at udarbejde udvidede Straffebestemmelser. Dette skete ved hans Udkast af 27. December til en Plakat om Bødestraf fra 100 til 500 Rbd. Sølv og for Indehavere af Embeder »efter Forseelsens Grad og Embedets Vigtighed« i Stedet derfor Embedsfortabelse. Som i Fdg. 1799 drejede det sig om Angreb paa Rigets Forfatning, dets Love eller Regeringens Handlinger, men skulde altsaa række videre, hvilket syntes udtrykt ved, at naar Fdg.s §§ 2 og 3 havde talt om at »laste, forhaane eller udbrede Had og Misnøje« og § 7 om at »skumle med Bitterhed, anvende utilbørlige og usømmelige Udtryk«, hed det nu, at Fremstillingen kun er skikket til at opirre Gemytterne og fremkalde Misnøje eller Ringeagt, uden at den onde Hensigt er saa umiskendelig, at Forfatteren kan dømmes efter §§ 2, 3 eller 7. Han bliver da »for den Mangel af pligtskyldig Opmærksomhed, der, under den for ham gunstigste Forudsætning, bliver ham at tilregne« at straffe som nævnt. Udkastet har indflettet en Bemærkning om »det lovlige og den gode Borger værdige Formaal med Trykkefriheden«, der minder om de Colbjørnsenske Vendinger i Fdg.s § 7, som i sin Tid havde været Ørsteds Holdepunkt i Forsvaret for den, nu kunde de lyde som en Hentydning til Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug, se Ø.s Arb. S. 272 f og Harald Jørgensen anf. V. S. 183 f. I sin Særbetænkning af 20. Februar havde Ørsted været stærkt inde paa Muligheden af at gaa i denne Retning i Tilfælde af Davids Frifindelse, men dog ikke anbefalet det. At det er Kongen, der har ønsket Straffen Embedsfortabelse, se anf. V., er sandsynligt; den skulde dog kun anvendes i de grove Tilfælde. Allerede 31. December forelaa Kancelliets Betænkning over Udkastet, og den gik enstemmig imod det. Stemmann havde samlet Kollegiet om paa den ene Side at udtale, at Pressens stedse tiltagende Tøjlesløshed og den daglig voksende Fortrolighed dermed vistnok i Særdeleshed i en Statsforfatning som den danske har noget højst betænkeligt, og paa den anden Side, at Udkastet næppe var egnet til at hindre Pressens Misbrug. Man fordybede sig navnlig i, at de Udtryk, der skulde karakterisere Forseelsen, var vage og uklare, og Udtrykket

at udbrede Misnøje forekom jo ogsaa baade i det ældre og i det nu foreslaaede, men Plakaten tilsigtede i Virkeligheden ingen objektiv Udvidelse, derimod en subjektiv fra Forsæt til Uagtsomhed, hvilket kom bedre frem i den endelige Affattelse. Kongen gik nemlig ikke den Vej med forebyggende Foranstaltninger, som var Stemmanns Idé, men forlangte i Statsraadet 2. Januar Ørstedes Udkast uden Ophold forelagt Stænderne, dog at Straffen kun blev Bøder, hvad Kancelliet havde anbefalet, og uden at Rammen, som Stemmann ønskede, hævedes til 1000 Rbd.

Det viste sig, at begge Stænderforsamlinger efter langvarig Debat med Kommissarius med stort Flertal (i Roskilde 55 mod 9, i Viborg 45 mod 2) gik mod Udkastet, se H. J. I S. 453 f¹⁾ og 509 f, og der stilledes subsidiære Forslag. Saa skulde Sagen altsaa igen i Kancelliet, og et Flertal fulgte her Ørsted i at tilraade at lade Sagen falde, da man meget nødig vilde vække Misstemning ved paa dette Stadium af Institutionen at gaa mod Stænderne og ogsaa syntes, at Pressen var ved at tage en bedre Retning. Stemmann havde ikke denne Betænkelighed, og Kongen fulgte ham, da han efter længere Sygdom atter tog fat paa Sagen. Den af Ørsted omredigerede Plakat udgik under 1. November 1837. Den motiveredes med, at der ikke er indtraadt nogen Forbedring i Dagslitteraturen. Formildelser i Fdg. af 1799 gaves ved, at Vand- og Brødstraffen efter § 7 for utilbørlige og usømmelige Udtryk kunde afløses af simpelt Fængsel fra 1 til 3 Maaneder eller Bøder fra 100 til 500 Rbd., og at Censur ved Overtrædelse af Plakaten eller Bødedom efter Fdg.s § 12 (Æresfornærmelser) først 3. Gang blev ubegrænset, ellers 1. Gang fra 1 til 5 Aar, 2. Gang fra 5 til 10 Aar. Grundstemmelsen om Bøder fra 100 til 500 Rbd. kom til at lyde at der mulktres, naar nogen tiltales for o.s.v. og det befindes, »at de paatalte Ytringer efter den Mening, som de nærmest og naturligst frembyde«, indeholder Overtrædelse af Fdg. 1799 §§ 2, 3 eller 7, »men Domstolene dog imod Forfatterens Benægtelse og den af ham selv givne Forklaring over disse Ytringer« maatte finde det tvivlsomt, om de af ham er brugt i foranførte Mening, »medens det dog maa erkjendes, at han i alt Fald har gjort sig skyldig i en uforsvarlig Tilsidesættelse af pligt-skyldig Opmærksomhed«. »Uforsvarlig Tilsidesættelse« var i Stænderne foreslaaet af Generalfiskal Treschow. Stemmann og Bentzen gik imod det, da de mente, at det indsnævrede Anvendelsen og var

¹⁾ Her siges, at Algreen-Ussing, der var Referent i Komiteen, »indtog det radikale Standpunkt, at selve Indholdet af et Skrift overhovedet aldrig burde belægges med Straf.« Dette er — naturligvis — en Misforstaaelse. Han vilde med Hensyn til Indholdet (modsat Formen) af et Skrift ikke straffe for culpa (Uagtsomhed), kun for »den onde Vilje«, se Øst. Std. Td. 1835—36 Sp. 1657.

ubestemt. Stemann gik ogsaa mod Formildelserne. Den nye Redaktion var en klar subjektiv Udvidelse, der var paakrævet overfor de behændige Bortforklaringer af Forsæt. Der kan indvendes mod Formuleringen, at Reglen dog maa omfatte alle Tilfælde, der har det negative Mærke, at Forsæt efter §§ 2, 3 eller 7 ikke kan fastslaaes, og ikke blot det Ydertilfælde, Plakaten beskriver, at man er paa Grænsen af at turde anvende disse §§. Det ser ud som et ikke helt bevidst Forsvar for den nye Regel, at dette fremdrages som særlig paakrævet, og det hænger sammen med, at David-Dommen, der spillede en stor Rolle i Debatten, netop havde staaet overfor dette Tilfælde og efter Kommissarius' Opfattelse havde antydnet, at der her var et Hul i Lovgivningen.

I en Oversigt over Polititilsynets Virksomhed overfor Pressen i 1835—39 oplyser Harald Jørgensen anf. V. S. 158, som det var at vente, at en Fløj af Kancelliet med Ørsted i Spidsen var stemt for at fare med Lempe, medens en mere konservativ anført af Stemann ønskede at bringe alle Midler overfor den liberale Journalistik til Anvendelse. Idet Pressesagernes Antal var stigende, var Afgørelserne mildere ved Adgangen til at anvende Bødestraf og nedsat Censur, stds. S. 205. Ligeledes omtales S. 159 Kongens personlige Indgriben paa Trykkefrihedsomraadet, hvor han Dag for Dag fulgte med i Pressen og kunde gribe ind fra sit Kabinet udenfor Kancelliet. Saaledes reskriberede han 10. April 1836 Kancelliet, at de upriviligerede Blade, der efter Pl. 2. Oktober 1810 ikke maatte bringe politiske Efterretninger, ikke begrænsede sig til disse forbudte Meddelelser, men supplerede dem med »Bemærkninger og Raisonnements«, hvorfor det paalagdes Kancelliet at indskærpe den fulde Overholdelse. Cirkulære 16. April bragte Reskriptet videre og, som Ørsted skriver i Liv og Tid I S. 109, naaede det ham den Dag, han var til Stændernes Aabningsmøde i Viborg. Han ventede Modforestillinger her, men de fremkom hverken da eller senere, skønt det efter Bladenes Mening kunde have været hævdet, at Stænderne var tilsidesat ved, at der var foregaaet en Udvidelse af Reglen. Normalt vilde et »Raisonnements« Tilstedeværelse dog vel kræve en utilladelig Meddelelse, og begge Dele skulde naturligvis da stryges, saa det vilde næppe have faldet Ørsted vanskeligt at forsvare Reskriptet ¹⁾.

Fra det følgende Aar er der at omtale Kongens Fremstød mod

¹⁾ I Arkivakter kan man støde paa Fremsendelse i højtidelig Reskriptform af et Nummer af Kjøbenhavnsposten indeholdende Uddrag af Bladet Den Frisindede, »alene for at gjøre Kollegiet opmærksomt paa den stedse tiltagende Skrivefrækhed i de offentlige Blade« (31. August 1837). Det er paa tegnet: Henlægges.

Embedsmænds Skrivefrihed. Da en Toldembedsmand i et Blad havde omtalt Embedsanliggender, tilskrev Kongen 18. November 1837 Kancelliet med Anmodning om at udfærdige et Reskript indeholdende Forbud imod, at Embedsmænd og Betjente i offentlige Blade eller Tidsskrifter befattede sig med at ytre sig om politiske Genstande eller Regeringsforanstaltninger, og de skulde derfor trues med Afsked uden Lovmaal og uden Pension. Ørsted samler her hele sin Frihedsfølelse i et pragtfuldt til Kollegerne rettet Indlæg af 25. s. M., Ø.s Arb. S. 280. Han kan ikke nægte at lyde en kongelig Befaling, men han kan fortolke den, og det gør han. Naar Trykkefrihedsløvene altid har talt om den Frihed, enhver god og oplyst Mand skal have til at ytre sig paa Tryk, kan han ikke tænke sig, at Kongen skulde have til Hensigt at betage alle sine Embedsmænd denne Ret. For dem med et videnskabeligt Kald vilde det anses for et Tab som faa andre. Den tænkte Reskriptform viser, at der ikke tilsigtes nogen saadan Forandring i den gældende Lov. (Tanken strejfer jo her Nødvendigheden af Stændermedvirken). Det vilde i og udenfor Landet desavouere Embedsmændene, og Landet vilde tabe derved, da den virkelig Sagkundskab findes hos dem. At give Skrivedisensationer til enkelte vilde være en slet Udvej, og Henviisning til, at der saa kunde forfattes Brochurer, hjælper heller ikke. De i Reskriptet brugte almindelige Udtryk viser da ogsaa, at der kun er Tale om at fremsætte en Hovedtanke til nærmere Udformning, ikke om en endelig Befaling til Embedsmændene, og af Sagens Anledning fremgaar, at det er Brud paa Embedsmandens Pligt til Hemmelighedsholdelse, der haves for Øje. Endelig udtales det, at Kollegiet bør andrage paa Formildelse i Bestemmelsen om Embedsfortabelse uden Lovmaal, og der henvises til, at D. L. 1—1—5, 6 forudsatte Tiltale ved Fiskalen, naar der foreligger Forseelse. Kongen kan ogsaa entledige, men det sker da efter Traditionen med Bibehold af Rang og Stand samt med Pension, der i senere Tid har været uafkortet. Det strænge Forslag er sikkert unødvendigt, da en Advarsel er tilstrækkelig. Dette fik Tilslutning hos alle undtagen Stemann, der var rede til at anbringe Mundkurven. Reskriptet foresloges formet som et Forbud mod at røbe Embedshemmeligheder i offentlige Blade og true i saa Fald med »alvorlige Forholdsregler«. Det gik Kongen med til. Et Forbud mod at ytre sig om politiske Genstande i offentlige Blade eller Tidsskrifter skulde dog knyttes til Advarselen overfor den, der havde overtraadt Reskriptets Forbud, og til Truselen skulde føjes, at han kunde vente efter Omstændighederne at »vorde entlediget uden Pension«. Resolutionen fik Dato 16. December, men Reskriptets Udfærdigelse skulde afvente Forhandling med Hertugdømmernes Kan-

celli om et tilsvarende for Hertugdømmerne, og da dette udeblev, bortfaldt Udfærdigelsen, og det findes ikke i Reskriptsamlingen (modsat Rubin, anf. St. S. 538).

I 1838 var der om Efteraaret en lille Debat i Østifternes Forsamling, hvor P. G. Bang for 39 Repræsentanter i Selskabet til Trykkefrihedens rette Brug stillede Forslag om Petition om Op-hævelse af en Række indskrænkende Bestemmelser i Trykkefriheds-lovgivningen. Kommissarius tog køligt paa det; det drejede sig ikke om væsentlige Indskrænkninger, hævdede han, og Fremstillingen var delvis urigtig. Han erkendte, at enkelte Indskrænkninger kunde ønskes ophævet, men efter den Holdning, en Del af Pressen indtog, var det for Tiden betænkeligt. En Komité paa 5 Medlemmer blev dog nedsat 12. December, og den indskrænkede Ønsket til Plakaterne af 2. Oktober 1810 om det politiske Bladprivilegium og 13. Maj 1814 om Politigennemsynet, men man naaede ikke til almindelig Forhandling. Nogen Virkning fik Initiativet ikke, og derom vil Kommissarius have været klar.

Ved Frederik VI's Død 3. December 1839 gik den Lovgiver bort, der i sin Tid havde staaet bag Trykkefrihedens Grundbestemmelser i Fdg. 27. September 1799, som den purunge Ørsted skrev sin første juridiske Bog om. Han havde siden oplevet dens Virksomhed og dens nærmere Udformning, og i Liv og Tid, beskæftiger han sig udførligt dermed. Anonymitetetsforbudet havde han været imod, men det havde i Praksis ikke kunnet hævde sig. Egentlig Censur med en Beføjelse for Censor til efter sit Skøn at stryge i Manuskriftet bestod overfor Forfattere, der var dømt efter Fdg.n, eventuelt som Injurianter, men denne Virkning var dog i 1837 blevet noget formildet, samt overfor Blade, der havde Privilegium paa at bringe politiske Efterretninger. Polititilsynet med Skrifter indtil 24 Ark efter § 26 blev nærmere præciseret i Pl. 13. Maj 1814. I Spørgs-maalet om, hvad det betød, indlagde Kancelliet, stemmende med en allerede eksisterende Opinion støttet paa Ordene »noget straf-værdigt eller utilbørligt« i § 26, at Politimesteren skulde tilbageholde Skriftet, baade naar han skønnede, at Retssag kunde rejses, og naar Skriftet paa anden Maade var dadelværdigt. Ørsted afgav protesterende Særvotum til Kongen hævden, at de to nævnte Udtryk efter Fdg.s Sprogbrug var sammenfaldende, og at Virkningerne vilde blive skæbnsvangre i deres Skadelighed overfor Litteraturen baade for Blade og Bøger. Plakaten kom ikke til at indeholde nogen Løsning af Tvivlen, og naturligvis levede man paa Fler-talsopfattelsen, indtil den Ørstedske Forstaaelse fik Medhold i 1830 i Højesteretssagen mod Lindberg og den ændrede Opfattelse noget senere blev slaaet fast i »Dagen« af Algreen-Ussing. I sit Tilbage-

blik udvikler han nu de mærkelige Konsekvenser af dette Polititilsyn i dets Modsætning til § 26, der tillod Offentliggørelse umiddelbart efter Aflevering af et Politieksemplar. Plakaten rejste en Barriere mod Forfatterne ved at give en vis Tid til Gennemsynet, maaske med Tilbageholdelse som Resultat, og kunde denne begrundes ved det blot »utilbørlige«, var den eneste Forskel fra Censur, at Forfatteren havde afholdt en forgæves Bekostning af Trykningen, hvis han ikke arrangerede sig med Politimesteren om at faa Manuskriptet læst. Selv efter 1830 kunde der være Tilbageholdelser af det formentlig strafbare, der senere underkendtes af Kancelliet eller af Retten. Paa den anden Side var det en ironisk Kendsgerning, at Plakaten havde sløvet Rettens Sværd, der havde været skarpere, hvis § 26 ikke havde faaet den politimæssige Udbygning. Domstolene kunde nemlig ikke undlade at tage formildende Hensyn til, at det tilbageholdte Skrift ikke var kommet ud og altsaa ikke havde gjort Skade i Publikum; der forelaa egentlig kun Forsøg. Og var det blevet frigivet til Salg af Politimesteren, kunde Forfatteren anføre, at han havde været i god Tro og havde opfattet Politimesteren som en Garant for Tilladeligheden. Omvendt besværedes Kancelliet ved at faa forelagt mange Tilbageholdelser af forsigtige Politimestre, som man følte sig nødt til at lade blive til Retssager. Men ved hver Frifindelse hoverede Pressen, se I S. 106 f (92). Vi har set Ørsted med Energi og med Held kæmpe for, at almindelig Censur ikke indførtes, at Kongen i Presselovgivning ikke gik uden om Stænderne, og at Embedsmænd ikke journalistisk fik Mundkurv. Udvidelsen til Uagtsomhedsstraf skete efter Ordre.

Hans Interesse for Trykkefrihedens Udøvelse i offentlig Diskussion og Oplysningsarbejde fremgaar af hans Fordybelse i dette Emnes Historie. I Tiaaret før Fdg. 1799 havde der været en livlig, men overfladisk Pressevirksomhed, saaledes at Fdg.n virkede opskræmmende, men kort efter bevirkede Napoleons Fremtræden, den nationale Stemning og det aandelige Røre, at Interessen gik i anden Retning. Først i 1830-erne var Forudsætningerne tilstede for en god saglig Behandling af statsborgerlige Emner, Liv og Tid I Kap. XXVIII. Herom skriver han I S. 272 f: »For at betegne den gavnlige Drøftelse af offentlige Anliggender, som til hiin Tid viste sig i Pressen, skal jeg nævne David, Ussing, Bang, Johannes Hage, som dem, der oftest og med Hensyn til de Æmner, der især tiltrak sig Almenhedens Opmærksomhed, deeltog i saadan Drøftelse. Men jeg maa og tillige minde Læseren om de litteraire Kampe, der til hiin Tid bleve førte angaaende Land- og Søkrigsvæsenet, angaaende liturgiske og andre kirkelige Forhold, angaaende den indbyrdes Undervisning og det Kjøbenhavnske Skolevæsen, Fremdeles skal

jeg henvise til de Skrifter, som Provindsialstænder-Indretningen baade ved dens Bebudelse og senere foranledigede, men fornemmelig til den Kraft og Dygtighed, som Stænderne lagde for Dagen. Iøvrigt skal jeg, da jeg ikke her kan gaae videre ind paa, hvad jeg kunde ønske at anføre angaaende den Opposition, som traadte frem til den her betegnede Tid, henvise til det i 1828 begyndte Maanedsskrift for Literatur, hvor man baade vil finde adskillige herhen hørende Skrifter anmeldte, og hvor tillige selve Bedømmelserne saavel som nogle der meddelte almindelige Oversigter vidne om det Liv, den Indsigt og Frimodighed, hvormed vore første Videnskabsmænd til den Tid søgte at belyse vigtige offentlige Anliggender. Men det Gode og Sunde i hiin Opposition blev efter nogle Aars Forløb mere og mere trængt tilbage ved en urolig Stræben efter med Stormskridt at gennemføre enkelte løst opfattede Formaal, uden grundig Undersøgelse af de Grændser, indenfor hvilke de vare sande Goder, eller af de rette Veie at søge dem paa. Hiin tidligere Oppositions kjækkeste og dygtigste Mænd trak sig derfor efterhaanden tilbage og bleve af dem, der nu satte sig i Spidsen for Oppositionen, betragtede som Stilstandsmænd. Fra den Tid er der kun saare lidet Gehalt i vor Opposition. De overordentlige Tidsbegivenheder have vel opholdt den ved et Slags Liv; men dens Forvildelser og dens ringe Dygtighed føles vel temmelig almindeligt, endog af dem, der engang saaledes have kastet sig i dens Arme, at de have ondt ved at rive sig løs.« I Slutningsordene er Billedet skiftet om til Fyrrerne og senere.

Trykkefrihedsselskabets Andragende fra 1838 fremførtes noget udvidet paany i 1840 i begge Stænderforsamlinger, og denne Ihærdighed gjorde aabenbart et stærkere Indtryk paa Ørsted, der i et Lovudkast paa 17 §§ og en meget lang Betænkning af 11. Maj 1841 gjorde et stort Arbejde for at præstere noget positivt. Trods en hel Del Tilslutning i Kancelliet var Stemningen dog delt, og Ste-mann stod imod. Resultatet blev da, at Kongen 17. November 1841 resolverede at ville lade det bero ved de gældende Love. I Pl. 2. Oktober 1810 kunde Ørsted i hvert Fald for Tiden ikke tilraade Ændring, hvorimod han nu anbefalede at ophæve Pl. 13. Maj 1814, idet han særlig udviklede det abnorme i at straffe for Offentliggørelse, naar Skriftet kun var kommet til Politimesteren. Som en Slags Erstatning henstillede han at paalægge Redaktøren en Kavtionsforpligtelse. Han foreslog tillige efter Ønske i de jyske Stænder Landsforvisningsstraf indført som Alternativ, Formildelse i §§ 6 og 8 i Fdg. 1799 (falske Beretninger om Statens Tilstand m. v. og Fornærmelse af fremmede Magter), Omredaktion af Pl. 18. Oktober 1805 om Rygter, Bortfald af Censur for private Æresfornærmelser

og nogle politimæssige Bestemmelser. Det var altsaa delvis helt nye, ikke forlangte Ændringer han var kommen ind paa, og det negative Udfald kunde næppe undre, hertil Harald Jørgensen anf. V. S. 266 f og Ø. Arb. S. 288.

Ganske faa Blade var i ældre Tid »privilegeret til Forsendelse med de kongelige Brevposter« — noget Berlingske Tidende i mange Aar anførte i sin Titel — medens andre henvistes til den langsommere Pakkepost. Christian VIII bestemte i Pl. 10. April 1840, at alle Blade kunde faa Brevpostret, vel at mærke med kgl. Tilladelse, der tilbageholdtes overfor de ikke yndede Organer. Kancelliet havde først efter 10. April haft Lejlighed til at ytre sig, men havde ønsket Adgang for alle. Begge Stænderforsamlinger androg enstemmig paa den almindelige Adgang til Brevposten, og Ørsted anbefalede det indtrængende med Tilslutning af de menige Medlemmer i Kollegiet, medens Stemmann stod imod. Sagen forhaledes ved Undersøgelse af det andet Kancellis Opfattelse, men i April 1842 resolverede Kongen i den af Flertallet ønskede Retning, Ø. Arb. S. 327 f. I Liv og Tid I S. 112 Note anføres denne Sag som Eksempel paa en sendrægtig og derfor uheldig virkende Opfyldelse af Stændernes Ønsker. Ørsted var forstemt over Kongens Beslutning Aaret før og mente, at Stænderne vilde have taget Udkastet, anf. St. S. 110.

I disse første Aar af den nye Konges Tid til ca. 1. April 1842 medførte de Udslag, som Befolkningens stigende Utaalmodighed overfor Enevælden gav sig, et Opsving i Anlæget af offentlige Pressesager for Størstedelen udgaaende fra Polititilsynet, for en mindre Del fra Kancelliet, hvis Tendens nu var strængere, se Harald Jørgensen, anf. St. S. 207—21. Af disse Rets-sager skal nogle Bemærkninger gøres om den ved Højesteret 20. Januar 1842 paadømt mod den 31-aarige Advokat Orla Lehmann, der idømtes 3 Maaneders Fængsel. Den var ligesaa praktisk betydningsfuld i sin Opflammen af Oppositionen, i hvert Fald paa Overfladen, som den var juridisk vigtig ved at trække en Retningslinie op paa et ogsaa for Juristerne tvivlsomt Omraade. Desuden fremkaldte den en bifaldende anonym Tidsskriftartikel af Ørsted; se min Strejflys over Enevældens Retsliv (1949) S. 140 f. Lehmann, der var Stænderdeputeret og Borgerrepræsentant, havde Aaret før nede paa Falster paa en anden Deputerets Møde med sine Vælgere efter Opfordring holdt en Tale til Forsamlingen for at klare dens Opfattelse af Bondestandens Vilkaar i Fortid og Fremtid. Han havde formindsket Betydningen af de tidligere Kongers Omsorg og udtalt Tvivl om, hvad der kunde komme, men søgt Garantien for Standens Velfærd i en fri Forfatning. Rettens Flertal henførte dette under Fdg. 27. September 1799 § 7 (skumle med Bitterhed over Regeringen), jfr. Pl. 1. November

1837 § 2. Som Ørsted i nævnte Artikel i Tidsskrift for Litteratur og Kritik s. A. S. 149—83 og 189—209 udviklede, bestod Forseelsen i at »bearbejde den forsamlede Mængde til Fordel for en Forandring i Forfatningen«, med andre Ord i konstitutionel Agitation, der altsaa blev erklæret for ulovlig. Lehmanns personlige Forsvar fik Ørsteds fulde Anerkendelse, og han nærede formodentlig Sympati for ham fra ældre Tid, se foran S. 98.

En saadan Agitation kunde tænkes rettet paa at samle en Kreds af Borgere om et Andragende om Konstitution. At deltage i Andragendet maatte være lovligt, naar det ikke stred mod særlige Pligter, f. Eks. militære. Nærliggende er her Spørgsmaalet om Stænderforsamlingernes Stilling som petitionerende. De havde faaet tildelt Ret til at petitionere, og under Indstitutionens Forberedelse havde der ikke været tænkt paa at trække visse Grænser her. Der findes i Ørsteds Privatarkiv 44 Breve til ham fra Christian VIII, enkelte før Tronbestigelsen, og i Kongehusets Arkiv er der fra Frederik VI's Tid nogle faa fra Ørsted, nemlig et Par fra 1831—32. Her berøres som udførlig meddelt hos H. J. II S. 170 dette Spørgsmaal, der opstod, da Forslag om Petition angaaende de kongerigske Provinsialstænders Forening blev stillet i 1838 og vedtaget først i Viborg med 31 Stemmer mod 21, dernæst i Roskilde med 42 mod 25. Ørsted havde taget Afstand fra Stændernes Kompetence til at røre ved dette Anliggende modsat Præsidenten Schouw¹⁾. Oprindeligt havde han som tidligere omtalt holdt paa en enkelt Forsamling, nu maatte han ifølge sit Mandat give Grunde derimod, dels den forskellige Stilling i Hertugdømmerne, dels de gjorde Erfaringer; i sit udaterede Brev til Prinsen erklærer han ogsaa Gavnligheden for Tiden for tvivlsom. Tronfølgeren var optaget af at opnaa, at Kongens afslaaende Standpunkt meddeltes ved Roskilde-Stændernes Afslutning, medens Forretningsgangen, som Ørsted trykkede sig noget ved at fravige, vilde lade det vente til næste Sammentræden, altsaa 2. Aar, han mente dog ogsaa nok, at det kunde ske tidligere. Her har det særlig Interesse at fremhæve, at et udateret Brev fra Ørsted viser, at han »er overbevist om Rigtigheden af, at en Ophevelse af Provinsialkarakteren er udenfor Petitionsrettens Grænser«. Kongehusets meget naturlige Opfattelse, som Ørsted delte, var

¹⁾ S. 98 har H. Jensen dog udtalt, at der hverken for Regeringen eller Stænderne var nogen Tvivl om, at Stænderforsamlingerne uden nogen Begrænsning maatte have Ret til at fremkomme med Andragender og Forslag [?] vedrørende Ændring af de Anordninger og Forordninger, der angik selve Institutionen, dens Indretning og Omfanget af dens Virksomhed. At Stænderne skulle høres om saadanne fra hans Side, havde Kongen givet Tilsgang om.

aabenbart denne, at ligesom Kongen af egen fri Vilje havde skabt Stændernes Frihedsrettigheder, maatte denne Akt forstaas saaledes, at han havde forbeholdt sig at være ene om at bestemme, hvorvidt disse Rettigheder skulde udvides eller ændres, hvorom han heller ikke havde givet sin Kommissarius Instruktion, og det kunde derfor ikke tilkomme Forsamlingerne at anvende Tiden paa at drøfte saadanne Anliggender og afnøde ham Svar paa Petitioner derom, hvorved der ogsaa bibragtes Offentligheden en urigtig Opfattelse af, at disse Ting med hans Samtykke stod paa Dagsordenen. Men naturligvis kunde Kongen indtage en anden Holdning. Ørsted havde Sp. 286 i Tidenden udtrykt sig saaledes, at Petitionen om Stænderforening ikke var ulovlig paa samme Maade som en Petition om Forandring i Regeringsformen, men at den laa udenfor Stændernes Attributioner, Resultatet var det samme ¹⁾. I sit Brev til Ørsted af 21. Juli 1840 skrev Kongen: »Maaskee De har indladt Dem vel meget i Forfatnings-Spørgsmaalet og at dette snarere kunde lede til at discoutere end til at afvise det som udenfor Provindsialstændernes Competence, men jeg erkiender, at De maae tage Hensyn til Stemningen.« Og endvidere: »Ligesaa vist som Andragender om Forandring i Forfatningen ej høre til Stændernes Competence, saa vilde det være uklogt at forbyde Yttringer, der ikke kunde komme paa en lovformeligere Vej til Kongen end giennem Stænderne.« Til Grund for Andragender om Finansvæsenet laa efter hans Formening altid Hensigt til Stændernes Omdannelse, som han finder betænkelig. Han ønsker, at de velsindede vilde nøjes med, hvad der kan udrettes med det bestaaende. 5. September 1840 taler Kongen om at blive færdig med Stænderarbejdet, »naar Stænderne blot ikke anvender deres Tid paa de ubeføjede Discoussioner som vore Roeigheds Forstyrre forlede dem til. Det kildrer visse Folk at være Partie Høvdinger og Folkets Mænd.« Han ønsker at høre Ørsteds Mening, om man ikke straks skal afvise disse ubeføjede Andragen-

¹⁾ Ørsted gav Meddelelsen Juleaftensdag 1838, da Møderne sluttede. Han var stærkt stemningsbevæget, ogsaa idet han takkede for Hyldest til sin 60-Aars Fødselsdag 3 Dage før, i hvilken Forbindelse han iøvrigt talte om at nærme sig Oldingecalden og om svigtende Kræfter. Han erklærede bl. a., at Kongen ikke havde kunnet fravige sin nøje overvejede Ordning med adskilte Stænder, og at Meddelelsen gaves nu, for at det ikke skulde være uvist, om Folket skulde slutte sig til den Indretning, som han har stiftet for at drage det nærmere til sig, eller om det skulde vende Hjerterne fra samme og henimod en ny Indretning, der skulde træde i dens Sted. Hermed menes altsaa, at man ikke skulde vænne sig til Tanken om forenede Stænder. Bladet »Kjøbenhavns-posten« lod derimod Ørsted hentyde til den norske Konstitution som »herligt Forbillede«, og H. J. II, der dog andetsteds har det rigtige Referat, citerer S. 175 dette paa en højst forvirrende Maade.

der om Skattebevilling etc., som Folkets Kærne ikke ønsker. 22. September 1840 skriver Kongen, at hvis Brevet naar ham inden Slutningstalen til Stænderne, »ønskes, at De ikke ytrer det mindste om den store Vægt, jeg vil lægge paa Stændernes Andragender om Forandringer i Stænderinstitutionen eller i Forfatningen, for 5—6 Demagoger, der henveirer en 40 andre ubetydeligere Personer, kunne ei afgive en afgjørende Stemme om Folkets Trang til Constitution. Den egentlige Kierne af Folket gruer ved Tanken om at faae mange Konger. Jeg bør handle efter min Pligt og Samvittighed og ej fordi det forlanges i Roeskilde byde Haanden til Statsomvæltninger. Først lægge Haanden paa væsentlige Forbedringer i Forvaltningen og oppebie samtlige Stænders Yttringer. Dette er min Hensigt førend jeg tager Hensyn paa slige Andragender. Jeg tænker ikke, at De i Slutningstalen har sagt eller vil sige dem mange Complimenter, de fortjene kun Anerkiendelse af ufortrøden Arbeidsomhed, men at Stænderne ved deres uoverlagte Adfærd gyde Olie paa Ilden det overseer de af Demagogerne forledede Medlemmer gandske. Jeg vil dog haabe, at et Minoritetsvotum af de 26 er afgivet.« I Brev af 20. Oktober 1840 takker Kongen for Beretning og Tale. Han undrer sig over, at Stemningen i Jylland skulde være saa meget for Udvidelse af Stænderinstitutionen, Stændernes Forening, konstitutionelle Garantier, hans Erfaringer gik i modsat Retning. »De gode Jyder tænker ikke paa, hvor lidt deres Stemmer vilde veje i en forenet Stænderforsamling mod Kiøbenhavn eller over Fordel og Mangler ved en constitutionel Forfatning, hvori de see et Arcanum mod alle nuværende og tilkommende Skrøbeligheder...« »Det maa siges Forsamlingen, at den er incompetent til at antage sig Petitioner om Forandring i Grundloven«. »3 Sessioner giver for ringe Erfaring«. »Langt mindre findes der efter min Overbevisning Sikkerhed for Rigets Ro og Velstand i constitutionelle Former, der aabne Banen for Partiaand og Intriger«. Endelig kan nævnes Brev af 19. December 1840: Kongen haaber, at Ørsted ikke ved Afskedstalen til Stænderne har givet dem for mange Komplimenter efter Udfaldet af de Afstemninger, der har udmærket denne Forsamling, saasom den enstemmige Afstemning i Sagen om Minoritetens Vota, der dog kun kunde være en Følge af Partiaand, eftersom Spørgsmaalet kun var om at hævde en i Forordningen hjemlet Rettighed.

Dette sidste Punkt fortjener nærmere Omtale. Det drejer sig om Kongens Reskript af 4. November 1840, hvori han efter Hensendelse fra en Deputeret i Roskilde (Godsejer C. v. Grevencop-Castenskjold) havde udtalt sig om Forstaaelsen af § 70 i Stænderfdg. af 1834 og fastslaaet, at en Minoritet havde Ret til at faa udtalt sine Grunde ikke blot i Betænkninger efter Rekvisition af Kongen, men

ogsaa i dem, Stænderne selv tog Initiativ til. I Breve af 13., 21. og 29. November s. A. beskæftiger Kongen sig dermed og fremhæver sit Formaal at beskytte Mindretallet som saadant. Han slutter saaledes: »Jeg ønsker, at den bedste Forstaaelse maa herske mellem Regieringen og Stænderforsamlingerne, men den maa ei næres af Svaghed fra Regieringens Side, derimod kunde jeg vente, at man kunde erkiende mine retsindige Hensigter, allerhelst naar jeg udtaler dem med Bevidsthed og Kraft.« Sagen, der gav Anledningen, stammede fra Sommersamlingens Debat i Roskilde om Skattebevilgingsret, hvor Castenskjold, der tilhørte Mindretallet, efter Afstemning havde faaet Afslag paa at faa sine Grunde anført i Petitionen, hvilket stemmede med en i 1838 truffen Afgørelse. Kommissarius havde, skønt det egentlig ikke vedkom ham, ekspederet hans Andragende til Kongen. Reaktionen kom fra Viborg, hvor Efteraarsmødet holdtes, og hvor Overretsprokurator C. Otterstrøm straks stillede Forslag om at bede Kongen ophæve Reskriptet eller forelægge et Lovforslag om Emnet, og dette, der støttedes af Præsident Schouw og bekæmpedes kraftigt af Ørsted, Sp. 1306—25, vedtoges enstemmigt med 51 Stemmer. Reskriptet var blevet forberedt i Kancelliet under Medvirken af Ørsted, det gav Kongens Mening Medhold, men henviste til at forelægge Stænderne et Lovudkast. Efter Ørsteds Afrejse fulgte Kongen imidlertid Stemmanns Forslag om at springe Forelæggelsen over, hvilket altererede Ørsted betydeligt, H. J. II S. 273 og 55 f. Da Reskriptet ikke var nogen autentisk Fortolkning, altsaa ikke en Lov, syntes Spørgsmaalet at være, om Kongen havde Kompetence ligesom indenfor Administrationen, eller om Stænderkorporationen havde et Selvstyre, hvad altsaa hævdedes. Ørsted havde ikke udtalt sig om Spørgsmaalet i 1838 og havde som nævnt ekspederet Castenskjolds Henvendelse til Kongen, sikkert kun formelt, men disse to Ting kan have bidraget til at volde ham Hovedpine.

Trods alt efterlader Sagen Hovedindtrykket af uforvunden Stejlhed hos Stænderne. Realgrunde til at gøre Forskel i Minoritetens Stilling findes ikke, og logisk har Præsidentens Fortolkning intet Fortrin; i Hertugdømmerne, hvor Ordlyden var noget anderledes, gjordes ingen Forskel. Ialtfald som Kompensation for, at Kongen ved at lade Kommissarius overvære og deltage i Forhandlinger om Emner, der efter begges Opfattelse overhovedet ikke uden Tilladelse maatte fremdrages i Stænderne og lade Tidenden referere dem, burde man have lempet sig. Overretsprokuratorens Aktion laa i et lavt Plan. I 1842 stillede Kongen virkelig det af Stænderne ønskede Forslag, der i begge Forsamlinger mødte Afslag og saa ikke blev Lov, og i 1844 udtalte Regeringen, at man fastholdt Reskriptets

Anskuelse. Det passerede gjorde det vanskeligere for Ørsted at fremhæve Kongens Loyalitet overfor Stænderne; han forsvarede det ved at sige, at Kongen gennem Debatten i Roskilde allerede var orienteret om Stændernes Standpunkt, og at en effektiv Imødekommen af Castenskjold ikke kunde udskydes saa længe. Se nærmere Oplysningerne nedenfor S. 173 ff.

De Roser, der navnlig i Stændertidens Begyndelse i rigeligt Maal blev strøet paa den kgl. Kommissarius Vej — hvortil 28. Oktober 1836 kom Storkorset —¹⁾, saa at det følte af ham som et Overmaal, havde visselig Torne, og nogle af dem bar Stemanns og Christian VIII's Navne. I et udateret Brev til Prinsen skrevet noget før Ørsteds forestaaende Fødselsdag (21. December 1838), taler han tilsidst om »min, Gud skee Lov, snart tilendebragte Virken som Commissarius«. Han har heri beklaget Algreen-Ussings Amendementer til Finanssagen og om ham udtalt: »Det er at beklage, at denne Mand, der forresten kunde være et meget gavnligt Element i en Stænderforsamling, naar denne ikke havde saa mange uselvstændige Medlemmer, saa godt som altid behersker Pluraliteten, og det uagtet næsten alt, hvad der kan regnes til Forsamlingens Intelligents, er ham imod.« Naar Kongen skriver om at udtale sig med »Bevidsthed og Kraft«, var Mottoet for Ørsted vel snarere »alt med det gode«, og Kongens Henstillinger om at spare paa Komplimenterne til de Deputerede var ikke hen i Vejret. Naar Kongen personlig holdt sig paa Afstand fra de Deputeredes Kreds, var Ørsted under de langvarige Ophold i Stænderbyerne saa meget tættere paa Livet af dem, og Sammenspisning og personligt Samvær spiller nu en Gang en vis Rolle, se H. J. II S. 62 f. Overskridelsen af Stændernes Ytringsfrihed, der begyndte i Efteraarssamlingen i 1838, havde ikke hos den aldrende Frederik VI mødt de ovenfor antydende Reaktionen, og denne Situation forefandt Christian VIII ligesom han som Kommissarius forefandt Ørsted, hvem han selvfølgelig vurderede højt, men i den angivne Henseende næppe var nogen ubetinget Beundrer af. Naar man, som her er gjort, sammenstiller Retssagen 1841—42 mod Orla Lehmann for hans dog ikke særlig paagaende konstitutionelle Agitation, der indbragte ham Fængselsstraf, med Eftergivenheden overfor Stændernes uhjemlede og agitatorisk virkende Forhandlinger om forfatningsretlige Emner, kan det ikke nægtes, at Holdningen gør et haltende Indtryk; det kan heller ikke nægtes, at Ørsteds Navn maa nævnes i denne Sammenhæng. Læsningen af Stændertidenden med hans altid udførlige Indlæg viser

¹⁾ Hans Vaabenskjold paa Frederiksborg har i tre Felter Symbolerne Vægt, Fjerpen og en Bog, hvori læses: Med Lov skal man Land bygge. Valgsproget er *Vitam impendere vero*, at leve i Sandhedens Tjeneste.

det store Arbejde, han udførte ude i Stænderbyerne. Han skriver (1838 uden Dato) til Prins Christian Frederik, at han maa anvende Søndagen paa at komme á jour. Sessionerne begyndte Kl. 9¹/₂ med Protokollens Oplæsning og varede gerne til Kl. 4. Siden behøvedes 3—4 Timer til at diktere hans mundtlige Foredrag. Iøvrigt følte han sig paa den sidste Tid saa angreben, at Arbejdet ikke altid gik saa rask fra Haanden som ellers.

Medens Stændernes første Session 1835—36 havde været anvendt paa Arbejde med borgerlig Lovgivning, havde Forsamlingerne i 1838 kastet Blikket ud over den af Regeringen hævdede legale Ramme, til en Begyndelse dog kun ved at tale om Forening i en enkelt Forsamling, medens man i 1840 gik videre til at tale om Skattebevilling og Finansvæsen i det hele. Denne politiske Side blev en Hovedinteresse, og den næredes ved de indstrømmende Opfordringer fra snart sagt hvert Sted i Landet om at indgive Petitioner til Kongen. Da Stænderlovene udarbejdedes, havde man ikke forudset denne Udvikling og givet nogen Regel derom, antagelig var den kommen til at lyde som et Forbud. Nu toges Tilladeligheden af politisk Drøftelse som et Spørgsmaal om Hensigtsmæssighed, og til Fordel derfor talte Haabet om, at Kommissarius vilde kunne overbevise om Betænkelighederne og fremskaffe Flertal mod de nærgaaende Petitioner, men dette Haab slog fejl.

Til Supplering af det allerede udviklede meddeles her Referater af Ørstedes Breve fra Møderne i 1840 til Christian VIII. Disse findes (30 Stk.) i Pakke Nr. 286 i Kongehusets Arkiv, hvortil der har været tilstaaet mig Adgang. De har været benyttet af Hans Jensen i hans Stænderhistorie, men meddeles her i større Udførlighed som et for Biografien særlig interessant Stof. Ørsted er Rapportør fra Stændernes for Kongen ukendte og spændende Omraade og i Forbindelse dermed i nogen Grad hans Raadgiver.

Møderne i Roskilde varede fra 15. Juli til 22. September 1840.

17. Juli 1840. Ørsted havde forlangt at overvære Debatten om en Adresse til Kongen, saafremt den indeholdt noget politisk, og herpaa gaves Afkald. Han har kritiske Bemærkninger om L. N. Hvidt, der kom med i Adresse-Komiteen. Der er indkommet ubehagelige Forslag om Petition fra P. G. Gang. »Jeg vil uden Tvivl faae en haard Kamp i disse og flere Sager, maatte jeg derved kun udrette noget«. Jeg vil ikke dølge for Deres Majestæt, at jeg hos flere af Forsamlingens conservative Medlemmer har, ved fortrolige Samtaler, fundet en Tilbøielighed til at attraae constitutionelle Garantier, der vel er mindre heftig, men maaskee endog alvorligere end

hos vore Bevægelsesmænd. Med disse ville de ugjerne gjøre Partie, og jeg haaber derfor endnu, at de Petitioner, som have en mod vor Statsforfatning stridende Retning, ville blive afvist af Stænderne. Men hvad der ligger hiine Mænd tungt paa Hjerte er, at de anseer det for afgjort, at der dog vil skee en Forandring, naar Staten bliver saa ulykkelig at miste Deres Majestæt, og at der da vil blive givet en Constitution i en aldeles demokratisk Retning, medens de fortrøste dem til, at den fornødne Ligevægt vilde blive iagttaget, hvis Deres Majestæt vilde give Riget en ny Forfatning. Deres Majestæt vil uden Tvivl selv finde, at disse Bekymringer ikke ere uden Grund, og Sagen fortienner vistnok Deres Majestæts alvorligste Opmærksomhed. Men dens Vanskeligheder ere meget store og uden Tvivl større end de Fleste tænke sig; jeg tør for Øieblikket ikke yttre Mere derom. Men efterhaanden som jeg kommer videre i at kjende Stemningen hos de forstandigste og agtværdigste Medlemmer af Forsamlingen, anser jeg det for min Pligt allerunderdanigst at meddele Deres Majestæt mine Resultater. Jeg troer at handle i Overensstemmelse med Deres Majestæts Villie og i Deres Interesse, naar jeg ikke møder Yttringer af hiin Tænkemaade med en for stærk Horreur, men derimod kun antyder de store Vanskeligheder, der ere forbundne med at give en til Forholdene passende Constitution og det Frygtelige i en Forfatning, der lod det demokratiske Element faa meget Raaderum. Det er vistnok meget vigtigt for Deres Majestæt at have det liberal-conservative Partie for Dem (det stok-conservative hjælper til Intet), dette vil uden Tvivl for Tiden vise sig mindre fiendtlig stemt mod Bevægelsespartiet end det i Hjertet er, fordi det frygter for, at der, naar det ganske bryder med dette, Intet vil skee til at sikre Landets Fremtid.

Gud bevare og velsigne Deres Majestæt og Hendes Majestæt Dronningen saavel paa Deres Reiser som ellers.«

29. Juli 1840. Han takker for Kongens Ytringer om hans Tale. Han har søgt at give Overvejelserne om Forfatningsspørgsmaalet en roligere Karakter og mener ogsaa Talen har gjort dette Indtryk. Han ønskede at gøre det klart, »at det ikke var for Deres Majestæts egen Skyld, at Deres Majestæt ikke har gjort noget Skridt, som betegner Deres Villie til at gjøre Forandring i Forfatningen, men at Aarsagen ligger i de meget grundede Tvivl, Deres Majestæt har om, at en saadan til Landets Vel lod sig udføre, medens De har den Tilid til Stænderindretningen, at den i det Væsentlige vil give Deres Majestæt samme Midler til at faae Sagerne grundig drøftede og til at blive bekendt med Folkets Stemning som en med større Mynighed forlenet Repræsentation.« Han omtaler diverse Petitioner og tilføjer: »Jeg efterlod naturligvis ikke at gjøre opmærksom paa det

Uttilladelige i at petitionere om Forandring i Constitutionen og paa-beraabe mig, at dette forhen udtrykkelig er erkjendt af Bang, Schou, Ussing (hvilken sidste dog ej vilde erkjende, at dette laae i hans Ord uden at han iøvrigt indlod sig paa Spørgsmaalet) ligesom jeg ogsaa søgte at vise, at Petitionerne umuligt kunde have et klart Begreb om det de forlangte.« Han havde gentaget sin Protest mod Stændernes Kompetence til at bede om Stændernes Forening og tillige fremhævet, at man ikke var gaaet ind paa Ordningens Enkeltheder, hvoraf han spaaede sig Forvirring. Mod Ussings Petition havde han, at den var udenfor Stænderinstitutionens Hensigt og udenfor den Kundskabskreds, man kunde forudsætte at forelægge Budgettet og Finansregnskabet til Prøvelse. Kongen havde allerede besluttet at meddele Hovedpunkter af Budgettet til Efterretning. Han redegør for Komiteens Sammensætning.

7. August 1840. [Kongens Svar af 3. August paa en Adresse af 22. Juli var en ret skarp Formaning om ikke at lade sig paavirke af enkelte, der i Folkets Navn forlangte Ændring i Statsforfatningen og ikke vilde nøjes med Forandringer i Statsforvaltningen. Saadanne Andragender forventes ikke at blive fremmet i Stænderne, H. J. II S. 238.] »Jeg bør ikke fordølge for Deres Majestæt, at efter hvad flere af Forsamlingens mest velsindede Medlemmer have yttret for mig, fandt de dem krænkede ved den Advarsel, som det allerhøjeste Reskript indeholdt, og de frygte derfor for, at den moralske Virkning, som det vilde have, naar Stænderne misbilligede de (5: til dem indsendte) Petitioner, som gaa ud paa Forandring i Statsforfatningen, vil svækkes derved, at man kan sige, at de ere blevne intimiderede. Jeg maae tilstaae, at det ikke forekommer mig usandsynligt, at Frygten for at paadrage sig denne Bebreidelse vil faa en mindre ønskelig Indflydelse under Sagens Forhandling.« Med Hensyn til Trykkefrihedsselskabets Petition om Ophævelse af Pl. 2. Oktober 1810 mener han ikke, der er Grund til at gøre Forandring, før Pressen antager en anden Karakter. Hans Helbred er ikke helt godt i Roskilde.

8. August 1840. Den københavnske Petition med 3410 Underskrifter om Skattebevillingsret er kommen. »Imidlertid antager jeg endnu, at Komiteen og i sin Tid Forsamlingen vil erklære sig imod alle disse Petitioner, hvis Uudførlighed og praktiske Farlighed de Fornuftige erkjende. Derimod ville de holde fast ved det Ussingske Finansforslag. Man holder sig til, at Stænderinstitutionen uden Lejlighed til raadgivende Medvirkning paa Finansbestyrelsen har lidet at betyde. Mange betragte ogsaa Indvilligelsen af et Budgets Forelæggelse som den eeneste Afleder for de umodne Ønsker om en Constitutionsforandring. Jeg er overbevist om, at denne sidste Sag

vilde finde en energisk Modstand i Forsamlingen, saafremt man var sikker paa, at hiint Ønske vilde blive opfyldt.«

29. August 1940. Med Hensyn til Stændernes Udvikling kunde et og andet, f. Eks. Beneficiarernes Valgret og Valgbarhed indrømmes. Den københavnske Petition om Skattebevillingsret forelagdes af Hvidt, der talte om Folkets Deltagelse i Statsmagten og blev imødegaaet af Ørsted i et længere Foredrag, hvorpaa saa godt som intet blev svaret. »Af disse Foredrag var Clausens virkelig skjønt. Det var fuldt af Kjærlighed og Tillid til Deres Majestæt, men han søgte Trangen til statsretlige Garantier i den uvisse Fremtid og pegede især paa den Eventualitet, at Tronen kunde tilfalde en Fyrste, der ikke var ret dansk.«

6. September 1940. »Deres Majestæt vilde ikke optage mig det unaadigt, at jeg ved denne Lejlighed gjentager, hvad jeg forhen har tilladt mig allerunderdanigst at yttre, at det ingenlunde alle ere uvenlige eller ildesindede Undersaatter, der ønske constitutionelle Garantier. Saafremt det, under vore Forhold, var muligt at udfinde en solid Basis for en Constitution, er jeg overtydet om, at Deres Majestæt derved ikke mindre vilde befæste Tronens og Successionens Sikkerhed end Folkets. Men jeg maa rigtignok tilstaae, at jeg derved finder uhyre Vanskeligheder; den fornuftigere og dybere eftertænkende Deel af Stænderne indrømmer ogsaa disse Vanskeligheder, men de ville dog ugjerne erkjende det for en Umulighed, og de paaberaabe sig stedse de Farer, som Staten vil være undergivet, naar den Almægtige engang kaldte Deres Majestæt. De frygte da, at der netop vil blive indsat en Constitution, men paa en tumultuarisk Maade og af en altfor demokratisk Charakter, og de mene, at slig Ulykke allene lader sig afvende derved, at Deres Majestæt paatager Dem Omsorgen derfor.« »Jeg vilde fornægte den Troskab mod Deres Majestæt, hvorfra min hele Sjæl er gjennemtrængt, dersom jeg fortaug, hvad der saaledes er mig bekjendt som en agtværdig og betydende Classes Tænkemaade. Ingenlunde troer jeg, at Tronen har noget at befrygte af dette Partie, der intet har tilfælles med Bevægelsespartiet, men dersom det var muligt at gjøre noget til dets Beroeligelse, vilde det slutte desto tættere til Tronen og udgjøre et Bolværk imod Bevægelsespartiet og den Masse, hvorpaa den har virket. Jeg indseer iøvrigt helt vel som allerede allerunderdanigst berørt den store Vanskelighed, som der er forbunden med denne Opgaves Løsning, men om det end bliver umuligt at indrømme noget, hvad der egentlig kan kaldes constitutionelle Garantier, saa turde maaske den gode Virkning for en Del lade sig opnaa ved administrative Forbedringer.«

18. September 1840. Det uheldige Udfald af Afstemningen om

det store Bang'ske Andragende konstateres. »Sagen er nu vist kommen paa en meget vanskelig Punkt, og det vil uden Tvivl være nødvendigt, at Deres Majestæt snart gjør noget Skridt. Det er faldet mig ind, at det maaskee vilde være hensigtsmæssigt foreløbigt at nedsætte en Commission, bestaaende tildels af Stænderdeputerede, for nærmere at overveie, hvad der kunde være at gjøre for at give Stænderinstitutionen forøget Betydenhed og gavnlig Virksomhed. Derved vilde ialtfald Sagens uhyre Vanskelighed, som overalt er erkjendt, komme end klarere frem, og hvis der imidlertid foregik nogle gavnlige administrative Reformer, vilde Roelighed derved for det første uden Tvivl være sikkret, medens jeg i Sandhed frygter for, at det i Stænderne almindelige Ønske om Forandringer vil, naar intet skeer, opnaae en saare betænkelig Styrke.«

24. September 1840. Om sin Afskedstale haaber han, den kan passere. Hvis han ikke har talt til Kongens Tilfredshed, ønsker han »intet hellere end at træde tilbage fra en Virksomhed, der sætter mig i Berørelse med Forhold, hvorom jeg desuden selv føler, at de ere mig overlegne... men jeg seer ikke Muligheden af i Sandhed at tjene Deres Majestæt i den store Virkekreds, som hidtil har været mig betroet, naar jeg saa væsentlig skulde tage fejl af, hvad der er Deres Majestæts Interesse.« Med Hensyn til Spørgsmaalet om Demagoger nævner han Drewsen som en saadan, men ikke Algreen-Ussing efter hans Holdning i denne Sag. Han nævner som gunstigt, at Stænderne kun har udtalt et ganske almindelig holdt Ønske, og han gentager sin Tanke om en Commission. »Jeg tilstaaer, at jeg for min Deel ikke har nogen bestemt Mening om, hvorledes Knuden skal løses, men det var dog muligt, at der kunde frembyde sig en Vei, som Deres Majestæt fandt at kunne gaae. Maaskee er der Ingen, som dybere føler Vanskelighederne og har saa stor Angst for at behandle den Opgave at løse dem som jeg.«

6. Oktober 1840. Han fantaserer om at søge at afværge Viborg-Stændernes Beskæftigelse med Foreningstanken ved en paa Forhaand afgivet Resolution om Stillingen overfor Roskilde-Stænderne. Han har aabenbart følt det matte i at proklamere Kompetenceoverskridelse og dog tillade endog gentagen Forhandling om dette Emne. Om andet end et Forsøg paa at paavirke Stænderne er der dog ikke Tale, navnlig ikke om at demonstrere Kompetenceoverskridelsen ved, at Kommissarius holdt sig bort og udelukkede Omtale i Tidenden.

Møderne i Viborg varede fra 14. Oktober til 12. December 1840.

17. Oktober 1840. Han taler om Udsigterne til at undgaa Petitioner om Forandringer i Stænderindretningen eller endog om constitutionelle Garantier. Alderspræsidenten havde i sin Tale udtalt

Haabet om, at Kongen vilde foretage noget for at betrygge Folkets Fremtid. Han havde kun haft ringe Lejlighed til fortrolige Samtaler med de mere betydende og derhos aldeles paalidelige Medlemmer, som for deres Del intet hellere ønskede end at undertrykke deslige Petitioner, men han nærer ringe Haab om at ville være i Stand til at berede et saadant Udfald af de Motioner, som vil fremkomme, at den Roskilde Petition derved kunde paralyseres. Han har egentlig stedse troet, at man i de jyske Stænder snarere vilde finde større end ringere Stemning for »hiin Bevægelse« [den liberale] end i Roskilde, og han ansaa det for heldigt, at Møderne først var holdt i Roskilde. Til Begrundelse heraf anføres forskellige Omstændigheder: større Mistillid til Embedsstanden og »de store«, som de mener paavirker Kongen i egen Interesse, de Summer, der anvendes til Hoffet og Statens Fornødenheder, har de ikke Nytte af, Jyderne led mest ved Pengekrisen, der er ikke i Viborg saa dygtige Mænd af konservativ Retning, af Godsejerne kun Lüttichau.

20. og 23. Oktober 1840. Hans Frygt med Hensyn til Petitioner bekræfter sig. Withs Petition er nu indkommen, den er uomstødelig, men giver mange svage Sider, »og jeg skal vist søge at overbevise Jyderne om Misligheden ved væsentlige Forandringer i Stænderinstitutionen«.

30. Oktober 1840. Komiteen om Withs Petition er daarlig sammensat, han nævner Otterstrøm, »der vel kun er dansk Jurist, men en fortrinlig begavet Mand med et smukt, dannet Foredrag«. Han har ingen synderlig Frygt for, at man vil gaa videre end i Roskilde, »men paa et ønskeligt Udfald er der næppe at tænke«. »Man er fuld af Tillid til Deres Majestæt, men med den Bekymring, der yttres for Fremtiden, vil det aldrig lykkes mig at beroelige Nogen, med hvem jeg taler fortrolig om denne Gjenstand. Ligeledes er det almindeligt, at man mod de Indvendinger, der gjøres mod Foretagendets Lovlighed, sætter den Paastand, at Deres Majestæt selv har henvist Forfatningsspørgsmaalet til Stænderne; og det er forgæves, at jeg søger at gjendrive dette.«

5. November 1840. Han antyder, at man i Petitionen vil optage Stænderforeningen, og at man her stærkt vil udtale sig mod den aristokratiske Tendens, der ytrede sig i Roskilde-Forsamlingen, her hvor det aristokratiske Element er saa svagt, at det maaske ikke vover at lade sig høre. Selv om de to Forsamlinger maaske siger det samme, mener de saaledes noget forskelligt, saa det vil være vanskeligt for Kongen at finde Vejen.

Udateret. I dette og mange følgende Breve ytrer Ørsted sin Bekymring over Reskriptet af 4. November og dettes Indvirken paa Forhandlingerne, se foran S. 165 f og det der citerede, hvorefter frem-

gaar, at han 29. November overfor Kabinetssekretær Adler endog ytrede mest Lyst til at søge en Retræte som Justitiarius eller Assessor i Højesteret. Man vil, hævder han, opfatte det som en Krænkelser af Tilsagnet i Stænderfdg. 15. Maj 1834 om at raadspørge Stænderne om Ændring i denne. »Jeg befinder mig saaledes i den største Raadvildhed, og min hele Stilling her ved Stænderne er i Sandhed blevet ulykkelig ved det allerhøjeste Reskript. Dog, dette vilde være ligegyldigt, men det vil efter min Overbevisning faae en høist uheldig Indflydelse paa hele Stemningen her i Stænderne, vist ogsaa efterhaanden i hele Landet. Det er det, som mest bedrøver mig.« Kancelliakterne til Reskriptet findes desværre ikke (17. November 1840 har de været tilstillet Ørsted, men de er ikke i hans Privatarkiv). Uden Tvivl har Forarbejdet været rettet paa en Ændring i nævnte Fdg., men Resultatet er blevet noget helt andet, nemlig en Forskrift for Kommissarius om at vaage over, at Minoritetens Ret ikke betages den ifølge den Fortolkning, som Kongen i Forvejen har betegnet som klart urigtig, og, hvis det sker, at nægte Fremsendelse til Kongen af vedkommende Petition. Det er klart, at Kongen her bevæger sig paa sit eget Omraade, og han gaar ikke ind paa Stændernes. Der er konstateret en Meningsforskel mellem Kongen og Stænderne, som Ørsted tager tragisk, idet hans ikke udtalte Forudsætning er, at Kongen fremfor alt skal være føjelig overfor dem. Derfor ønskede han, at Reskriptet ialtfald ikke var blevet offentliggjort, og herfor taler ogsaa, at den Forstaaelse kunde ligge nær, at Kommissarius havde haft en anden Mening om Retsspørgsmaalet end Kongen, hvad ikke var Tilfældet, men det kunde bidrage til at svække Virkningen af hans Argumentation for Reskriptet. Han havde endnu en Ting at beklage, nemlig Kongens Irettesættelse til Lensbesiddere og Embedsmænd, der havde undertegnet en Petition om Skattebevillingsret. »Det være langt fra mig at nægte, at der jo er lovlig Grund til at give saadan Irettesættelse, skjøndt den Holsteenske Stænderforsamling eenstemmig har antaget, at Forsamlinger, der gaar ud [paa] at indgive Petitioner om Forandringer i Forfatningen, er aldeles lovlige og ubetænkelige . . . men saaledes som Stemningen er blevet og efter den Mening, man har lagt ind i Deres Majestæts Svar paa adskillige af de i Anledning af Tronskiftet indkomne Adresser, vil det gjøre et bittert Indtryk. Dette vil sikkert ogsaa ytre sin Indflydelse paa Skattebevillingssagens Gang her i Forsamlingen.«

Forsaavidt Stænderne petitionerede om Ophævelse af Reskriptet, udtaltes det i Kancelliet, at derom kunde ikke være Tale, da det kun indeholdt en Befaling til Kommissarius. Kongen resolverede 1. November 1843, at Stændernes Andragende om at udelukke eller

begrænse Minoritetsvota ved visse Betænkninger ikke kunde bifaldes. Han havde forelagt et Forslag til at afhjælpe visse Vanskeligheder, men da Stænderne ikke fandt dette fornødent, vilde ingen Lov udgaa. Forslaget var formet saaledes, at det gik ud fra Reskriptets Opfattelse og gav nogle nærmere Bestemmelser, navnlig at kun en Minoritet paa $\frac{1}{6}$ af de stemmende kom i Betragtning.

16., 19., 21., 23. November 1840 indeholder de samme Refleksioner over Reskriptet.

28. November 1840. »Er Stemningen end ikke den ønskeligste, saa er den dog aldeles rolig og giver ingen Anledning til at befrygte extravagante Udbrud.

1. December 1840. »Arbeidet er i den sidste Tid noget strængt, og der er meget, som nedtrykker Sindet.«

10. December 1840. »Der blev fra ingen af Siderne holdt noget Foredrag af synderligt Gehalt, men flere af de mest agtede Deputerede udtalte sig bestemt mod den foregivne almindelig følte Trang til en Forandring i Constitutionen, og i samme Retning udtalte sig adskillige Bønder. Dog tilføiede man i Almindelighed, at Ønsket var for en større Betryggelse for Statsindtægternes sparsommelige og frugtbringende Anvendelse, men som man haabede, at Deres Majestæt uden at bortgive noget af Deres Magt skal vide at tilvejebringe navnlig ved den ompetitionerede Forelæggelse af et toaarigt Budget. Hiine Medlemmer erklærede sig og bestemt mod Stændernes Forening, og navnlig erklærede den mest betydende af Bønderne i Forsamlingen, Ole Kirk, der dog forrige Gang blev vunden for Foreningen, at han af en Mængde af sine Vælgere var anmodet om at modsætte sig Foreningen, naar ikke Slesvig kunde blive inddraget i samme.« Han taler om Uvilje mod Øerne paa Grund af Godsejerne. »Skjøndt Actierne synes at staae ret vel, tør jeg dog ingenlunde smigre mig med et aldeles heldigt Udfald.«

12. December 1840. Han forsikrer, at Præsident Schouw har været i god Tro i Minoritetssagen. Det gør ham ondt, at Kongen finder, at han har fejlet ved i 1838 ikke at have foretaget noget, men han ansaa dette for rigtigst, saa længe der ingen Motion fremkom. Standpunktet synes svagt, thi selv om man kan sige, at Mindretallets Mening kan ses af Tidenden, se Koch S. 139, har Kongen dog Krav paa en bekvemmere Forelæggelse, og efter Udtalelserne i Kancelliet motiveredes Udelukkelsen af Minoritetens Vota med, at i en lovgivende Forsamling betyder den intet (!).

14. December 1840. Stændernes Forening vedtoges med 39 Stemmer mod 10; Ørsted havde ventet større Minoritet.

Udateret. Han vil have ondt ved at udholde Anstrængelsen ved Arbejdets Fuldførelse.

24. December 1840. »Det har bedrøvet mig, at Deres Majestæt endnu nærer saa megen Uvillie mod Stænderne.« Han er overbevist om, at der udfordres megen Klogskab for at undgaa et ulægeligt Brud. Han nærer Frygt for næste Stænderforsamling og beklager den, der skal overtage hans tidligere Kald. Om Reskriptet, som han naturligvis vender tilbage til, siger han, at ingen Stænderforsamling havde kunnet optræde anderledes. Det er en stor Skrøbelighed ved Institutionen, at Kongen kan fortolke [autentisk]. »Men skal en saadan Fortolkning kunne gives, uden at Sagen først forelægges Stænderne til Raadgivning og Betænkning, saa er hele Institutionen et Skyggebillede.« Han har i sit bevægede Sind glemt, at Christian VIII netop ikke fortolkede autentisk, ikke rørte ved Stænderne, men udtalte den Opfattelse af Problemet, som han delte med Kancelli og Kommissarius, og gav Instruks herefter. Han slutter saaledes: »Jeg maa erkiende, at det for min indvortes Fred — der gaar mig over alt andet — vilde være bedst, at jeg i min Alder kunde være ude af Berørelse med saa vanskelige Forhold. Saalænge imidlertid Deres Majestæt ønsker min Mening og Medvirkning, skulle alle mine Kræfter være rede til Deres Tjeneste.«

Karakteristisk for Opfattelsen hos Kongen af de Deputeredes Stilling var den Formaning, der fandtes i Reskriptet af 25. August 1840 om Sammenkaldelsen. Det udtales, at Kongen gør Regning paa, at samtlige Medlemmer stedse vil erindre sig de landsfaderlige Hensigter, hvori Provinsialstænderne er indstiftede, lade disse Hensigters Opnaaelse være sig magtpaaliggende, dertil efter bedste Evne bidrage og saaledes svare til den viste Tillid. Heri havde Kongen betonet sine Rettigheder i det gensidige Forhold. At hans Krav paa at faa de meget omtalte Minoritetsvota meddelt vilde lukke af for Stænderønsket om at holde dem tilbage, var en rent faktisk Følge af Ordningen med Kommissarius som Mellemed; holdt man her med Stænderne, gik man Kongen for nær. Ørsteds Ømhed for Stændernes Suverænitetfølelse havde vist sig under Forberedelsen af Pl. 1. November 1837, da han vilde lade dem raade, 24. December 1838, da han var trykket ved at give forhaands Meddelelse om Afvisning af Foreningstanken, ved Kongens Adressesvar af 3. August 1840, som han beklagede, og ikke mindst ved sine stærke Besværlinger over Reskriptet af 4. November 1840. Hans politiske Idé var fremfor alt at bevare Harmonien, og han anviste ikke nye Veje for Udviklingen ¹⁾, han følte sig trykket og mismodig, da der i tredje

¹⁾ Bortset fra Tanken om en Kommission om Stænderinstitutionen, foran S. 172. At han »tidligere [før Ministerudnævnelsen] i saa skarp Form havde bebrejdet Kongen, at denne vilde sidde Tidens Krav saa helt overhørig«, se H. J. II S. 321, ses ikke at fremgaa af Brevene, der kun viser hans Bestræbelse

og til Dels anden Session kom Skyer paa Himlen, mest af alt naar Kongen vilde hævde sig. Hertil kom Besværet med det store Arbejde. I det saglige Arbejde med borgerlig Lovgivning svarede han fuldt til de Forventninger, der næredes til hans Kundskaber, Grundighed, Fremstillingsevne og sympatiske Optræden, og det rummede ogsaa Tilfredsstillelse for ham.

Tilbage at omtale under dette Afsnit, der gaar til April 1842, er Ørstedes lovgivende Virksomhed, og med Tilknytning til Omtalen foran S. 153 af Initiativet fra Østifternes Stænder begyndes med det største af Arbejderne, Fdg. 11. April 1840 ang. Straffen for Tyveri, Bedrageri, Falsk og andre dermed beslægtede Forbrydelser. Naar han allerede i Løbet af et bl. a. med Arbejde i begge Stænderforsamlinger optaget Aar 15. December 1836 kunde afgive sit Udkast med en Betænkning paa 345 Foliospalter, viser det, hvor godt inde han var i Emnet. Den store Forskel mellem Straffene for simpelt og grovt Tyveri, de strænge Gentagelsesregler og Inddragning af beslægtede Forbrydelser, for hvilke man havde hjulpet sig med Analogier fra Tyverifdg. 20. Februar 1789, var det, der særlig fandtes trængende til Reform. Efter Kancelliets Forslag blev Udkastet først gennemset af en Kommission paa 7 Medlemmer, der blev færdig 28. Juli 1837 og i vidt Omfang fandt at kunne henholde sig til Generalprokurørens fremragende Arbejde. Om enkelte Punkter forhandlede der og opnaaedes Enighed med Ørsted. Derefter foregik 1838 Forelæggelsen i Stænderne først i Viborg. Forslaget gik til Komitébehandling, og det refererende Medlem af disse drøftede paa Møderne Indholdet med Kommissarius. Kancelliet nedlagde ny Forestilling til Kongen med sine Bemærkninger over Stændernes Udtalelser, og Resolution afgaves af Christian VIII, der ligesom sin Forgænger havde truffet visse personlige Afgørelser, se De Ørsted-ske Straffelove, hvis udførlige Redegørelse her kun kan gengives i nødtørftigt Resumé.

Ørsted havde resigneret med Hensyn til det i 1817 skæbnesvangre System med at bygge særlige Strafferammer op paa det stjaalnes Værdi, han nøjedes med forud for Opregningen af skærpende og formildende Omstændigheder at fremhæve nævnte Hensyn. Straffen for første Gangs simpelt Tyveri var fra Fængsel paa Vand og Brød i 2×5 Dage til Forbedringshus i 4 Aar; ved Valget mellem de to Strafarter fastsloges en mildere Tendens, end han havde tænkt sig. Derefter kom overensstemmende med gældende

for at skabe Flertal mod de yderliggaaende Petitioner og hans overvældende Følelse af Vanskelighederne ved konstitutionel Nyordning.

Ret, som ogsaa Stænderne vilde bibeholde, en Række kvalificerede Tyverier med højere Strafferammer, som Minimum i Reglen Arbejdsstraf i 3 Aar mod tidligere livsvarigt Fængsel og Kagstrygning. Dette var Kvægtyveri paa Marken, Kirketyveri, Slotstyveri, Posttyveri, Skipperes og Styrsmænds Tyveri paa det dem an betroede Gods, Tyveri begaaet i Anledning af Skibsbrand, Ildebrand eller anden saadan Ulykke og Indbrud. Ørsted havde ladet »Opbrud« [inden Døre] og »Indbrud« være selvstændige Forseelser, hvormed almindelig Tyveristraf forbandtes, men det første blev gjort til skærpende Omstændighed, det sidste til kvalificeret Tyveri og nu ogsaa strafbart som saadant om Dagen, hvad Stænderne ikke syntes om. For Gentagelse var Udkastets Regel en stadig Fordobling af forrige Gangs Straf indtil 5. Gang, da Straffen blev livsvarig, og med visse Minima, men dette fandt Modstand hos Kommission og Stænder, saa man gik over til visse fikserede Rammer, hvortil sluttede sig tekniske Regler om Praktiseringen heraf. Modsæt Anordn. 4. Oktober 1833 om Legemsbeskadigelse gøres den normale Strafferamme anvendelig paa alle Former af Delagtighed. Ran straffes som Tyveri.

Hæleriforbrydelsen, der ogsaa forelaa ved Formodning om Tyveri, vilde Kancelliet ikke have udvidet til at omfatte at hæle Tyven overfor Øvrigheden. Kommissionen læmpede Ansvar for den, der i god Tro har erhvervet Kosterne og derefter dølger dem. Dens af Ørsted støttede Forslag at straffe de med Børnene hælende Forældre for Tyveri gik Frederik VI imod. Ogsaa ved at fastsætte Tyvsstraf for at gøre Vane eller Næringsvej af Hæleri, greb Frederik VI ind. Hæleri fik iøvrigt sin særlige Strafferamme med Hensyntagen til Gentagelse. Udkastet havde villet sætte den i et Brøkdelsforhold til Udførelsen af Tyveriet. For Børn i Alderen 12½ til 15 Aar vilde Ørsted for særdeles strafværdigt Tyveri gaa op til halv Tyveristraf, Kancelliet satte Grænsen til 8 Ugers Fængsel. En lignende Nedsættelse maatte gøres ved Gentagelsen deraf. Hans Forslag om i visse Tilfælde at straffe Børn for Hæleri gik ikke igennem, men et Forslag om Tilsyn med Børn, der stjæler, satte Frugt. Ørsted sluttede sig til Kommissionens Forslag om modereret Straf for Unge i Alderen 15—18 Aar, selv havde han intet haft herom. Paa samme Maade var det med en Regel om nedsat Ansvar for ubetydelige Tyverier, der kun skulde paatales efter Begæring og politiretsvis og med ringe Straf. Endelig gaves Regler om Ligs Udplyndring, Besiddelsestyveri og Brugstyveri.

Medens Udkastet ved det hidtil omtalte Stof i det væsentlige havde haft Fdg. 20. Februar 1789 i Ryggen, var det ved de følgende Forbrydelser ude paa ældre Rets usikre Grund, og Ørsted havde

her vist sin Evne til paa en Maade, der fik blivende Betydning, at forme Bestemmelser om de strafbare Forholds Beskaffenhed. Dette gjaldt Røveri, hvori han enedes med Kommissionen om ved Siden af Aftvingelse at medtage Handlingen at fuldbyrde Borttagelsen eller bringe det tagne Gods i Sikkerhed. Straffen kunde stige til livsvarig Straf forbundet med Kagstrygning. Forelaa umiddelbar morderisk Beslutning, anvendtes ved Fuldbyrkelse heraf Stejle og Hjul, ellers simpel Henrettelse. Der var Skærpelse ved Røveri mod Posten eller ved Skibbrud o. l. og ved Sørøveri. Stænderne var utilbøjelige til Kagstrygningen, de henstillede Straf for Afpresning, men her vilde man slaa sig til Ro med Analogi. Til denne Retskilde toges ogsaa Tilflugt ved Bedrageriforbrydelsen, idet der dog herom oprulledes en særdeles fyldig Kasuistik, der stod sin Prøve, ogsaa da almindelig borgerlig Straffelov af 10. Februar 1866 blev redigeret. Enkelte nye Tilfælde blev tilføjet. Kommissionen var ikke enig med Ørsted i, at Forbrydelsen allerede var fuldbyrdet ved den bedrageriske Handling, saa dette udgik. Straffen var som for Tyveri. Forbrug af betroede Penge uden visse skærpende Omstændigheder kunde ved Erstatning inden Dom i 1. Instans undgaa Straf. At optage eller flytte Skelsten o. l. fik Kommissionen anset som Bedrageri, medens Udkastet var lemfældigere, Bedrageri ved Signen og Manen straffede det med fuld Straf. Bedrageri ved falsk Maal og Vægt, falsk Stempel eller Mærke og Salg af falske eller forfalskede Varer var i Udkastet stemmende med gældende Ret delvis taget som Bødetilfælde, men blev gennem Kommissionen i større Omfang anset som almindeligt Bedrageri. Som Modvægt mod de nye betydelig strængere Regler om Bedrageri fik Kommissionen skabt Hjemmel for mildere Behandling af mindre betydelige Bedragerier eller svigagtige Handlinger, der ikke ganske kunde opfattes som Bedrageri; de paataltes kun efter privat Begæring og politiretsvis. Assurancesvig og svigagtig eller paa anden Maade tilregnelig Fallit var to i kasuistisk Form udviklede Bedragerigrupper, der delvis medførte forhøjet Straf. Kommissionen fik medtaget Ansvar for Fallentens Forvolden af Fallitten. Herhen hører ogsaa Tilvenden af Hittegods; atter her havde Udkastet Straffen som en Brøkdels af Straffen for en tænkt Forbrydelse (»hvis han havde stjaalet samme Ting«), hvilken upraktiske Anvisning fik givet selvstændig Form.

Behandlingen af Forbrydelsen Falsk blev grundlæggende for længere Tid ved sine Sondringer mellem forskellige Dokumenter og mellem Frembringelse, Forfalskning og Anvendelse af opdigtet Navn. Fuldbyrkelse foreligger, naar Falskneren har givet Dokumentet fra sig til Benyttelse af en anden. Svig begaaet af Embedsmænd, Værger eller Kuratorer m. fl. i lignende Stillinger straffes særlig

strængt, eventuelt med fordoblet Straf. Endelig var der Pengefalsk med Sondring mellem Eftergørelse af danske og fremmede Penge, Medvirken i Udførelsen og i Udgivelsen samt Forfalskning; Straffesatserne blev gennemgaaende nedsat. Det Forhold at optræde i opdigtet offentlig Egenskab for at udøve nogen Forretning eller nyde en Rettighed eller Fordel udgjorde et særlig straffbart Forhold. Der var almindelige Regler om Sammenlægning, Gentagelsesvirkning (mellem alle i Lighed med Tyveri straffbare Forhold) og om Forsøg.

Til denne Ørsteds største legislative Ydelse paa det strafferetlige Omraade skal føjes nogle almindelige Bemærkninger. Der forekommer, som det vil ses, Eksempler paa, at han har været stemt for en lemfældigere Behandling vistnok af konservative Grunde. Det overvejende Forhold er dog det, at Forslag i denne Retning er fremsat af andre. Hvad Straffesatserne angaar, har Udkastets Forslag meget ofte været højere end det, der gennemførtes. Det kan undre, at Ørsted med sin sandt hjertelige og vennesele Personlighed saa afgjort er at finde paa denne Side. Foruden ved hans Konservatisme overfor gældende Ret maa det forklares ved hans strængt etiske Holdning, der lod ham nære inderlig Afsky for Lovovertrædelsen, som han om muligt vilde tilintetgøre. Hans Dommererfaring fra »den dømmende Ret« havde endvidere vænnet ham til at se abstrakt paa Overtræderen, ikke som Forhørsdommeren personligt og menneskeligt, et Forhold, der formentlig var det bagved liggende for den Tilbøjelighed, Kancelliet var paa sin Post overfor hos Domstolene, til at slippe af med Paragraffernes rigoristiske Haandhævelse, hvortil kom, at hans udbredte Læsning ofte lod ham finde Strænghed i fremmede Straffelove. Han følte endelig stærkt sit Ansvar for at skulle værne om Rettighedernes Bevaring. Denne kriminalistiske Holdning er et Sidestykke til hans politiske, og de belyser gensidig hinanden. Ledet af Statens Autoritet bekæmper han af al Magt Agitationen ude i Befolkningen for en ny Regeringsform, Stændernes Kompetenceoverskridelser paa forfatningsretligt Omraade og Befolkningsdelenes indbyrdes Usamdrægtighed. Det kan ikke lades ubemærket, at hans Forslag, f. Eks. om Gentagelsen ved Tyveri og det oprindelige om det stjaalnes Værdi som Grundlag for Strafferammer, undertiden havde en teoretisk Karakter, der vilde have forvirret Retsplejens Jurister, og som hans Medarbejdere gjorde vel i at fjerne. Men lad det ogsaa være nævnt, at Kommission og Stænder med Rette var enige om at sætte hans Arbejde højt.

Den næste af de Ørstedske Straffelove Fdg. 15. April 1840 ang. Straffen for falsk Vidnesbyrd og anden Mened m. m. blev sat i Gang af ham efter Ytringer i Østifternes Stænder, og efter at han 12. Januar 1837 havde afleveret Udkast og Betænkning, behandledes

dette samtidig med Tyveriudkastet i Kommissionen, Kancelliet og Stænderne. § 1 ændrede Fingerafhugningsstraffen for falske Vidner til Strafarbejde fra 4 til 10 Aar. Teoretisk, udviklede Ørsted, kunde næsten ingen Straf være for stræng, og Chr. Colbjørnsen havde i 1800 udtalt sig for Brændemærke og Arbejde i Jern paa Livstid, men Ørsted giver gode Grunde for større Lemfældighed. Det fremhæves, at Forbrydelsen foreligger, ogsaa naar noget urigtig forklares som selvoplevet, eller naar det urigtigt forklarede ansaas for uvigtigt, og selv om der ikke er Hensigt til at skade. Straffen kan stige til livsvarigt Fængsel, og tilstræbes det at faa nogen dømt fra Livet, indtræder Livsstraf. Formildende virker Tilbagekaldelse, eller at Ed ikke er aflagt. I sin Kommentar til Ansvarer for ved Mened at foranledige en Dødsdom siger han, at dette er saa aabenbart grundet i Retfærdighed, at ingen Udvikling heraf er fornøden: selv om den paasigtede Forbrydelse var udøvet, er han en Meneder og det en ondskafuld Meneder, der ved sin Udaad fremkalder en Dødsdom over den, som ellers ikke saaledes vilde være at dømme. Følelsen af det subjektivt forkastelige har her øjensynlig taget Magten fra Overlæget. I et paa det objektive opbygget Straffesystem kan det umulig være ligegyldigt, om Dødsdommen var forskyldt eller ikke. Menederen kan desuden have været overbevist om sit Udsagns Rigtighed, idet hans »Udaad« kun bestaar i at udgive andres Oplevelser for sine egne. Lovens Ord, der taler om at »paabyrde nogen en Forbrydelse«, vilde sikkert blive forstaaet saaledes, at den af Forklaringen fremkaldte Antagelse om en Forbrydelse var urigtig. Menedsstraffen er anvendelig paa Syns-, Skøns- eller Taksationsmænds svigagtige og mod bedre Overbevisning under Ed eller i Henhold til aflagt Ed afgivne Erklæringer og paa Partseder og ligeledes udenfor egentlige Retssager, dog med Adgang til Nedsættelse. Om Misligholdelse af Løfteeder bestemtes, at det var en skærpende Omstændighed, og for Embedsmænd skulde Embedsfortabelse være den almindelige Straf for ethvert forsætligt Brud paa denne Ed. Denne sidste Regel var krævet af Frederik VI; samtlige Kollegiemedlemmer undtagen Stemmann stemte imod den ligesom Østifternes Stænder; Christian VIII lod den staa. Den, som ved Trusler, Løfter eller andre Forestillinger har forledet en anden til de omhandlede Forbrydelser, straffes som han selv havde begaaet dem. Der gaves ogsaa en Regel om »mislig Paavirkning« af et Vidne, der dog ikke kunde oplyses at være Paavirkning til falsk Forklaring. Sluttelig gaves Regler om Rettighedsfortabelse.

Den fjerde og sidste af de Ørstedske Straffelove lod kun et Aar vente paa sig. Fdg. 26. Marts 1841, der forandrer og nærmere be-

stemmer Straffen for Brandstiftelse, var foranlediget ved Udtalelser i Stænderne, idet Mordbrandstraffen — Livsstraf med Stejling — der ved autentisk Fortolkning i Pl. 7. April 1819 var erklæret anvendelig ogsaa ved Brandstiftelse som Assurancesvig, fandtes for stræng. Opgaven var da at bestemme forskellige Klasser af Brandstiftelsesemner og undgaa Benaadningssystemet. Landsloven havde været meget knap i sine Bestemmelser; de Afgrænsninger, Ørsted foreslog, optoges ogsaa i den følgende Lovgivning. Som første Gruppe staar Hus og Skib, som anden Skov, Tørvemose, Hede, Ager, Brændestabel, Tømmer- eller Brændeforraad, Korn- eller Høstakke e. l., som tredje smaa aldeles ubetydelige Hytter eller Skure, hvori kun Ting af ringe Værdi opbevares og paa Afstand af vigtigere Bygninger. Livsstraf indtræder ved Forsæt til at indebrænde nogen eller aabenbar Fare herfor. Straffene gradueres efter Emnernes Betydning. Fuldbrydelse foreligger, naar der er opstaaet Ild i den Genstand, hvis Antændelse udgør Forbrydelsen. Idet der iøvrigt gives Afkald paa at redegøre for Detaillerne, citerer jeg ordret et Stykke af Udkastet, der af Læseren kan tages som repræsentativt for de Ørstedske Straffeloves Stil og Form. Denne er vidt forskellig fra Landslovens kortfattede Vendinger, ligesom den er forskellig fra Nutidens. Mest af alt ligner den naturligvis Ørstedes Afhandlinger. Disse er Tvillingbrødre til hans Lovtekster og lader sig uden kendelig Forandring omplante til dem: »Ligesom iøvrigt den mere eller mindre klare Bevidsthed om Handlingens Farlighed, den større eller mindre Bestemthed i den paagældendes Villie og den forskellige Grad af Kraft, hvormed han har virket til Gjerningens Udførelse eller til at fremkalde Beslutningen om samme, maa faae betydelig Indflydelse ved Anvendelsen af de foranstaaende §§r saaledes vil ogsaa den Livsstraf, som efter Gjerningens Beskaffenhed vilde være hjemlet ved §§ 1 og 2 være at formilde, naar der hos den, som af en anden er forledet til at udføre Forbrydelsen eller til deri at tage Deel, viser sig en ualmindelig Sløvhed i Begreberne eller i Villiens Kraft, eller han befandt sig i en særdeles Afhængighed af den, der saaledes har virket paa ham, saa at han kun ugjerne og uden for sin egen Person at ville gjøre sig Fordel eller tilføje en anden Mand Skade har indladt sig i Misgjerningen. Foranførte Formildelse, der dog i intet Tilfælde kan finde Sted til Fordel for den, der ved Brandstiftelsen har haft det bestemte Forsæt at skille Nogen ved Livet, bør i Særdeleshed komme de medskyldige tilgode, som ere imellem 15 og 18 Aar. Under de nævnte Betingelser bør ordentligvis Strafarbejde paa Livstid træde i Stedet for Livsstraffen, men under særdeles formildende Omstændigheder kan Straffen endog nedsættes til offentligt Arbejde paa en lang Række af Aar,

dog ikke under 10 Aar. Det følger iøvrigt af sig selv, at hvor en enkelt medskyldig ikke har været vidende om den Omstændighed, som medfører, at Handlingen kan indbefattes under § 1 eller § 2, saa kan han alleene ansees efter de Straffebestemmelser, som afset fra disse Omstændigheder findes anvendelige paa Gjerningen. I Særdeleshed vil, naar Nogen ved Løfter eller paa anden Maade formaa en anden til at udøve en Brandstiftelse, i hvis Udførelse han ikke selv tager Deel, og denne, udenfor hvad han har tilsigtet, udføres under Omstændigheder, der give samme en forøget Strafbarhed, Straffen for ham kun blive at bestemme i Forhold til de Egenskaber ved Handlingen, der laae i hans Villie.« Man vil ikke finde dette Sted i den stadfæstede Fdg., aabenbart fordi det ialtfald delvis har været overflødigt. Ogsaa dette karakteriserer Ørstedes Lovstil, at den hellere giver for meget end for lidt.

Foran S. 154 blev omtalt, at Ørsted i Stænderne i 1835 ytrede sig om Muligheden for at udarbejde en almindelig Kriminallov. Et Reskript fra Christian VIII's første Tid, 29. Februar 1840, tog ham paa Ordet ved at paalægge ham at udarbejde Forslag herom samtidig med, at en Kommission for Hertugdømmerne — med hvilken han skulde samarbejde — var i Gang med en tilsvarende Opgave; en Kommission skulde senere gennemse hans Forslag. For de to sidst omtalte Love kan der da findes en Baggrund i dette Reskript, men det kan ikke siges, at Planen er blevet fastholdt; Arkivet oplyser intet om dette Arbejde eller det forudsatte Samarbejde, se De Ørstedeske Straffelove, S. 11 f og 16 f og Statsraadets Forhandlinger 1848—63 I (1954) S. 40, hvor Emnet 4. Februar 1848 var berørt.

Af Straffebestemmelser kan paa dette Sted kun nævnes Pl. 23. Maj 1840, der udvider Tyverifdg.s Strafferegulering for Personer mellem 15 og 18 Aar til andre Forbrydelser og modificerer Vand- og Brødafsoningen efter Fdg. 12. Juni 1816 i visse Tilfælde, samt Pl. 24. September 1841, der udover Straffene for Tyveri, Hæleri og ulovlig Omgang med Hittegods rejser et Værn for Ejendomsretten overfor Besiddere af stjaalne Koster, der findes at have udvist Mislighed eller Uforsigtighed ved Erhvervelsen. Til Rækken af Regler om Straffemidler sluttede sig Fdg. 16. November 1836, der regulerede Bødeafsoning. De ældre Bestemmelser havde navnlig været strænge mod Personer af Almuen, som for Afsoning af Bøder over 30 Rdl. fik offentligt Arbejde i lang Tid, i Almindelighed dog ved særlig Bestemmelse omsat til Fængsel paa Vand og Brød, der nu blev den almindelige Norm, dog ogsaa mildere Strafarter.

I Strafferetsplejen blev der i Pl. 26. Juli 1837 givet særlige Regler om Processens Form i Skovforbrydelsessager, der straffedes med Bødestraf; Fdg. 29. November 1837 gav Regler om Jurisdiktions-

forholdene i kriminelle Sager og Indstævning til højere Ret. Pl. 23. Maj 1840 gjorde visse Begrænsninger i den privates Ret til at appellere Straffedom til Højesteret, og Fdg. 16. December s. A. bestemte, hvornaar Appel af Straffedom kunde ske, Dødsdom gik altid til Højesteret, livsvarig Straf til Overret. Pl. 5. Januar 1842 ophævede Inkvisitionskommissionen, hvorom Stænderpetition af 1835 forelaa. Stor kriminalistisk Interesse knyttede sig til Fdg. 8. September 1841 om Beviset i kriminelle Sager, med andre Ord Indiciebeviset, som Ørsted saa meget havde syslet med og ønsket anvendt; anerkendt var det forlængst (eet Medlem af Højesteret var dog i Tvivl). Petitionen om ny Tyverilovgivning havde henledet Opmærksomheden derpaa og ønsket vejledende Regler. Disse skrev Ørsted med Mesterhaand og tilføjede supplerende Regler om Vidner og den forurettedes Forklaring. Om det ekstraordinære Bevis ved uhjemlet Besiddelse af stjaalne Koster fastslaas, at kun Hæleri er indiceret, naar ikke særlige Data kommer til. Domstolene kan anvende livsvarigt Strafarbejde i Stedet for Livsstraf, hvis Beviset kun beror paa Indicier.

I den civile Retspleje var Fdg. 11. September 1839 om Behandlingen af en bortbleven Persons Formue en nyttig Bestemmelse. Pl. 10. April 1841 krævede Kundgørelse af Øvrighedsresolution om Umyndiggørelse og Opbuds- eller Falliterklæring.

Paa Privatrettens Omraade maa nævnes Pl. 6. December 1839 om Alimentationsbidrag til uægte Børn, Fdg. 24. April s. A. om umyndiges og mindreaariges Gældsforpligtelser, Fdg. 22. November 1837 om Selvejerbønders Testationsfrihed og Fdg. 28. Juli 1841 om Underpant i rørligt Gods. Landbolovgivningen fornyedes ved Fdg. 9. Marts 1838 om Retsforholdet mellem Jorddrotter og Fæstere og Pl. af s. D. om Hoverifrihed.

Det administrative Omraade, som havde Christian VIII's særlige Interesse, var repræsenteret bl. a. ved Anordn. 1. Januar 1840 ang. Kommunalbestyrelsen i København, hvortil Ørsted i 1837 havde leveret Udkastet; han affattede ogsaa Forslag til Præmisserne, og med Hentydning til, at der var taget væsentligt Hensyn til Forslag fra Stænderne og de 32 Mænd, skrev Kongen 25. December 1839 herom ironisk til ham: »Ordene »Ved Fuldbyrnelsen af Kongens forevige Forgieners Fortsæt« troer jeg at burde udelade, da Resultatet maa-skee afviger betydeligt fra Forsættet.» Grundlæggende var Anordn. 13. August 1841 om Landkommunevæsenet, der oprettede Sogneforstanderskaber og Amdsraad; Ørsteds første Betænkning herom var fra 1834, se H. J. II S. 474 f.

II

Omkring 1. April 1842 naaede Ørsted sin højeste Stilling under den enevældige Regeringsform ved (30. Marts) at optages som Medlem af Statsraadet— hvori han som Generalprokurør allerede i mange Aar havde været refererende — men altsaa nu Gehejmestatsminister. Efter Ansøgning afgik ved samme Tid fra Statsraadet Otto Moltke, med hvem han i sin Tid havde siddet i Stænderkomiteen, og Møsting, medens Krabbe Carisius afskedigedes. Samtidig med Ørsted optoges Brødrene Reventlow-Criminil, Josef som Præsident i Hertugdømmernes Kancelli og slesvigsk Kommissarius og Heinrich som Udenrigsminister.

Kongen var inde paa nu at lade Stænderinstitutionen skyde nye Skud, og dertil havde Ørsted været medvirkende. 5. Januar 1842 havde Kancelliet afgivet Betænkning over Petitionerne fra 1840, der havde henstillet en »Udvikling af Stænderinstitutionen efter den tilstedeværende Trang til en friere Udvikling af vore Samfundsforhold.« Stemann, der skønnede Anslag mod Kongeloven, var imod Forandringer, Ørsted med Kollegiets Flertal fandt det nødvendigt at gøre noget, og de henlede Kongens Opmærksomhed paa de i Preussen indførte »forenede Udvalg« af Stænderne; fælles Emner for hele Monarkiet kunde drøftes af stænderske Komiteer fra alle fire Forsamlinger, navnlig Behandling af Finansbudgettet. 8. Juni resolverede Kongen ¹⁾, at han ønskede at høre Stænderne om denne Plan, som i Korthed skitseredes. Det var paany Stænderaar med Møder i Roskilde fra 7. Juli til 21. September, i Viborg fra 12. Oktober til 20. December, og Ørsted lagde paany ud som Kommissarius, idet Mismodet fra forrige Session lykkelig var glemt. Jeg følger Begivenhedernes Gang paa Møderne gennem de mellem Kongen og ham vekslede Breve.

12. Juli 1842. Kongen har været glad ved Ørsteds Aabningstale. Den Jubel og Glæde, der møder ham overalt paa hans Rejse i Provinserne, overbeviser om, at Folket ikke føler sig ulykkeligt under den nuværende Forfatning, og at Trangen til Omvæltninger kun føles af de enkelte Demagoger. Ørsted ønsker Forholdsordre om Værnepligtsagen, der fremføres af Abrahamson og som han tror Stemningen er imod.

¹⁾ Betænkningen foreslog enten at sammenkalde kyndige Mænd fra alle Statsdele til Gennemarbejdning af Stænderinstitutionen eller at beordre Kancelliet til at levere Udkast til en Anordning om permanente Stænderkomiteer til Forelæggelse for Stænderne. Kongen gik altsaa en tredje, kortere Vej.

19. Juli 1842. Ørsted havde ikke tænkt sig saa passiv overfor Værnepligtsforslaget, som Kongen har ønsket. Han refererer, at der var levende Debatter, »der dog størstedels var uden Gehalt og fra den ene Side bestod i de sædvanlige liberale Floskler«, fra den anden henvistes til, at Sagen allerede var under Overvejelse.

20. August 1842. Sagen om stænderske Komiteer er til foreløbig Behandling, Lehmann og Hvidt er for. Beklager, at Klassehensynet gør sig gældende.

6. September 1842. Komitébetænkningen om Stænderkomiteer foreligger; den er skrevet med Maadehold.

19. September 1842. Han venter Flertal for et modereret Forslag. Flere af de mest ansete af Medlemmerne har udtalt ang. Reskriptet af 4. November 1840, at de nu anser Stændernes Opfattelse for urigtig. Den 17. havde Kongen anmodet ham om ikke synderlig at indlade sig i Debatten.

22. September 1842. Mødet sluttede med uafgjorte Sager, dog kunde man godt være blevet færdig ligesom i 1840, »dersom der ikke havde fundet en større Snakkesalighed Sted.« »Lehmann har ikke vedligeholdt den nogenlunde moderate Tone, som han viste i Begyndelsen af Forsamlingen. Det er ikke usandsynligt, at de heftige Angreb, som Bladene gjorde paa ham som en Affalden, har kaldt ham tilbage til den forrige Vei. Det gjør mig ondt for hans Skyld, thi han var i Begreb med at vinde en bedre Mening hos de roeligere og sindigere Mænd, men har igjen forskjærtset den ved den Petulants, hvormed han i den senere Tid, deriblandt og i Finanssager er traadt frem; og i sit forrige Partie vil han dog aldrig igjen komme til at indtage den forrige Plads.«

14. Oktober 1842. Om Valg af Præsident og Vicepræsident i Viborg siges, at det radikale Parti ikke kunde besætte Pladserne. Om Præsidentvalget af Højesteretsassessor P. D. Bruun var heldigt, kan betvivles. Han er duelig og meget brav, men det turde mangle paa det sikre og skarpe Blik og en bestemt Holdning, hans svage Organ er meget i Vejen, og det er tvivlsomt, om han kan taale Anstrængelserne. Vicepræsidenten, Lüttichau, roses.

29. Oktober 1842. Som en ubehagelig Efterretning maa omtales Schyttes Petition om en Repræsentation fra de 4 Stænder til at ordne det statsretlige Forhold mellem Danmark og Hertugdømmerne samt om en friere Forfatning. Den var antaget til Komité med 27 Stemmer mod 10, og Ørsted havde talt imod.

7. November 1842. Han tror ikke, Schyttes Forslag faar Flertal. »Ved Sagens nærmere Behandling kan jeg dog, efter Omstændighederne, yttre noget om, at Stænderne egentlig vare [u]berettigede til at gaae ind paa et Andragende som det omhandlede og at det

kun skyldtes Deres Majestæts Liberalitet, at DiscouSSIONEN ikke var blevet formeent. Dette maa »imidlertid skee med stor Varsomhed og vel helst ved Sagens Slutning.«

12. November 1842. I Formen af et personligt Reskript til Ørsted udtaler Kongen, at han havde ventet, at i det mindste Flertallet straks havde afvist dette Andragende og ønsket, at Ørsted havde gjort Forsamlingen opmærksom paa deres Inkompetence til at behandle et saa bestemt Andragende om en friere Forfatning og saaledes tillige om en Forandring i den bestaaende Statsforfatning og udtalt, at han ikke ansaa sig autoriseret til at modtage og til Kongen indsende en Petition affattet i den Retning. »Men da nu Dit Foredrag i denne Sag i saa Henseende ikke har svaret til Vore Forventninger«, hedder det videre, paalægges det ham ved den foreløbige Behandlings Begyndelse at tage Ordet og søge at bringe Forsamlingen til den Overbevisning, at den ved at tage Andragendet under Behandling har betraadt en Bane, der ligger udenfor den den anviste Virksomhed. »Slutteligen ville Vi ikke lade ubemærket, at Vi med Allerhøjeste Uvillie har læst de lige saa usømmelige som uforskammede Ytringer af Stænderdeputeret Roulund, som findes i Stændertidende 64—65 pag. 1019, og har det undret Os, at han ikke af Præsidenten blev kaldet til Orden, og at ogsaa Du lod denne hans Frækhed hengaa upaataalt.«

14. November 1842. Det har gjort et højst smærteligt Indtryk paa Ørsted, at Kongen udtaler Utilfredshed med Behandlingen af Schyttes Andragende og at det kom i et formeligt irettesættende Reskript, men den ledsagende Skrivelse (der mindre højtideligt var af lignende Indhold) virkede beroligende. Han er sat i den yderste Forlegenhed med Hensyn til sin Fremgangsmaade. Hans Opposition møder det Svar, at Kongen velvillig har modtaget Begæringer fra Hertugdømmernes Stænder om fri Forfatning. Han ønsker nærmere Forholdsordre, men tror, at det vilde være mere i Kongens og Fædrelandets Interesse, at det tillades at behandle Spørgsmaalet med større Frihed, og han tror, at hans indledende Foredrag har virket godt, flere har ændret Anskuelse siden 1840. Indtrykket af Kongens Brev gjorde ham det besværligt at fortsætte Brevet.

19. November 1842. Kongen svarede: »Imellem Os kan der ej være Spørgsmaal om, at jeg skulde være Dem unaadig eller blot, at jeg skulde have mindre Tillid til Dem; men naar jeg i et saa vigtigt Spørgsmaal som Behandlingen af det første directe Andragende om en friere Forfatning, altsaa om Forandring i Statsforfatningen fra en af de danske Provindsialstænder, er af en afvigende Mening end Dem, synes mig De selv er vel tient med at ledes ved en bestemt Yttring af mig — De, som selv seer [hvor]ledes Deres

Yttringer ere blevne fordrejede. Derfor anseer jeg det nødvendigt at yttre mig bestemt om Forsamlingens Competence til at stille et Andragende om Forandring i Statsforfatningen. Saalænge det var at vente, at Forsamlingen selv vilde tilbagegive saadant, kunde De see det an, men skulde Committeen andrage paa mere end Forsamlingen henstillede til Kongen i 1840, nemlig at Kongen vilde tage Folkets Trang til en friere Forfatning i Overvejelse, da er det nødvendigt, at De gjør Forsamlingen opmærksom paa, at den ej er beføjet til at andrage paa nogen Forandring i Statsforfatningen, og De vil da, hvis desuagtet en saadan Petition fremmes, følge den meddelte Instruction.« Oplysende tilføjes, at de omtalte slesvigske og holstenske Andragender om Skattebevillingsret »vel har været indføjet i Adresserne, men de forblev ubesvarede, hvilket ogsaa kunde gjælde for et Svar. Et formeligt Andragende om Forandring i Statsforfatningen er ikke blevet indbragt.« Den Handling at nægte at fremme en Petition til Kongen var det, Ørsted trykkede sig ved; Forholdet var et lignende som ved Reskriptet af 4. November 1840. Schyttes Forslag kom til Komitébehandling, men ikke videre.

Hvad de stænderske Komiteer angaar, saa fik denne første Skitse til en Helstatsforfatning en krank Skæbne. Kun i Roskilde havde Tanken fundet fuld Tilslutning, i begge Hertugdømmernes Stænder mødte den afgjort Modstand. Det var paa den Tid blæst op til Storm i de nationale Stemninger, det gjaldt Kongeriget som det gjaldt Slesvig og Holsten. Nogen fredelig politisk Samvirken kunde for Tiden ikke komme paa Tale. Efter Betænkning af Ørsted med Kancelliflertallet, dateret 7. Juli 1843, resolverede Kongen 8. Marts 1844 i denne Retning. Det udviklede, at det nu var Forholdet mellem de forskellige Statsdele, der optog Opmærksomheden, og der var forskellige Meninger om Statsbyrdernes Fordeling. Det var af Vigtighed, at saavel de statslige som de finansielle Forhold mellem Statsdelene underkastedes alsidig Prøvelse ved kyndige Mænd fra alle Delene. Dette vilde antagelig føre til det Resultat, at de gensidige Klager i det væsentlige var ugrundede, medens det kunde føre til Afhjælpning af en eller anden Ufuldkommenhed eller Ubillighed: først maatte dog Drøftelsen forberedes sagligt i Kancellierne (gennem Komiteer). Herom stilledes altsaa Forslag. Derimod erklærer Flertallet ikke at ville bedømme, om disse Undersøgelser kan udstrækkes til det Punkt, der er Hovedkilden til Misstemningen, nemlig Uvisheden om Rigets Integritet i Fremtiden, hvilket Spørgsmaal ligger udenfor Kancelliets Synskreds og maa henstilles til Kongens Bestemmelse. Resolutionen nævner hverken dette eller det anførte Forslag, hvilket stemte med Stemmanns Indstilling.

Oppe i Viborg Stænder oplevede Ørsted den Begivenhed med P. Hiort Lorenzens Demonstration i Slesvig Stænder, der havde rejst Stemningsbølgen, og som saa alvorligt forstyrrede hans Cirkler — isoleret set kun en Storm i et Glas Vand, men den fængede som en Gnist i en Stak Hø. Da Sagen foregik udenfor hans kongerigske Omraade, fik han intet at gøre med at ordne de rejste Spørgsmaal om, hvem der maatte tale Dansk, og om Protokollen forsaavidt skulde føres paa Dansk. At Stændertidende udgik paa begge Sprog, synes at formindske Stridspunktet. De Deputeredes Optræden stillede ham imidlertid tunge Opgaver. Begivenhederne var foregaaet 11., 14. og 16. November og endt med Ophævelse af Mødet, ikke med Udvisning af Lorenzen.

19. November 1842. Kongen har ønsket at fremsætte sin Opfattelse og meddeler om »nogle meget ærgerlige Optrin med den Deputerede Lorenzen fra Haderslev [skal være Sønderborg], som tiltrods mod Præsidenten har talt Dansk i Forsamlingen og som er blevet udstødt af Forsamlingen, fordi han ej har villet føje sig efter Præsidentens Befalinger.« »Forsamlingen vedtog, at den, der ikke kunde tale Tysk, maatte tale Dansk.« »At Lorenzen straffes som gienstridig maa bifaldes, men iøvrigt lader vist meget sig indvende mod Forsamlingens Beslutning, thi at tale Dansk bør vist ej formenes nogen. Jeg troer ej, at Commissarius burde have holdt sig saa passiv i Retsspørgsmaalet, men han frygtede Forsamlingens Opløsning. Væsentligt er det, at Sagen ogsaa i de jydske Stænder fremstilles paa den lempeligste Maade som en Ordens Sag mod Lorenzen, der har trodset Præsidenten.« »Indførelse i Protokollen skal ske paa Tysk.« Kongen har altsaa regnet med Sagens Fremdragelse i Viborg, hvilket ogsaa kom til at slaa til.

21. November 1842. Ørsted skriver, at han iler for i Mellemrummet mellem to Afstemninger at underrette Kongen om Justitsraads Withs Anmeldelse af en Petition om at beskytte den danske Nationalitet i Slesvig mod saadanne Forhaanelser, der er overgaaet den i Lorenzens Person. Ørsted søgte at overbevise ham om det uberettigede i denne Indblanding, og ifølge et fra den slesvigske Præsident Falck modtaget Brev havde denne ladet det afgørende være, at Lorenzen var det tyske Sprog mægtig, medens Forsamlingens Flertal ikke forstod Dansk. With gav kun den Indrømmelse ikke at ville angribe Falck. Samtidig skriver han om Forslaget om Stænderkomiteer, at Bondestanden er derimod af Frygt for at miste Indflydelse i Stænderne, dens demokratiske Sindelag lader den frygte de store, de rige og de højlerde.

22. November 1842. Ørsted fortsætter sine Betragtninger om Lorenzen. Han mener, at Præsidenten har vist en god Aand og en rig-

tig Conduite. Alt, hvad de dansktalende billig kan forlange, er, at de enkelte danske Foredrag optages i Protokollen helst baade paa Dansk og Tysk. Han haaber endnu, at Withs Andragende, som han er meget imod, kan bringes til at falde. Han har ikke kunnet betragte Lorenzens Optræden anderledes end som et forsætligt Drilleri, der af Hensyn til de mulige Følger fortjener Misbilligelse, og han anser det tjenligt, at dette ogsaa fra dansk Side blev udtalt; maaske indeholder de nærmere Omstændigheder nogen Undskyldning for ham. Selv venter han Angreb. For Ørsted som Jurist kom det i Betragtning, at Talesproget i Stændersalen legalt var tysk, og Præsidenten havde paa lignende Maade som enkelte Gange før aabnet Udvej derfra for en kun Dansk talende; altsaa brød Lorenzen som tysktalende Forretningsordenen for at skabe Sensation, hvad ikke kunde billiges under den herskende Spænding. Denne Linie trak ogsaa Reskriptet af 2. December, der iøvrigt udtalte, at Afgørelsen ikke kunde ligge hos Forsamlingen, der nu skulde afgive Betænkning om, hvorledes de dansktalendes Deltagelse kunde sikres ved en Gengivelse i Protokollen paa Tysk af deres Foredrag. Først Patentet af 29. Marts 1844 fastslog et nyt Retsgrundlag, nemlig at den ikke tysktalende Deputerede kunde anmelde at vilde bruge Dansk mundtligt og skriftligt, altsaa ikke fuld formel Ligestilling. Nogen megen stærk Indignation havde vel ikke kunnet lade sig rejse paa Grundlag af Fordringen om manglende Talefærdighed, men naar With slog igennem i Viborg, var det ved at tale om »hele Tendensen i de slesvigske Stænders Forhandlinger, den hele Stræben af et vist Parti, som især i de senere Aar er fremtraadt med stor Bestemthed, hvilken jeg har troet, at vi paa ingen Maade kunne lade gaa hen uden at søge at modvirke den.« Det var Ting som Protesten mod Indskriften Dansk Ejendom paa slesvigske Skibe og imod Sprogreskriptet af 14. Maj 1840. (Herom udtalte iøvrigt Kongen 19. December 1840 til Ørsted, at »Regjeringen og Kongen ej tænker paa at fordanske Hertugdømmet Schleswig eller at forbinde det i statsretlig Henseende med Danmark«, men at Kongen kun vil haandhæve sine dansktalende Undersaatters naturlige Ret til at dømmes i deres Modersmaal og at heri sikkert ingen Forandring skal ske). Til at besvare disse Udviklinger paa en praktisk Maade havde den neutrale Kommissarius maaske ikke Vaaben; han syntes ikke om Hiort Lorenzen som Politiker, og han var en Fjende af Følelsesopbrusning.

26. November 1842. With har antydet et Forslag om at bevidne Kongen Hengivenhed og Tillid med Hensyn til Haandhævelsen af Statens Enhed og dansk Nationalitet og erklære Folket beredt til de fornødne Ofre herfor. Ørsted tør ikke svare for Udfaldet, og

der hersker stor Irritation mod Slesvigerne og den Forestilling, at Kongen gerne ser Pressen og Stænderne udtale sig med Styrke i den Retning. Han mener ikke, at Kongen er tilfreds med dette, i det mindste ikke, naar det ikke gøres med mere Forstand end man kan vente enten fra Pressen eller de herværende Stænders Side. Han bestræber sig for at vogte sig for, hvad der kan udtydes som en Billigelse af Slesvigernes Adfærd i det hele, men anser vedblivende Falcks Fremgangsmaade for rigtig og vil vise, at Slesvigernes Adfærd ikke hidrører fra Frygt for det danske Sprog eller det danske Folk, men kun fra en ubeføjet Frygt for, at Kongen vil være i Stand til at betage Slesvig sin Selvtændighed eller den legislative, administrative og judicielle Forbindelse, hvori det staar med Holsten.

28. November 1842. Om sit Foredrag om stænderske Komiteer skriver Ørsted, at den intelligente Del af Forsamlingen er blevet styrket derved, men en stor Del af Bondestanden frygter den nye Institution og er døv for enhver Grund. De kan kun fremsige en Lektie, som de har medbragt, og hvori de bevidner, at man i deres Egn nøje har overtænkt Sagen og fundet, at de stænderske Komiteer kun vilde forstyrre den folkelige Institution, Frederik VI har skænket Folket, og at i Særdeleshed Bondestanden derved vil komme til kort; de udtaler sig med Bitterhed om Roskilde Stænder som en Forsamling, der ikke bekymrer sig om Bondestanden. »Det er mærkeligt, hvorledes Bønderne uden videre betragte sig som det Punkt, hvorom alting bør dreie sig og som om ikke blot alt skulde skee for Bonden, men og ved Bonden.« Idag skulde han komme ind paa den nye Indretning som en Vej til en Konstitution. Han vil ytre, at den nærmest er et Surrogat for Stændernes Forening. Men han tror gerne at kunne indrømme, at saafremt Kongen i Tiden, som Forholdene udvikler sig, maatte finde, at Fædrelandets Vel derved kunde befæstes, vilde han vist ikke være uvillig dertil. Han skal ogsaa udtale sig baade om Lovligheden, Ønskeligheden og Hensigtsmæssigheden af Amendementet om at tilføje noget om en fri Forfatning, men tilstaar, at han, hvis Kongen ikke havde meddelt ham sin Vilje, vilde finde det raadeligere at forbigaa dette, thi under den irriterede Stemning mod Hertugdømmerne vil man finde det dobbelt paradoks, at man der upaataalt skal kunne indgive en Adresse, hvori Ønsket om en fri Forfatning bestemt forkyndes, medens det her ikke skal kunne tilstedes at lægge Udsigten til en tilkommende Forfatning til Grund for en Betænkning. Han haaber, at Kongen vil billige, at han ikke gaar altfor skarpt ind i denne Side af Sagen.

2. December 1842. Withs Andragende er gaaet til Comité. Ørsted anser det for sin Pligt at tale et forsonligt Sprog i Haab om, at det ialtfald senere kan gøre et godt Indtryk. Han har noget savnet

Kundskab om, hvad Kongen vil gøre i Sagen. »Hvad der iøvrigt mest ligger mig paa Hjerte [er], at den hele ulykkelige Strid maatte kunne udjævnnes paa en god Maade; om det maatte findes, at jeg ikke har truffet det Rette, saa er dette dog kun af underordnet Betydninghed.«

Udateret. Forslaget om stænderske Komiteer var til endelig Forhandling. Skønt Udfaldet ingenlunde er tilfredsstillende, viser Forhandlingen, hvor meget Begærligheden efter en Forfatning har tabt sig siden 1840. Nyholms Amendement, der gik ud paa, at en fri Forfatning i Præmisserne skulde betegnes som Formaalet for den Udvikling af Institutionen, hvortil Komiteerne skulde lede, vedtoges med 27 Stemmer mod 24. Den store Minoritet bestod af de fornuftigste og solideste Mænd i Forsamlingen. Flere, der understøttede Petitionen af 1840, udtalte sig stærkt og bestemt mod den urolige Higen efter en Forfatning. Han mener, at dette ved Læsningen vil gøre det stærkeste Indtryk og omtaler at have tilbageholdt en Udtalelse af Roulund om Frederik III fra Tidenden. Hvad der er værre end de konstitutionelle Bevægelser er den herskende Irritation mod Hertugdømmerne og den Uforstand, hvormed den udtaler sig. »At jeg vilde paadrage sig Daddel ikke blot af det exalterede Partie, men og af de Sindigere forudsaa jeg heel vel, men jeg fandt mig overbeviist om, at jeg ved at tage Sagen som jeg gjorde [at dele Skylden for de uheldige Forhold mellem Hertugdømmets Stænder og dem, der herfra have bidraget til at forbittre Stemningen] handlede i Deres Majestæts og Fædrelandets Interesse. Det vilde smerte mig, om ogsaa Deres Majestæt var utilfreds med min Fremfærd, og det har ikke lidet foruroliget mig, at jeg ikke endnu har erfaret Deres Majestæts Mening herom.«

13. December 1842. Ørsted har set Komiteens Udkast i den slesvigske Sag, der har sat ham i Forskrækkelse, thi det er ved at være et Krigsmanifest mod Slesvigerne, hvorved Forbitrelsen vil blive drevet til det yderste. Han maa kræve at overvære Drøftelsen. Han undrer sig over, at Professor J. E. Larsen er med, han hører i Kapitlet om Slesvigerne til de eksalterede. Kan han ikke bevirke en Moderation, maa han erklære ikke at vove at indsende Adressen, og den bør ej heller komme i Stændertidende. Det vilde berolige ham at kende Kongens Vilje. Han taler om »den sørgelige Spænding, der alt saa længe har hersket mellem de Folk, der burde elske hverandre som Brødre.« Han bør ikke fordølge, at der i Bevægelsen blander sig den Tanke, at Kongen uagtet alle de Skridt, han har gjort for at fæste den danske Nationalitet i Slesvig, »dog har givet og vil give for meget efter for det saakaldte Slesvig-Holsteenske Partie og at fremfor alt Statholderpostens Besættelse er det Factum, hvortil man stytter denne Formodning.« »Man driver endog

Absurditeten saavidt,« at man betragter Besættelsen af Præsidentposten i det Slesvig-Holsten-Lauenborgske Kancelli og af Udenrigsministerposten som Koncessioner til hint Parti.

13. December 1842. Kongen udtaler, at Ørsted har mødt Adressen angaaende Lorenzen med ønskelig Bestemthed for at forekomme denne vistnok ganske usurperende Indblanding i en anden Stænderforsamlings Forhandlinger. Han nægter ikke, at Lorenzens Modstandere udtalte sig mere oprørende, og der var ægget til Splid. Ørsted vil gøre vel i i sin Slutningstale at beklage, at Forsamlingen har ladet sig henrive til et Skridt, som laa udenfor dens Virkekreds. »Var der Tid til at give et fyndigt Svar, i hvilket Kongen tillige kunde udtale sig om, [at] han vilde vide at hævde Hertugdømmet Schlesvigs Selvstændighed uden derom at erindres af de jyske Stænder, kunde det maaskee være en ønskelig Leilighed til at yttre sig.« I en Randnote hedder det: Roulund skulde De paa Stedet fordret kaldt til Orden, og Præsidenten burde have gjort det af sig selv.

16. December 1842. Kongen meddeler, at Reskr. af 2. December om Forretningsordenen i de slesvigske Stænder kom i Coll. Tidende; Ørsted kan gøre Forsamlingen opmærksom paa, at Kongen har tilladt dansk Tale, Adressen er overflødig og Indblanding uberettiget. Det vil være nyttigt, at Ørsted erklærer ikke at kunne modtage den ubeføjede Adresse, der kun vil forøge den uheldbringende Stemning. I Afskedstalen ønskes ikke for mange Komplimenter til Præsident og Forsamling.

17. December 1842. Kongen beklager Spændingen.

20. December 1842. Han ønsker helst ingen Adresse i den slesvigske Stændersag, ialtfald de anstødelige Udtryk i den fjernet. »Jeg erkiender Deres redelige Bestræbelse for at modarbejde denne oprørende Adresse. Tiden tillader ikke at omtale den en detail.«

19. December 1842. Ørsted glæder sig over at have truffet Kongens Vilje ved at modtage Adressen som modificeret ved den endelige Forhandling. Det var efter Kongens direkte ved Stafet modtagne Ordre, at Trykningen blev udeladt af Tidenden, Ørsted havde været tvivlraadig, men anser det for det bedste. Professor Larsen har samme Mening, og denne brave og velsindede Mand forekommer ham at ville være mest kompromitteret ved Trykningen, fordi han efter sin Indsigt burde have skønnet det overilede og utilbørlige i det Adresseudkast, som han i sin patriotiske Indignation har ladet sig forlede til at udarbejde. I sin Afskedstale vil han holde en venlig Grundtone. Præsidenten har været bedre end ventet og bedre end Clausen i Roskilde.

19. December 1842. Ørsted sender Kongen Udskrift af Adresse-

debatten. »Deres Majestæt vil se, at det har været en varm Dag og at jeg har forfulgt Modstanderne til det Yderste.«

22. December 1842. Han beretter, at ialt 4 som Demonstration mod Udeladelsen af Tidenden forlod Forsamlingen. Bortset derfra gik alt i god Orden baade ved Afskeds-sessionen og den paafølgende Diner ved god Stemning. Det lille Parti, som vilde virke Forstyrrelse, mener han er meget flovt, og dets Adfærd opvakte almindelig Uvilje; det Roulundske Parti har tabt sin Kredit. En enkelt af dem udtalte sig overfor ham med de stærkeste Udtryk for Hengivenhed, han har modtaget; det var ham en Tilfredsstillelse overfor Bladenes modsatte Fremstilling af det personlige Forhold. I sin Afskedstale bebudede han, at han ikke vilde fortsætte, og han haaber, at Kongen vil gøre Forandringen til Virkelighed. »Jeg skulde næsten tro, at dersom den jydske Forsamling kunde gjøre sine Forhandlinger om, vilde den i Meget komme til et andet Resultat. Men selv hvad der er forefaldet, vidner om, at Bevægelsespartiet er paa Retour.« Han nævner Afstemningen med 39 mod 10 om Stænderforeningen i 1840, der opfattedes som Petition om Konstitution. Baade Forhandlingerne og private Samtaler har givet ham det Indtryk, at de mere oplyste har faaet større Frygt for de demokratiske Retninger, der vilde faa Overhaand, hvis Danmark snart fik en Konstitution, medens Bondestanden og dens nærmeste frygter det aristokratiske Element, der ikke vilde kunne undværes, men er den en Vederstyggelighed.

24. December 1842. Henvissende til en Skrivelse fra Kongen af 20. s. M. meddeler han, at han vil optage de omhandlede Komitébetænkninger i Tidenden ogsaa i Lighed med, hvad der er sket i Hertugdømmernes Tidender. Han havde tænkt at skrive en Artikel i Berlingske Tidende (under det af ham forhen for lignende Artikler brugte Mærke) for at imødegaa Fædrelandets grundforkerte Forestillinger om vore statsretlige Forhold og de dertil knyttede Invektiver, men han ved ikke, om han faar Tid; om at søge Tilladelse til at skrive er der altsaa ikke Tale.

I Referatet af denne Brevveksling er ikke medtaget de stadig forekommende og sikkert oprigtige hjertelige Udtryk for Hengivenhed for Kongen og Dronningen. Der er af og til Meningsforskel, og Kongens større Tilbøjelighed til stram Holdning overfor Stænderne volder Ørsted Bekymring. I det store og hele staar de paa samme Standpunkt og arbejder Haand i Haand enige om at bevæge sig henimod en fri Forfatning til Afløsning af Kongeloven, men ogsaa om, at den ikke staar paa Dagsordenen og ikke bør kræves sat paa Dagsordenen. Psykologisk er der naturligvis en Nuance i Forholdet overfor den 8 Aar yngre Christian VIII og den 10 Aar ældre

Frederik VI. Ørsted giver sig selv i Brevene, som han gjorde det i sine Taler, der altid appellerede til Ansvarsfølelsen for det betroede Hverv. Han er stemningsbevæget, snart harmfuld, snart nedstemt og saa igen forhaabningsfuld, men ofte træt, dels af det forcerede Arbejde, dels af den aandelige Kamp mod fremmede Begreber og mod fremmede Følelser. Dette sidste var det værste, og i 1842 steg Hadet mod de tysktalende Slesvigere og Holstenerne til en saadan Højde, at hans Mæglerrolle berøvede ham al tidligere Popularitet, vel særlig i Pressen.

Som allerede sagt havde hans første Tid som Kommissarius været en Dans paa Roser. Et Par Træk skal anføres om, hvorledes hans Tilværelse ude i Provinsen havde formet sig, hvorved kan henvises til Heise i Samlinger til jydsk Historie og Topografi IV₁ og Daniel Bruun Slægts- og Barndomsminder fra Viborg Egnen (1925). I Viborg, hvor Kulden havde mødt ham første Gang i Julen 1838 som et svagere Pust, men stærkt paa samme Tid i 1842, havde han Værelser i Stænderhuset paa Domkirkens Nordside og Bolig først i Sankt Mogensgade, senere i den store Gaard paa Hjørnet af St. og L. Sankt Hansgade. Hans Broder Professorens to Døtre Karen (forlovet med Kemikeren Scharling) og Marie (senere gift med Provst Hasle) ledsagede ham i 1836, og i 1838 var han ledsaget af Karen og en tredje Søster Sophie (forlovet med Kommissariats-Sekretæren Dahlstrøm). Kørslen med Firspand op gennem Jylland var festlig, og baade i Viborg og i Byerne paa Vejen manglede det ikke paa festlig Hyldest til den populære Kommissarius. Ørsteds daglige Spadseretur var over Dæmningen til Asmildkloster, der ejedes af Assessor i Overretten og Stænderdeputeret P. D. Bruun, hvis Hustru Reinholdine Ørsted kendte og satte Pris paa fra ældre Tid. Hun var Datter af Stiftamtmand i Viborg Schönheyder, senere Direktør i Rentekamret og Ørsteds gode Ven. Paa Asmildkloster var han da »Onkel Anders« for de Bruunske Børn. Den 9-aarige Magdalene beretter i en Stil om et Fakkeltog til hans Ære: »Ørsted gik flere Gange op og ned ad Gulvet og tørrede sine Øjne; da Moder kom hen til ham, sagde han, det var altfor meget.« Paa Hjemrejsen i 1836 gæstede han Rudkøbing. Hans af Bissen modellerede Buste udførtes efter Bestilling af Stænderne til Stænderhusets Forhal (nu i Landsrettens Bygning). Han var stadig noget smaaskrantende; hans Ven og Læge Bernt Winckler giver ham i 1836 nogle Diætforskrifter og skriver: »Kl. 6 bør du være paa Benene og disse i Gang.«

Som Følelsesmenneske, hvad han vistnok var i endnu højere Grad end Forstandsmenneske, betød Venskab og Anerkendelse sær-

deles meget for ham, og Omsvinget til Kulde og kritisk Holdning — af Grunde han ansaa for uretfærdige — gik ham nær; i 1842 stod han endda i saa Henseende kun ved Begyndelsen. I Liv og Tid III S. 203 f (377) mindes han paa dette Grundlag den Jurist, Chr. Colbjørnsen, som han fra Ungdommens Dage havde sat saa højt som den ranke Forkæmper for Ret og Retfærdighed, og som ufortjent led samme Modgang, da Fdg. om Trykkefrihed udkom; i 1841 havde han i Berlingske Tidende redegjort for Angrebenees Urigtighed, sammesteds I S. 72 f (65). Oplevelsen paaavirkede ham psykologisk, men hans aandelige Sundhed hævdede sig. »Langtfra,« siger han, »at den senere Tids Miskjendelse skulde have nedtrykt mig, er det mig klart, at denne Tid har givet mig en fastere Holdning, en mere tilfredsstillet Selvfølelse end den Tid, hvori den offentlige Mening saaledes bar mig paa Hænderne, at jeg ofte følte dyb Undseelse i Erkjendelse af det Overdrevne og Partiske deri.« Han fik med Aarene det Præg, som A. F. Krieger har betegnet saaledes, at han krystalliserede sig, Dagbøger III S. 280.

I Forbindelse hermed maa specielt berøres Spørgsmaalet om hans paastaaede svage danske Nationalfølelse, der indgik i den kritiske Vurdering og bed sig fast, som det ses af den længere Udvikling hos Koch, der S. 154 heri finder »noget gaadefuldt«. Han paastaas ikke at have været i Stand til at se andet end Daarskab og Misforstaaelse i den nationale Rejsning, som vi daterer fra 1842. »Sligt lader sig ikke helt forklare, man maa nøjes med at konstatere, at det har været saaledes.« Saa meget kan vel nok betragtes som konstateret, at han kunde anlægge Betegnelserne Daarskab og Misforstaaelse paa Nationalliberalismen, der fik sin Styrke ved at sammensmelte det nationale med det politiske, men for at tale om det nationale for sig, maa man have det udskilt af denne Forbindelse. Som det senere skal vises, mødte han Oprøret i 1848 med samme Indignation og den danske Hærs Bedrift med samme Beundring som alle Landsmænd, i hans Plan for Helstaten indgik Værn for den danske Folkelighed i Slesvig, og naar han ansaa den danske Sprogpolitik dernede efter 1850 for uheldig, har Eftertiden ikke ladet ham være ene om denne Anskuelse. Det turde vise sig, at det overalt var Hensynet til den politiske Stilling, der kunde lade ham synes kølig overfor det nationale, og naar Stemann — hans Modsætning i saa meget — ogsaa tages som hans Modsætning heri, turde det være det modsvarende Forhold, at det politiske laa fjernere fra hans Interesse. Man har peget paa Barndomspaaivirkningen af den tyske Parykmager, men hvad da med Orla Lehmann, der voksede op i et tysktalende Hjem og skrev Tysk til Hiort-Lorenzen? Han omgikkes tysktalende Embedsmænd i Centraladministrationen, men han

levede jo ogsaa i et dansk-tysk Monarki. At den, der kender hans Værker og hans Gerninger, kan miskende hans Egenskab af bevidst dansk Kulturpersonlighed, kunde snarest betegnes som gaadefuldt. Løsningen paa Gaaden ligger i den Magt, den nationalliberale historiske Tradition har haft.

Mundtligt i Stændersalene og bagefter paa Tysk i Tidenderne havde Ørsted oftere Lejlighed til at fremsætte Ytringer om de statsretlige Problemer, men han følte ogsaa Trang til Skribentudfoldelse. Vi saa foran S. 162 hans Artikel i Tidsskrift for Litteratur og Kritik (1842) i Anledning af Orla Lehmann-Dommen. Kort før og efter rykkede han ud sammesteds i VI og VII med en Anmeldelse af Nordmanden O. Munch Ræders Bog om den norske Statsforfatning, der var udkommen hernede og med Henblik paa danske Forhold, og af en Artikel i Schouws Dansk Ugeskrift af Godsejer P. A. Tuteins Om de konstitutionelle Bestræbelser Værd og Betydning. Anmeldelsen af Bogen indledes med en lang Imødegaaelse af Fremskridtsbevægelsens Ensidighed. De Liberale vilde fremfor alt over i nye forfatningsmæssige Tilstande selv med Fare for, at Helheden da af nationale Grunde ikke kunde bevares. Idet han udførlig drøfter den norske Grundlov, fremhæver han, at den ligesom andre Forfatninger ikke kan nøjes med de juridiske Garantier, men tillige behøver de i Borgernes Retsfølelse liggende moralske. De Liberale troede at have sikret Udviklingen ved at gennemføre visse forfatningsmæssige Regler, naar derimod det hele kommer an paa, hvorledes de fortolkes og anvendes. Han kunde her som Eksempel have anvendt Stændernes Vægring ved at lade en Petitions Mindretal faa Ordet overfor Kongen, foran S. 165. Naturligvis har han stadig ogsaa danske Forhold for Øje, og han slutter med en Appel til Taalmodigheden: »Har nu 180 Aars Erfaring vist, at Danmarks Konger stedse have brugt den ubundne Magt, som vore Fædre overleverede dem, med Retfærdighed og Mildhed; har Lov og Ret, haandhævet gjennem Domstole, hvis Selvstændighed igjennem flere Menneskealdre har været almindelig erkjendt, staaet aaben for enhver, ligeaafuldt som i de Stater man kalder frie; har den individuelle Frihed ikke været mere ubunden end i hine andre Stater; udmærker selv den Lovbog, der udkom kort efter Enevældens Indførelse, sig ved en Erkjendelse af Grundsætningerne for borgerlig Frihed og Lighed for Lovene, hvorved den paa flere Maader overtræffer de Love, som mere end et helt Aarhundrede senere er kommen frem i andre oplyste Stater; have vore suveræne Konger ved flere store Reformere i den liberale Retning gaaet forud for mange andre Stater og jævnlig forud for den offentlige Mening i Landet; og har alt dette vist sig til Tider, da den offentlige Mening hverken havde den ind-

vortes Styrke eller saa kraftige Organer som nu: hvorfor skulde man da med ængstelig Utaalmodighed begjære en anden Forfatning?« Overfor Tutein fremhæver han, at den liberale Bevægelse ikke giver Bidrag til at klare de med Gennemførelsen af en Konstitution forbundne Vanskeligheder, og at den skærper disse Vanskeligheder ved at foretrække den ultrademokratiske norske Grundlov, hvorved Spændingen overfor Hertugdømmerne forøges. Til en saadan Udvikling mangler der endnu i Befolkningen den fornødne Dannelses. Dette sidste var ogsaa kommen frem i Artiklen om Orla Lehmann. Bønderne, hævder han, mangler Evne til »sammenhængende Tænkning« over offentlige Forhold; nu kendte han en Del til dem fra Stænderne. Standpunktet var ikke saa forskelligt fra Lehmanns af 1860, at »de begavede, de dannede og de rige« bør være de førende.

I Berlingske Tidende, hvori han siden 1841 havde Bidrag, havde han (ligesom det øvrige anonymt) en Artikelrække fra 10. Januar 1843 om Monarkiets internationale Statsforhold, vendt mod Fædrelandet, der havde hævdet, at det i 1806 i Danmark inkorporerede Holsten ved i 1815 at gaa ind i det tyske Forbund var blevet udskilt af den danske Stat. Han angriber, at Bladet med Tilfredshed syntes at regne med Adskillelse fra Holsten som Følge af en Forskel i dette Hertugdømmes og det øvrige Monarkis Arvefølge, idet dette vilde betyde en Lamhed og Svækkelse for den øvrige Stat. Han afviser Tanken om en skandinavisk Føderation. Han hævder, at Slesvig trods Genforeningen i 1721 er en særlig Del af Danmark med særlig Lovgivning, Administration, Retspleje, Mønt og Toldgrænse. Paa disse Omraader havde det Fællesskab med Holsten, og hvad mere var, det saa selv heri Vilkaaret for sin Velstand og Fremvækst. Det var derfor ugørligt i disse Henseender at knytte Slesvig nærmere til Danmark og samtidig at skille det fra Holsten, hvorimod det var ønskeligt, at begge Hertugdømmer kunde nærmes til Danmark, at Toldgrænsen kunde hæves og det danske Sprog hævdes, hvor det var vedligeholdt som Kirke- og Skolesprog og nu ogsaa skulde være Forretningsprog. Men alt dette lod sig bedre sætte igennem, naar Frygt for Undertrykkelse eller for Adskillelse afløstes af indbyrdes Agtelse, Kærlighed og Tillid. Han imødegik troligt Bladets Forsøg paa at ræsonnere sig bort fra Virkeligheden.

Naturligvis udløste dette nye Artikler fra Carl Ploug af den for ham sædvanlige Voldsomhed, og som naturligt var for et Blad, der havde antaget Navnet Fædrelandet og dermed gjort sig til Vrajer og Maaler for Fædrelandsfølelsen, angribes han særlig paa sin Danskhed. Ikke ueffent er Redaktør Plougs Ansigt blevet karakteriseret som et Janusfysiognomi: Hælvten Digter, Hælvten Slagter,

Danske Magazin 7. R. VI S. 334; det lykkedes ham i vide Kredse, bistaaet af Kjøbenhavnsposten, at slaa Ørsteds Anseelse ned ogsaa som god dansk Mand. Det gik ham nær, at han mistede Venskabsforholdet til H. N. Clausen og især til J. F. Schouw, hvem han i sin Tid havde anbefalet til den Kongeudnævnelse, der var Forudsætningen for hans Præsidentværdighed, og da Kongen var misfornøjet med hans Holdning i Sagen om Reskr. 4. November 1840, foran S. 165, søgte han forgæves at holde paa ham, men anbefalede saa Professor J. E. Larsen, se Liv og Tid IV S. XXVII og XXI samt XXIII f.

Brydninger indenfor Kancellikollegiet beslægtede med dem om Behandlingen af de religiøse Lægmandsbevægelser, se foran S. 138, gentog sig i Christian VIII's Tid paa en Maade, der krævede Lovgivning. I Frederik VI's sidste Leveaar var Baptisternes — Gendøbernes — Sekt kommen her til Landet og havde stillet Statskirkens og Kancelliets Mænd sit Problem, som det sluttelig skulde blive Christian VIII's Sag at løse; se L. Kochs Værk for 1817—54 S. 230 f. Sektens Lære forelaa ikke i særlige Bekendelsesskrifter, det væsentlige var Misbilligelsen af Barnedaaben, der ansaas for betydningsløs. De i Sagen ytrede Anskuelse var højst forskellige; Biskop Mynsters, der fik afgørende Betydning og som han trods alle Erfaringer fastholdt i Resten af Enevældens Tidsrum, var, at Sekten skulde tage Ophold paa det for slige Samfund anviste Sted, Fredericia, at der ikke maatte gøres Proselyter, og at Børnene skulde døbes. For dette havde Kongen Sympati og optog det i Plakaten af 27. December 1842. Ørsted og Stemann havde divergeret noget, idet den første, naar begge Forældre hørte til Sekten, vilde lade Børnene ligge udøbte, og han vilde give dem frit Opholdssted og Gudsdyrkelse, men formene dem at gøre Proselyter. Stemann vilde oprindelig kun tillade dem Ophold, hvor der var fri Religionsøvelse, og i København; dette antog Ørsted, og Stemann gik med til Opgivelsen af Barnedaab. Biskop Mynster var Statskirkens Mand, og hans Tanke var, at naar Baptisterne selv egentlig ikke betragtede deres endnu udøbte Børn som hørende til deres Menighed, maatte Statskirken antage sig dem. Han var vel personlig heller ikke uden Haardhed; i 1817 saa vi ham bifalde en Decimering af Tugthusfanger, foran S. 81. Men nu havde de liberale Grundsætninger vundet Magt (H. N. Clausen), og baade det københavnske og det roskildske Konvent androg om at opgive Tvangsdaab. Sognepræst P. C. Kierkegaard i Pedersborg nægtede i 1842 og 1844 at foretage en saadan mod Forældrenes Ønske — nu indtog Baptisterne dette Standpunkt —, og Kierkegaards Holdning for-

anledigede fornyede Overvejelser, se L. Koch i Kirkehistoriske Samlinger 3. R. V S. 437. Her ser man Stemann bestemt gaa imod at ændre den for kort Tid siden givne Regel om Børnenes Daab. At gaa denne Vej anbefaler Ørsted derimod indtrængende i sin 4 Sider lange Erklæring, hvori han altsaa af kirkelige og borgerlige Grunde gaar imod Mynster. Kongen indhentede en Erklæring fra Teologen A. G. Rudelbach, der lige var hjemkommen fra Tyskland, og han tilskrev derefter Kancelliet, at han efter dennes og Ørsteds Udtalelser erkendte, at Resolutionen af 27. December 1842 om Baptistbørns Daab burde bortfalde. Kancelliet var ikke naaet til Ende med Udarbejdelse af den fornødne Fdg., da Forholdene ved Kongens Død og den nye Tid var forandrede, men denne Tid var i Pagt med Ørsteds Retsbegreber. Paa det foran S. 78 nævnte Sted i Liv og Tid har han opført Baptistsagen blandt sine Genvordigheder i Kancelliet, og han beklager, at Sagen i 1842 foretoges i Statsraadet faa Dage før hans Tilbagekomst fra Stændermøderne i Viborg, da han saa indstændigt baade for Grundsætningen og Følgerne havne fraraadet den. Stemann har nok gjort det mindre indstændigt. Han mener, at denne Sag hører til dem, der har fremkaldt de stærkeste Besværinger over Kancelliets Bestyrelse af Kirke- og Skolevæsenet, og at man endog har udpeget ham som særlig ansvarlig.

Et stort — og forgæves — Arbejde kom i 1844 til at hvile paa Ørsteds Skuldre i Trykkefrihedssagen. Inden jeg gaar til Fremstillingen deraf, afslutter jeg Beretningen om hans to sidste Stændersamlinger i 1844 ligesom tidligere med hans Breve til Kongen. Møderne i Viborg var fra 9. Juli til 11. September, i Roskilde fra 15. Oktober til 21. December.

12. Juli 1844. Ørsteds Meddelelser er kun af lidet glædeligt Indhold. Alle mødte under Dineren, men der viste sig en uhyggelig Kulde. Valget af Larsen til Præsident var intet heldigt Varsel. Han havde ventet heftige Attakker, men ikke den Mængde Klager over Regeringen, der fremførtes af Schytte, og som han imødegik med Hensyn til deres »Ugrund og tildels Usselhed«. Hvis han havde været i en mindre uheldig Stemning, kunde det have lykkedes bedre. Han overvejede, om han skulde tilbageholde dem fra Tiden, men da det vilde have fremkaldt Demonstrationer, opgav han det. Mulig er Kongen ikke tilfreds med hans Afgørelse, men det modsatte kunde have foranlediget Forsamlingens Opløsning. Han anstiller nogle mistrøstige Betragtninger over Stændernes Holdning i det hele og taler om den højst nedstemte Tilstand, han bragte

med til Provinsen og som ved, hvad der er foregaaet, er blevet endnu værre.

16. Juli 1844. Kongen beklager Stemningen i de jyske Stænder. »At Sprogsagen omtales i Adressen, er uundgaaeligt, den har grebet Nationen for dybt til, at den kan afvises — dog Fornærmelser mod den schleswigske Stænderforsamling maae ej taales. Andragender om den administrative Adskillelse mellem Schleswig og Holsteen, om Statholderens Afskedigelse maae foreholdes Stænderne at være dem aldeles uvedkommende, og efter Omstændighederne bør muligvis saadanne Petitioner slet ikke modtages eller strax afvises. I Deres Svar paa den Deputerede Schyttes Andragende har De mødt ham med de mest afgjørende Modgrunde. Kun om Successionsspørgsmaalet synes mig De har indladt Dem ret meget og røbet for megen Usikkerhed i egne Anskuelser selv om Hertugdømmet Schleswigs Arvefølge — var det end Tilfældet, troer jeg, at det gjør Skade, naar man forøger Tvivlen, hvorimod man ikke noksom kan forsikre om Kongens alvorlige Bestræbelse for at ændre disse Forhold. Om Appanagerne bør Vedkommende tilrettevises og siges, at disses Bestemmelse nu vedkom Kongen og ikke Stænderne. Anken er saa meget mere uforskammet som Appanagerne kun er blevet fornyede for Dronningen og Kronprinsen.« Han henstiller som sin Opfattelse, at Ørsted ikke skal tale for ofte og svare paa alt. »At formene den jyske Forsamling at yttre sig om det danske Sprog og den danske Befolknings Beskyttelse i den dansktalende Deel af Schleswig er visseligen umuligt. Denne Sag er en National-sag, som jeg blot vilde ønske, at enhver vidste, at jeg føler ligesaa varmt for som nogen af mine Undersaatter.«

24. Juli 1844. Kongen vil efter langvarig Diskussion i Statsraadet misbillige Stænderne i sit Svar paa Adressen. I Stedet for at nære en Misstemning i Folket burde Stænderne modarbejde den og slutte sig med Tillid til Kongen. Om Patentet af 29. Marts ytres, at det var valgt som det passende Middel til at fjerne Vanskelighederne ved Brugen af to Sprog i en Forsamling; det gentages, at de jyske Stænder er ubeføjet til at blande sig i de slesvigske Anliggender. »De vil see, at flere af Deres Yttringer i Brevene til mig ere blevne paaagtede.« Kongen henstiller, at Ørsted foreholder Professor Larsen [som kongeudnævnt Medlem], at han ikke har opfyldt Kongens Tillid, og at gennemgaa Trykkefrihedsloven med ham for at svække hans Opposition. Dagbladene trænger til strænge Love. »Hvis nogen i Forsamlingen vil gaae, saa lad ham det.«

30. Juli 1844. Kongen ytrer sig tilfreds med Udviklingen; om Himmelbjergfesten siges, at man vil benytte den til at udstrø den revolutionære Gift.

3. August 1844. Kongen besværer sig over Indblandingen i slesvigske Anliggender, som der maa en Ende paa, da ingen Stat kan finde sig deri; han bifalder, at Adresserne til Stænderforsamlingen ikke optages i Tidenden.

5. August 1844. Ørsted meddeler, at P. Hiort Lorenzen efter Himmelbjergfesten har været nogle Dage i Viborg; uagtet Ørsted hver Dag er i Selskab, har han ikke truffet ham. Han spiser sammesteds som de Deputerede, men menes at have tabt sin Kredit her i Jylland.

16. August 1844. Ørsted sender Komitébetænkning over Schyttes Andragende; kun Schytte insisterer paa en friere Statsform med besluttende Medvirken i finansielle Anliggender. Komiteen vil have et ekstraordinært Møde af alle 4 Forsamlinger til Valg af nogle Medlemmer hver, der sammen med kongeudnævnte skulde overveje Skatte- og Toldforhold mellem Statens forskellige Dele og en Udvikling af Stænderinstitutionen. Ørsted har talt om det uhenigtsmæssige heri, men kun kort, da mere ikke behøvedes, og for ikke at opvække den konstitutionelle Iver. Han mener, at Kongen selv vil finde det nødvendigt, at de mange Landets Velfærd rystende Spørgsmaal, som bevæger Gemytterne, underkastes Prøvelse. Først maatte dog Sagen bearbejdes af Statsembedsmænd, som Kongen satte til dette Hverv, derpaa kunde Mænd fra Stænderne tilkaldtes, dog ikke valgt af disse.

29. August 1864. Schyttes Andragende har været forhandlet og 3
gaar ind. Ytringerne om Trang til en Konstitution har Ørsted ladet passere. Foruden at enhver Standsning vilde have forøget Spændingen i og udenfor Forsamlingen, »kan Intet bedre bevise Løsheden og Uklarheden i de Menneskers Begreber om Constitution, som her ere det constitutionelle Parties Ordførere, end at deres Taler komme frem. Men jeg kan ikke andet end være bekymret, naar jeg tænker paa det Faretruende ¹⁾ i den Misstemning, der umiskjendelig finder Sted, og paa de store Vanskeligheder, som det vil have at tilveiebringe en rigtigere Erkiendelse og bedre Stemning, Vanskeligheder, som netop forøges ved den liden Evne, som de Fleste have til at tage mod Grunde, som ere i Strid med den dem eengang bragte Mening.« Ørsted minder om, at han allerede i 1840 fra Roskilde ytrede sig over Nødvendigheden af at sammenkalde indsigtfulde Mænd fra de forskellige Statsdele til Overvejelse af Ændringer i Stænderinstitutionen, og at der baade 1841 og 1843 af Kancelliets Flertal har været andraget paa Sammenkaldelse af saadanne, sidste Gang med særligt Hensyn til Beskatningsforholdet mellem

¹⁾ H. J. S. 371 har her »forskruede« ogsaa som Sideoverskrift, Brevet dateres 5. August.

Danmark og Hertugdømmerne og saaledes, at der først havde været arbejdet med Sagen i Kollegierne. Valget skulde ikke overlades til Stænderne, men dygtige Mænd i Stænderne kunde vælges. »Muligt at Udnævnelsen af et saadant Statsraad, hvorom Deres Majestæt forhen har havt Tanke, nærmere kunde føre til Maalet, men ogsaa det er meget usikkert, og blandt andet finder jeg det yderst vanskeligt at faae det besat med saadanne Mænd, der baade besad den fornødne Dygtighed og besad en saadan Tillid, at denne Institution kunde faae en gavnlig Indflydelse paa Meningen.« Han har den Overbevisning, at det er aldeles nødvendigt, at noget foretages for at omstemme den herskende Mening; ingen ny Stænderforsamling kan holdes, før dette er sket.

9. September 1844. »Ved at kaste et Tilbageblik over den nu saa godt som tilendebragte Stænderforsamling kan jeg ikke andet end gjennemtrænges af Bekymring over den Stilling, som derved har lagt sig for Dagen. Det er kjendeligt, hvorledes Mangel paa Tillid og Pietet i en frygtelig Grad har taget Overhaand, hvorledes en aldeles demokratisk statsopløsende Aand er udbredt blandt Bønder og Borgere, tildels endog hos Embedsmænd... hvorledes der skal kunne raades Bod paa alle, hvad der saaledes er kommet af Lave, er vanskeligt at begribe, mindst troer jeg, at der kan udrettes noget ved streng Forfølgning mod dem, der ved Skrift, Associationer eller paa anden Maade søger at give hiin Aand Næring; rigtigst vilde det være, om der kunde træffes saadanne organiske Indretninger, hvorved større Tillid kunde fremkaldes, og da maatte der ogsaa tages noget strengere ved dem, som arbeide paa at nedbryde denne Tillid.« Han nævner, at det maaske vilde være gavnligt, om flere vilde arbejde paa at oplyse Mængden om den forkerte Vej, som det radikale Parti tager for at reformere Staten; i den sidste Tid ydes saa godt som intet.

16. Oktober 1844. Fra Roskilde skriver Ørsted om Præsidentvalget af Clausen, der forbeholdt sig at deltage i Drøftelserne. »Krigen vil vistnok blive langt alvorligere her end i Viborg, thi her vil fremstaa langt større Kræfter til Angreb end der«, men han vil ogsaa faa større Hjælp af de konservative. »Skulde den Roeskilde Forsamling i sin Helhed tage samme Retning som den jyske, saa vil det vist nok blive fornødent at træffe andre Bestemmelser for Fremtiden.«

19. Oktober 1844. Kongen skriver om Aabningstalen: »Bevægelsespartiet, som De er saa høflig at kalde det, vil fremture, de har valgt Clausen til Præsident, og han vil give det al mulig Medhold.« Det henstilles, at Ørsted under 4 Øjne foreholder Præsidenten det ansvarsfulde Hverv og det forsonlige Sind, der burde besjæle dem.

»Hvem der optræder som Regjeringens Modstander og udbreder Tvedragtssæd i Landet, kan i det mindste ej være eller vedblive at være Embedsmand.« Han ønsker Ørsted Helbred og Kraft til at gaa den Kamp imøde, som Indbildskhed bereder ham.

19. Oktober 1844. Ørsted skriver, at Drewsen, Christensen og Lehmann med stor Iver udbreder sig over de mange og fordærlige Misgreb og Forsømmelser, hvorved den uheldige Tilstand og Stemning, der skal være i Landet, er frembragt, men som naturligvis ikke kan tilskrives Kongen, men alene Ministrene, paa hvis Fjernelse Stænderne derfor bør andrage.

20. Oktober 1844. Om Ussings Forslag at udsende en Erklæring om Kongelovens Arvefølge i alle 4 Statsdele siger Ørsted: »Det vilde vistnok tjene saavel til Tronens som til den offentlige Vel færds Befæstelse, saafremt Deres Majestæt saae Dem istand til at udstede en saadan Erklæring ¹⁾. Paa den retlige Side har Sagen dog maaskee sin Vanskelighed. Han henviser til sine Artikler i Berlingske Tidende (fra 10. Januar 1843, se foran S. 198), hvori han hævdede Holstens fælles Arvefølge siden 1806, men indser, at der fra den juridiske Side er ikke liden Tvivl, og mod at forbyde al Diskussion, hvorpaa man var inde, kan en Del indvendes. Han finder Omstændighederne saa bydende, at Kongen maa sætte sig udover en Del Betænkeligheder, han er vis paa, at Regeringen her i Riget vil vinde i Anseelse og Tillid derved, og at Flerheden i Hertugdømmerne vil være tilfreds med den. Det er af Betydning, at den anerkendes særlig af det tyske Forbund og Rusland. Han tilraader Kongen at lade Spørgsmaalet undersøge af Jurister og Statsmænd, Resultatet kan blive hemmeligt, hvis det ikke er tilfredsstillende. »Saa fremt det findes, at Deres Majestæt kan afgive saadan Erklæring og den Mening befæstes, at den i paakommende Tilfælde kan gøres gjældende, turde en Foreening resp. af begge de danske og af Hertugdømmernes Stænder vel i Tiden kunne bevilges. Men hiin første Punkt maae vistnok først bringes aldeles i det Reene.« Han henstiller, at Henvendelsen til Clausen kommer til at bero paa Omstændighederne.

21. Oktober 1844. Kongen gentager sit Raad, at Ørsted ikke indlader sig i vidtløflige Specialia, der netop i den Hensigt træder frem, men nøjes med i en Slutningsbemærkning at resumere kort. En Ytring af Stænderne, at al Vægt lægges paa Statsenhedens Vedlige-

¹⁾ H. J. II S. 386 »gætter« paa, at Algreen-Ussings Forslag fremkom efter Aftale med Ørsted og henviser til Kancellibetænkningen af 7. Juli 1843, foran S. 188. Denne nævnede ganske vist Tanken, som Kongen foreløbig havde ladet ligge, men vilde Ørsted anse det for loyalt overfor Kongen at træffe Foranstaltning til at bibringe ham denne Stænderimpuls?

holdelse og at Holsten ikke bortkastes for at indlemme Slesvig, er ønskelig og stemmer med Kongens Svar til de jyske Stænder.

25. Oktober 1844. Kongen erklærer Ørsted berettiget til at tilbageholde fornærmelige Ytringer fra Tidenden, selv om der ikke er kaldt til Orden.

26. Oktober 1844. Ørsted bemærker, at skønt han her har mere Bistand end i Viborg, er han mere udsat for personlig Bitterhed og befinder sig langt mindre vel end der, men det kan maaske blive bedre.

22. November 1844. Efter at Ørsted forgæves havde forlangt Lehmann kaldt til Orden, skriver Kongen, at der i et saadant Tilfælde ikke er andet for ham at gøre end at forlade Forsamlingen efter at have erklæret Grunden. Præsidenten maa da gøre Udveje for Forhandlingens Fortsættelse. Ønskeligt, om hele det konservative Parti stod op alle som en og forlangte ham kaldt til Orden.

22. December 1844. Ørsted skriver, at der baade ved det udbragte Leve for Kongen og under Maaltidet ved Afslutningen var god og livlig Stemning. Det fornuftige og sindige Parti finder sig særdeles tilfreds med det totale Nederlag, som det radikale Parti har lidt. »I det Hele troer jeg, at Deres Majestæt har al Anledning til at være tilfreds med den nu opløste Stænderforsamling, hvorved der, efter mit Begreb, er sket særdeles meget til at beskjemme dem, der pønse paa at udstrøe Uroe og Usamdrægtighed. Kunne blot Arvesagen blive afgjort paa en nogenlunde tilfredsstillende Maade, vil der være vundet et stort Terrain.«

I Trykkefrihedssagen foregik der ikke noget større i 1843—44, før Christian VIII, der i April 1842 havde beordret, at Ørsteds Lovudkast af 1841 skulde henlægges, se foran S. 162, nu 8. Maj beordrede udarbejdet Udkast til en ny fuldstændig Trykkefrihedslov, uden at der paa Forhaand blev angivet mere specielle Retningslinier herfor. Fra den nærmeste Tid forinden kan kun noteres en Del Sager om administrativ Indskriden mod upriviligerede Blade for at have bragt politisk Stof. Ø. Arb. S. 338 f viser, hvorledes man i Kancelliet balancerede mellem forskellige Hensyn ved Anvendelsen af Begrebet politiske Efterretninger, som Ørsted ingenlunde var stemt for at slappe, se Harald Jørgensen anf. V. S. 288 f.

Ørsted var altsaa naaet til, at den af ham for 43 Aar siden fortolkede Fdg. af 1799 nu laa foran ham til Omredaktion. Chr. Colbjørnsens Pen var lagt i hans Haand. Stadig staaende paa Enevældens Grund og stadig med den Opgave at værne denne Regeringsform mod undergravende Agitation skulde han paa den ene Side sikre den retsbeskyttede Trykkefrihed, paa den anden Side i Of-

fentlighedens eller Privatpersoners Interesse dæmme op mod de misbrugende Kræfter, hvis Virksomhed man havde saa rigelig Erfaring for. Han vilde i hvert Fald komme til at udtrykke sig paa sin egen Maade — og allerede dette giver hans Arbejde Interesse — men paa Forhaand maatte han ogsaa overveje, hvad der havde Udsigt til at gaa igennem. Sammenlignet med Udkastet af 1841 finder vi, at han atter vilde hæve Pl. 13. Maj 1814, saaledes altsaa, at de til Politimesteren med et Eksempplar afleverede Skrifter straks efter kunde gaa ud i Omsætningen og derved undgaa Tilbageholdelse for at afvente en Retssags Udfald, og Indholdet kunde da med god Samvittighed straffes strængere; fremdeles vilde han hæve Pl. 2. Oktober 1810 med Forbudet mod politisk Stof i upriviligerede Blade og ligeledes det ubetingede Rygteforbud i Pl. 18. Oktober 1805. Landsforvisning som alternativ Straf gentages ligesom Formildelse i §§ 6 og 8 og Censurlempelse ved privat Søgmaal og endelig ogsaa Kravet om Redaktørens Sikkerhedsstillelse, der skærpedes.

Ved at give Valg mellem Navngivelse af Forfatter og Udgiver blev Anonymitet for førstnævnte tilladt, men ikke Ansvarsfrihed, og dette forsvaredes indtrængende. Af de materielle Presseforbrydelser skal nævnes § 22: at Skriftet vel ikke raader til egenmægtig Forandring i Forfatningen, men gaar ud paa at opmuntre vore Undersaatter til »igennem Bønner og Forestillinger til Os at søge en Forandring i Statsforfatningen bevirket«, hvilket ændredes til: »at fremkalde Bestræbelser for at bevirke en Forandring i Statsforfatningen.« I Bemærkningerne, se Ø. Arb. S. 387, erklæres førstnævnte Affattelse sammenfaldende med de berømte Ord i Fdg. 1799 § 2, »laste, forhaane eller søge at udbrede Had og Misnøje«, se foran S. 23, hvilket undrer noget. Straffen var Landsforvisning fra 5 Aar eller Frihedstab fra 1 Aar. Paa den anden Side var det ikke en Udvidelse af Forbudsomraadet, at der ikke maatte drives Propaganda for en Forfatningsændring (saaledes Harald Jørgensen, anf. V. S. 281), hvilket fremgaar af Orla Lehmann-Dommen, foran S. 162. Ørsted er dog klar over, at man i adskillige Aar har vænnet sig til at anse Forholdet tilladeligt. Naar Regeringsudkastet fik følgende Formulering: »Hvis nogen i et ved Trykken udgivet Skrift laster, forhaaner eller søger at udbrede Had og Misnøje imod Rigets Constitution, eller uden at raade til voldelig Forandring af Statsforfatningen, dog søger at fremkalde Bestræbelser for at bevirke en Forandring i samme, da bliver den Skyldige derfor at dømme til Statsfængsel fra 1 til 5 Aar«, synes det klart, at Sammenstillingen af den i sidste Led betegnede Agitation for en ny Statsforfatning med de første grove Angreb paa den bestaaende ikke er forholds-

mæssig, og at Straffens Minimum i alt Fald ligger for højt. Idet de øvrige offentlige Forseelser og ligeledes de meget udførlige Regler om private Injurier forbigaas, skal endnu nævnes § 41, der paa samtlige Udkastets Regler overførte Uagtsomhedsreglen fra Pl. 1. November 1837 om uforsvarlig Tilsidesættelse af pligtskyldig Opmærksomhed. Censor fik paalagt Pligt til efter Anmodning at gennemse Manuskripter for Forfatterne, en Ordning, der allerede var Praxis for. I dette meget udførlige Udkast, der allerede var færdigt 26. Maj 1844 og formodentlig maa have været forberedt for en stor Del inden Reskriptet af 8. s. M., forelaa Fdg. 1799 i stærkt gennemarbejdet Ørstedsk Skikkelse og bortset fra Pl. 1. November 1837 befriet for senere Tillæg.

I Kancelliet var Stemmann imod Novationerne. Efter hans og Langes Forslag optoges en Bødebestemmelse mod at opvække Had og Forbitrelse mellem de forskellige Statsdele eller mellem forskellige Samfundsklasser. Iøvrigt fik Udkastet væsentlig Tilslutning. Kongen vilde ikke ophæve Pl. 13. Maj 1814, han var imod Landsforvisning, hævede nogle og nedsatte andre Straffesatser og forhøjede Kavtionen. Det forelagdes Viborg Stænder, der ikke fik gjort Indstilling, og derefter Roskilde Stænder, der kunde tage det, hvis Pl. 13. Maj 1814 blev hævet. I Kancelliet var der Flertal for at give Loven som af Roskilde Stænder ønsket, og Ørsted udtalte sig indtrængende herfor, se Ø. Arb. S. 411 f. Stemmann var stadig imod, og Kongen fulgte Bentzens Forslag om paany at spørge Viborg Stænder. Da saa Viborg Stænders Betænkning forelaa og Ørsted atter 20. Marts 1847 udtalte sig til Kancelliet, kunde han fastslaa, at man i Jylland med 39 Stemmer mod 9 havde erklæret sig enig med Roskilde Stænders enstemmig med 63 Stemmer antagne Hovedindstilling, »som gik ud paa indstændigen at fraraade Udkastets Emanation som Lov, saafremt ikke det ved Pl. 13. Mai 1814 hjemlede foreløbige Gjennemsyn af Skrifter indtil 24 Ark maatte bortfalde. Da Cancelliets Pluralitet paa det bestemteste har erklæret sig for denne Mening, vil den næppe have Andet at gjøre end aldeles at henholde sig til den forrige Forestilling, hvoraf maaskee fortrinsvis bør fremhæves, hvad der er anført for at godtgjøre, at hiint Gjennemsyn, uden selv at give nogen Sikkerhed imod Trykkefrihedens Misbrug, ufejlbarligen har svækket og fremdeles, om det vedligeholdes, vil svække Lovens repressive Kraft, samt indeholde en rig Kilde til vedvarende Klager over Tryk og Fortrædigelse, som have et saadant Skin af Sandhed, at det ikke er at undre over, at de finde Indgang hos en stor Deel af Folket.« Forsaavidt var Billedet altsaa ikke forandret fra Betænkningen af 9. Februar 1845, da Ørsted stillede

Kongen overfor Valget mellem at udstede Anordningen uden Opretholdelse af Pl. 1814 eller paany forelægge Udkastet i 1846 til Drøftelse af de Modifikationer, der i modsat Fald ønskedes.

Et Punkt var der, paa hvilket han foretog en vis Svingning. Det var det foran S. 206 omtalte om Tilladeligheden af Agitation for en Konstitution. Protesterne fra Roskilde, der fablede om frifindende Højesteretsdomme, havde paavirket den Skepsis, der i Overensstemmelse med hans Betænkning allerede var ytret i Forestillingen af 27. Juni 1844, der dog løb ud paa at opretholde Synspunktet Strafbarhed. Han tilraadede nemlig 9. Februar 1845 at lade denne Del af § 23 »henfalde«, idet han noget vagt udviklede, at det i Collegialtidende kunde fremhæves, at der ikke kunde erkendes at mangle Statsmagten Beføjelse til at forbyde hine Bestræbelser, men at man, da de ikke kunde anses for farlige, havde givet efter for Stændernes Indstilling, »hvoraf dog ingenlunde følger, at Statsmagten ogsaa vil taale de Bestræbelser, der paa en mindre aaben Maade maatte udøves for at bearbejde Masserne for at fremkalde Ønsker om en Constitutionsforandring.« Hertil vendte han tilbage i Betænkningen af 20. Marts 1847.

Kongens Beslutning at lade Viborg Stænder paany faa Ordet og saaledes at vise dem et Maksimum af Hensyn var fattet 3. Juni 1846, men samme Dag udstedte han Pl. ang. nogle midlertidige Lempelse i Anordningerne om Trykkefriheden gaaende ud paa delvis Imødekommen af Ønskerne om Bortfald af de to Plakater af 2. Oktober 1810 og 13. Maj 1814. Denne Bestemmelse skyldtes hans eget Initiativ, men naturligvis havde han forelagt Kancelliet sit Forslag. Akterne viser, at Voteringen om det var i Gang i Begyndelsen af Januar; de viser, at Stemmann var imod, medens Ørsted indleder med, at han ikke kunde finde det foreslaaede Reskript ønskeligt, og Kongen pointerer i sin Resolution, at han lader sit Udkast emanere med nogle Redaktionsforandringer. Den i Pl. 2. Oktober 1810, jfr. Reskr. 10. April 1836, forbudte men hidtil administrativt kontrollerede Optagelse af politiske Meddelelser, der nærmere defineredes, skulde kunne forlanges behandlet som Bødesag ved Domstolene. Størrelsen af Skrifter, der skulde til Politigennemsyn, nedsattes fra 24 til 6 Ark og Tiden for Gennemsynet til 48 Timer. Det skulde ikke være nødvendigt at anlægge Straffesag om beslaglagte Blade eller Skrifter, naar det ikke inden 3 Dage blev forlangt. Det viste sig, at den saa stærkt reklamerede Justitsfølgning i stort Omfang ikke begæredes, se Harald Jørgensen, *anf. V*, S. 293.

Plakaten var betegnet som midlertidig, og den blev Slutstenen i Enevældens Lovgivning om Trykkefrihed; om den burde forelæg-

ges for Stænderne, kunde efter Ørsteds Mening diskuteres. Som anført beskæftigede han sig 20. Marts 1847 igen med Problemet Ansvar for konstitutionel Agitation. Han erklærer sig nu for at beholde Udkastets Forslag derom og begrundet det med, at Regeringen hidtil gennem Kommissarius havde hævdet, at Stænderne var ubeføjede til at andrage om Konstitution, og det kunde tænkes, at Kongen vilde lade udgaa et udtrykkeligt Forbud derimod, selv om Stænderne talte imod dette. I saa Fald vilde det staa som en Inkonsekvens, at Trykkefrihedsloven manglede den omtalte Regel for Borgernes Forhold. Han forstaar Fdg. 1799 § 1 som direkte udtalende Reglen, og foruden Orla Lehmann-Dommen kan nævnes det i Harald Jørgensens Regest over Trykkefrihedsdomme opførte Nr. 119, Højesteretsdom af 1. December 1842. Med denne Betragtning kan sammenlignes det foran S. 167 bemærkede. Personligt maatte det siges, at Udarbejdelsen i hurtigt Tempo af de omstændelige Udkast og Betænkninger har været en tung Arbejdsbyrde for Generalprokurøren, Fremførelsen i Stænderne og Forsvaret, især for Opretholdelsen af den ogsaa af ham selv forhadte Pl. 13. Maj 1814, ikke mindre enerverende for Kommissarius og Pressens uretfærdige Mistæneliggørelse af ham som havende svigtet Frisindet en bitter personlig Oplevelse.

Et Par korte Betænkninger om Beslaglæggelse af Blade for politisk Indhold giver ikke Anledning til særlige Bemærkninger, Ø. Arb., S. 439 f.

Den 16. April 1846 modtog Ørsted i et Reskript Meddelelse om, at han ikke for dette Aar vilde blive udnævnt til Kommissarius, da Kongen med Bekymring havde erfaret, at det vilde bringe skadelige Følger for hans Helbred. Kongen udtalte Paaskønnelse af hans udmærkede Tjeneste i denne Egenskab. P. G. Bang blev Efterfølgeren. For Ørsted var dermed et betydningsfuldt Livsafsnit tilbagelagt. Fra Kancelliets fornemme Isolation var han ført ud i det politiske Livs Bølgegang, var blevet baaret paa Hænder og underkastet nærgaaende personlig Kritik. Han havde med sin samvittighedsfulde og hensyntagende Arbejdsform maattet trække et uhyre Læs, og der var blevet slidt paa ham. Men det havde vist sig, at Forhandlingen i Salen laa for ham, og han var blevet skolet til det parlamentariske Liv, der forestod ham under Konstitutionen.

Selve Virksomheden i Stænderne havde jo nok artet sig noget anderledes, end da man planlagde den som dette at erklære sig om Love om personlige og Ejendomsrettigheder, Skatterne og de offentlige Byrder med Ret til at indgive Petitioner, naturligvis om Udgivelse af lignende Love og om disses Forvaltning. Begge Kon-

ger havde gjort den Erfaring, at man ikke kunde faa Stænderne til at respektere Rammen for deres Petitioner og Diskussioner. Teoretisk havde Inkompetencen været hævdet, men i Praksis gik man Kompromissets Vej, se foran S. 164. At sætte haardt ind kunde have ført til Sprængning, og saa fik Medlemmerne dog et Afløb for deres Stemning. Disse Tilkendegivelser havde ogsaa inspireret til Ideen om raadgivende Stænderkomiteer og senere til Undersøgelse af Monarkiets arvemæssige Forhold, som Kommissarius havde givet spontant Bifald, medens Kongen var mere betænkelig. Viborgmødet 1844 gav tillige Stødet til øget Omsorg for de slesvigske Sprogforhold.

Da Kongen hos Statsministrene ønskede Udtalelse om Fremgangsmaaden ved nævnte Undersøgelse, tilraadete Ørsted grundig Behandling i en Kommission, medens Stemmann var stemt for, at Kongen straks offentlig erklærede sig for Slesvigs danske Arvefølge, hvorimod man om Holsten maatte udtale sig med Tvivl, se H. J. II S. 399 f. Der nedsattes 28. Februar 1845 en Kommission af 4 Embedsmænd, blandt hvem Ørsted ikke var (saaledes Koch S. 181). I Skriftet For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed (1850) S. 82 udvikler Ørsted, at der efter Forberedelse af Sagkyndige burde være sat en Forhandling i Gang af regeringsudnævnte dertil egnede Mænd fra alle Statsdele ledede af Regeringsmænd, og han tænker sig da, at Forhandlingen efter Brydninger vilde være endt med en positiv Løsning rimeligvis paa tværs af de historisk-retlige Undersøgelser. For denne Ordning skulde man da have søgt de fremmede Staters Godkendelse, og hertil skønner han, at Udsigterne var gode. Ogsaa i Betragtning af den udtalte Forbitrelse, hvormed det resulterende »aabne Brev« af 8. Juli 1846 — hvis Indhold var som af Stemmann forudsat, forsaavidt »enkelte Dele af Holsten« angik — blev hilst i Tyskland, kan jeg kun opfatte dette som en karakteristisk Ønsketænkning. Statsraadet havde ugelange Forhandlinger paa Sorgenfri, under hvilke Ørsted en Overgang var stemt for at undlade Offentliggørelse, smlgn. foran S. 204, men omstemtes af Kongen, se Danmarks Riges Historie VI S. 348, formentlig efter Kongens Dagbøger, i anf. Skrift S. 150 f tales ikke om dette Meningsskifte. Resultatet gik jo imod, hvad han tidligere havde ment at kunne udtale, se foran S. 198. Fra dansk Side modtoges Brevet med Bifald, og det gav Stødet til Prinsen af Nørs Afsked som Statholder og den ligeledes slesvigholstensk sindede J. Reventlow1Criminils som Kancellipræsident.

Kort før det aabne Brevs Udsendelse faldt der 13. Maj 1846 Resolution i den slesvigske Sprogsag, efterat Kancelliet 18. Marts 1846 havde nedlagt en Forestilling derom, der var forberedt ved

en særdeles udførlig Betænkning af Ørsted som Generalprokurør, dateret 4. Januar 1845. Emnet var Petitioner fra de to kongerigske Stænderforsamlinger om at drage Omsorg for det danske Sprog og Nationalitetens Opretholdelse i Slesvig særlig udførligt fra den jyske. Naar Danske Kancelli blev spurgt, kunde det motiveres ved den saaledes givne Foranledning, men ellers var slesvigske Anliggender dette uvedkommende, og man udtrykte sig ogsaa med Forsigtighed derom. Dog skulde der jo eventuelt foregaa et Samarbejde til kongerisk Side, der gjorde Henvendelsen naturlig. Resolutionen gik ud paa at sende Forestillingen til det andet Kancelli og til Universitetsdirektionen. Samtidig undlod Kongen ikke at tilrettevise Stænderne for Kompetenceoverskridelsen. Omtalte Betænkning er ikke fundet, den var ifølge A. D. Jørgensen, Historiske Afh. III S. 376, tidligere Sønderjyske Aarbøger 1894—95, paa omtrent 300 Foliosider (dog vel Spalter), og Forestillinger siger, at den i nogen Grad svævede udenfor det egentlige Emne. Da der er underskrevet af Ørsted med Lange, Bentsen og Holm, kan vi gaa ud fra at høre Ørsteds Ord, hvad ogsaa Sprogtonen viser. Stemann er ikke med; der kunde da have været Lejlighed til at prøve, om han, som det siges, var mere dansk end Ørsted — og de andre. Efter Koch S. 186 gaar Ørsteds Forslag nemlig ud paa, at der skal ydes saa lidt som muligt. Til Begyndelse anstilles der følgende Betragtning: »Det kan ikke andet end vække Smerte og Uvillie, om et Sprog mere og mere trænges tilbage fra det indskrænkede Territorium, som det har i Besiddelse, eller skulde være underkastet Ringeagt og Forfølgning til Forknyttelse for den Del af Befolkningen, som er os nærmest beslægtet, og hos hvilken man tør vente størst Hengivenhed for Vedligeholdelsen af Hertugdømmets Forening med Danmark, og skjøndt der vistnok er meget Overdrevent i de Klager, der føres om det danske Sprogs Undertrykkelse og en fremskridende Fortyskning, maa det dog erkjendes, at det danske Sprog og den danske Befolkning kan behøve Omhue og Bistand fra Regeringens Side for at vedligeholde sig og nyde den Berettigelse, der tilkommer Samme. Det turde endog være, at den uvenlige Stemning mellem den danske og tyske Befolkning, der i den senere Tid er fremkaldt, kunde berede det danske Sprog nye Farer, hvorunder det mere end nogensinde forhen kunde trænge til Beskyttelse.«

Det erklæres for ønskeligt, at der i de Distrikter, hvor Dansk udelukkende eller aldeles overvejende er Almuens Sprog, men Kirke- og Skolesproget er Tysk, sker Forandring heri; at den ældre Slægt maaske er utilbøjelig hertil, kan ikke komme i Betragtning, det samme gælder den mindre, dannede Del af Bybefolkningen. Der kunde af Hensyn til den veksles med tysk Gudstjeneste og

gives Adgang til tysk Konfirmation. I Distrikter, hvor Almuesproget er dels tysk, dels dansk, bør der maaske være blandet Kirkesprog; Præster, der ansættes, maa kunne Dansk og ligeledes Lærere, maaske ogsaa blandet dansk og tysk Undervisningssprog, i hvert Fald Undervisning i Dansk. Det anbefales, at Præster aflægger homiletisk og kateketisk Prøve for en dansk Biskop eller paa Københavns Universitet. At indrette slesvigsk juridisk Eksamen i København, der ogsaa vilde bebyrde en Del af Embedsmændene med en særlig Eksamen, anbefales ikke, da slesvigsk Ret i alt væsentligt er som holstensk. Herved sigtes vel til, at to Læresteder for det samme var overflødigt. Heller ikke anbefales en særlig dansk lærd Skole, men visse Udvidelser i dansk Retning, og der forudsættes at kunne ordnes Dimission baade til København og Kiel. Ørsted var imod at føre den nationale Spaltning ind, hvor den højere Dannelse skulde grundlægges: »Det vilde og efter Collegiets Formening være høist utilraadeligt at sanktionere den skjærende Modsætning mellem Danmark og Tyskland, som man i den senere Tid har gjort sig saa megen Umage for at fremhæve og udvikle. Eleverne bør ingeniunde føres til at elske det Ene og hade det Andet, men det man skulde arbeide for var, at de kom til at elske det hele fælles Fødeland og begge de Sprog, der tales i samme, hvilket i Særdeleshed møder i den Provinds, der burde være Forbindelsesleddet mellem Statens danske og tyske Befolkning, istedetfor at man har gjort den til Middelpunkt for en Statens Tilværelse truende Tvedragt.« Det anbefaledes at undersøge Sprogforholdene, hvilket skete. Kongen indrettede Haderslev Latinskole som dansk og oprettede Vonsbæk Seminarium, men Ørsted havde dog taget Ordet for Genoplivelse af Frederik VI's berømmelige men opgivne Sprogreskripter af 1810 og 11. Hvad der gjorde sig gældende for ham var paa Bunden en dyb Følelse af vor i ældre Tid saa stærke Tilknytning til tysk Kultur, endvidere Konservatisme overfor Hertugdømmernes Forhold og endelig en Fordring om Disciplin i Stemningslivet. Han følte sig udæsket ved dansk Ensidighed og maaske opfordret til at stemme sig imod. Paa det for ham fremmede slesvigske Omraade var han ikke tilbøjelig til at træde for bestemt op, og omvendt har Kongen følt den politiske Betydning af at »gøre noget«. Endelig maa erindres, at det var før Vækkelserne ved Oprøret og tysk Tale langt mere udbredt.

Om det nationalt-forfatningsmæssige er der for Ørsteds Vedkommende ikke meget at berette fra Christian VII's sidste Aar. Hans Efterfølger som kongerigsk Kommissarius siden 1846 P. G. Bang var nu den, der paa Kongens Vegne havde skullet føle Stæn-

derne paa Pulsen; han toges ogsaa med i Forhandlingen om det aabne Brev og affattede det. Kongen var nu paa Vej til en Konstitution, hvortil Kronprinsen støttet af sine Omgivelser 6. Februar 1847 havde opfordret ham, se C. E. Bardenfleth: Livserindringer (1890) S. 84. 22. Juli s. A. fremlagde Kongen en efter Forhandling med Raadgivere udarbejdet Plan for et supplerende udvidet Statsraad, hvoraf efter hans Tanke i Tiden en Konstitution kunde udvikle sig. Den i Forbindelse hermed paatænkte Omdannelse af Kollegierne til Ministerier fraraadede Stemmann, der dog kunde tænke sig en vis Udvidelse af Statsraadet og Fællesstænder valgt af de 4 Forsamlinger med lige mange for hver, og man foreslog Mænd indkaldt til Raadslagning. Ørsted havde ejheller Tiltro til Statsraadsudvidelsens Betydning, han havde i Forvejen efter Ordre udarbejdet Udkast til en Anordn. om en almindelig Stænderforsamling, der ikke fik Anvendelse, og efterat Statsraadsplanen var opgivet, gik Arbejdet i Forfatningssagen over til Bang, der 2. Juledag var færdig med en af Kongen bifaldet Betænkning, der gav Grundtræk til en Forfatningsændring og Plan for Indkaldelse af Mænd, se A. D. Jørgensen, Hist. Afh. III S. 414 f (tidligere d. d. Vidensk. Selsk. Forhandlinger 1895) og P. G. Bang i Hist. Tidsskrift 3. R., 6. B. S. 105 f.

Som Bilag til Gehejmestatsraadets Forfatningsforhandlinger i Januar 1848 foreligger det omtalte Udkast affattet i 1846 efter mundtlig Ordre og beregnet paa at kunne træde i Virksomhed i 1847. De 4 Provinsialstænderforsamlinger, der fremtidig kun skulde træde sammen hvert 3. Aar, skulde til den almindelige Stænderforsamling hver sende 9 Medlemmer, hvoraf 3×2 valgt stændervis og 3 af hele Forsamlingen, hvortil kom 6 kongevalgte, 3 kongelige, 3 hertugelige. Embedsmænd skulde beskikkes til Kommissarier og ligeledes til Sekretærer; Præsident skulde Forsamlingen vælge. Sproget var dansk eller tysk efter frit Valg, men det ventes, at man retter sig efter det for den gensidige Tankeudveksling mest tjenlige, særlig i Komiteerne, og Sekretæren skal være behjælpelig med at oplyse Foredragenes væsentlige Indhold. Protokoller føres i begge Sprog. Møderne er ikke offentlige, en Tidende kommer efter Afslutningen. Forsamlingens Raadgivning skulde bruges ved Meningsforskel mellem Stænderforsamlingerne, undtagelsesvis forud for en Sags Forelæggelse for Stænderne og ved vigtige Anliggender, der ikke hører under Stænderne og ikke egner sig for disse afsondrede Forsamlinger. Det udtales derhos, at Kongen er betænkt paa efterhaanden at udvide og nærmere bestemme Virkekredsen, og i § 5 tolkes Haabet om, at en oplyst Folkemening kan udvikle sig og faa gavnlig Indvirkning paa Love og offentlige Foranstalt-

ninger samt befæste Tilliden til Kongen og den gode Forstaaelse mellem de forskellige Statsdele. Statsbudgettet forelægges for den almindelige Forsamling eller et Udvalg paa 4. Mindst 6 Medlemmer kan andrage om Forelæggelse af en vis Sag, men ellers kan ikke petitioneres. Vedkommer en Sag ikke hele Monarkiet, kan en Del alene af Forsamlingen indkaldes. Mødestedet er i Almindelighed København.

Endvidere foreligger som Bilag en 67 Sider stor Betænkning af 23. Marts 1847 om Statsraadets Organisation. Herom havde Kongen i Forvejen tilstillet Ørsted nogle Udviklinger. Efterat Kongen paany 22. Juli havde fremsat Bemærkninger, leverede Ørsted 14. August 1847 en ny kortere Betænkning, der er fremlagt. Der er i den Tale dels om et udvidet Gehejmestatsraad, dels om et almindeligt Statsraad. Kongen synes i sidstnævnte Henseende at tænke sig et permanent hvert Aar samlet Statsraad, og han har nævnt de faste Stillinger, han vilde regne med, for Kongeriget Justitiarius i Højesteret og Sjællands Biskop, for Hertugdømmerne nogle flere, for Lauenborg Guvernøren. Herved, mener Ørsted, vilde intet vindes, og Regeringsvalget vilde ikke tilfredsstille »Meningen«. De skandinaviske og ultradanske maatte udelukkes, men i det hele er Standpunkterne interessebetonede, som det viste sig i Stænderne ved Fæstesagen. Der kan ikke tænkes paa konstitutionelle Beføjelser som besluttende Medvirkning ved Skatter og Statslaan, saalænge ikke Forholdet mellem Danmark og Hertugdømmerne er ordnet med Hensyn til Andelene. Ørsted udtaler sig med betydelig Skepsis om Stændermedlemmerne baade dem med de højt klingende Talemaader og de mange uselvstændige, men navnlig føler han sig hjælpeløs overfor den Mening, der har sat sig fast hos dem, at Forsamlingen kan diskutere Forfatningsproblemet ganske uhæmmet. Det er nødvendigt, at Kongen i Gehejmestatsraadet, der forinden burde forstærkes, fastslaar, hvordan der skal optrædes her til. Der maa gribes til andre Midler end Rekonstruktion af Statsraadet for at bortfjerne de farlige Misforstaaelser angaaende Statsdelenes indbyrdes Forhold og deres Forhold til den fælles Landsherre. Foruden en Reform af Stænderindretningen — med Hensyn til hvilken han dog ikke er sangvinsk — anbefaler han Sammenkaldelse af erfarne og indsigtfulde Mænd fra hele Staten, og han søger at paavise, at dette Raad ikke rammes af den Kritik, han rettede mod det almindelige Statsraad. Først maatte Planen for Virksomheden dog tilrettelægges af Embedsmænd. I den vidtsvævende Udvikling kommer han ind paa Arvespørgsmaalets historiske Side. Han bliver forhaabningsfuld ved at paapege, at den holstenske Mistænning ikke er af gammel Dato. Naar der bliver Vished om fæl-

les Arvefølge, mener han, den vil vige. Han slutter med Undskyldning for sit Arbejdes Svaghed. Man undrer sig ikke over, at denne Vej, der synes at mangle konkret Form, ikke blev betraadt, men at Kongen i Stedet derfor med en enkelt Raadgiver sprang ud i det konstitutionelle.

Paa dette Sted i Biografien skriver Koch S. 188, at der var en mærkelig Lamhed over Enevælden paa dens sidste Tid, hvilket dog ikke kunde bebrejdes de enkelte Statsmænd eller Kongen, og han peger paa de lange og vidtløftige Overvejelser, der gik forud for selv ubetydelige Sagers Afgørelse, saa at Resultaterne ofte stod i omvendt Forhold til Anstrængelserne, smlgn. S. 173. »Det var hele systemet,« finder Koch, »der var opslidt og ikke kunde arbejde mere. Havde der været en tid, da det, som Ørsted håbede, havde været muligt ved en udvikling at gå over til en anden tilstand, var den forbi; det var øjensynligt, at der nu vilde finde et alvorligt brud med det gamle sted.« Her har han dog sikkert draget for vidtgaaende Slutninger fra den ubestridelige Tunghed i den øverste Administrations Forretningsgang, der dog kun var et formelt Fænomen, som Kongen endda var stemt for at gøre Ende paa. Men Tronskiftet i 1848 medførte en Eksplosion i Hertugdømmerne, ligesom næste Tronskifte gjorde det i 1863, og med det ekstraordinære Krav til Befolkningens Ydeevne overfor Oprøret fulgte der ekstraordinære Krav om Frihedsrettigheder. »Øjensynligheden« af det alvorlige Brud forelaa først med disse Begivenheder. Iøvrigt maa det erindres, at hvad »Demagoger« som Oliemøller Schytte kunde udtale i Stænderne om konstitutionelle Rettigheder, ikke turde udtales af Embedsmænd, saa hvad Ørsted skrev til Kongen, røber ikke hans Anskuelser. Kun Kongen kunde give Signalet, og det gav han først 14. December 1847 overfor Bang.

Det var Stemann og vistnok Bang, som Kongen paa det sidste anbefalede sin Efterfølger at benytte, men Ørsted havde dog ikke tabt sin Position hos ham; den 1. Januar 1847 udnævntes han til Ridder af Elefanten.

Jeg vender tilbage til den interne Virksomhed i Kancelliet i denne dets Slutningsfase under Christian VIII.

I Ny Collegialtidende 1846 Nr. 39 for 12. September og en Række senere Numre findes en af Ørsted skrevet Artikel om Udsondring fra Danske Kancelli af Overbestyrelsen for Kirke- og Undervisningsvæsenet, hvilket var en gammel Plan i sin Tid fremsat af Universitetspatron Hertug Frederik Christian af Augustenborg og i 1840 og 1844 Genstand for Petition fra Stænderne. Artiklens samlede Længde er 112 Sider, og i Liv og Tid III S. 176 (356) udtales da ogsaa Tvivl, om nogen har Lyst at læse den, men den indeholder

dog Ting af Interesse. Til Drøftelse af Emnet nedsattes i 1841 en Kommission, hvori foruden Ørsted sad bl. a. Biskop Mynster og Professor H. N. Clausen. Sidstnævnte var i Mindretal og støttede Petitionen navnlig ved at kritisere de juridiske Embedsmænds manglende gejstlige og pædagogiske Forudsætninger. Heroverfor udtalte Ørsted gyldne Ord til Forsvar for den juridiske Uddannelse: »Det turde være en Miskjendelse af Retsstudiets Væsen, naar man synes at antage, at dette skulde have en saa streng positiv Character, at det ikke skulde tilstede den liberale og omfattende Aandsretning, som kan behøves for at behandle de mere aandelige Forhold. Retsvidenskaben uddannes og udvikles stedse ved Hjælp af en tro Opfatning af de Livsforhold, hvorpaa Retsbegreberne blive at anvende, og den ægte Retskyndige kan derfor vel behøve et indtrængende og fast Blik i disse Forhold.« Det var ikke Meningen, at ingen gejstlig Mand burde faa Del i denne Overbestyrelse, men kun at hævde, »at den Indsigt i Lovgivningen, det nøie Kjendskab til Statens Indretninger og det Blik paa Forholdene, som udfordres for med Held at deeltage i en saadan overordnet Administration, ordentligviis nærmest er at søge hos Juristerne«; og han antyder Faren for teologisk Ensidighed hos en gejstlig Leder. Efter Forelæggelse gennem Kancelliet var Kongens Svar afvisende, i hvert Fald naar man ikke kunde faa Hertugdømmerne ind under samme Bestyrelse, og det mødte Modstand. Imidlertid agiterede Clausen i et Skrift og fremkaldte den anden Stændervedtagelse. Om den juridiske Dannelse udtalte han, at den førte til Tilbøjelighed til at lade det formelle gælde som Hovedsag, til en skeptisk om ikke benægtende Retning med Hensyn til det ideelles Gyldighed og en lønlig Mistro til det aandeliges Magt samt en Stræben efter at tilvejebringe Garanti ved det positive Bud. Ørsted paaberaabte sig sin Skribentvirksomhed, der havde været rettet mod den døde juridiske Formalisme; han personlig kunde sikkert sige sig fri for de paa-klagede Ensidigheder, og med øjensynlig Glæde fordyber han sig i kirkelige Udviklinger om Daaben og Konfirmationen. Kommissionens Forslag var at foretage en delvis Udsondring, men i visse Sager at lade Kancellipræsidenten beholde Overledelsen. Den omhyggelige Gennemgang af alle Spørgsmaalets Sider kompliceres ved, at Ørsted — tro mod sine litterære Vaner — ikke kunde afholde sig fra Punkt for Punkt at besvare al den Bitterhed og Spydighed, Clausen havde samlet sammen i sit Skrift overfor Danske Kancelli, hvorved man kom ind paa indbyrdes Undervisning, se foran S. 78, Presseforhold og kirkelig Administration, hvor Ø. langtfra altid havde været paa Linie med sit Kollegium. Det havde nok været

bedre, om den officielle Tidende havde faaet denne Polemik overført paa andre Hænder.

Selve Sagen blev ikke til noget, før Ministerialordningen kom. Naar Kongen, skønt han syntes om Udsondringen af disse Forretninger og ifølge anførte Sted i Liv og Tid havde tænkt sig at sætte Ørsted i Spidsen for dem, lod Sagen falde, mener Ørsted, at det delvis skyldtes hans ved given Lejlighed overfor Kongen ytrede Utilbøjelighed til at anbefale Sorø Akademis Omdannelse til en Højskole, denne Beslutning, der blev Kong Christians sidste. Han vilde dog ikke have vægret sig ved at modtage denne Stilling og derved løsgøre sig fra Kancelliet. Hans Opposition mod Højskoleplanen, som han ikke motiverer, skyldtes da vel næppe, at han skulde anse den for stridende mod de testamentariske Bestemmelser for Akademiets Gods. Som Premierminister i 1853—54 overtog han Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet i Forbindelse med Indenrigsministeriet og bestred med Glæde dets Forretninger.

Den omtalte journalistiske Form for en Meddelelse i Ny Collegialtidende er ikke enestaaende. I samme Aargang Nr. 24 S. 380 f redegøres der for det kontrollerende Tilsyn med Forsamlinger paa Landet, som Regeringen havde fundet nødvendigt for at hindre ophidsende Agitation af Bønderne, og da »en meget anseet Forfatter« i Dansk Ugeskrift havde fremsat nogle Bemærkninger om denne Fremgangsmaade, forlænges Artiklen med en 12 Sider stor og altsaa meget detailleret Redegørelse, der i Virkeligheden var overflødig og, som det synes, dobbelt for en Gehejmestatsministers Pen — men Ørsted paatog sig gerne Tjenerens Skikkelse. Artiklen slutter saaledes: »Mod dem, der nu i en Række af Aar have ved Hjælp af deres uklare Begreber og høitklingende Talemaader i forskellige Retninger bearbejdet Massen for at sætte den i Bevægelse, tør man imidlertid vistnok ikke haabe at udrette noget; dertil ere de altfor forstenede i de Meninger og i de Phraser, hvorpaa de have kastet sig.«

Saa tidlig som paa Viborg Stænder i 1838 havde Oberst Brock stillet Forslag om at indføre departemental i Stedet for kollegial Arbejdsform, hvori han hentede Forbilledet fra Norge og anbefalede som besparende. Han var iøvrigt ogsaa inde paa den nys omtalte Udsondring af Kirke- og Undervisningsvæsenet. Kommissarius gik imod med den Hovedbetragtning, at den kollegiale Form betød en Retsgaranti for Borgernes Rettigheder og Velfærd ved den gensidige Kontrol. Hertil kunde siges, at nu afgav Stændernes Petitionsret en vis Garanti. I en til Finansvæsenets Ordning i 1836 nedsat Kommission (Collin) havde man stillet sig positivt, og i Christian VIII's Tid blev Reformen ogsaa indført der, ligesom der var

Tilbøjelighed dertil i Hertugdømmernes Kancelli. Først ved Kongens Forslag af 22. Juli 1847 blev Sagen aktuel for Danske Kancelli, hvor baade Stemmann og Ørsted var imod, se Den danske Civil-administration, 1921, (K. F. Hammerich Systemskiftet i 1848).

To Datoer med to Maaneders Mellemrum: Tronskiftets Dag den 20. Januar og Ministerskiftets den 21. Marts markerede Aarhundredets store Omsving, der ogsaa i Ørsteds Liv satte et dybt Skel. Enevælden veg for Konstitutionen, Helstatspolitikken for Ejderstatspolitikken. Gehejmestatsraadets Omdannelse til et konstitutionelt Statsraad var det ydre Tegn derpaa. Den sygemeldte Stemmann gled ud af Billedet, Spørgsmaalet her er, hvilken Rolle Ørsted fik mellem de tilbageblevne Ministre. I Gehejmestatsraadet, der under Kongens Forsæde havde Møder om Forfatningen 24., 26. 27. og 28. Januar, mødte foruden Ørsted A. W. Moltke og H. Reventlow-Criminil samt som nye Medlemmer Kancellipræsident C. Moltke og Stiftamtmand C. E. Bardenfleth, hvorhos den tidligere Minister Otto Moltke og P. G. Bang tilkaldtes. Arbejdet skulde bevæge sig gennem følgende Etaper: et Reskript, der kundgjordes, skulde optrække forfatningsmæssige Grundlinier, en nedsat Kommission skulde udarbejde Udkast til en Forfatningslov m. v., indsigtsfulde og erfarne Mænd fra Riget skulde raadslaa derom, og Kongen skulde udstede en ny Grundlov. Den førstnævnte Bestemmelse, der kundgjordes 28. Januar (Frederik VI's Fødselsdag, hvorved Sammenhængen med Stænderindretningen vistes) forkyndte at ville indføre Stænder i Kongeriget og Hertugdømmerne, der skulde være fælles og i lige Antal. Deres Rettigheder skulde være en besluttende Medvirkning ved Forandring i Skatterne og ved Finansbestyrelsen saavel som ved Love om Kongerigets og Hertugdømmernes fælles Anliggender. Om Genstande for deres Virksomhed umiddelbart berørende nævnte Statsdeles fælles Interesse kunde Andragender indgives. Denne »stændiske Forfatning« forandrede intet i Provinsialstænderne eller i »Hertugdømmernes nuværende Forbindelse« eller i Holstens og Lauenborgs Forhold til det tyske Forbund. Ved passende Bestemmelser skulde Dansk og Tysk beskyttes i vedkommende slesvigske Distrikter. Punkterne om Rettighederne, der blev forelagt af Kongen, vedtoges 26. Januar i det væsentlige enstemmigt. Ørsted fik ændret Udtrykket Skattebevillingsret. Ifølge Bang, anf. St. i Hist. Tidssk., var der næste Dag en skarp Meningsforskel angaaende den af C. Moltke foreslaaede Passus, at den ny Forfatning ej sigtede til at ophæve den bestaaende Forbindelse mellem Hertugdømmerne, hvorimod han og Bardenfleth protesterede, ikke fordi de ønskede Forbindelsen hævet, men af Hensyn til Stemningen. Protokollen (Statsraadets Forhandlinger 1848—63, 1. Bd.

(1954) S. 20) viser, at der toges Afstemning, hvori de to stod ene. Ørsteds Standpunkt refereres saaledes, at han »formeente allerunderdanigst, at Misfornøielsen vilde blive lige stor, enten denne Passus udelodes eller optoges; at der iøvrigt aldeles ingen Slutning kunde drages til en statsretlig Forbindelse, naar der sagdes, »at den nuværende Forbindelse skulde vedblive«, da de tvende sidste forfarne Konger ei nogensinde havde anerkendt den som statsretlig.« Den 28. vendte Bardenfleth tilbage til Spørgsmaalet ved at meddele, at den syge Stemmann ogsaa var af hans Mening, men ifølge Protokollen »vovede han ikke« at fremsætte noget Forslag. Bang beretter, at C. Moltke og Criminil truede med at tage Afsked, hvis man nu gjorde Forandring, efterat Dokumentet var givet ud til Renskrivning. Han fik indført Udtalelsen om Sproget. Det Bang'ske Forslag om Valg af Mænd i et Antal af 52, 26 fra hver Statsdel, vedtoges (24 fra de 4 Stænderforsamlinger, 8 fra Gejstligheden og Universiteterne, 4 fra det slesvig-holstenske Ridderskab, 16 udnævnt af Kongen). Ørsted fandt det sidstnævnte Tal for højt og ønskede Valget foretaget af Professorerne ¹⁾).

Til Kommissionen beskikkedes Ørsted, C. Moltke og Bang. A. W. Moltke skulde have været med, men slap med at deltage subsidiært. Om Kommissionens Arbejde er vi, indtil der maatte blive gjort Dokumentfund, henvist til de nødtørftige Oplysninger i Bangs her citerede Familiebrev fra 1848. Man arbejdede støt indtil den bitre Ende. Den 20. Marts om Aftenen Kl. 7 samledes man som sædvanlig hos Ørsted paa hans Bopæl Gammeltorv Nr. 6 samtidig med Cassinomødets Afholdelse. C. Moltke insisterede overfor Bang paa, at der skulde arbejdes, og man drøftede i 3 Timer et Afsnit af Udkast til Valglov. Saa kom Ørsteds Ven Højesteretsadvokat Salicath og meddelte om det paatænkte Borgertog næste Dag. Bang, der frygtede Pøbeloptøjer, beundrede Moltkes koldblodige Kørsel gennem Mængden. Om Udkastet oplyser han, at man gik ud fra et Tokammersystem med et Førstekammer af aristokratisk konservativ Karakter i Tilslutning til liberalere tyske Forfatninger, særlig den sachsiske, og et Andetkammer bygget paa »rent demokratiske Grundsætninger« (hvilket dog vilde sige Husmændene med Jord og den, der svarer i København 32 Rd., i Købstæderne 20 Rd., paa

¹⁾ I Danmarks Riges Historie VI S. 391 omtales som »betegnende«, at der 28. Januar i Statsraadet blev gjort Forsøg paa at ændre Christian VIII's Bestemmelse om dansk Latinskole i Haderslev, hvad Kongen modsatte sig. Kancelliets Majoritet vilde supplere Skolen med 3 tyske Klasser, men kun Rentflow-Criminil vilde i Statsraadet gaa den angivne Vej, som han fandt forenelig med vedkommende Reskript af 19. Maj 1847, se Statsraadsforhandling I S. 33.

Landet 12 Rd. halvaarlig Leje) og med overvejende Indflydelse for Andetkammer; Valgbarhed næsten lige saa udstrakt som Valgretten. Moltke havde udarbejdet en Forordning til Værn for det danske Sprog i Nordslesvig, der var »meget energisk og gennemgribende.« Han arbejdede med Hertugdømmernes, Bang med Kongerigets Valglov, Ørsted havde gjort Udkast til Forretningsreglementet, se i øvrigt nærmere Danmarks Riges Historie II S. 392. Bang plejede at lægge for med et Udkast, som han drøftede med begge eller særlig med Moltke, og, naar de var enige, tiltraadtes det af Ørsted, »idet han iøvrigt tog liden Deel i Forhandlingerne og i det Hele arbejdede med kjendelig Ulyst, uden Haab om, at Commissionens Resultat tilsidst vilde vinde Bifald.«

Statsraadsprotokollen for den tilbageværende Tid viser ikke for Ørsteds Vedkommende særlig interessante politiske Episoder. Som et Kuriosum, der viser Kongens svingende Holdning, kan nævnes, at han 25. Februar ønskede tilkendegivet Professorerne Clausen og Schouw, hvis Kritik af Christian VIII havde smertet ham, at de ved lignende gentaget Forhold kunde vente Afsked uden Pension. Ministrene fik ham fra det navnlig ved at minde om, at han 24. Januar havde hævet henstaaende Sager om politiske og Presseforseelser. 20. Marts, da Ørsted om Aftenen havde sit sidste Møde i Forfatningskommissionen, havde han fra Kl. 12 deltaget i et langvarigt Statsraadsmøde om Nødvendigheden af Troppeindkaldelser, hvorunder han ikke ytrede sig, og om Gesandstens Optræden i Frankfurt med Hensyn til en Nydannelse i det tyske Forbund. Man var naaet til, at der tænktes paa en tysk Forbundsstat, Folkene og Demokratierne rørte paa sig Europa over. Herhjemme havde — som kendt af den almindelige Historie — en ihærdig Agitation taget Grunden bort under det i Gang værende Forfatningsværk. Man fandt dansk Nationalitet brøsthølden ved den talmæssige Ligestilling af Kongerige og Hertugdømmer i Stedet for at danne Helstat af Danmark og Slesvig (med særlig Landdag), medens Holsten maatte følge Udviklingen i Tyskland, og man fandt Overklassen uforholdsmæssig begunstiget. Bardenfleth, der havde disse Anskuelser og havde virket for dem, fik det Hverv i Statsraadsmødet 21. Marts Kl. 11 om Formiddagen at udvikle, at Kdg. 28. Januar maatte opgives og den anden Vej betrædes. »Hvor vidt Urolighederne vare stegne baade i Rendsborg og i Kjøbenhavn, var Alle bekjendt.« Adspurgt, om de vilde ændre Kurs og tiltroede sig Folkets Tillid, svarede alle nej og var dermed aftraadt. Ørsted »udtalte sig derhen, at han aldrig havde havt nogen synderlig Tillid til Rescriptet 28. Januar, idet han altid havde ønsket, at man havde udtalt sig mindre bestemt om Maaden, hvorpaa det skulde gennemføres. Han

fandt dog imidlertid under nærværende Forhold det i Rescriptet 28. Januar udtalte Princip det hensigtsmæssigste. Han holdt det for utænkeligt, at dette Princip kunde kuldcastes ved en Folkebevægelse, men han var overbevist om, at man ei havde Tillid til ham og maatte antage det som den høieste Naade at kunne fratræde.«

Han vilde altsaa ikke som Bardenfleth — hvis Udvikling iøvrigt ifølge Bang S. 122 fremkaldte Ripost fra C. Moltke — lade sig imponere af Borgerrepræsentationens Opmarch. Denne foregik ordnet fra Raadhuset paa Nytorv ad Strøget til Christiansborg to og to med blottede Hoveder og med Borgere bagefter i større Geledder. Magistratens Formand, Overpræsident Michael Lange, Ørstedes mangeaarige Kollega i Kancelliet, havde, skønt ikke enig i Kravet om Ministrenes Afgang og Systemskiftet, besluttet sig til at gaa i Spidsen ved Siden af Repræsentationens Formand L. N. Hvidt for at berolige Stemningen, og han præciserede overfor Kongen dette Magistratens Standpunkt, der kun førte den til at ønske flere nye Ministre optaget. Repræsentationens Næstformand, H. P. Hansen, havde forøges villet begrænse Andragendet til en Ændring i Valgreglerne for Forfatningsdrøftelsen og en energisk Afvisning af den slesvigholstenske Deputation, men Orla Lehmanns hastemte Appel (»Fortvivlelsens Selvhjælp«) havde baade paa Raadhuset og i Casino Dagen før udløst Stemningen. Forfatteren Frederik Barfod, der var med i Toget, skrev om dette (Et livs erindringer (1938) S. 266): »Omtrent udenfor nr. 21 i Vimmelskaftet mødte det statsminister Ørsted i fuld æmbedsdragt. Han kom lige fra et statsrådsmøde og gik ene den modsatte vej af os til sin bolig på Gammeltorv. Der var næppe nogen anden af regeringsmændene, som i de dage var mere ilde set. Han kunde let have undgået at møde os ved at dreje af i en af sidegaderne, men uden trods gik han med rolig selvbevidsthed forbi det lange tåg, og gik ufortrædiget og ukrænket skønt selvfølgelig kendt af os alle. — Således havde stunden taget magt selv over den hårdeste blandt os.«

Om det private Efterspil skrev Præsten Johannes Fibiger, der som Huslærer var i Michael Langes Hus (Mit Liv og Levned som jeg selv har forstaaet det (1895) S. 221 f), at Lange efter sin Hjemkomst gik over til Ørsted, der boede skraas overfor dem, for at gøre Undskyldning: »»Som de beklagelige Forhold nu engang ere, kunde jeg efter min bedste Overbevisning ikke gjøre andet.« — »Ja, ja kjære Ven, jeg forstaaer det,« svarede Ørsted, og klappede ham paa Skulderen. Jeg fik det altsammen frisk ved Middagsbordet, da han forklarede sin bekymrede Familie de beklagelige Forhold og sin vanskelige Stilling, og den blev beroliget ved at høre,

at den Minister, han havde været med til at styrte, ikke tog sig det mere nær. Ørsted forstod ham saa godt, og vidste vistnok bedre end han, at den gode Lange ikke var den eneste, der tabte Hovedet. Men han har vel ogsaa tænkt, det gjør jeg da i det mindste ikke.« Ifølge Forfatteren P. Hjort (*Kritiske Bidrag til nyere dansk Tænke- maades og Dannelses Historie; politiske Afdeling* (1852) S. 385) spiste Lange efter vanlig Skik den Dag til Middag hos Ørsted, og dette bekræftes af Højesteretsassessor Otto Müller, Langes Svigersøn, der boede i Hus med ham (*Hist. Tidssk. 3. R. 6. B. S. 154 Note*). Jeg vil antage, at Fibigers Meddelelse paa dette underordnede Punkt maa rettes, se *Historiske Meddelelser om København III* (1911—12 S. 300 f).

Saaledes hengik da helt igennem i Fordragelighedens Tegn den mindeværdige Tirsdag den 21. Marts 1848 bag Voldene i Kongens København. Det, der var sket, var imidlertid betydningsfuldt. De to Forfatningssystemer, der Frederik VII's Tid igennem skulde brydes, havde taget deres første Livtag med Sejr for Ejderdanismen, men det var ikke nogen endelig. Sluttelig skulde ingen af dem sejre, men begge skulde tabe, da de Statsdele, hvis rette Samhør med Kongeriget der kæmpedes om, voldelig blev fraskilt Kongeriget. Det første Skridt dertil var taget paa denne Dag. Dog, at opleve dette blev Ørsted skaanet for ved sin høje Alder.

Embedsmæssigt var hans Retræte allerede begyndt 2. Marts. Paa denne Dag foreligger der nemlig i Kancelliet 4 hverandre supplerende Ekspeditioner med Gyldighed fra 1. April, der i vedkommende Forestilling kun er betegnede som fremlagte og altsaa ikke nærmere begrundede: Stemann og Ørsted entlediges fra deres Stillinger i Kancelliet, Ørsted altsaa som Generalprokurør og Medlem af Kancelliet, men ikke som Medlem af Forfatningskommissionen, og begge modtager Kongens Tilkendegivelse af Tilfredshed med deres lange og udmærkede Tjeneste. De efterfølges henholdsvis af Bardenfleth og Algreen-Ussing, den Gang 3. Deputeret i Danske Kancelli. Om Motivet har været Hensyn til Ørsted eller til Algreen-Ussing eller begge eller endelig Bardenfleth, maa staa hen. Kochs Formodning S. 192, at Stemann har benyttet sin Indflydelse hos Kongen til at blive fri for Ørsted, er uantagelig allerede fordi han selv upaaagtet af Historikerne samtidig skulde afgaa, og naar Afskedigelsen angives begrundet ved, at Kongen fandt Kancelliembederne »mindre passende med hans stilling som statsminister«, lyder det mærkeligt, at denne Opfattelse kom frem efter 6 Aars Virken i Dobbeltstillingen. Kochs videre Fremstilling, at Ørsted udnævntes til Præsident i Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler, hvor Professor L. Engelstoft paa den Tid afgik, men bagefter fra-

bad sig Stillingen (beklagelsesvis er dette gaaet over i min Ørsted-Biografi fra 1933 i Noten til S. 257), savner al Støtte i Arkivstoffet og i Ny Collegialtidende og maa bero paa en Fejltagelse. Men der kan jo nok have været Tale om at se ham i denne Stilling, der maaske senere kunde tænkes suppleret med Kirke- og Undervisningsvæsenets Sager, se foran S. 217.

Af Ørsteds Arbejder under den gamle Ordning staar endnu tilbage at omtale hans Bidrag til Lovgivningen. Baade Christian VIII og Stænderne havde Interesse for Lovgivningsarbejdet, og der var meget, som kunde trænge til Fornyelse. Denne foregik støt paa flere Omraader, og de vigtigste Arbejder skal nævnes. Paa *Strafferettens* Omraade nødvendiggjorde Jernbanevæsenets Opkomst 5. Maj 1847 en Lov om Straffen for forsætlig eller uagtsom Beskadigelse af Jernbaner og Tilbehør eller Handlinger medførende Fare for Jernbanens Benyttelse. 7. Maj 1846 udfærdigedes et udførligt Reglement for Arrestvæsenet omhandlende Bygning og Inventar, Bestyrelse, Lægetilsyn, Arrestforvareren og Arrestanterne. Resolutionerne af 25. Juni 1842 og 22. Januar 1845 vidner om, at man nu var naaet til Opførelse og Indretning af tidssvarende Strafanstalter. I *Retsplejen* var der Trang til forbedrede Regler om Tvangsmidler gaaende ud paa at gennemføre Domme eller Forlig om at foretage eller efterlade Handlinger, og saadanne gaves ved Fdg. 6. April 1842. Fra samme Aar findes under 25. Juni en forandret Formular for Formaningstalen ved Eds Aflæggelse i Retten. Biskop Mynster havde leveret Udkastet, der afløste den meget antike Tale i Lovbogen. Ogsaa den nye bibelske Tale, der brugtes til 1919, kastede et særligt kirkeligt Skær over Rettergangen, der den Gang ansaas nødvendigt. Gældsfængslet reformeredes ved Fdg. 17. Februar 1847. 28. Februar 1845 udkom Fdg. om Indretning af Kriminal- og Politiretten i København, hvorved Strafferetsplejen omorganiseredes; Ønske herom var fremkommet fra Stænderne. Til *Privatretten* henhører Fdg. 21. Juni 1844, der regulerede Tilbagesøgningsretten til kgl. Obligationer m. v. Fdg. 21. Maj 1845 »indeholdende nogle Forandringer i Lovgivningen om Arv« er med den beskedne Titel et vidtspændende Lovarbejde, og da den i det væsentlige endnu er gældende, skønt der i mange Aar har foreligget et Kommissionsudkast til dens Reform, vil Juristerne stadig have dette fortrinlige Ørstedske Lovarbejde for Øje, hvorved et nyt paa østrigsk Forbillede støttet Arvegangsprincip indførtes og flere vigtige Bestemmelser blev truffet. Den skyldes Initiativ fra Stænderne ligesom Pl. 17. Marts 1847, der udvidede Selvejernes Testationsfrihed efter Fdg. 13. Maj 1769 og 22. November 1837. Pl. 21. April 1847 begrænsede Stiftelse af Brugsret til Landejendom til en Tid af 50 Aar. Paa

Forvaltningsrettens Omraade kan nævnes den omfattende Anordn. om Borger- og Almueskolevæsenet i København, der ændrede Reglementet af 29. Juli 1814, den for Ekspropriationsvæsenet grundlæggende Fdg. om Reglerne for Grundafstaaelser ved Jernbaneanlæg, Fdg. 26. Marts 1845 om Søn- og Helligdagens vedbørlige Helligholdelse, Fdg. 28. Marts 1845 om Registrene over Skøde- og Panteprotokollerne, hvorved Realregistre paabødes — foranlediget ved Stænderandragende af 1842 —, Fdg. om Jords Afstaaelse til Kirkegaardsudvidelse, Fdg. af s. D. om Opkøb af Landmandens Produkter, der udvidede Næringsfriheden, og Anordn. 29. Juli 1846 angaaende Vands Afledning eller Afbenyttelse til Jorders Forbedring. I Ny Collegialtidende vil man finde Uddrag af Forestillingerne om disse Lovarbejder.

ANDERS SANDØE ØRSTED
Fotografi efter Daguerreotypi (c. 1849)

1848 TIL 1860

I Foraaret 1848 var Ørsted altsaa — endnu ikke fyldt 70 Aar — bleven emeritus d. e. udtjent. Maaske hans Afgang fra Kancelliet gjorde det lettere at faa den 14 Aar ældre Stemmann til at bryde op fra dette, og maaske den kun 41-aarige Bardenfleth vilde have følt sig trykket af hans Autoritet som Generalprokurør. Hovedsagen var vel nok hans positive Holdning overfor Holstens Tilslutning til Monarkiet. Som Privatmand var han Gehejmekonferensraad og Ekscellence, og til sine høje danske Dekorationer havde han 21. April 1847 som en fortjent Udmærkelse føjet Storkorset af den nylig oprettede norske St. Olavs Orden. Den til 1814 fælles Retsudvikling med Norge havde gjort hans Bøger brugbare deroppe, og sit afsluttende Værk kalder han endnu Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed. Men han havde ogsaa personlig Tilknytning til det gamle Broderland gennem sin Søster, den muntre Barbara Albertine, der var blevet forlovet med Oehlenschlægers Husfælle i Vestergade Nordmanden Georg Bull og gift med ham i Norge; han blev Stiftamtmand og senere Justitiarius i Højesteret. Af deres 8 Børn opkaldtes et efter ham, et andet efter hans første Hustru. Han gjorde gentagne Gange Sørejsen til Christiania, medens hun til Genbesøg foretrak Rejsen over Sverige. Foran S. 195 blev nævnt Hans Christians 3 Døtre og deres Mænd. Professor Scharling, der var i København, havde 2 Døtre og 3 Sønner, Dahlstrøm var i Kancelliet og Auditor. Den ugifte Mathilde udgav »Breve til og fra H. C. Ørsted« (1870). Som nævnt S. 99 blev Plejesønnen og Nevøen, der bar hans Navn, botanisk Professor og maatte iøvrigt døje »Fædrelandet«s Forfølgelse for Onkelens Skyld. Professorens Brødre, Søren, Christen og Sophus, hvoraf den første blev militær Overlæge, de to andre Præster, opholdt sig ogsaa i Aarrækker i Ørsteds Hus. Særlig Sophus, der ikke som sine Brødre fik Regensen eller Ehlers Kollegium, havde sammen med Tvilling søsteren Karen Albertine været der fra Barn. Listen over denne Ørstedske Frodighed i Hjemmet er ikke fuldstændig. Jeg er i hvert Fald i Besiddelse af en saa sent som 13. Februar 1860 af ham skre-

vet Skoleseddel for en hos ham værende Brodersønssøn (naturligvis af Navnet Anders Sandøe Ørsted), der undskylder hans Fraværelse fra Metropolitanskolen («Danmark» 1942 S. 486). Personlig har jeg faaet meddelt Smaatræk af en ugift Datter af Professor Scharling, der ved Ørsteds Død var ca. 15 Aar. Huset styredes af Jomfru Elisabeth Kirsten Bohn, Børnenes »Tante Lise«, og om Torsdagen samledes den københavnske Familie der til Middag, medens Vennekredsen paa Ørsteds Fødselsdag 21. December samledes hos Hans Christian. Aften- og Nattearbejde laa ikke for Ørsted, der derimod var Morgenmand. Sine Aftener tilbragte han i sin Enkemandsstand til Stadighed hos Broderen, der var som hans andet Jeg med den Forskel, at han var Naturforsker, han selv Humanist. Hans Christian havde paa filosofisk Grundlag naaet en deistisk, men ikke kirkelig Verdensanskuelse med Interesse for alle Aandslivets Omraader, og borgerligt var de af samme Type. Menneskeligt var Ørsted da ikke kommen til at staa ene — hertil skal jeg endnu vende tilbage — om han end var det politisk.

Af Hverv havde han Bibelselskabet, den Arne Magnæiske Kommission og Landhusholdningsselskabet samt Videnskabernes Selskab, hvor han var Medlem fra 1810, og hvor han, efterat Selskabets Protektor Christian VIII var død, nød den, som han sagde ved sit Jubilæum, ganske ufortjente Ære at blive valgt til Selskabets Præsident 11. Februar 1848. Han valgtes med 19 Stemmer, medens 11 faldt paa Biskop Mynster, og han præsiderede herefter ret hyppigt; inde i Selskabet havde Hans Christian Ørsted iøvrigt siden 1815 været meget aktiv som Sekretær. Om hans Virksomhed i Selskabet kan anføres hans Votum af 17. Maj 1836 om Statistikerens Adolf Fr. Bergsøes Mindeskrift om Chr. D. F. Reventlow (Koncept i Privatarkiv). Det er detailleret og rosende, men forskellige Mangler menes at burde afhjælpes; Prisen blev tilkendt. I 1839 havde han skullet censurere Arthur Schopenhauers Afhandling om Moralens Grundlag, men undskyldte sig med Embedstravlhed, saaledes at det blev de to andre, Mynster og Sibbern, der ved deres Forkastelse paadrog Selskabet Filosoffens aldrig ophørte Vrede. Maaske han ikke saa meget som de havde taget Anstød af Forfatterens Udfald mod Hegel og andre, og Schopenhauers Navn havde hædret Selskabet. I 1850 forelæste han et Mindeskrift om Retshistorikeren J. L. A. Kolderup-Rosenvinge, og endnu i 1858 er han opført som Censor for en filosofisk Prisopgave (Værket om Selskabet 1742—1942 ved Asger Lomholt).

Det senest tagne Billede af ham fra c. 1849, et Daguerreotypi, hvor han sidder i Gruppe med Broderen Hans Christian og dennes Familie, viser ham bærende Hovedet højt og beslutsomt, Øjne og

Bryn tyder paa Anstrængthed, de sænkede Mundvige paa Modgang. Det hvide Haar lokker sig som paa alle hans Billeder, ganske vist gengivet noget forskelligt af Kunstnerne: medens det paa Eckersbergs Maleri fra 1821 er lyseblondt, og Øjnene er blaa, er det paa C. A. Jensens Billede fra c. 1840 brunt som hans Øjne. Hans Skikkelse var ikke høj, men ret bredskuldret, Hovedet og særlig Panden stor, Trækkene regelmæssige og faste i deres Ro. Hvad angaar hans Aandspræg, som vi hidtil har lært det at kende paa hans Løbebane, har vi fra hans Barndom bemærket hans Lærenemhed, hans Evne til at tilegne sig Forstaaelse af Samfundets retlige og økonomiske Opbygning og hans Evne til ud fra en omfattende Betragtning med et sikkert Skøn at sætte Tingene paa deres rette Plads. Med dette Tankestof virker en rastløs Trang til at udrette noget gavnligt og bekæmpe det skadelige eller værdiløse. Personlig vil han heller ikke berøves den Ære, der tilkommer ham, men i velvillige Omgivelser er han blottet for Lyst til at prale eller skyde sig frem. Som Kongens Tjener er han loyal til Selvudslettelse, dog samtidig frimodig, fordi det er hans Pligt at oplyse Kongen paa bedste Maade. Hans dybeste Impuls er hans religiøst betonedede Samvittighed, mod den handler han ikke, og han siger ikke nej, naar den kalder. Gennem den Forbindelse, der skabes mellem hans klare Forstand og hans moralske Ansvarsfølelse — med Fraværelse af personlige Biformal — faar han Fasthed og Ubønhørighed i sine principielle Synspunkter og Uafhængighed af Opinions Bølgegang. Det offentlige Liv havde opøvet ham i at skyde personlige Hensyn til Side, hvor de ikke maatte gøre sig gældende, og Billederne viser kun hans officielle Træk. I Hjemmet og i Omgang med Venner udfoldede han sig »hjertelig og vennsæl«. Her var han endog meget følsom, som han skildres i et Brev fra hans Hustru ved Mødet med Fichte i 1807, Nic. Bøgh, tidligere anf. St. S. 158 eller som foran S. 98 under Hustruens Sygdom. I Justitarius P. C. N. Buchs utrykte Erindringer omtales det — aabenbart med kølig Forundring — at han kom op i Rigsdagen fra Broderen Hans Christians Begravelse i en dertil svarende Stemning, men da han kom i Samtale med sine Bekendte, var dette straks forsvundet. Det optimistiske og sangvinske Drag hos ham med hans store Vitalitet var umiskendeligt. De intellektuelle Evner hos en Mand kan bringe os til at beundre ham, hans Karakteranlæg til at elske ham, hos Ørsted findes begge Dele.

En mærkelig Forandring har det været for ham efter saa mange arbejdsfyldte Aar, der af og til ved Overanspændelse havde angrebet ham helbredsmæssigt, at staa ledig og som sin egen Arbejds-herre udrustet med fuld Arbejdskraft og med en Pension som sid-

ste Lønning, hvad han følte som forpligtende. Som det følgende vil vise, var han ikke det moralske Krav overhørig efter Evne at virke til Samfundsgavn. Det har hos mange været Opfattelsen, at disse hans sidste 12 Aar, hvis Ydelse kulminerede i hans aktive politiske Præstation som Ministerchef, helst maatte skrives i Glemmebogen, at de ikke lagde noget til, men snarere trak noget fra i, hvad man gerne vilde sige til hans Hæder. Jeg har altid hævdet det modsatte, og for mig lægger de afgjort noget til. Disse 12 Aar rummede en Bekræftelse af alle hans foregaaende, idet han gik frem efter de Linier, der i Arbejdsaaarene havde tegnet sig for ham. Men de ydre Omstændigheder gav ham en anden Rolle, man kan sige en negativ, hvor den før var positiv. Under Enevælden havde han staaet som den, der ønskede folkelig Medvirken i Styrelsen; nu fandt han at maatte holde igen overfor den folkelige Radikalisme, der paa sin Side ansaa ham for saa ganske overflødig. Men han lod sig ikke løbe overende og vedligeholdt den Sindsro, han havde lagt for Dagen paa selve Nationalliberalismens Solopgangsdag 21. Marts 1848. Hvis denne Retning i det lange Løb havde bragt Sejren hjem, kunde Eftertiden have vraget ham som Politiker, men den led Nederlag paa hvert af sine to Omraader: nationalt ved Landetabet i 1864, liberalt ved den antidemokratiske Forfatning af 1866. Herover vilde han have sørget, men han vilde spørge, om en Del af Skuffelserne ikke kunde være undgaaet.

Den Maade, han kunde virke paa, maatte være ved at skrive, og det viste sig, at han ikke havde taget endelig Afsked fra videnskabelig Skribentvirksomhed, selv om han næppe her vilde have vundet nyt Land. I Skriftet For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed, en historisk statsretlig Undersøgelse, som han udsendte 1850, siger han S. 1 f, at der var flere Emner, han endnu havde Lyst til at behandle, og især vilde han give en nøjagtig Udvikling af sine Grund- og Hovedtanker, maaske det endog kunde blive en Haandbog i Rets- og Lovgivningsfilosofien. Faktisk efterlod han et renskrevet Manuskript om sin videnskabelige Virksomhed og i Kladde en udførlig Gennemgang af sine Afhandlinger i Juridisk Arkiv, se Juridisk Tidsskrift ved E. Oldenburg, G. og N. Cohn 1918, hvor det første er trykt. Han udvikler, at det har været uoverkommeligt for ham at levere fuldstændige Værker i Stedet for Kommentarer. Emnet er væsentlig Fortolkning og fremmed Ret, hvor han kritiserer Lysten til at anvende denne, f. Eks. Juryindretningen, uden at kende den, og han forsvarer sig mod at have indbragt Løshed i Fortolkningen. Men snart skød Lysten sig frem til at øse af personlige Erindringer om offentlige Forhold, hvorved han vilde

faa Lejlighed til at »udbrede sig« over det, der laa forud for Begivenheden i 1848. Uhyre meget trængte her til Berigtigelse, og Ting trængte sig paa, som han tidligere ikke kunde tale om for ikke at gøre Skade. I sin selvbiografiske Skildring med tilhørende Tids-historie var han i Sommeren 1848 naaet til 1810, det Aar, da han kom i Højesteret. Saa meldte sig den tredje Arbejdsplan ved Opfordringen til at stille sig til Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling, hvad han ikke vilde undslaa sig for. I den hidsige Valgkamp sejrede han stort med 563 mod 206 Stemmer, og den affødte hans første Indlæg som Politiker: »Oplysninger for Vælgerne i det tredie københavnske Distrikt i Anledning af et til dem omdelt Blad«. Paa 16 Sider, altsaa forholdsvis kortfattet, udvikler han, at det skyldes Medborgeres Henvendelse til ham, at han har stillet sig og har ladet sine litterære Beskæftigelser ligge. Han fralægger sig Ansvar for Stænderforsamlingernes Adskillelse, ligeledes for Hertugdømmernes fælles Institutioner i 1834, for Prinsen af Nørs Optagelse i Statsraadet, der ham uafvidende var sket 4 Dage før hans egen, for at have begunstiget Godsejerne og for at have modvirket Indførelsen af en fri Forfatning. Han udtaler sluttelig den Opfattelse, at Christian VIII, om han havde levet, vilde have taget en Forhandling med indkaldte Mænd, inden han proklamerede en Forfatning som sket ved Kdg. 28. Januar 1848. Det er dog vel tvivlsomt, om en Forhandling kunde indledes uden saa meget af et Program, som der laa i Kundgørelsen.

23. Oktober aabnedes Møderne, og Grundlovsudkastets Indhold blev straks meddelt. Efter Vedtagelse af Forretningsordenen begyndte Medlemmerne inddelt i 5 Afdelinger deres foreløbige uformelle Overvejelser over Udkastet, men der gik omtrent 4 Maaneder, inden man naaede til at underkaste det de tre officielle Behandlinger, hvorom de trykte Forhandlinger oplyser. Den af 17 Medlemmer bestaaende Komité, der nedsattes 21. December, skulde nemlig først forelægge sin Betænkning. Dette skete 22. Februar 1849, og da havde Forsamlingen som almindeligt Lovgivningsorgan fuldført Behandlingen af en Værnepligtslov og Overvejelser om Pengemidlers Tilvejebringelse. Ørsted, der dog ikke kom ind i Komiteen, deltog med Iver i Debatten. I Talerfortegnelsen staar han med sine c. 290 Numre kun tilbage for Grundlovsudvalgets Ordfører A. F. Krieger. Men han lod det ikke bero herved. Samtidig med Debatten, der varede til 12. Maj 1849, udsendte han det 504 Sider store Skrift »Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og til en Valglov« i Hefter, sammenlagt med, hvad han allerede havde produceret siden Marts 1848, en betydelig litterær Ydelse.

Han havde altsaa bestemt sig til at tage Del i det parlamentariske Arbejde, denne Gang som menigt Medlem, men hans første Tanke havde været at holde sig udenfor. Havde han været en negativ og skeptisk Natur eller bitter over at være skudt til Side, havde han nok fastholdt denne Bestemmelse overfor sine Venner. Han havde maaske ogsaa gjort det, hvis den Karakteristik havde været træffende, som N. Neergaard i Under Junigrundloven I (1892) S. 109 giver af ham, og hvori hans Ringeagt for den nye Retning understreges meget stærkt. Han kunde, siges der bl. a., til en vis Grad anerkende Tredivernes Opposition — David, Ussing og Joh. Hage — »men hvad der kom efter den, var for ham *kun* Vindbeutleri og Leflen med Mængdens onde Instinkter«. Bortset fra, at Ørsted aldrig tog Udtryk som de anførte i sin Pen, maa det være nok at nævne Schouw og Clausen, hvis Skrift »Ved Tronskiftet 1848«, der tager Ordet for en Konstitution med stændersk, altsaa censusbestemt, Opbygning, maa antages at ligge paa Linie med, hvad han efterhaanden selv har tænkt sig, thi at han ikke overfor Christian VIII anderledes end indirekte havde brudt Isen ved at foreslaa Konstitution, havde ligget i hans Stilling. Han havde med Ulyst samarbejdet med Bang og C. Moltke paa Forfatningsudkastet af Januar 1848 med det aristokratiske Førstekammer og Fremdragene af det slesvig-holstenske Ridderskab, da han ønskede Tyngdepunktet lagt i et dels jævne, dels særlig oplyst Befolkningslag, men for det helt brede Demokratis Herredømme nærde han ganske vist Frygt. Dette Forfatningsudkast skulde imidlertid ogsaa rumme Holsten og Lauenborg og kun gælde fælles Anliggender. Naar Oppositionen saa heftigt paatalte det lige Talforhold mellem Kongeriget og Hertugdømmerne trods Befolkningsforskellen, maa dog erindres, at den ene Part af Slesvigerne maatte paaregnes at supplere den kongerigske Del.

6. November paa Tærskelen til Lovgivningsarbejdet stillede Krieger sit bekendte Forslag om i Afdelingerne at overveje en Udsættelse af Grundlovsudkastets Behandling, for at den i Valgloven planlagte Medvirken af Repræsentanter fra Slesvig kunde komme i Stand, hvilket maatte være Forudsætningen for, at Grundloven helt og fuldt kunde komme til at gælde ogsaa for Slesvig. Under Malmøkonventionens Herredømme kunde der nemlig ikke komme ordentlige Valg i Stand i Landsdelen. I min Krieger-Biografi af 1956 S. 49 har jeg hævdet, at dette Forslag, der ikke gik igennem, var alvorlig nok ment og indeholdt en Kritik af den Udvej, Valgloven havde givet Anvisning paa — og som heller ikke blev fulgt —, at Grundlovens Vedtagelse skulde have en provisorisk Karakter,

idet en Repræsentation af Slesvigere skulde kunne kræve den optaget til fornyet Drøftelse og eventuel Omgørelse. Orla Lehmann, der ikke var stemmeberettiget Medlem af Forsamlingen og optraadte som Minister, var den, der anførte Oppositionen, og hans Begrundelse var, at en Udsættelse kunde skabe Fare for Svækkelse af Frihedsstemningen. Han kunde have været angrebet herfor fra to Sider, dels fordi han skød sit eget ældre Program om »Danmark til Ejderen« til Side paa et særdeles betydningsfuldt Omraade, dels fordi han ikke var loyal overfor sine Ministerkolleger. Det ses nemlig af Statsraadets Forhandlinger 1848—1863 I S. 430, at Problemet 30. August havde været overvejet i Statsraadet, hvor Monrad fik vedtaget »naar Rigsforsamlingen var indkaldt, da at overlade til denne, om den ei maatte holde det for rigtigere at udsætte Constitutions-Spørgsmaalet, til de slesvigske Forhold var ordnede.« Forsamlingen, tilføjedes der, kunde beskæftiges med Landbosagen, Almenvævningen, Budgettet og de udenlandske Forhold samt Nedsættelse af en Komité til at overveje Forfatningsværket. Altsaa: det skulde overlades til Forsamlingen, men her satte den særlige Veltalenheds-Minister sig i Spidsen for Overvejelsen. Yderligere havde Monrad den 23. s. M. S. 425 med Tilslutning af Præsidenten Moltke udtalt, at Ministeriets Medlemmer ikke paa Rigsforsamlingen kunde udtale sig imod noget Punkt i Grundlovsudkastet. Dette skulde synes anvendeligt paa Vedtagelsen af 30. August. Naar Ørsted tilsyneladende ikke fulgte Krieger, var det kun, fordi han foretrak senere at gøre sit Standpunkt gældende. Han gjorde det ved at lade Tilsidesættelsen af Slesvigerne være den ene af de to Grunde, der bestemte ham til ikke at stemme for Grundlovens Vedtagelse, den anden var de ultrademokratiske Valgregler. Dette fik han ikke Lejlighed til at ytre i Salen, men Dagen efter Vedtagelsen findes hans ganske korte Meddelelse derom i Berlingske Tidende for 26. Maj. Den staar ikke alene, 9 andre — Algreen-Ussing, David, Lüttichau, Mynster, Neergaard, Scavenius, Tvede, Wegener og Zeuthen — der kun anførte den sidste af hans Grunde, anvendte samme Maade. Saaledes blev det første og det sidste Ord i Grundlovsdebatten fremsat af vore to fremstaaende retskyndige i offentlig Ret — Krieger og Ørsted — medens den begavede Advokat udøvede en omdiskutabel Intervention ved det første.

Disse to Jurister havde her repræsenteret den helstatlige Samvittighed. Holsten og Lauenborg betragtede man paa dette Tidspunkt i overvejende Grad som knyttet til Statsudviklingen i det samlede Tyskland, kun Slesvig hørte med sin danskstalende som med sin tysktalende Befolkning med til Helstaten. Grundlovsudka-

stet havde oprindelig paatænkt et reelt Fællesskab mellem Danmark og Slesvig, men man endte med et blot kamoufleret, idet man paa den ene Side lod Ordet Danmarks Rige, der stod i Titlen, gælde som Fællesbetegnelse, men med Forbehold af en Revision efter slesvigsk Paakrav, paa den anden Side belastede Grundloven med Kongens Forbehold af, »at Ordningen af alt, hvad der vedkommer Hertugdømmet Slesvigs Stilling, beror indtil Freden er sluttet.« Juni-grundloven blev da om ikke en Grundlov alene for Kongeriget Danmarks særlige Anliggender, saaledes som den senere skulde reduceres til at være, saa en Grundlov alene for Danmark, medens Enevælden i Hertugdømmerne var urørt. Til sit Medarbejde herved var Ørsted kommen fra sit Medarbejde paa Forfatningsloven, der havde skullet realisere den af Kdg. 28. Januar planlagte Helstat for alle Monarkiets 4 Dele. Han har sikkert intet Øjeblik glemt, at Konstitutionen maatte gøres fuldstændig, og at det stort set kun var Galgenfrist at stille Forfatningsværket i Bero ikke blot for de to tyske Hertugdømmer, men ogsaa for det delvis danske. Den konstitutionelle Opgave var for ham en Helhedsopgave, og hans Tanke kredsede om dette, at Kongen delvis var enevældig, og at han, idet han af fri Magtfuldkommenhed delte Regeringsmagten i Kongeriget med dets Befolkning, havde gjort det med ovennævnte af ham og ikke af Rigsforsamlingen formulerede begrænsende Forbehold, hvis Hensigt var at sikre en Vej til Helhedsordningen.

Ørsteds Plads mellem Forsamlingens iøvrigt ikke skarpt adskilte Partier var naturligvis til højre mellem de konservative. Han var ingenlunde stokkonservativ, men klar over, at Tiden var kommen til at give Folket den besluttende Medvirken. Hans Erfaringer fra det foreløbige Arbejde i 1. Afdeling, som han tilhørte, havde imidlertid vist ham baade, hvor stor Stemning der efterhaanden var blevet for almindelig, altsaa censusfri Valgret, og hvorledes mange med indre Modstræben lod deres Optræden bestemme af et Hvad kan det hjælpe? ganske som i Stænderne. Hvad enten det kunde hjælpe eller ikke, var hans Indstilling at fremsætte sin Overbevisning og argumentere for den. Han havde som den eneste under Valgkampen udtalt sig bestemt mod almindelig Valgret, Under Junigr. I S. 305, og dette Problem gør han til Indhold for sit første Hæfte, godt 100 Sider, der allerede kom, før Førstebehandlingen i Salen begyndte. Han undlader ikke at paapege, at Clausen, Schouw, Tutein og Monrad endnu ved Tronskiftet laa fjernt fra Kravet om almindelig Valgret, som først Februarrevolutionen havde givet Vind i Sejlene. Gaaende ud fra det foreslaaede Tokammersystem, hvis Benævnelser Landsting og Folketing ikke tiltalte ham, tænkte han sig en Censusordning, der var ukendt for Udkastet, som i indsnæv-

rende Retning kun havde for Landstinget 40 Aar mod for Folketinget 25 Aar til Valgbarhed, Diætløshed og en Bopælsbetingelse samt 8 Aars Valgperiode mod 4. Han foreslog som Valgretscensus henholdsvis for Landet, Købstæderne og København: til Folketinget 2 Skp. Hartkorn, Ejendom til Forsikringsværdi 300 Rbd., en vis Husleje eller Anpart i Bygningsafgiften; til Landstinget 16 Tdr. Hartkorn, Bygningsværdi 16000 Rbd. og Do. 25000. Valget til Folketinget skulde være middelbart, til Landstinget umiddelbart, Medlemsantallet henholdsvis c. 100 og c. 50. Særlige Valg til Landstinget skulde foretages paa 4 af Gejstligheden, paa 2 af Professorerne, paa 4 (retslærde eller kyndige i Statsadministration) af Højesteret (hvis Medlemmer ikke kunde modtage dette Valg og maaske overhovedet ikke skulde kunne sidde i Rigsdagen). Den vedtagne Grundlovs Tilnærmelse hertil var yderst ringe: kun for Valgbarhed til Landstinget krævedes direkte Skat til Stat og Kommune paa 200 Rbd. eller en aarlig Indtægt af 1200 Rbd. Valget til Folketinget blev umiddelbart til Landstinget middelbart med Valgmænd.

Derefter gennemgaas Udkastet forfra med talrige kritiske Bemærkninger, hvoraf kun en Del kan omtales. Af Enkeltheder kan nævnes S. 129, at Kongens Ed paa Grundloven burde ske efter den sædvanlige Formular, endvidere S. 149 f hans Betænkelighed ved at give Kongen en fri Ret til at afskedige Embedsmænd, hvilket burde forbeholdes Domstolene. Dog maatte den Embedsmand, Regeringen ikke havde Tillid til, kunne fjernes med Pension paa $\frac{2}{3}$ Lønning. Han forstaar vedkommende § saaledes, at Kongen har personlig militær Overbefaling, og gør ikke Indsigelse, S. 165, og han anbefaler S. 174, at Rigsdagen møder hvertandet Aar. Han gjorde S. 184 opmærksom paa, at der manglede et Forbehold om Bevillingsmyndigheden og Regler om Kongens Ret til at give foreløbige Love, S. 186, og til at slaa Mønt, S. 188. Den ubestemte Regel, der stemplede at antaste Rigsdagens Sikkerhed og Frihed med det for Lovgivningen fremmede Begreb Højforræderi, tiltalte ikke hans nøgterne Sans, S. 190. Han ytrer Betænkelighed ved Reglen om aarlige Finanslove ud fra det urigtige Synspunkt, at der gives Rigsdagen en stor Magt til Skattebevilling koncentreret hos Folketinget, idet han tænker sig en Fællesbehandling med dets talmæssige Overvægt, S. 207 f. Han kritiserer S. 231, at Udkastet vilde lade Folketinget være ene om at tage Beslutning om Statsregnskabet (i Grundloven Rigsdagen), og savner nærmere Regler om Forretningsordenen i Tingene. S. 238. Han havde ikke opgivet sine tidligere Betænkeligheder ved det Forslag, der nu forelaa om, at Domstolene skulde kunne paakende ethvert Spørgsmaal om Øvrighedsmyndighedens Grænser. Ligesom tidligere hæfter han sig ved 1. Instans'

svage Autoritet overfor f. Eks. et Ministerium, og han tror, de vil savne Sagkundskab. Idet han tænker sig en af to Gange 6 Dommere bestaaende Rigsret, hvis landstingsvalgte Medlemmer ikke behøvede at være Landstingsmænd, vilde han lade den, som han erkender, ønskelige Kontrol udøve af denne Ret, formentlig ofte efter meget enkelt Forelæggelse uden egentlig Procedure, S. 256 f.

Grundlove burde efter hans Overbevisning i Almindelighed indskrænke sig til at ordne Maaden, hvorpaa Statsmagten skal dannes og udøves, og hvad dermed staar i nødvendig Forbindelse. »Det er vistnok blevet Skik og Brug i Forfatningslovene at indføre Adskilligt om Menneskerettigheder, Grundrettigheder, almindelige Regler for Lovgivningen o.s.v., men det forekommer mig, at dette gjerne opløser sig i visse Almensætninger, der uden at træde frem i deres rette Begrænsning ingen sand Støtte indeholder for Borgernes Rettigheder, men dog let kunne benyttes til tvivlsomme Fordringer, hvorved der gives Anledning til Splid og Spænding. Jeg antager derfor, at den største Del af Bestemmelserne i Afsnit VII enten burde bortfalde eller omdannes saaledes, at de blot kom til at indeholde Tilsagn om de deri paa pegede Forholds snarlige Ordning ved Lov, uden at noget udtaltes som bindende for Lovgivningsmagten.« Det var dette, han praktiserede i sit eget Grundlovsudkast i 1853. Betænkningen om nævnte Afsnit, for hvilket C. Hall var Udvalgsordfører, kom først 26. Marts og gav ikke lang Tid til disse vanskelige Overvejelser. Fordringen om Retsplejens Adskillelse fra Forvaltningen var et herhen hørende Emne, der interesserede ham, og de, der har oplevet det gamle System, vil forstaa ham, naar han bemærker, »at de med Underrettsdommerembederne forbundne andre Forretninger hørende til Administration, Politiofsyn m. v. giver dem (Underrettsdommerne) Lejlighed til at skaffe dem et nøjere, mere beskueligt og praktisk Bekjendtskab med de Forhold, der komme under deres Paakjendelse som Dommere, og at deres juridiske Kundskaber igjen ville ved Bestyrelsen af deslige Forretninger i mange Maader komme dem til Nytte. Det er ikke usandsynligt, at Retsvidenskaben og dens Anvendelse vilde skille sig end mere fra Livet, end det nu er Tilfældet, naar den ogsaa paa det nederste Stadium, hvor ikke den Rigdom af Tilfælde forefalder som ved de mere udstrakte Domstole, skal haandhæves af Mænd, der har liden Berørelse med de øvrige borgerlige Forhold.« Fra Komiteens Side var Fordringen ikke nærmere begrundet, men betragtet som noget, der fulgte med Tiden, altsaa helt doktrinært, S. 280.

Lignende Betragtninger anstiller han om Nævningers Indførelse, S. 286 f. Naar Komiteen bemærkede, at derved Inkvisitionsprincip-

pet skulde afskaffes, S. 288, gør han opmærksom paa, at den franske Edsvorneret, der synes at være Forbilledet, er forbundet med en skarp inkvisitorisk Forundersøgelse. Maaske mange, skriver han, »vilde antage, at jeg paa en gammel Bureaukrats Vis er en afsagt Fjende af et saa liberalt Institut og ikke har været i Stand til at sætte mig ind deri,« S. 292. Naar han skal gøre Rede for sine tidligere Standpunkter, maa han helt tilbage til sin Prøveforelæsning i 1799, hvori han erklærede sig for Systemet. Senere har han set Vanskelighederne og »kan ikke andet end have overvejende Frygt for en saa indgribende Forandring.« Det var Krieger, der fik Forslaget ind, og de fremfarende Vendinger, hvori han krævede Antagelse af denne overalt opkommende Institution, hvad enten man allerede troede paa den eller ikke, var tidstypiske. Ørsted henstiller nærmere Overvejelser og giver sit Bidrag dertil. Han fremhæver den pædagogiske Betydning for Lægmænd, og med Henblik paa den lovbundne Bevisbedømmelse indrømmer han Værdien af et Skøn, der er frigjort for de Spidsfindigheder, Dommere kan være tilbøjelige til, men han mistvivler om at kunne finde særlig kyndige og egnede Mænd. Han er ikke Beundrer af Inkquisitionen, S. 319: »Man kan ikke nægte, at vore Undersøgelserforhør, der fornemmelig gaa ud paa at fremvirke egen Tilstaaelse, have noget uhyggeligt, noget, som stødte Følelsen, thi hvor meget man end fjerner egentlig Tvang og Svig, saa kan det dog ikke være anderledes, end at den undersøgende Dommer maa for at opnaa sit Formaal jævnlig antage en Holdning og bruge en Adfærd, der gaar ud fra en for den dog maaske uskyldig Anklagede krænkende Forudsætning, og at han stundom ved Forstillelse og List bringer Inkvisiten til at komme frem med det, denne heller vilde skjule, eller at han søger Hensigten opnaaet ved at trætte Inkvisiten med en vidtløftig Udfritten om meget, der i og for sig ikke er væsentligt. Ogsaa benyttes personlig Arrest, hvor den maaske ellers kunde undværes, for at betage den mistænkte de Lejligheder, som han ellers kunde have til at ruste sig mod den undersøgende Dommers Angreb, ligesom Inkvisiten stundom bruger Udsigten til en Lettelse i Maaden, hvorpaa den Arresterede holdes i Arresten, for at tvinge denne til Bekjendelse.«

Hvad de folkekirkelige Bestemmelser angaar, er han tilbøjelig til at ønske Kirkens Formue holdt udenfor Statens, S. 357 f. At ingen paa Grund af sin Trosbekendelse kan berøves den fulde Adgang til borgerlige og politiske Rettigheder, kan han ikke tiltræde, idet han mener, at visse Sekter ikke bør have politisk Valgret og Valgbarhed, og ialtfald finder han mange Tvivlsspørgsmaal, S. 366. Reglen om Anholdelse og Grundlovsforhør finder han i dens Kort-

fattethed lidet fyldestgørende, S. 376, og Forskriften om Boligens Ukrænkelighed betydningsløs, S. 395. Reglen om Ejendomsafstaaelse, S. 396, finder han farlig ved Ubestemtheden af Begrebet Almenvellet. Lignende Kritik faar den øvrige Række af Frihedsrettigheder. Naar det hedder, at enhver vaabenfør Mand med sin Person skal bidrage til Landets Forsvar, rammer han med sit Spørgsmaal, hvordan da Forsamlingen i Værnepligtsforordningen af 12. Februar 1849 kunde tillade at stille Stedfortræder eller trække Frinummer, S. 418. Afsnit VII stemmede ikke med hans Begreber om præcis Lovgivning. Hvis Domstolene ikke kunde prøve Grundlovsordenes Rækkevidde, havde dette mindre at betyde. Der havde været Forslag om, at Love og Anordninger i Strid med Grundloven var uden Gyldighed, men denne Tilføjelse opgaves. Til Ørsteds Forbavselse hævdede kyndige Folk ikke desto mindre, at det var, som om denne Udtalelse var kommen med, se S. 498. Hans Opfattelse af Spørgsmaalet var, at det vilde modsige alle Begreber om Statsorden og ophæve al Retssikkerhed at give Domstolene denne Competence. Det vilde vistnok være et smukt Tegn paa den udbredte Tillid, vore Domstole nyder, og han skulde være den sidste til at svække denne, men »saalænge ikke Fornuften i egen Person indtager Dommersæderne«, vilde Retfærdighedens Herredømme ikke blive sikret ved, »at Borgerne blev berettigede til mod den lovgivende Magts Beslutninger at indskyde sig under Domstolene,« S. 458. Med fuld Vished turde han paastaa, at saalænge Højesteret endnu var besat med Mænd »af den gamle Skole«, vilde det være aldeles forgæves, om nogen vilde forsøge at faa dem til at underkende en af Kongen og Rigsdagen given Lov. Jeg har personlig i min Disputats fra 1905 fulgt Ørsted, senere har Domstolene anlagt en anden Anskuelse, hidtil dog ikke i Handling.

Efter Grundlovens Vedtagelse hengik endnu nogle Dage med Vedtagelse af Valgloven.

Grundlovsdebatterne havde i Ørsteds rigtudrustede Hjerne op-rullet en saadan Mængde Overvejelser, at han, hvor meget han talte, kun fik givet Udtryk for en Del deraf. Sit Standpunkt havde han summeret op som en Forkastelse, men personlig har han ikke befundet sig ilde i Arbejdet, da det værste for ham vilde være Ørkesløsheden, og det litterære, der helt kunde have beslaglagt andre, kunde for ham kun være en Bisag. Han bestemte sig til at gaa videre med almindeligt Rigsdagsarbejde og stillede sig i Slutningen af 1849 til Landstingsvalg i København for den kommende 8 Aars Periode. Han faldt med de andre konservative Kandidater, men ved et Omvalg i Januar var han heldigere og opnaaede en Majoritet paa 5 Stemmer af 139. Den praktiske Politik havde da

igen taget ham og slap ham ikke før hans storpolitiske Kulmination. Foreløbig omtales hans almindelige Landstingsarbejde i 4 Sessioner.

Første Session varede fra 30. Januar til 28. Juni 1850. Ørsted var Aldersformand og ses at have udtalt sig om 42 Emner, anden Session fra 5. Oktober 1850 til 26. Marts 1851 med 38 Emner, tredje Session fra 4. Oktober 1851 til 20. Marts 1852 med 31 Emner, 4. Session med 14 Emner fra 4. Oktober 1852 til 13. Januar 1853 og efter et ved Folketingets Opløsning foranlediget Ophold paany fra 7. Marts til 19. April, da Rigsdagen opløstes, uden at hans Mandat søgtes fornyet, hvorimod han to Dage efter blev Minister. Disse Arbejds-sessioner har deres Betydning ved at vise, at han trods sin Misfornøjelse med Grundlovsarbejdets Udfald ikke ønskede at holde sig tilbage fra Medvirken ved Grundlovens Anvendelse. Han tager fremdeles hyppigt og gerne Ordet i sin sædvanlige omstændelige Form, og da hans Stemme var svag og ikke kunde høres overalt i Salen, har hans Optræden her som i Rigsforsamlingen kunnet stille Krav til Tilhørernes Taalmodighed. Paa den anden Side vidner Tidenden om, at han ved hvert Emne, han tog Ordet i, kunde øse af et sandt Overflødhedshorn af Viden fra sine Studier og sin Tjeneste i Kancelliet eller Stænderne. Om det sidste minder det, at han — ligesom Schouw — flere Gange taler om »Komité« i Stedet for, som det nu hed, Udvalg, ligeledes om »President« i Stedet for Formand. Hans saglige Overlegenhed kunde man ikke komme bort fra, men det kan ikke anføres, at han kom frem med sin bedre Viden paa en Maade, der kunde virke trykkende, endsige saarende. Ingen vil kunne sige, at han overfor de nationalliberale eller bondevenlige Medlemmer viste den Ringeagt, som Neergaard, se foran S. 230, vil gøre til et Grundtræk hos ham. Men han er kritisk vaagen, og man ser da ogsaa, at han ved en Række Forslag argumenterede til det Resultat, at han ikke kunde stemme for dem, det gælder saaledes Forslag om Rigsretten, Presseloven, om Afhændelse af Jord fra Len og Stamhuse, om Jagtret og om Ægteskab udenfor anerkendte Trossamfund. Ved Behandlingen af et Forslag om fremmede Jøders Adgang til at tage Ophold i Riget stillede han Ændringsforslag for at faa positivt frem, at denne Adgang ikke, hvad han mistænkte Folketinget for at have ment, var en direkte Følge af Grundlovens Trosfrihedsregel, men behøvede en særlig Ophævelse af ældre Bestemmelser (fordi Grundloven kun har her-værende Borgere for Øje). Han lod sig dog bevæge til at tage sit Forslag tilbage, da han nu havde faaet Lejlighed til at udvikle sin Mening. Forslaget, der blev Lov 5. April 1830, maa siges at udtrykke sig neutralt om dette Punkt.

Det foran S. 228 nævnte Skrift om den danske Stats Opretholdelse i dens Helhed har Fortale af 19. Februar 1850, altsaa ved Begyndelsen af Landstingsperioden. Ifølge S. 15 er det paabegyndt nogen Tid før Rigsforsamlingen og fortsat i dennes første Maaneder, »da den ikke gav mig nogen omfattende Beskæftigelse«; tilendebragt blev det kort efter Forsamlingens Afslutning, med andre Ord samtidig med Bogen om Udkastets Prøvelse, og det gik »temmelig rask fra Haanden«. Han havde Plan om at indarbejde det i sin Levnedsskildring, men bestemte det til noget afkortet at udgøre et særligt Skrift, og efter nogen Tids Forløb mente han, at Stemningen tillod at lade det komme frem, selv om han derved paadrog sig personlige Ubhageligheder. Det havde været ham umuligt at indskrænke sine Overvejelser til Danmarks indre Forhold, han maatte fremfor alt søge Helheden sikret og derfor vende sig mod det fremherskende Ønske om Holstens Udskillelse. Som det væsentlige i Skriftet sætter han S. V, at Hertugdømmerne kun kan faa indbyrdes Forbindelse ved samtidig Forbindelse med Danmark, og at de ikke kan faa Forbindelse, hvis Holsten maa indlemmes i en tysk Forbundsstat (modsat det bestaaende Statsforbund). Han kan ikke i alle Dele give »de af vore Medundersaatte, der staae fjendtligt mod mine nærmeste Landsmænd, Uret. Fra begge Sider har man hengivet sig til overspændte Paastande og haardnakket Miskjendelse af alle Modgrunde.« At fremme gensidig tolerant Forstaaelse er da Skriftets Formaal. Bogen, der er paa 338 Sider, har en udførlig Indholdsfortegnelse, der meget behøves efter det spredte Indhold.

Aarene 1840 var for ham endt med Grundlovens store Kup i 1849, som han tvivler paa stemte med Forsamlingens Flertal eller udtrykte den rette Folkevilje, S. 9, men til Aarene 1850 knytter han Forventningen om et Tilbageslag, og ved en kommende Forfatningsændring kunde han godt lempe sine i »Prøvelse« opstillede Censusregler, eventuelt give almindelig Valgret til en Del Repræsentanter. At den arvemæssige Enhed mellem Monarkiets Dele vil være opretholdt ogsaa efter Mandsstammens Uddøen, er hans Overbevisning støttet ikke blot paa direkte historiske Retsgrunde, men paa at de andre Arveberettigelser var af afgjort ringere Betydning, og ikke mindst at et politisk Hensyn til at undgaa Splittelse indenfor hvert af Hertugdømmerne gør sig gældende (anerkendt ved Londonprotokollen af 2. August 1850). Uheldigvis har man med denne Lære forbundet Hævdelse af et Krav om Adskillelse mellem Hertugdømmerne. Her kommer saa en Fremstilling af, hvorledes man i Stænderne har været inde paa Spørgsmaalet om Statsdelenes indbyrdes Forhold endende med Andragendet om det aabne Brev og hans eget Standpunkt dertil, se foran S. 210. Han gaar S. 68—87

nærmere ind paa Diskussionen om det retshistoriske, og den store Tvivlsomhed, der hæftede ved meget, fremhæves. Saa søger han at udrede Aarsagerne til den herskende Misstemning. Med Udgangspunkt i en Guldalder af Tilfredshed ved Udgangen af forrige Aarhundrede omtales Utilfredshed over Skattepaalæg i 1802, Seddelomløbet i 1813 og de danske Sprogreskripter. »Fædrelandet« har fremstillet Forholdet, som om Hertugdømmerne kun modtog Velgerninger fra Danmark uden at yde Gengæld. Ved Holstens Indlemmelse i det tyske Forbund i 1815 opstod Bevægelsen for at trække Slesvig med særlig stærkt efter det aabne Brev i 1846. Trods deres Ønske om dansk Retssprog ønskede Nordslesvigerne ikke Forbindelsen med Holsten ophævet. Artikler i Dansk Ugeskrift og Fædrelandet om det farlige ved Forbindelsen med Holsten og med Angreb paa H. Reventlow-Criminil og C. Moltke gennemgaas.

Derefter gaas der over til at udvikle denne Forbindelses Natur og Berettigelse. Han omtaler Privilegierne af 1460 og deres Historie og fremhæver, at Fællesskabet i Hertugdømmernes Indretninger altsaa er grundlagt langt tilbage i Tiden. Frederik IVs Erobring af Slesvig i 1720 bragte intet Brud paa denne Regeringsmaksime. Her polemiserer han mod Wegener, der ansaa Fællesskabet for begrænset til Justits- og Politivæsenet og mente, at Fællesbestyrelsen, hvis Organisation senest var givet i 1834, det lod sig ophæve. Med enkelte administrative Indretninger er dette rigtigt, men ikke med det almindelige Regeringsprincip om ensartet Lovgivning og Forvaltning i de to Hertugdømmer. Reelt set — trods Manglen paa Organer til Hævdelsen — maatte dette kaldes en Rettighed. En Mangel var det, at Frederik IV ikke bekymrede sig om det danske Sprogs Pleje i de dansktalende Distrikter, som først Christian VIII effektivt tog sig af. Ved Siden af det anførte har et Princip om fælles Indretninger med Kongeriget gjort sig gældende. Holstens Opgaaen i Forbundsstaten Tyskland vilde afskære det fra Forbindelsen med Slesvig, men han tror, at det vil foretrække denne, og ønsker selv denne Tilstand, S. 233, dog maaske saaledes, at det nordlige Slesvig indlemmedes i Kongeriget. Personlig har han aldrig regnet med denne Forbundsstat. S. 237 f udmaler han meget afskrækkende den for Slesvigerne uheldige Lovgivningstilstand, det vilde være i Ejderstaten at komme ind under en af Kongeriget domineret Lovgivning. Indtil Frederik VII ved Grundlovens Underskrift tog Slesvigforbeholdet, var det dog den Tilstand, som man — betingelsesvis — regnede med, og deri var ikke tænkt paa en lovgivende slesvigsk Landdag. Men Ligheden mellem slesvigsk og holstensk Lovgivning udgør for ham et stærkt Argument for et Fællesskab mellem disse Statsdele.

Slutningen af Skriftet berører Hovedpunkter i en tænkt Fællesforfatning. Kongen maatte bestemme Anpartsforholdet til Fællesudgifterne, og Antallet af Hertugdømmernes Repræsentanter maatte være lig Kongerigets. Mod dette sidste polemiseredes der i 1848, særlig af Krieger, men tidligere havde man erkendt Tankens Rigtighed, navnlig i Roskilde Stænders Anbefaling af de stænderske Komiteer, hvor det lige Talforhold var tiltraadt. »Denne Sag,« skriver han S. 261, »beskjæftigede i Roeskilde de bedste politiske Kræfter, som man har seet fremtræde i Danmark, og det Arbeide, som de leverede, var uden Tvivl den modneste Frugt, som Landets politiske Udvikling har leveret. Blandt dem, der deels i den nedsatte Committee, deels i selve Forsamlingen, med Varme udtalte sig for den paatænkte Indretning, vare Hvidt og Clausen, for ikke at nævne Bang, Ussing og David og flere, hvis Fortjenester af vor politiske Udvikling nu ikke længer nyde fortjent Paaskjønnelse. Endog Lehmann, der var Medlem af den nedsatte Committee, erklærede sig for Sagen, skjøndt ikke uden at udbrede sig over de Tvivl og Betænkeligheder, han herved havde følt, men som han dog havde overvundet. Ogsaa Schouw, der ikke den Tid var Medlem af Stænderne, tog, som Forfatter, Ordet for de stænderske Committeeer og fandt det rigtigt, at hver Stænderforsamling dertil udnævnte et lige Antal Medlemmer.« Der forudsattes altsaa et Fællesting og to særskilte lovgivende Forsamlinger. Indenfor den heretugelige vilde der i Grundloven behøves Regler til Værn for det danske Sprog. Her mindes han med stor Varme, hvad Christian VIII gennemførte, først Reskriptet af 14. Maj 1840 om Rets- og Forvaltningssproget, som han for at fremme Sagen gav uden Stænderbehandling, da en Petition var gaaet i Forvejen; senere Skolelærerseminariet og den lærde Skole i Haderslev. Han høstede fra begge Sider Utak, fra vedkommende danske Parti fordi ikke alt var gjort saa hurtig og paa en saa hensynsløs Maade, som man attraaede. Dette maatte sikres og eventuelt udbygges. Paa de Steder, hvorfra Myndighed udøves over hele Hertugdømmet, maa efter de mange Aars Hævd, og da Lovene er givne paa Tysk, Forretningssproget være Tysk, ligeledes ved Overdomstolene. Som andre beskyttende Foranstaltninger kunde tænkes Fastsættelse af hvert Hertugdømmes Andel i Fællesudgifter og et lige Antal Repræsentanter. Der skulde gives Amnesti for Deltagelse i Oprøret.

Med grundig Sagkundskab gaas der paany ind paa Statsbyrdernes ligelige Fordeling, og sluttelig imødegaaes Klagerne over, at Danmarks Forbindelse med Holsten har aabnet Døren for en tysk Indflydelse, som har lammet den nationale Udvikling og truer med det danske Folks fuldkomne Fortyskning. Ørsted paaviser den dan-

ske Retsudviklings Selvstændighed baade i Forhold til Hertugdømmernes lidet kendte og ikke særlig udviklede Ret og i Forhold til den almindelige tyske Ret, omtaler Reformationen, Lavsvæsenet og Militærvæsenet og efterviser netop paa disse Omraader den i hvert Fald i senere Tid skete danske Udformning. Samme Betragtning anlægger han paa Sproget og Videnskabeligheden. Han kunde ud fra sin egen Erfaring bevidne en aftagende Interesse for tysk Aandsliv; da han i 1794 kom til København, var der ved forskellige Kirker ialt 8 tyske Præster, der hørtes af mange danske, nu kun én tysk Præst, der havde en nogenlunde talrig Menighed. Hin Frygt var derfor ugrundet. Hans Haab stod til, at de fremmede Magter vilde erkende Vigtigheden af det gamle Monarkis Opretholdelse og tilvejebringe dets to Forudsætninger: at Holsten ikke blev indlemmet i en tysk Stat, og at alle Delene samledes under en lige Arvefølge.

Her havde da Ørsted i løse Træk opridset et Forfatningsprogram for det hele Monarki, saaledes som det nu maatte sættes paa Dagsordenen. Ved Fremsendelsen af et Eksempplar til Frederik VII modtog han disse Ord: »Modtag min Tak for hver en Tanke, De helliger mit Lands Vel, og lad mig haabe, at De vil være mig en ligesaa hengiven Ven, som De var for min højsalig hensovede Fader« (kgl. Bibl.). Kongen havde uden Tvivl saa meget af det nedarvede i sig, at han ligesaa lidt som Forfatteren ønskede at kvittere Holsten, ligesom han afgjort var imod en Deling af Slesvig. I Fædrelandet for 1850 ses Bogen ikke omtalt, og til Læsning i brede Lag var den ikke egnet. Men indenfor de konservative Kredse, hvor den nærmeste Fremtids Mænd fandtes, maatte Skriftet habitere sin Forfatter som den teoretiske Autoritet. Sin Kongstanke, Forstaaelsen af Frederik VII's Slesvigforbehold overfor Grundloven, havde han dog endnu ikke afsløret.

I Løbet af samme Aar 1850 færdiggjorte Ørsted et »første Bind« af sin tidshistoriske Selvbiografi, der angives afsluttet 29. December og udkom i 1851 med Titlen Af mit Livs og min Tids Historie; typografisk er Titlens sidste Led udhævet, og det kom til at passe paa Indholdet af de ialt 4 Bind, der efterhaanden udkom. Planen var løs og Udførelsen endnu mere, Nutid og Fortid var blandet mellem hinanden, og da der først i tredje Bind kom en Indholdsfortegnelse til Kapitlerne, fik Bogen med Rette Ry for Uoverskuelighed, men dog tillige for værdifulde Oplysninger, og visse Dele af den er særdeles vellykkede i Fremstillingen. Et Register udgaves 1921 af Henny Glarbo, og Prisedaillelegatet udgav 1951 en betydelig forkortet med Oversigter tilrettelagt Udgave. Halvvejs undskyldende med, at Broderen Hans Christian til Kofods Konversa-

tionsleksikon havde leveret Detailler fra Barndomshjemmet i Rudkøbing, gaar Erindringerne ind paa dette Felt. Nogen samlet Familieskildring er der slet ikke Tale om, og Synspunktet er en Redegørelse for Brødrenes Kundskabstilegnelse og hele parallelle Aandsudvikling under indskrænkede Forhold, men under megen Frihed for Skoletvang, se foran S. 14. Man genkender fuldstændig den modne Mand i Drengen, der har tilegnet sig Nørregaards Naturret, og Studenten, der diskuterer Moral og Religion med Kammeraterne. Forfatterens Tone er ganske den sædvanlige saglige og adstadige, men at han er gaaet med til at fortælle saa meget, tyder paa, at Erindringen om disse første Begyndelser har varmet ham, og det har lagt en vis Stemning over Beretningen om den originale Opvækst. Efter at være naaet til Skriftet om Trykkefrihed (1801) bliver Trykkefriheds-Fdg. af 27. September 1799 et Ledemotiv. Der undersøges baade, hvorledes den virkede paa Presse og Litteratur, og om den indvarslede en Reaktion i Reformværket. Til det første siger han, at der i Tiden forinden ikke havde været nogen offentlig Skribentvirksomhed af større Lødighed, til det sidste siger han nej og priser Frederik VI's tidlige Periode. Inden nævnte Tidspunkt, der var kort før hans Indtræden i Hof- og Stadsretten, har han redegjort for sit Begreb om Retsordenens Grundlag i den sædelige Tilstand, han har omtalt sine skelsættende Ungdomsarbejder og Trykkefrihedens senere Misère (1814) med Politimestergennemsynet af Skrifter indtil 24 Ark. Genoplevelsen af Assessortiden fylder ham med øjensynlig Glæde som en stor Fremgangstid under sympatiske Forhold baade i Retten og i Hjemmet ved Oehlenschlägers Søsters Side. Sikkert har han under sit senere Livs Storme undertiden kunnet ønske sig tilbage til denne Virksomhed. Her omtaler han Emner fra civil og kriminel Retspleje og fordyber sig særlig i Sindssygdoms Indvirken paa Tilregnelsen. Angreb den kun Følelseslivet uden at borttage Bevidstheden om Strafværdighed, var han utilbøjelig til at tage Hensyn til den, men var tvivlraadig og havde i Kancelliet foreslaaet at tillade Domstolene at anvende Frihedsstraf i Stedet for Dødsstraf. Saa gennemgaar han sine Retssager om Trykkefrihed og fremhæver Domstolenes daværende Stræng-
hed. Resten af Bindet er væsentlig Lovhistorie. Den ældre Tids grundige Forberedelse og liberale Aand i Udførelsen fremhæves. Det i 1850 i Rigsdagen fremsatte Forslag af Spandet om Konfirmationsfrihed m. v. kalder ham tilbage til Aktualiteten, Kap. XXV. Han kan ikke afholde sig fra at tale advarende Ord om Forældrenes Ansvar for Børnenes moralske Udvikling, og han anbefaler en rummelig Holdning i Kirken. Talsmændene for ubunden kirkelig Frihed holdt tidligere paa stræng bogstavelig Overholdelse af

alt i Kirkelæren til det yderste og vaagede med fanatisk Iver over Ordformerne i Alterbogen af 1828, medens de nu forlanger fuldkommen dogmatisk og liturgisk Frihed. Han omtaler ogsaa Lovforslaget i Rigsdagen om fremmede Jøders Adgang til Landet, se foran S. 237. Sidst omtales Fdg. 1. Juni 1806, der standsede Meddelelse af privates Kalds- og Birkeret. Dens Varsomhed i Gennemførelsen bringer ham til at rose Enevældens Konservatisme, der var fri for Absolutisme, en Tendens, der ogsaa kan trives under konstitutionelle Former, S. 136 (115).

Aaret 1851 befandt Ørsted sig endnu i roligt Farvand, og i dette Aar oplevedes han ved den store medborgerlige Anerkendelse, som han modtog ved Indstiftelsen af den hans Navn bærende Pris- og Hædersmedaille knyttet til et stedsevarende Legat, der tilvejebragtes ved en dansk-norsk Indsamling. Halvtredsaarsdagen 29. Maj 1801 for hans Ansættelse i Hof- og Stadsretten var grebet som Anledningen. Indbyderne var Lægen O. L. Bang, Højesteretsassessorerne P. D. Bruun og H. J. Koefoed, Overretsassessor C. F. L. Mourier, Højesteretsadvokat Salicath, Etatsraad C. W. Haagen og Konferensraad F. W. Treschow, Professorerne C. C. Hall og F. C. Sibbern samt som Forretningsfører Boghandler Deichmann. Deres Navne findes ogsaa under Fundatsen, hvorefter Medaillen skulde uddeles for Skrifter henhørende til Fagene under det rets- og statsvidenskabelige Fakultet være sig af juridisk, filosofisk, historisk, statsøkonomisk, statistisk eller beslægtet Indhold. Medaillen, der var tegnet af P. Petersen, havde paa den ene Side Ørsteds Billede, hvorunder Fra skønsomme Samtidige og med Omskriften Hiertelig og venuesæl, paa den anden Side en siddende Kvindefigur Eftertænkksomheden med Omskrift Grundig og utrættelig. Mere prægnant og kunstnerisk tilfredsstillende end i denne Guldmedaille kunde Hyldesten ikke være bragt. I Beretningen om Indsamlingen (Berlingske Tidende) hedder det: »Begge Enkedronningerne, mange Mænd af alle Stænder i Danmark saavelsom ogsaa en Del Nordmænd, deriblandt Norges Statholder, den norske Statsminister i Stockholm og samtlige Statsraader kom Indbydelsen velvilligen i Møde.« To Skitser af Medaillen i Gibs i stort Format var om Morgenens tilsendt Ørsted med en Skrivelse fra de 10 Indbydere, der i varmtføjte Ord særlig fremhæver hans stadige Virkelyst. »Cypressen fra Deres elskede Broders friske Grav har indflettet sine Blade i Egeløvet af Deres Jubelkrans«, hedder det med Hentydning til H. C. Ørsteds Død den 9. Marts, der medførte, at Jubilæet fejredes paa en stille Maade. Ved Repræsentanter havde Kongen, Enkedronningerne og Arveprinsen afgivet Lykønskninger, og da Ørsted var kom-

men hjem fra Kirke Kl. 12, mødte de i Byen tilstedeværende 7 af Indbyderne paa hans Bopæl Kronprinsessegade Nr. 28 tilligemed Deputationer fra Videnskabernes Selskab, Højesteret, Landsoversamt Hof- og Stadsretten, Kriminal- og Politiretten, Københavns Magistrat og det juridiske Fakultet. Studenterne mødte ikke, men lad os haabe, at det var paa Grund af manglende Organisation. Ørsted tog imod dem omgivet af sine Broderbørn og en norsk Søstersøn, og O. L. Bang fremsagde til Indledning et længere af ham skrevet Digt med Hentydning til Medaillen og dens Indskrifter. Det findes i Berlingske Tidende og synes senere at være uddelt til Bidragyderne. Ordførerne bragte i Korthed Tak og Hyldest hver fra sit Omraade. Professor Forchhammer, der mødte for Videnskabernes Selskab, dvælede naturligvis ved det filosofiske, der udgjorde Ørsteds Tilknytning til Selskabet, og han svarede altid at have følt Præsidentvalget som den mest ufortjente af alle Æresbevisninger (Selskabets Forhandlinger 1851 S. 136 f). Naar Overpræsident Michael Lange fremhævede hans tidlige Fremtræden, hans Utrættelighed under Skæbnens Omskiftelser i Sorg og i Glæde uden Hensyn til Paaskønnelse eller Miskendelse og hans Beskedenhed, var i hvert Fald det politiske strejft, og naar hans stadige Virkelyst og Utrættelighed fremhæves, har det dog ogsaa været med Henblik paa hans parlamentariske Virken siden 1848 og til Dels politiske Forfatterskab til 3 Bøger; Koch S. 207 vil hævde, at man udelukkende holdt sig til det videnskabelige.

Ørsted takkede i et bevæget Tilbageblik over sit Liv og paa de afdøde (Hustruerne, som han ikke glemte, og Svogeren Oehlen-schlæger, der var død Aaret før, foruden altsaa Broderen). »Mid-dagen og Aftenen tilbragte den aandsfriske og aandslivelige Ve-teran i sit Hjem omgivet af Familien og alle dem, som havde dan-net Deputationerne«, og her udtalte Ørsted nærmere sin Glæde over det indstiftede varige Minde. Han modtog det første Eksemplar af Medaillen og var paa Livstid en af Censorerne, idet Bestyrelsen var et Medlem af Højesteret, et af den københavnske Overret og en Professor, se nærmere Juristen 1941 og 1951. Nævnes maa det Supplement, Legatet fik i 1878 ved den paa A. F. Kriegers Initiativ istandbragte dansk-norske Indsamling af en Fond til Udgivelse af Skrifter af og om Ørsted, et vigtigt Skridt til at underbygge Kend-skabet til hans videnskabelige Virksomhed, et Kendskab, hvis fulde Tilegnelse fører over til Kendskab til hans tidshistoriske Virken i det offentlige Livs Tjeneste.

I sin Bog om Helstaten havde Ørsted altsaa i Begyndelsen af 1850 beskæftiget sig med den samlede Ordning af Monarkiet. I dette

Aar afsluttedes Kampen mod Oprøret militært, efter at de hjælpende tyske Magter i Henhold til Berlinerfreden i Juli havde trukket sig tilbage, saaledes at Oprørsbevægelsen i Februar 1851 kunde betragtes som endt. Saa begyndte da Bevægelsen i Retning af Forfatningssagens Løsning. Frederik VII havde lovet at fremkalde en Overvejelse ved udnævnte Mænd om Statsdelenes indbyrdes Forhold, og i Sommeren 1851 forhandlede Spørgsmaalet i Flensborg af 21 »Notabler«, hvis Flertal stillede et ejderdansk Forslag, hvorom Prøjsen og Østrig tilkendegav, at det var uantageligt som Vilkaar for, at man vilde rømme Holsten og støtte Arvefølgens Ordning. C. A. Bluhme fik derpaa i en partimæssig Kombination Støtte for et Magterne tilfredsstillende Helstatsprogram, der Dagen efter hans Overtagelse af det sidste A. W. Moltke-Ministerium fik Udtryk i Kdg. 28. Januar 1852, et tankevækkende Datasammenfald med Kdg. 28. Januar 1848, der først bebudede Helstatsforfatningen. Der skabtes af Statsraadet et Gehejmestatsraad og bebudedes for hvert af de adskilte Hertugdømmer nye besluttende Stænderforsamlinger, medens intet blev sagt om Styrelsen af de udsondrede fælles Anliggender. De diplomatiske Forudsætninger herfor var indeholdt i Aftaler med de to Stormagter kort før og efter Nytaar 1852 bl. a. gaaende ud paa, at Slesvig ikke maatte inkorporeres i Danmark, og at den nye Fællesforfatning skulde være konservativ og gives under Medvirken af de repræsentative Forsamlinger. Holstenerne C. Moltke og H. Reventlow-Criminil skulde være Ministre for Hertugdømmerne. Afgørende for de forfatningsmæssige Muligheder var efter den skete Udvikling disse Direktiver, der fandt Tilslutning hos de andre Magter og betød, at Forfatningen vilde blive skrevet med paaholden Pen. Det gamle Ord at vinde Krigen og tabe Freden kom i Erindring.

Jeg afbryder her den almindelige historiske Beretning for at rede-gøre for 2. Bind af Liv og Tid, der udkom 1852 med en Fortale — og det en udførlig paa 94 Sider — dateret 29. Maj 1852. Der er saa meget mere Grund dertil, som denne Fortale indeholder en juridisk statsretlig Udvikling, der netop hører hen paa dette Sted. Halvt undskyldende beskæftiger han sig med Værkets Plan baade i første og dette Bind. Ogsaa Skyggepartiet i Lovgivningen og Statsstyrelsen i Tiden omkring Trykkefrihedsforordningen maatte behandles. Han nødtes imidlertid til at gaa længere tilbage og til i det hele at granske Regeringsforholdene efter Kronprins Frederiks Tiltræden. Herom bemærker han iøvrigt: »Den Vei, som jeg i saa Henseende er gaaet, vil uden Tvivl forekomme de fleste for møisommelig; men for mig har det været en stor Tilfredsstillelse derved at være bleven

end mere befæstet i den Erkjendelse, jeg fra min tidlige Ungdom har næret om hiine Mænds ædle og dybe Statsvisdom og om den Velsignelse, den bragte over Danmark«, XI. Læseren kunde med Grund undre sig over, at han ikke derefter optog Traaden fra 1. Bd. og leverede yderligere Belysninger af flere videnskabelige Emner, men Forholdet mellem Statens forskellige Dele var Spørgsmaal af største Vigtighed: »Saalænge Fædrelandets Sag skulde udkæmpes ved Vaabenmagt, vilde det have været uforsvarligt eller i det mindste høist betænkeligt, om jeg vilde have rejst mig mod det, jeg fandt overdrevent og ensidigt i de Forestillinger, der ved den Styrke og Endrægtighed, hvormed de beherskede alle Sind, gav Danmarks Sønner en vidunderlig Kraft til Vaabendaad. Uagtet de Tvivl, som jeg nærede om, hvorhen denne Retning omsider kunde føre, iagttog jeg derfor til den Tid en dyb Tavshed; mindst kunde de personlige Mishandlinger, hvormed jeg blev overvældet, bringe mig til at bryde denne Tavshed. Da ikke blot Vaabnene vare komne til Hvile, men og al rimelig Udsigt var forsvunden til, at de paany vilde blive sat i Bevægelse, traadte jeg vel frem for at bekjæmpe de Meninger, der kun ville tjene til at forhindre den Ordning af Forholdene, hvortil vor Tapperhed og Samdrægtighed havde banet Veien, men jeg tilbageholdt alt, hvad der paa fjerneste Maade kunde tænkes at kunne gjøre Afbræk i det, der under de langsomt fremskridende Underhandlinger maatte være at udrette til Danmarks Bedste. Nu, da man ogsaa ad denne Vei foreløbig har opnaaet alt, hvad der nogenlunde lod sig vente, vil Fædrelandets Skjæbne formentlig beroe paa, at de, der som Folkets Udvalgte faae Indflydelse paa den endelige Afgjørelse, ikke lade sig forlede til saadanne overspændte med Sagens retlige og politiske Stilling uoverensstemmende Fordringer, at Regjeringen derved lammes i sine Bestræbelser for en taalelig Ordning af de forstyrrede Forhold. Jeg har derfor nu færre Betænkeligheder og stærkere Opfordring til atter at opløfte min Stemme i denne Sag, end jeg havde i 1850«, XII. Han har derfor i dette Bind beskæftiget sig med Wegeners Kritik af den slesvig-holstenske Provinsialregerings Indretning i 1834 (som et slesvig-holstensk Fremstød), og han bemærker i Tilslutning dertil: »Det vilde være en Misforstaaelse, om man af det, jeg har sagt til Retfærdiggørelse for den i 1834 oprettede Provind-sialregjering for Hertugdømmerne, vilde slutte, at jeg og nu maatte tage Ordet for dens Fornylse. Den forrige Retstilstand blev ganske forandret derved, at Hertugdømmet greb til Vaaben mod deres Landsherre for at gennemføre uberettigede Fordringer, og at de — hvad der vel endnu mere har fordærvet alt for dem — til Tider, da Revolutionsrusen burde have været udsovet, med Haardnakkethed

ere vedblevne at fortsætte den forbryderske Vei, de have indslaaet, uagtet Leilighed var given til en taalelig Udjævning. Herved har de forskjertset den Berettigelse, som endnu af vor nuværende Konge kort førend Opstandens Udbrud var bleven anerkjendt. Og det er nu bleven en af Kongen i Forbindelse med Europas vigtigste Magter vedtagen Beslutning, at hvert af disse Hertugdømmer skal have sin særskilte Lovgivningsmyndighed og sin særskilte høiere Regjering; men med denne Beslutning, som man hverken fra den ene eller den anden Side kan modsætte sig, er en fælles Regjering bleven en Umulighed«, XVIII..

Fortalens derpaa følgende Behandling af Slesvigforbeholdet i Grundloven forbigaas foreløbig. Bindet er stort, 500 Sider, og Trykningen hæmmedes af langvarig Sygdom (som dog gav ham Anledning til flere Undersøgelser), hvortil kom en langvarig Rigsdagssamling og i nogen Grad Alderens Tryk (Hukommelsen og Synet). Tillige er der Tanken paa den Modsætning, hvori han er kommen og maaske yderligere vil komme »til mange Medborgere, hvis Velvillie jeg gjerne vilde bevare; thi dette uhyggelige Forhold har gjort, at jeg ikke har kunnet udføre nærværende Arbeide med den Lyst, som fulgte mig under mine tidligere videnskabelige Arbeider. Stundom, naar Udsigten til at udrette noget, havde formærket sig, har jeg endog vaklet i mit Forsæt«, XCIII. Fortalens Datering til Aarsdagen for hans Jubilæum har maaske kaldt denne Modsætning frem.

Selve Bogens Tekst begynder ved Oprettelsen i 1799 af en Depositokasse, hvis Pengesedler i nogen Grad afhjalp den Trang, der var til saadanne, uagtet man havde Kurantbankens Sedler, der dog efter Planen efterhaanden skulde bortfalde til Fordel for den private Speciesbanks Sedler. Ørsted erkender, at han ved dette Emne kommer langt fra den Periode af det offentlige Liv, hvori han selv har taget Del. Men, som han siger, har han »fundet en særdeles Drift til at gaae tilbage til den Tids Regjeringshistorie, hvori alle de Retninger for Alvor traadte ind i vor Statsstyrelse, der har udgjort sammes Lysside, og hvis rigtige Opfatning er aldeles nødvendig for rettelig at forstaae og bedømme den hele senere Tids Udviklingsgang og Regjeringens Adfærd.« Han paaberaaber sig her Erindringer og Indtryk, han har bevaret fra sin tidligere Ungdom eller Barndommen, Synet af nu forsvundne Pengesedler eller Om-talen af en ældre Forfatter. Den Periode, Samfundet befandt sig i ved Begyndelsen af hans Levetid, udgjorde efter hans Mening et afgørende Opsving indenfor Enevælden, og hans senere Aar har ført ham ind paa en Sammenligning mellem »hans egen« Tidsperiode og den liberale Bevægelse fra Fyrreerne. Han er »fuldkom-

men belavet paa, at hverken de, som føre det store eller det lille Ord i Dagens Presse, vil lægge Mærke til mine nøiagtige Under-søgelser«, men han har »den sikre Tro, at der engang og maaskee om ikke saa meget lang Tid vil blive Een eller Anden, der vil finde sig dreven til at anstille en alvorlig Sammenligning mellem 1848 og den Tid, der ligger foran samme, at da turde dette og flere Partier i nærværende Skrift saavel som de øvrige Arbeider, hvormed jeg paa mit Livs Aften har beskjæftiget mig, maaskee indeholde et ikke ganske uvigtigt Stof for en saadan prøvende Sammenligning.«

Emnerne er Bankpolitikken i 1799 særlig med Henblik paa Skatteevnen, hvorved Forskellighederne mellem Monarkiets Dele kom frem. En fyldig Kommentar paa c. 100 Sider angaar Wegeners Aktmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det nittende Aarhundrede, der udkom under Trykningen. Han viser, at det paaklagede Fællesskab fra 1834 fandtes i Forvejen i anden Skikkelse og ikke udvidedes, at Ridderskabet ikke begunstigedes ved Stænderordningen og at den slesvigske Stænderforsamling i Begyndelsen ikke lod sig beherske af den holstenske, S. 212 f (272). Med Hensyn til Reskripterne af 1810 og 1811, gaaende ud paa Indførelse af dansk Kirke-, Skole- og Retssprog, hvor der taltes Dansk i Slesvig, oplyses det, at disse fra Frederik VI's Kabinetsregeringsperiode stammende Bud, der nu var ved at virkeliggøres, maatte antages opgivne af Frederik VI selv, ikke af hans Embedsmænd. Fejlen ved at oprette den nøje Forbindelse mellem Hertugdømmerne maatte tilskrives Frederik IV (1721) og A. P. Bernstorff (1773), ikke de to sidste Enevoldskonger. Han gaar derefter over til en dybere historisk Fremstilling af Fællesskabet mellem de to Hertugdømmer. Han hævder her sin Opfattelses Upartiskhed, S. 368 (305): »Jeg befinder mig nu engang, hvad hele dette Anliggende angaaer, i en ganske anden Stilling end Flerheden af mine Medborgere. Jeg var nemlig med Hensyn til de vigtigste Dele af det slesvigske Spørgsmaal kommet til en bestemt Overbevisning, forinden Lidenskaberne bemægtigede sig samme, og denne Overbevisning har siden stedse vedligeholdt sig, ja er blevet mere og mere bestyrket under den lidenskabelige Strid, som i de senere Aar har bevæget Gemytterne. Ved Siden af denne urokkelige Overbevisning staaer og den, at de sørgelige Begivenheder, der har forstyrret Fædrelandets lykkelige Tilstand, fornemmelig har haft deres Oprindelse fra den lidenskabelige Opfatning, som de indbyrdes Forhold har fundet i to modsatte Retninger, og at det kun ved en gjensidig Erkjendelse af det berettigede og uberettigede i hinandens Opfatning vil blive muligt Tid efter anden at vende tilbage til den forrige Ro og Lykke. Hvad end Andre dømme, saa er jeg mig bevidst, at jeg netop handler som Fædre-

landets sande Ven, naar jeg aabent udtaler, hvad man i Øieblikket fra ingen af Siderne skjætter om at høre, og jeg har ingen Tvivl om, at der vil komme en Tid, hvori dette vil blive anerkjendt af mine Medborgere.«

Han slutter med Omtale af Toldlovgivningen og andre økonomiske Anliggender, idet han fremhæver de slesvigske Stænders Selvstændighed overfor de holstenske. Allersidst udvikler han dog aktuelt, at Frederik III begik en Statsfejl ved at indrette Arvefølgen saaledes, at der ved Mandsstammens Uddøen skulde fortsættes i Kongeriget med andre Linier, hvorved Mulighed opstod for Adskillelse fra Hertugdømmerne.

Medens Grundlovsudkastet til Titel havde Grundlov for Kongeriget Danmark og Slesvig, kom Vedtagelsen i Rigsforsamlingen til at lyde paa Danmarks Riges Grundlov. At dette Udtryk omfattede Kongeriget, Slesvig, Færøerne og Island, er uomtvisteligt. Da Valgloven af 6. Juli 1848 i Indledningen havde bestemt, at den (senere indtrufne) Umulighed af at tilvejebringe betryggende Valg til Rigsforsamlingen paa de 31 slesvigske Medlemmer (af et samlet Antal paa 145), vilde give Grundloven en provisorisk Karakter, »forsaa-vidt en folkelig Repræsentation af Hertugdømmet Slesvig, der vil blive valgt efter de samme Principper som den forestaaende Rigsforsamling, maatte ønske, at en ny Rigsforsamling tager den hele Forfatningssag under Overvejelse for i Forening med Os at vedtage de Forandringer, den maatte anse for ønskelige«, var det utvivlsomt korrekt, naar Grundlovsudvalgsordføreren Krieger, Forhandlingerne II Sp. 2736, udtalte, at Vedtagelsen i Forsamlingen vilde gøre Grundloven gældende for Danmark og Slesvig, *medmindre* Slesvigerne gjorde Paastand paa, at den toges under Overvejelse af en ny Rigsforsamling, saaledes at det var en »opløsende Betingelse«, at denne Paastand udeblev. Ifølge Danmark Riges Historie VI S. 452 var der endnu 9. Oktober 1851 Tale herom i Statsraadet.

Senere Historikere har imidlertid gengivet Forhandlingernes Resultat saaledes, at Slesvig ikke kom med, men stod udenfor. En nærmere Forklaring er nødvendig.

Da den i Forsamlingen vedtagne Grundlov kom op i Statsraadet 30. Maj, Statsraadets Forhandling 1848—1863 II S. 152 f, var Billedet forvirret. En af Ministrene (Sponneck) skal have tilbudt at kaste sig ud af Vinduet, om han dermed kunde afværge Underskrivelsen. Konseilspræsidenten gjorde opmærksom paa, at det kunde tale imod for Øieblikket at promulgere Grundloven, at der i Titlen dels kunde indlægges en tilsigtet Inkorporation af Slesvig, dels en komplet Opgivelse af Slesvig. Idet Statsraadet fandt Promulgationen nødvendig, vedtoges det paa Forslag af den praktiske

P. G. Bang at »udtale en Reservation i Grundloven Slesvig betræffende«. Inden Kongen i et senere Møde 5. Juni underskrev, »dog med Forbehold af, at Ordningen af alt, hvad der vedkommer Slesvigs Stilling, beror indtil Freden er afsluttet«, findes der ikke oplysende Udtalelse om Forstaaelsen heraf. Spørges der, hvad man — og det vil nærmest sige Grundlovgiveren Frederik VII — tænkte ved Forbeholdet, lader de skriftlige Optegnelser os altsaa i Stikken. Var det Valglovens Udtalelse eller noget andet? Imod det første taler, at det saa havde været simplere at citere Valgloven, og ved at tale om »Fredslutningen« udtrykker man sig i selvstændigt Ordvalg. Eftertiden har valgt det andet Alternativ og læst Forbeholdet som en Tilkendegivelse af, at Kongen senere vil ordne Slesvig, som man paa Grund af Repræsentantvalgets Begrænsning til Kongeriget ikke har kunnet faa med, altsaa som en Forandring af Valglovstilsagnet. Men denne Forklaring stemmer ikke med det oplyste om Opfattelsen i Statsraadet 9. Oktober 1851, og det drejer sig efter den mere om et Løfte end om et Forbehold. Til samme Resultat maatte man dog vel komme ud fra den rigtigere Betragtning, at den provisoriske Tilstand ikke kunde vedblive og i sig selv maatte være betinget af, at der indenfor rimelig Tid af Regeringen gjordes Skridt til at skabe en slesvigsk Repræsentation til Udtalelse om det forfatningsmæssige. Grundloven var planlagt og vedtaget som betinget slesvigsk Inkorporation uden slesvigiske Særorganer, og Slesvigerne kunde tænkes at insistere paa saadanne. En Tid kunde de staa med Fordringer i saa Henseende. Gav man dem ikke Mund og Mæle, maatte de være fri for at staa som inkorporerede, altsaa være udenfor.

Ørsteds Fortolkning tager et andet Sigte, den er sproglig helt tilfredsstillende, den er rummeligere og statsmandsmæssig af højere Lødighed. Han maatte komme til den, fordi for ham det monarkiske gik forud for de enkelte Statsdele, og for ham var Kongeriget en Statsdel, der paa Forhaand maatte være undergivet Statsdeles Vilkaar. Hans Fortolkning af Forbeholdet er helt paa Linie med hans almindelige juridiske Opfattelse, som man f. Eks. ser i Læren om Ejendomsretten. I Stedet for at hæfte sig ved enkelte af dens Beføjelser underkaster han den en omfattende Betragtning og bliver klar over, at den fra sin Oprindelse helt igennem beherskes af Hensyn til andre Rettigheder. Idet Kongen af fri Magtfuldkommenhed erklærer at lade udgaa en ny Grundlov for Danmark og altsaa betingelsesvis for Slesvig, tager han herved et egentligt begrænsende Forbehold. Hvad dette kommer til at gaa ud paa, beror paa senere Bestemmelse, men det er tilkendegivet Kongerigets Borgere, at Grundloven 5. Juni ikke er blevet deres fulde Ejendom. Forbehol-

det rammer ogsaa det betingelsesvis inkorporerede Slesvig, der faar Løfte om en Ordning efter Freden. Den kommende Forfatning, der skal omfatte Slesvig, skal selvfølgelig ogsaa omfatte de to tyske Hertugdømmer, uden at dette behøver at siges. At tage denne Reservation, der lod ham beholde Udviklingen af en monarkisk Forfatning i sin Haand uden at bindes af Kongerigets Lovgivningsmyndighed var under de spændte og vanskelige Forhold det eneste forsvarlige. Raadgiveren, som vilde vejlede ham dertil, kom altsaa først nu i 1852, men ikke for sent. Stillingen var forberedt ved det udefinerede Forbehold, der forstaaet om en Begrænsning af 5. Juni-Grundloven udelukkede al Tale om Forfatningsbrud, hvis der (kun med den Anvendelse af konstitutionelle Former, at Ministre anvendtes) blev skredet til at oktroyere fællesforfatningsmæssige Normer ind paa Grundlovsomraadet.

Det behøver næppe at fremhæves, at der her ikke er Tale om den Begrænsning i Grundloves Gyldighed, der er anerkendt som Virkning af Nødssituationer for Staten, saaledes som Tilstanden i Besættelsestiden 1940—45 gav Eksempler paa. Nødssituation paa-beraabtes ikke, men naturlig Forstaaelse ifølge en gjort Begrænsning i Grundloven som Retskilde. Senere, September 1854, gengav han anonymt sine Udviklinger i Skriftet Om Kongens og Rigsdagens indbyrdes Myndighed, hvad Fællesforfatningen angaar; det kom ogsaa paa Tysk.

Ørsteds Udvikling, hvis Resultat jeg her har gengivet, findes S. XXXVIII f. Han knytter hertil og til Bogens øvrige Indhold S. XCII denne Bemærkning, der belyser Niveauet i den offentlige Diskussion: »Om det vil lykkes mig at fremtvinge en virkelig Prøvelse af Meninger, der hyldes af de fleste, fordi de antage, at de forlængst ere prøvede af de Kyndige og Upartiske, finder jeg meget tvivlsomt, men for Øiemedets Vigtigheds Skyld har jeg dog endnu villet gøre et Forsøg. Saafremt man i Lighed med den Adfærd, man har brugt i Anledning af mit Skrift af 1850, uden videre vil overse ogsaa dette Skrift eller kort og godt affærdige det ved at antyde, hvorledes dets Indhold strider imod, hvad saa mange brave Mænd har lært, saa er det dog muligt, at der vil komme en Tid, hvori man vil indlade sig paa en Revision af de Meninger, der nu have gjort sig gældende, og da turde det være, at mine Undersøgelser bleve tagne frem.« For mit Vedkommende godkender jeg hans Lære om Forbeholdet, og om »Statskup« er der altsaa ikke Tale. Hans ringe Forventninger til Samtiden slog til, Koch S. 212.

Tiden, da Teorien om Forbeholdets Betydning skulde tages i Brug, var endnu ikke kommen. Regeringen var optaget af at be-

fæste Helstatens Grundlag ved en Hærreform, der gav Udtryk for Monarkiets militære Enhed, og ved Toldgrænsens Flytning ned til Elben, der for det økonomiske Liv havde en lignende Betydning. Turen kom derefter til Arvefølgen, der var forberedt ved Warschauerprotokollens russiske Afkald paa Dele af Holsten til Fordel for Prins Christian af Glyksborg og Prinsesse Louise med deres mandlige Afkom (Maj—Juni 1851) og Kongelovens arveberettigede kvindelige Liniers derpaa givne Afkald overfor Prinsesse Louise samt hendes Overførelse af Retten til Prins Christian, det hele bekræftet ved Londontraktaten af 8. Maj 1852 med Tilslutning af Magterne; i Art. II hed det: Parterne anerkender Princippet for det danske Monarkis Integritet som vedvarende og forpligter sig til eventuelle yderligere Ordninger. Denne Sags Ordning, der efter Grundlovens § 4 skulde ske ved Vedtagelse med $\frac{3}{4}$ Stemme flerhed i forenet Rigsdag, rykkede frem til Løsning i Efteraaret 1852, og i Begyndelsen af Oktober forelagdes der Rigsdagen et kgl. Budskab, der opfordrede den til denne Vedtagelse om et nyt Kongehus, hvortil var føjet Forslag om Ophævelse af Kongelovens Art. 27—40 om Arvefølgen. Betydningen heraf vilde være, at ved den nye mandlige Linies Uddøen vilde Kongeriget og Slesvig være arveretlig ledigt, medens disse Statsdele i Mangel af denne Ophævelse ellers vilde være at besætte efter Kongelovens Arve regler, der da i Mellemtiden kun havde været hvilende. Hovedparten af Holsten vilde derimod i begge Tilfælde tilkomme en Mand af den russisk-gottorpske Linie.

Arvefølgesagen havde under den forrige Konge, som vi saa, været Genstand for Ørsteds mest bekymrede Overvejelser. Nu var der kommen den haabede gunstige internationale Stemning tilveje for »den danske Stats Opretholdelse i dens Helhed«, og det var lykkedes at lægge det hele tilrette gennem Aftaler med Fyrsterne. Han gik ud fra som en Selvfølge, at Budskabet vilde blive glat akcepteret, og under Debatten om en Forretningsorden for denne Sags Behandling i den forenede Rigsdag var han derfor imod, at der ubetinget var foreskrevet en indledende Udvalgsbehandling; Sagen forekom ham oplagt. Men han fik ikke Medhold, og der ned-sattes et Udvalg paa 25 Medlemmer, hvoriblandt han ikke var¹⁾.

¹⁾ Denne snæversynede Udelukkelse nødte ham til at udtale sig i to Pjecer. Over det forelagte kgl. Budskab om Arvefølgen (1852) og Yderligere Bemærkninger om Do. (1853), 38 og 65 S. Den første mod Wegener, se nedenfor, rettede indledes saaledes: »Skjøndt jeg allerede længe har troet mig utilgængelig for nogen Følelse af Forundring over hvilkensomhelst vrang Fremstilling og Bedømmelse af vore Statsforhold, saa er jeg dog blevet ret overrasket ved det af Hr. Conferentsraad Wegener nylig udgivne Angreb paa

Dets Betænkning, hvori 3 Standpunkter kom til Orde, og kun 9 Medlemmer akcepterede uden Forbehold, afgaves først 10. Januar 1853, og straks efter opløstes Folketinget. Stemningen havde til en Begyndelse været ret neutral, men den blev allerede i Oktober stærkt opskræmt ved Gehejmearkivar C. F. Wegeners i Rigsdagen omdelte Manuskript med den opsigtvækkende Titel: Forsvar for Danmarks Kongers og Kongehus', særlig Prins Christian og Gemalindes fulde Arveret efter Lex Regia (Kongeloven). Sammen med juridisk Professor, Folketingsmand J. E. Larsen havde han deltaget i det diplomatiske Forarbejde; det var dog ikke saa meget som lærd Historiker som i Egenskab af dansk Patriot, han optraadte. Manuskriptet var tilegnet den tidligere Kancellipræsident P. C. Stemmann, der havde bifaldet dets Indhold, og det var en lidenskabelig Agitation imod at vedtage Ophævelsesklausulen. Kongeloven fik en Forherligelse, som man — bemærkede Ørsted tørt — ikke tidligere havde ofret den, og forsaavidt kunde det være passende, at Stemmann, Repræsentanten for »Vi alene vide«, paakaldtes som Symbol. Det var som skrevet i Stjernerne, at Ørsted uden Ophør skulde gaa i Ringen med ham og nu med Populariteten paa hans Side. Indirekte var det samme Tilfældet paa et andet samtidigt Omraade, Fordanskningsbestræbelserne i Slesvig, hvor Stemmanns Søstersøn Tillsch og tidligere Sekretær J. A. Regensburg gik frem efter Stemmannske Metoder. Mod Wegeners ultradanske slesvigske Opfattelse havde Ørsted i Forvejen vidtløftig polemiseret i sine Erindringer om ældre Tilstande og Personligheder, nu forelaa et aktuelt Emne.

Det var nemlig Ejderdanskheden, der fik Udtryk i Stridsskriftet, og det var til Aanden fra 1848—49, der appelleredes, men den Gang stod man overfor en Virkelighed i Grundlovsarbejdet og Kampen mod Oprøret, nu stod man overfor et Fantasibillede, og den Virkelighed, man befandt sig i: Hensynet til Udlandet, maatte man fornægte. Man saa Fare for russisk-gottorpsk Indflydelse i den Situation, at ved Glyksborgernes Uddøen Danmark-Slesvig var

det kgl. Budskab«. Ved den anden var W. sat under Generalfiskalens Tiltale, hvilket bifaldtes under Polemik med Fædrelandet, der støttede ham. Det vilde være fordærveligt for det danske Folks Udvikling og Ære, om en Menings Danskhed skulde gøres til højeste Sandhedsprøve, hævder han S. 44. Han modsiger Dirckind-Holmfeldts Lære, at det russisk-gottorpske Krav var tomt. Under Titlen Sagens sande Stilling udsendte Ørsted anonymt i Juni 1853 nogle efter Rigsdagsopløsningen i April skrevne Bladartikler, hvori han bl. a. understregede Kongens urokkelige Vilje til at gennemføre Budskabets Krav. Som et yderste Middel nævnes Afskedigelse (med Pension) af de Embedsmænd i og udenfor Rigsdagen (særlig gejstlige), hvem Sagens Standsning kan tilskrives. Glipper alt, maa det ventes, at Kongen aftræder og Mini-
stre ikke kan faas.

ledigt, men Holsten tilgængeligt for den russisk-gottorpske Linie. Skriftet foregreb en Kamp mellem Ejderdanskhed og Helstatspolitik (Mandsstammens Uddøen er endnu ikke kommet til at foreligge). Derimod forelaa der meget stærke og ganske utvetydige Tilkendegivelser om de evropæiske Magters svigtende Venskabelighed, hvis Regeringen skulde være ude af Stand til at bringe Sagen i den forudsatte Orden. Ved sin radikalt demokratiske Grundlov og sin slesvigske Fordanskning havde Danmark i Forvejen ikke saa overvættes stor Kredit hos en konservativ Magt som Rusland. Fra begge Sider søgtes Kongens personlige Standpunkt fremdraget; der kunde henvises til en uofficiel Udtalelse om, at han havde lovet at gennemføre Sagen, og man kunde omvendt fæste sig ved, at Wegener hørte til Kongens Omgivelser og ligesom Stemmann var Embedsmand i Ordenskapitulet. Ørsted var stærkt fremme i Debatten og havde mange Gange Ordet tildels for udførlige sagkyn-dige Foredrag. Han erkendte, at det gottorpske Forbehold kunde ønskes borte, og han antyder Muligheden af yderligere Aftaler herom. Han ønskede gerne at fremkalde Forstaaelse af det for Monar-kiet gavnlige ved at tage mod Budskabet, og hans Foredrag var præget af Fordragelighed og Imødekommen, idet han stærkt aner-kendte den Fædrelandskærlighed, der laa bag Ændringsforslag, han iøvrigt maatte bekæmpe. Ellers kunde nok den Maade have udæsket, hvorpaa der blev taget paa Veje, som om det drejede sig om at redde Landet fra Undergang ved at afværge, at Kongelovens Kognater udelukkedes. Ørsted gik ikke videre end til sin ironiske Bemærkning om den store Kærlighed til Kongelovens Rester. Efterhaanden skønnede flere og flere, at Oppositionen var paa Vildspor, og at »den evropæiske Nødvendighed« ikke var til at komme uden-om. Men man forstaar, at særlig Købstadrepræsentanterne, anført af »Professorer og Præster«, en Overgang havde givet Debatten et Præg af Overspændthed, der hos det konservative Parti maatte efterlade et Indtryk af politisk Umodenhed, der overførtes paa andre Sager¹⁾. Et Forslag gik ud paa at stemme for Ændringen »som bifaldet ved Londontraktaten«, men denne tvetydige Udvej kunde ikke bringe nogen Løsning. Et andet Forslag: at udsætte

¹⁾ Et mærkeligt Bevis paa den uligevægtige Stemning i disse Dage afgav Redaktør cand. jur. Carl St. A. Billes Forsøg paa en Genopliven deraf i 1864, da han vilde skabe den Opfattelse, at de juridiske Forudsætninger for Tronfølgelovens Indsættelse af Christian IX svigtede, naar Hertugdømmerne afstodes. Han havde selv i Oppositionen været med til at hævde, at Loven vilde gaa videre end sit diplomatiske og aftalemæssige Grundlag ved ubetinget at bringe Kognaternes Rettigheder til Ophør og altsaa oplevet, at dette skete. Der var dog trods alt ikke Jordbund for denne Anskuelse, se min Bog Andreas Frederik Krieger (1956) S. 121.

Ophævelsen til efter Prins Christians Afgang som Konge for at markere, at hans Arvinger tiltraadte Danmark og Slesvig efter Moderen, var kunstlet. Bondevennerne og Ørsted stillede Forslag om ubetinget Modtagelse, og de første trak deres tilbage for hans. Efter Folketingsopløsningen i Januar¹⁾ mødte Tinget igen 7. Marts, og der arbejdedes i talrige Møder. Helstatsmændene dannede en »Helstatsklub«, der arbejdede godt sammen med Venstres, og Ørsted var et fremtrædende Medlem. Afstemningen 7. April gav Tallene 94 mod 48 og 15. April 97 mod 45, men altsaa endnu ikke nok. Saa maatte Regeringen handle, og det skete paa dobbelt Maade. Begge Ting opløstes 18. April, og Ministeriet konsoliderede sig i helstatlig Retning ved Afgang af Bang og Simony, hvis Portefeuiller som Indenrigsminister og Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet overtoges af Ørsted, der tillige afløste Bluhme som Premierminister. Paany samledes den forenede Rigsdag 13. Juni, og 24. s. M. forelaa den sluttelige Vedtagelse af Budskabet med 119 mod 10 Stemmer. 31. Juli 1853 udfærdigedes Tronfølgeloven for det danske Monarki som den første og største Frugt af det nye, rent helstatlige Ministeriums Virksomhed, for Hertugdømmernes Vedkommende givet af landsherlig Magtfuldkommenhed.

Ørsted søgte ikke Genvalg til Landstinget. I sit Ministerium var han den ældste, f. 1778, nu første Gang konstitutionel Minister, men Gehejmestatsminister 1842—48, Krigsminister C. F. Hansen, f. 1788, havde været Medlem af Novemberministeriet 1848—51 og igen fra 27. Januar 1852, Udenrigsminister C. A. Bluhme, f. 1794, havde været Handelsminister i Martsministeriet 1848, Udenrigsminister fra 18. Oktober 1851 og Premierminister fra 27. Januar 1852, Marineminister S. A. Bille, f. 1797, havde fungeret fra 27. Januar 1852, Minister for Slesvig C. Moltke, f. 1798, Gehejmestatsminister 1848, havde fungeret fra 27. Januar 1852 og 13. Juli til 18. Oktober 1851 uden Portefeuille, Minister for Holsten og Lauenborg H. A. Reventlow-Criminil, f. 1798, Gehejmestatsminister 1842—48, havde fungeret fra 27. Januar 1852, Justitsminister A. V. Scheel, f. 1799, havde fungeret

¹⁾ Paven efter denne gav Ørsted Lejlighed til at skrive Pjecen Til rigtig Bedømmelse af Folketingets Opløsning, 86 Sider. Den skyldtes tillige Modstand i Toldsagen. Der var af Fædrelandet truet med Finanslovsnægtelse som Kampmiddel, hvad der tages Afstand fra som Misbrug af Grundloven. Fra Toldsagen gaas der S. 47 over til Tronfølgesagen, hvor nu Udvalgets Betænkning forelaa og ikke kunde undgaa den kunstig tilbageholdte Kritik fra Rigsdagens mest kyndige og interesserede Mand. Yderligere gaar han imod et Skrift af Professor Schiern og Udtalelser af Sibbern og Dirckind-Holmfeldt. Han bemærker at have holdt sig borte fra Regeringerne, og den nuværende er han ogsaa noget kritisk overfor, men mener dog, at den indtager en tilstrækkelig fast og bestemt Holdning.

fra 13. Juli 1851. Finansminister W. C. E. Sponneck, f. 1815, havde fungeret fra 16. November 1848 og havde saaledes, skønt yngst, den største Anciennitet som konstitutionel Minister. Helt samstemt i politisk Henseende var Ministeriet ikke; C. Moltke, Hansen og Sponneck betegnede den mest udprægede helstatlige Retning. I sine Bemærkninger i Under Junigr. I S. 817 om Aarsagerne til Ørsteds Valg til Minister nævner Neergaard ikke, hvad dog vel var det vigtigste, at han i 1852 i Liv og Tid II havde leveret den statsretlige Teori om Lovmæssighed af en Forfatningsoktroiering; den regnede man med at faa Brug for. At han var en juridisk Autoritet, anerkendte alle, ogsaa hans Elev Professor J. E. Larsen, og han havde altsaa paataget sig at være statsretlig Garant for en Politik, som Modpartiet vilde anse for revolutionær.

Fællesforfatningen vilde ifølge Kdg. 28. Januar 1852 komme til at foreligge som Organer for visse fælles Anliggender og Særorganer for de fire Statsdeles særlige (eller som Regeringen skrev: særegne) Anliggender. Allerede inden Udløbet af den Session, der havde bragt Tronfølgen i Lave, gjorde Ministeriet det første Skridt, idet Ørsted 19. Juli 1853 paa den sidste Dag forelagde Udkast til Kongeriget Danmarks Grundlov for dets særegne Anliggender. Man lægger Mærke til den nøgterne Titulering af Grundloven som Kongerigets, ikke som det ejderdanske Danmarks Riges Grundlov. Den skulde træde i Kraft til Afløsning af Junigrundloven, naar Kongen havde givet Fællesforfatningen for Monarkiet. Fremgangsmaaden var altsaa bygget paa Ørstedteorien om Slesvigforbeholdet, idet Indskrænkningen skulde ske ubetinget og vedtages paa den grundlovmæssige Maade uden Kendskab til Fællesforfatningens Regler. Udkastet opregnede de særegne Anliggender, visse Regler var udeladt som bedre egnede for Fællesforfatningen, Løfteparagrafferne var udeladt, men ikke Frihedsrettighederne, Rigsdag skulde kun holdes hvert andet Aar, Rigsdagen skulde ikke møde af sig selv første Mandag i Oktober, Embedsmænd skulde have Kongens Tilbud til at modtage Rigsdagsvalg, Valgreglerne skulde overflyttes til den almindelige Lovgivning, Trykkefrihedsparagraffen hævedes, og til Grundlovsforandring behøvedes kun to, ikke tre Vedtagelser. Ørsted gennemgik med priselig Korthed hele Udkastet og forklarede Ændringerne som væsentlig sket af Hensigtsmæssighedshensyn; det viste sig, at man ikke holdt stærkt paa dem. Straks i næste Samling forelagdes Udkastet paany 3. Oktober, og den 12. gjorde man det usædvanlige at nedsætte hele Tinget som Udvalg med Tscherning som Ordfører. Hans Ønske om at faa Ørsted til at møde i dette blev afslaaet. Skemaet for Rigsdagens Arbejde

med Grundlovssagen er iøvrigt dette: en anden Behandling i Folketinget fra 7. December til 20. Januar 1854 og en tredje Behandling fra 21. til 24. Februar 1854 endte med Vedtagelse af en Grundlovsindskrænkning, hvis Ikrafttræden forudsatte Rigsdagens Kendskab til Fællesforfatningens Indhold. Landstingets tre Behandlinger af Sagen i Marts endte med Tiltræden af Folketingsvedtagelsen, som Regeringen ikke kunde modtage. Den kunde det ikke for det første, fordi den maatte forvente, at Rigsdagen ikke vilde tiltræde den konservativt prægede Skikkelse, den agtede at give Fællesforfatningen, for det andet fordi Hertugdømmernes Forsamlinger vilde reagere imod, at Kongerigets Rigsdag først var blevet spurgt, desuden paa Grund af Fordelingen af fælles og særligt. Man havde af disse Grunde sat sig ud over de diplomatiske Aftaler 1851—52 om Fællesforfatningens Forelæggelse henholdsvis til Beslutning og Betænkning. Den fornyede Behandling i Efteraarssamlingen førte ikke Sagen videre. Den forelagdes som Indskrænkning i Grundloven i Folketinget 5. Oktober i ministeriel Form, indeholdende den Bemærkning, at Forbeholdet i Junigrundloven hermed var fyldestgjort. Et Udvalg paa 9 Medlemmer valgtes, men 21. Oktober opløstes Tinget, og Sagen var dermed afsluttet. I Mellemtiden var den 26. Juli 1854 gennem Gehejmestatsraadet udgaaet Fdg. om det danske Monarkis Forfatning for dets Fællesanliggender. Da Regeringen som nævnt paany søgte Samtykke til Indskrænkningen, var man altsaa fremdeles ikke gaaet ud over Oktroyeringens »første Led«, Fællesforfatningen, se nedenfor.

Ørstedes statsretlige Teori var da blevet anvendt i Lovgivningspraksis, men det havde vist sig, at den mødte overmægtig Modstand. Om det var, fordi man ansaa Fremgangsmaaden for grundlovsstridig, eller det blot var, fordi man ikke var tryk ved det paa-tænkte Indhold af Fællesforfatningen og derfor vilde benytte det Pant, man havde i den bestaaende Grundlov, hvis Indskrænkning man kunde nægte, kan ikke siges. Men Teorien blev kun anvendt halvt. I fuldt udfoldet Skikkelse havde Forbeholdet to Led: dels at Kongen kunde give en Fællesforfatning, dels at han kunde indskrænke Junigrundloven i tilsvarende Omfang. Regeringen havde ialtfald foreløbig kun villet gøre Brug af det første Led. Ørstedministeriet var i Fortsættelse af Bluhmes den forgæves Reaktion imod, at det danske konstitutionelle Forfatningsværk var begyndt fra den gale Ende, nemlig fra Monarkiets Hoveddel i Stedet for fra Helheden. Man havde end ikke tøvet saalænge, at man havde faaet Slesvig med paa den Maade, som maatte være den blivende, at det i Kraft af sin Særudvikling fik sine lokale Institutioner ved Siden af fælles monarkiske, men man havde paa en mærkelig fik-

tiv Maade, der ogsaa efter nogen Tids Forløb blev ganske ignoreret, inkorporeret det i Kongeriget. Da den allerede fra Fyrerne fremtrædende nationale Modsætning mellem Dansk og Tysk, der var potenseret og ikke udbrændt gennem Trearskrigen, erfaringsmæssigt vilde umuliggøre samdrægtig Forhandling mellem Statsdelene om en Fællesforfatning, havde Ørsted paavist, at der fandtes en lovlig Vej ud af det Uføre, der frembød sig for Overvejelsen, nemlig Brugen af det heldigvis i Junigrundloven tagne Forbehold om et kongeligt Initiativ, der kunde sætte baade det fælles og det særlige paa Plads. Men naturligvis forudsatte dette en Monark, der kunde mere end et Øjeblik begejstres for Ideen. Ørstedministeriet betegnede i hvert Fald et alvorligt Forsøg paa at gaa den Vej, og Modsætningen mellem dets Mænd og de tidligere førende Politikere affødte Brydninger, der gør 1853—54 til det mest dramatiske Afsnit under Junigrundloven, udmærket skildret i Neergaards Værk.

Idet jeg her maa fastholde den biografiske Linie, kan jeg ikke komme nærmere ind paa de partimæssige Kombinationer, navnlig Bondevennernes efterhaanden foregaaende Tilnærmelse til de Nationalliberale, som de under den forudgaaende Debat om Tronfølgen havde staaet imod, ejheller Førernes forskellige Indstilling og ogsaa personlig overfor Ørsted: Tscherning i høj Grad forhandlingsvenlig og personlig sympatisk, Hall ogsaa efterhaanden, medens Monrad var aggressiv og i endnu højere Grad I. A. Hansen. Da jeg maa mene, at Hovedlinien ligger fast: at det var umuligt at faa Rigsdagen med til at gøre Grundlovsindskrænkningen ubetinget, mener jeg heller ikke, at noget mere eller noget mindre i forsonlig Retning har væsentlig Interesse. Hvad der interesserer Neergaard en hel Del, at Ørsted skal have lagt svigtende politisk Evne for Dagen, S. 857, maa jeg dog omtale. En betydelig Kontrovers, særlig overfor den i Værnepligtspørgsmaalet stærkt interesserede Tscherning, var Punktet, om Lovgivning om Udskrivningsvæsenet skulde være et fælles Anliggende eller et særligt. Tscherning vilde det sidste, Krigsminister Hansen det første, og ham var det Ørsted umuligt at komme udenom. Ministeriets »uforstandige Stivsind«, S. 867, maa da falde paa ham. Om Tscherning havde haft noget egentligt Tilsagn fra Ørsted om at møde i det store Udvalg, men at Kollegerne holdt ham tilbage, S. 853, maa vist staa hen. At det var en stor »taktisk Fejl« ikke at gribe G. Winthers Forslag om uden Betingelse at vedtage Indskrænkningen, men lade Rigsdagen være raadig over Ikrafttrædelsen, S. 860, indses ikke, da det skulde suppleres med, at Rigsdagen underrettedes om Fællesforfatningen. Det drejede sig altsaa om Ministeriets Hovedpunkt. Man kan sige,

at det var kedeligt, at Ørsted havde misforstaaet et Forslag af Hall, som han ansaa for gunstigt for Regeringen, hvilket kom frem i et Underudvalg, S. 862, men var det i høj Grad »ydmygende«? Naar Hall, Sp. 5357, har ladet sætte med fede Typer i Rigsdagstidende, at man sikkert var kommen til en Ordning, om man kun havde haft at forhandle med Ørsted, er det paa Hovedpunktet næppe sandsynligt, og Udtalelsen er formodentlig fremsat med Brod mod Ministerkollegerne. Interessant er dog Meddelelsen S. 863, at Ørsted i Underudvalget ikke var helt utilbøjelig til at give visse Andytninger om Fællesforfatningens Indhold, men at Sponneck holdt igen. Ørsted tog Ordet 50 Gange i Folketinget, og det var for Tilhørerne — nervøse med Hensyn til hans Hensigter, som de var — irriterende, at kun de nærmeste kunde høre ham. I den Henseende var Tschernings Løverøst en Rekreation; han talte ligesaa ofte og vistnok ligesaa bredt. Situationen var jo iøvrigt den, at Rigsdagen skulde afdisputere Regeringen Nødvendigheden af diverse Forslag dels om Sagernes Fordeling, dels om de ønskede Ændringer, og i sidstnævnte Henseende var man imødekommende. Ørsted skulde holde sammen paa et uensartet Kabinet. At det rummede Bluhme, der havde fraskrevet sig det ukonstitutionelle, kunde ikke styrke; han udeblev iøvrigt fra Rigsdagsmøderne. Halls og Tschernings Vidnesbyrd tyder paa, at Ørsted har været en helt god parlamentarisk Forhandler; ved sin Ro og Taalsomhed og sin store Ansvarsfølelse for Opgaven har han virket patriarkalsk.

At han ogsaa kunde udtrykke sig kort og knapt, viste han overfor Monrads Interpellation. 13. Februar 1852 havde Monrad i Tinget fremkaldt Bluhmes Erklæring om at ville gaa konstitutionelt frem ved Iværksættelse af Kdg. 28. Januar 1852, og en tilsvarende Erklæring afæskede han 9. Marts Ørsted, der imidlertid nøjedes med at henvise ham til, hvorledes Ministeriet havde forelagt Sagen, og hvad hele Behandlingen havde gaaet ud paa. Monrad var ikke i Stand til at faa andet ud af ham. I Forelæggelsen laa, at man søgte konstitutionelt Samtykke uden at sige, hvortil Indskrænkningen skulde bruges, og om man eventuelt vilde hjælpe sig uden dette. Hans »omgaaende Svar« var Signalet til den Adresse, Monrad fik sat i Gang. Den tolkede Utilfredshed med Ministeriet: trods Bluhmes tidligere Erklæring havde Ørsted gentagne Gange udtalt sig i Strid hermed og paa direkte Spørgsmaal givet et omgaaende Svar. Ministeriet var i indre Uoverensstemmelse, og man nærede Bekymring over, at det forekom tvivlsomt, om det var i Besiddelse af politisk Paalidelighed. »Vi anraabe Deres Majestæt,« sluttedes der, »om at raade og ramme det saa, at Grunden til vor Frygt for nogen Krænkelse af den lovlig bestaaende Tilstand hæves ved Deres Maje-

stæts Visdom.« Efter to indgaaende Behandlinger vedtoges Adressen 13. Marts med 77 mod 3 Stemmer, medens 14, hvoriblandt Tscherning, ikke stemte; i Landstinget vedtoges den med 31 mod 11 Stemmer, og 24. s. M. sluttede Samlingen. I Forvejen havde københavnske Rigsdagsmænd og deres Vælgere i et Møde paa Børsen 28. Februar fremsendt en lignende Adresse, der nægtedes modtaget. Heller ikke for Rigsdagsadressen var dog Frugten moden. Kongens officielle Svar var, at han vilde overveje Sagen. Privat overfor Tingformændene udtalte han sig, som om Ørsted vilde gaa, og at hele Ministeriet stod foran Rekonstruktion, Sp. 881.

Hvor meget Hold der var i denne Udtalelse, maa staa hen, realiseret blev den i hvert Fald ikke før i December, kort før Rigsdagen 18. December mødte efter den Opløsning af Folketinget, som Ministeriet foretog 21. Oktober. Som nævnt var da Fdg. om Fællesforfatningen udgivet 26. Juli, og det ved denne indsatte nye Organ, Rigsraadet, var traadt i Funktion ved Indkaldelse til et Møde 1. September i Christian VII's Palæ af dets 20 kongeudnævnte Medlemmer, der foreløbig udgjorde Raadet; de øvrige 30 Medlemmer skulde vælges af Rigsdagen (18), Provinsialstænderne for Slesvig (5), for Holsten (6) og af Lauenborgs Ridder- og Landskab (1). Det skulde møde mindst en Gang hvertandet Aar i København i ikke-offentligt Møde med blandet dansk-tysk Sprog og med en af Kongen udnævnt Præsident. Det fik besluttende Myndighed med Hensyn til Skatter og Statslaan for hele Monarkiet og med Hensyn til Forandring i Forordningen, raadgivende Myndighed med Hensyn til Love om Fællesanliggender, Statsbudget og Regnskab. Under-skud paa Fællesudgifterne skulde dækkes af Kongeriget med 60 %, af Slesvig med 17 og Holsten med 23 %. Fællesanliggenderne var kun betegnet som de ikke særlige, og disses Omfang stod jo hen; om Ministeransvarlighed fandtes intet. Kongen kunde i særdeles paatrængende Tilfælde give foreløbige Anordninger, der skulde forelægges det første Rigsraad til Beslutning eller Betænkning. Rigsraadet kunde indgive Andragender og Besværinger til Kongen om Fællesanliggender. Det var for at gøre Fællesforfatningen levedygtig overfor den dansk-tyske nationale Spænding og ikke mindre overfor det udenlandske Tryk, at Ministeriets Mænd, der havde Forudsætninger for at frigøre sig for den første Indflydelse og forstaa den sidstnævnte, havde bestemt sig til at slække paa det konstitutionelle, i hvert Fald for Tiden, idet man med Forsæt ikke havde rejst særlige Hindringer for at ændre Forordningen. Ørsteds Forslag indenfor Ministeriet (se A. W. Scheels Papirer, Neergaard anf. S. 892, Note) gik iøvrigt ud paa, at Rigsraadet i Almindelighed skulde have besluttende Myndighed om Love; han ønskede i

»Rigsforsamlingen« 50 Medlemmer valgt henholdsvis af Rigsdagen og Stænderforsamlingerne med 30, 10 og 10. Han har altsaa ikke fastholdt denne mere tillidsfulde Indstilling, men fulgte Sponneck. Sammenlignet med Reskriptet af 28. Januar 1848 havde Forordningen ikke givet besluttende Medvirkning ved Fælleslove og tildels ikke i Finansbestyrelsen, men paa den anden Side var Ligevægten mellem Kongeriget og Hertugdømmerne afløst af Talforholdet 3 mod 2. Fdg. 26. Juli 1854 opnaaede altsaa ikke Erfaringens Vidnesbyrd om sin Brugbarhed. Den har i ortodoks politisk Tradition været forkættet som et Sidestykke til de senere Estrupske Provisorer. Idet man opfattede Forbeholdet i Junigrundloven som taget af Rigsforsamlingen og derved undergivet Rigsdagens Fortolkning, der forstod det om Slesvigs Udelukkelse af Grundloven, oversaa man, at Forordningen havde sin gode Retsgrund i det af Kongen overfor Junigrundloven tagne Forbehold, da han, Udstederen af Reskr. 28. Januar 1848 og Kdg. af s. D. 1852 om en monarkisk Forfatning, stod tvivlraadig overfor, om han overhovedet turde stadfæste den, Statsraadets Forhandlinger 1848—1863 I S. 153. Den konstitutionelle Fællesforfatning af 2. Oktober 1855 erhvervede snart Erfaringens Vidnesbyrd om sin Uanvendelighed først overfor Holsten, der maatte udskilles, senere i den afløsende Fællesgrundlov af 18. November 1863 overfor Slesvig. Kanhænde at Fdg.s Islæt af Absolutisme — der havde været anbefalet i de holstenske Stænder, Neergaard I S. 871 — røbede større Statsmandsblik, saaledes at det maatte ønskes, at Befolkningen bedre end at raabe om Grundlovsbrud havde forstaaet sin Besøgelsestid. Hertugdømmerne havde i hvert Fald haft sine to af Magterne ønskede Garanter i Ministeriet, og Fdg.n, der kom inden den liberale Luftning et Par Aar senere, var præget af Forsigtighed til den Side¹⁾. 15. Februar

¹⁾ I Forestillingen udvikles, at Hovedformaalet er at sikre mod fremtidige Rystelser: »I at eftertragte dette have vi ikke troet at kunne finde tilstrækkelig Støtte for Opretholdelse af et Monarchie som det danske i en egentlig constitutionel Forfatning efter nyere Mønster, i det mindste ikke for Tiden. Vi frygte meget mere de største Farer for Monarkiet, hvis en saadan Fællesforfatning skulle gives under de nuværende Forhold kort efter en Borgerkrig og under en endnu desto værre stærk Spænding mellem 2de Nationaliteter i Monarchiet, hvoraf den ene, som giver Monarchiet dets Navn og som er afgjort Deres Majestæts Undersaatters Fleertal, dog ikke er de andre saa overlegen i Tal, at en Underordnelse, hvortil en egentlig constitutionel Fællesforfatning under nærværende Forhold saavidt skjønnes maatte føre, kan bestaae med Retfærdighed saalidet som den vilde kunne bestaae med de forskellige af Deres Majestæt givne Tilsagn eller med de Forpligtelser, der i Særdeleshed hvad Holsteen og Lauenborg angaaer paahvile Deres Majestæt ligeoverfor Udlandet.« Det er ikke uden Interesse, at Monrad senere skal have erklæret sig villig til at vende tilbage til Absolutismen og 11. Januar

og 11. Juni 1854 var de tidligere lovede Forordninger for Slesvig og Holsten om Provinsialstænderforsamlinger med besluttende Myn- dighed udkommet efter afgivet Betænkning af de ældre Forsam- lingen. Lauenborgs Forfatning var ordnet 20. December 1853.

Da Ministeriets Livsbane blev afbrudt derved, at det ikke læn- gere besad Kongens Tillid, mangler Erfaringens Bevis for, at Grund- lovsforbeholdets andet Led, Grundlovsindskrænkningen ved Ok- troyering, ogsaa under den modsatte Forudsætning vilde have været ude af Verden. Man var gaaet til Oktroyeringens første Led: at give Forordningen trods alle formelle og reelle Protester, som man vidste vilde komme, og sin teoretiske Mening om Berettigelsen til at gaa videre fastholdt man naturligvis. Deri, at man erklærede i Forestillingen til Fdg. 26. Juli 1854 og senere i de aabne Breve af 20. Oktober om Folketingets Opløsning og af s. D. til det danske Folk i samme Anledning, at man endnu ikke havde opgivet Haabet om ad Grundlovsændringens normale Vej at komme til den fornødne Ordning, ligger ikke noget om, hvad man vilde gøre, om dette Haab brast, saa at man efter andet Forsøg atter stod paa bar Bund (saa- ledes dog Koch S. 243). Kun Erfaringen kunde have givet Svaret¹⁾.

Denne Ministeriets anden Mærkesag efter Tronfølgesagen brag- tes saaledes ikke i Havn. Den tredje Sag, der mindeværdigt knyt- ter sig til Ministeriet Ørsteds Navn, er de oktroierede Militær- udgifter under Krimkrigen, der var Grundlag for Rigsretsaktionen. For tredje Gang mødte Ørsted særlig gennem Nationalliberalismen det umodne konstitutionelle Livs Larmen og Overdrivelser, som han med al sin Godmodighed og milde Føjelighed var saa vel hær- det imod i Kraft af sin overlegne Forstaaelse. Efter Udbruddet i Marts 1854 af den paa Krim førte Krig mellem England—Frankrig og Rusland havde Ministeriets militære Medlemmer forlangt af- holdt Udgifter til forskellige Foranstaltninger for at værne den erklærede Neutralitet. Kun om Udskrivning til Flaaden havde man forhandlet med Rigsdagen, men iøvrigt klaret sig administrativt for at undgaa Opsigt udadtil og Splid indadtil, iøvrigt ogsaa fordi man fandt det overflødigt efter Udgifternes Karakter af Fælles- udgifter, og da man havde Hertugdømmerne at ty til.

Endnu medens Ministeriet sad, i Oktober 1854, kom Folketin- gets Reaktion paa disse Dispositioner og tillige paa Udstedelsen af Fdg. 26. Juli 1854 i Form af Godsejer P. A. Tuteins med stort

1861 siges at tale om at gøre Rigsraadet raadgivende, Kriegers Dagbøger II S. 190.

¹⁾ Til den citerede Udtalelse i nævnte Forestilling føjes udtrykkelig »og der altsaa for Tiden ikke turde foreligge Anledning til at bringe Anvendelse af det af Deres Majestæt tagne allerh. Forbehold under allern. Overvejelse.«

Fynd fremførte Forslag om en Kommission eller et Udvalg til at forberede Rigsretsanklage i begge Anledninger; det stilledes 11. Oktober og vedtoges 3 Dage efter. Blandt Anbefalerne svælgede Monrad i, at der efter hans af alle kyndige bekræftede Overbevisning 26. Juli var begaaet strafbart Grundlovsbrud, Sp. 114. En saglig Udvikling af det statsretlige Problem vilde have været paa sin Plads, saa meget mere som han selv i Martsministeriet havde været med til at skabe den forvirrede Slesvig-Situation, fra hvilken Ørstedes Lære viste en Udvej, der vel i hvert Fald maatte godtages som ærlig ment. Med Hensyn til Pengene var hans Teori, at ved ubevilgede Udgifters Afholdelse beroede det paa, om Ministeriet besad Ministeriets Tillid, hvorvidt Beløbet var forbrudt til Tilbagebetaling. En af Hall den 6. foreslaaet Adresse til Kongen med indtrængende Anmodning om Sagens konstitutionelle Fremme vedtoges den 16. og overbragtes, men derpaa gik Tæppet ned, idet Ørsted den 20. fremstod og læste Kongens aabne Brev om Tingets Opløsning. Under de af Tutein og Hall rejste Debatter havde han ikke været tavs, men sammen med Indenrigsminister Tillisch klart og skarpt gjort sine formelle Bemærkninger, og sidstnævnte fremholdt Helstatssystemet med deraf følgende Beskæring af Junigrundloven, som han udæskende omtalte som »bortfalden«. I det aabne Brev hed det, at Ministeriet havde ønsket Samlingen endt i grundlovsmæssig Tid (2 Maaneder), men hidtil havde Tiden kun været brugt til at demonstrere fjendtligt Sindelag og med Tilsidesættelse af skyldig Agtelse for Kongens Ministre, som han ønskede at beholde. Hertugdømmerne havde man ikke Ret til at beskæftige sig med eller med deres Ministre. Der maatte appelleres til Folket for paany at forsøge at komme frem i Mindelighed.

Det var 19 Aar, siden Ørsted havde begyndt sin parlamentariske Løbebane som Kommissarius i de Roskilde Stænder. Man kappedes da om at hylde ham i Taler og med Fakkeltog, nu søgte man at rejse hele Befolkningen til en Demonstration mod ham som Frihedsfjenden. Han selv var ligesaa uanfægtet nu, som han havde været under Folketoget til Christiansborg i 1848. Naar Opløsningsdekretet betragtede Tingets Holdning som en Overfladebevægelse, der kunde ventes at skifte, var Forholdet det modsatte, at alt samlede sig til en Blok af Modstand, og da dette blev bestemmende for Kongen, maatte det ogsaa blive afgørende for Ministeriet, særlig dets Chef, og til Taburetten klæbede han ikke. Han var, siger Neergaard S. 816 »trods livlig Deltagelse i det politiske Liv af Hjerter fremmed for konstitutionel Statsskik.« Der er det rigtige deri, at han, skønt en af Parlamentarismens Veteraner herhjemme og ubetinget loyal mod den nye Statsskik, vurderede Helstatens Op-

retholdelse højere end de konstitutionelle Former netop omvendt af Halls stærkt applauderede Udtalelse i Tinget, S. 954, at hvis Folkets konstitutionelle Grundlag maatte tilintetgøres for at komme til en Fællesforfatning, var selve denne en Umulighed (den bitre Sandhed blev jo, at Umuligheden indtraadte ved Statsdelenes Tab). Neergaard erkender iøvrigt selv, at Ørsted personlig havde tænkt sig Rigsraadet efter Fdg. 26. Juni 1854 udstyret med besluttende Myndighed, og han har ikke indladt sig paa en statsretlig Prøvelse af hans Lære om Slesvig-Forbeholdet, der ikke gik mod Grundloven, men bagom den som en af Giveren gjort Begrænsning. Naar det endvidere S. 817 hedder, at »Karakterstyrke (og Snarraadighed) aldrig havde været Ørsteds stærke Side«, forveksles den Handlen, der betinges af Overvejelsens Alsidighed og Hensynsfuldhed, med den, der skyldes det kortfattede og selviske Ræsonnement. Var han blevet klar med sig selv over sin rette Vej, fastholdt ingen den med større Udholdenhed og større Uafhængighed af Venners eller Fjenders Paavirkning. Snarere kunde Neergaard, hvad reel Karakterstyrke angaar, placere ham øverst i sit politiske Persongalleri. Naar hans Billede er sat forrest i hans monumentale Værk, er det med Rette. Af dem, der spillede med i Junigrundlovens første Aar, omend først i 1853—54 i første Række og i »Reaktionen«s Tegn, er han alt i alt den største Skikkelse, den store gamle Mand. Ved at skrive dette kommer jeg i Uoverensstemmelse med Marcus Rubin, Frederik VI's Tid S. 496 f, der kommenterer en Brevudtalelse fra Biskop Fogtmann om, at Ørsteds vidtdrevne Godmodighed var den eneste Fejl »hos denne store Mand« (P. Hjort Ny Samling 14. Sept. 1838). Paa sin iltre Maade tilkender han ham mange fortræffelige Egenskaber, men stor? nej! Han savner »Viljens Fasthed« og »Seergaven« og siger, at han som Minister lod sig trænge videre af Kollegerne, end hans eget Stade vilde have ført ham til. Det sidste er kun en Bebrejdelse, hvis han gik ud i det efter egen Mening uforsvarlige, en vis Tillempning er nødvendig i Politik. Hans »Seergave« var sammenlignet med »Bevægelsespartiet«s Optimisme vel oftest den ildespaaende Cassandras Spaadomsgave — der desværre holdt Stik. Men netop hans Paavisning af Grundlovsforbeholdets Indhold kunde vel siges at vise en saadan positiv Evne til at finde Vej. Til denne lægger jeg hans Aandsevner og Kundskaber, der gennem henvend til Menneskealdre stilledes i Fædrelandskærlighedens Tjeneste, i stort Omfang under Brydning og Kampe, der ikke formaaede at trætte ham. Historien kan med Føje regne ham mellem vore store.

Statuen, der er det sædvanlige (men ikke ubedragelige) Tegn paa Samtidens sikre Dom herom, modelleredes for hans Vedkom-

mende af H. V. Bissen efter en Skitse, han lavede under Udførelsen af Ørstedes Buste til Stænderhuset i Viborg i 1835—36. Ved Midler, der skaffedes af N. L. Høyen, udførtes den i Legemsstørrelse i Gips og udstilledes 1838. Senere, i 1842, søgte 10 Mænd, hvoriblandt Høyen, at rejse Midler til en Udførelse i Marmor, Trykkefrihedsselskabets Folkekalender optog en Afbildning, men nu var han kommet ind i Kuldebæltet, Tilslutningen udeblev, Orla Lehmann f. Eks. formede et skarpt Afslag. Da Ørsted 20. Oktober 1854 udsendte sit aabne Brev til Befolkningen¹⁾, taalte Bissen ikke længere Statuen i sit Atelier og greb efter Hammeren for at slaa den ned, en Elev fik ham til at nøjes med at fjerne den, J. L. Ussing: N. L. Høyens Levned S. 305 f. Glyptoteket udførte den senere i Marmor, og i Ørstedsparken i København opstilledes i 1902 efter en Indsamling blandt Jurister en af Vilh. Bissen udført Bronzeafstøbning. Siddende i den ideale Skikkelse af en antik Senator fastholder den Indtrykket af ham som en Eftertæksomhedens Personifikation.

Administrativt forvaltede han Kirke- og Undervisningsvæsenet, der vistnok særlig interesserede ham. Indenrigsministeriet, hvor han fik ansat en Direktør, blev 28. April 1854 overtaget af F. F. Tillsch, medens Ørsted fra 10. Maj til 12. December s. A. maatte fungere som Justitsminister under Scheels Sygdom. Ministeriet saa sig nødsaget til at foretage nogle Indgreb, der opbragte Stemningen paa det dybeste. Angrebene paa det var imidlertid saa heftige som ingen Ministerstorm før eller senere i vort politiske Liv og mest vendt mod Ørsted, den tidligere Yndling efter Leanders Replik i Henrik og Pernille: »Havde min Kierlighed ikke været saa stor, havde ogsaa min Forbitrelse ikke gaaet saa viit.« Den vennesele og ærekære Ørsted havde en mærkelig Evne til at tage det overlegent, men alligevel opbragte det ham, og han kunde i Pjecer bide godt fra sig. Hvad man foretog sig, var fuldkomment naturligt efter den givne Anledning. Der var først Reskriptet af 3. Februar 1854 angaaende Wegener, foran S. 252 Note, der var blevet frifundet ved Højesteret, dog med Paalæg af Sagsomkostninger. Det gik ud paa, at Kongen havde overvejet at give ham Afsked for at være traadt frem for at forhindre en for Monarkiets Vel højst vigtig Sag, men vilde nøjes med at tilkendegive ham sit allerhøjeste Mishag og en

¹⁾ Naar Koch S. 245 f. beklager, at Ørsted heri »lånte navn til« at paa-lægge Embedsmænd, navnlig de gejstlige, Tilbageholdenhed under Valgrøret og af yderste Evne at søge at fremme Regeringens Formaal, kan Ordene vel forenes med hans tidligere. Agitationens Løsen var af Monrad, »Krumstaven fra Lolland«, formet som »Ministrenes straffbare Grundlovsbrud«, og Embedsmændene var i stor Stil Befolkningens Talerør.

alvorlig Advarsel. Krigsminister Hansen fremkaldte 15. April Afskedigelse af kst. Generalauditor Hall og Oberstløjtnant à la suite Lærer ved den militære Højskole Andræ, sidstnævnte med Forbehold af Pension, førstnævnte ifølge Stillingens Karakter uden. Den nedlagte Forestilling er udførligst om Hall. Forsaavidt den overhovedet bebrejder ham Opposition i vigtige Sager, gaar den for vidt, men hans Ytringer mod Ministeriet havde været skarpe, og han anbefalede Monrads Adresse af Marts med Insinuationen om manglende politisk Paalidelighed overfor Grundloven. Der paa-beraabtes Hensynet til den militære Disciplin og Generalauditørens Stilling som Ministerens Konsulent. For Andræ ver det hans Udtalelser under Grundlovssagen og Adressedebatten. I den under 24. April approberede Forestilling om Monrads Entledigelse i Naade og med Pension udvikler hans Minister Ørsted, at der herskede overspændte Forestillinger blandt Embedsmændene om deres Uafhængighed som Rigsdagsmænd. Krigsministeren havde vist Vejen, men selv om han ikke vilde skride ind mod alle, der havde deltaget i Adressen, indtog Biskop Monrad en saadan Særstilling, at det vilde være Svaghed og Inkonsekvens ikke at handle overfor ham. »For ikke at tale om Biskop Monrads hele øvrige Færd saavel paa den sidste Rigsdag som paa den foregaaende« var der Interpellationen og Adressen, og han har »ved allehaande fordreiende Forestillinger, der ingenlunde har været frie for Underfundighed, skaffet Sagen Indgang hos Folketinget.« 21. September udregnedes Pensionen efter 7 Aars Embedsalder til 1470 Rd. 30 Sk. Efter de brugte Vendinger maa man antage, at Ørsted hørte til dem, der havde Afsmag for Monrads Dobbelttilværelse som paagaaende Politiker og Kirkemand; det biskoppelige har han fundet, kom til kort, og han har grebet Lejligheden til at sætte ham paa Plads. Eksemplet maatte antages at virke stærkt: 21 Embedsmænd trak sig ud af Rigsdagen.

Til Bekæmpelse af Opinionsytringerne hørte ogsaa Sagsanlæg mod Dagspressen. Justitsministeriets Skrivelse af 26. Maj til Generalfiskalen, Departementstidende 1854 S. 487 f, gav Ordre hertil mod en Række Blade angaaende Angreb paa Ministeriet eller enkelte Medlemmer deraf. Bemærkelsesværdig og i nogen Grad udæskende til Kritik var den givne Anvisning paa at gøre Brug af Presselov 3. Januar 1851 § 6 om majestætsfornærmende Ytringer. Der stilles den Begrundelse op, at Kongen, der er kendt med og billiger de af Ministrene hyldede statsretlige Anskuelser, som de ogsaa angribes for i Rigsdagen, men ligefuldt beholder dem, angribes, naar Ministrene angribes for disse Anskuelser. Domstolene vilde sikkert forlange Kongen nævnt for at bruge § 6, men det anførte Moment

kunde nok virke udmaalende; Anvendeligheden erkendtes ogsaa at være tvivlsom. Men ialtfald maatte der kunne tiltales efter § 9, den almindelige om Ærefornærmelser, idet Justitsministeriet efter § 13 havde Paataaleret overensstemmende med ældre ikke ophævede Love. 39 Sagsanlæg beordredes mod følgende Organer: Fædrelandet, Dagbladet, Morgenposten, Almuevennen, Demokratbladet og Lolland-Falsters Stiftstidende (Monrad). Det efterfølgende Ministerium hævede alle Sagsanlæg som en konstitutionel Gestus. Paa samme Sted i Tidenden ses det, at Justitsministeriet Landet overbeordrede Politiforbud mod Grundlovsfester under aaben Himmel og omhyggeligt Tilsyn med andre inden Døre, da Uordener kunde imødeses. Muligt, at Kongen har været modstræbende ved nogle af disse Beslutninger, Papirerne viser det ikke. Ved den under 15. April 1854 tagne Beslutning om at udnævne den konservative Professor H. L. Martensen og ikke den liberale Politiker Professor H. N. Clausen til Sjællands Biskop efter Mynster, optraadte Ministeriet i høj Grad »tvingende« overfor Kongen, der erklærede at ville abdicere (Kriegers Dagbøger I S. 157). De Ord, hvormed han bragte Martensen Meddelelsen, at »de havde taget det med Staalhandsker«, tyder paa en formelig Krigstilstand. Det var nu tilvisse andre Tider end under Christian VIII og Frederik VI, men Ørsted var altsaa fulgt med Tiden.

Det hører til den almindelige Historie at skildre den spændte Atmosfære overfor Kongen og hans Hofparti, hvori Ministeriet Ørsted — der maatte vente Retortion — mere og mere henlevede sine Dage, og som naaede Kulminationen, da Kongen ved Statsraadmødet 3. December uformødet stillede Spørgsmaal, om Ministeriet vilde forelægge Grundlovsindskrænkningen som af Rigsdagen ønsket og foreslaa Rigsraadet udstyret med besluttende Mynighed, hvilket var hans Vilje. I deres Møde i September havde de kongeudnævnte Rigsraadsmedlemmer stillet Andragende herom. Ørsted skønnede Baghold og fo'r op over ikke at være blevet forberedt, han spurgte, om Kongen ønskede Ministeriets Afgang, og Mødet endte med dets Demission, der modtoges, men først den 12. kunde træde i Kraft¹⁾.

Det var Storpolitikken, der havde været dominerende i 1853—54, og der fremkom kun faa Lovarbejder paa det almindelige borger-

¹⁾ Der foreligger en formel af Kongen approberet Forestilling om Afskedigelsen, dateret 3. December og underskrevet af samtlige Ministre. Den refererer de to Punkter i Kongens Forespørgsel og siger derpaa, at »uden Hensyn til, hvorledes vi hver for sig maatte se os istand til at besvare foranførte Spørgsmaal«, anser Ministrene det »for umuligt at nogen af os længere kan forblive i Deres Majestæts Tjeneste som Minister.« Det første Spørgs-

lige Omraade. I 1853 gaves en Lov om Oprettelse af et Sindssyge-hospital for Østifterne udenfor København, en Lov om Jords Afgivelse til Biveje og et Par Love fremkaldt ved Hovedstadens kommunale Udvikling (Vand- og Gasanlæg) samt Plakat 8. August om Bortfald af Passagepenge for natlig Færdsel gennem Stadens Porte. I Tyendelov 10. Maj 1854 havde A. V. Scheel stor Andel. Vedtagne Love fra det forrige Ministeriums Tid om Valg til Sogneforstanderskaber og Amdsraad nægtedes der Stadfæstelse.

Ørsted var atter ex-Minister efter i 1854 at have oplevet en mærkelig Gentagelse af 1848. De liberale Kræfter i Landet havde den Gang i Tilslutning til de evropæiske Revolutioner berøvet ham Ministerstillingen under Enevældens Helstatstilstand, fordi han vel var frisindet, men ikke frisindet nok og ikke vilde give slip paa det holstenske, som Bevægelsespartiet vilde skyde til Side. I Begyndelsen af Halvtredserne havde Evropa imidlertid omsindet sig og billigede nu, at der kom Samling paa det danske Monarkis Dele, der ønskedes indrettet som et konservativt, velordnet Hele. Det var tilfaldet Ørsted at komme i Forgrunden herved, fordi han havde fremsat Tanken om Kongens Helstatsforbehold i Kongerigets Grundlov. Men i Bestræbelsen for at gøre Fællesforfatningens Overbygning stærk havde han krævet større Afkald paa Kongerigets i 1849 opnaaede konstitutionelle Rettigheder, end dettes Befolkning vilde tage imod, og da Ruslands evropæiske Indflydelse svækkedes i Krimkrigen, aftog Vægten af det udenlandske Tryk. Overfor Kravet om en konstitutionel Helstat opgav han Føringen. At den nye Form ikke viste sig stærk nok, oplevede han ikke helt at se. Den næste store politiske Bølgebevægelse til Kongerigets gennemsete Grundlov af 1866 vilde i sin Konservatisme have haft hans Tilslutning, dog næppe til det store Hartkorns Overvægt.

Idet han med Følelsen af Befrielse hængte Ministeruniformen til Side, har en Tanke krydset hans Hovede: hvad nu med Rigsretsaktionen? Den var jo foreløbig besluttet i Oktober kort før den Rigsdagsopløsning, under hvilken Ministeriet uformodet afgik, og var vel i første Række opfattet som et Skridt til at fordrive det. Da den efter endelig Beslutning af 26. Marts 1855 kom til at foreligge,

maal, siges det videre, er af Kongen selv gentagne Gange besvaret netop i den modsatte Retning, det sidste er efter Befaling Genstand for Overvejelse i en Betænkning af Sponneck, der cirkulerer, og Sagen kan foredrages i denne Uge. Ministrene maa antage det for Kongens Vilje, at de fratræder. Til dette Skridt havde Ørsted Samling paa Kollegerne, og man kan maaske sige, at havde Kongen ikke længere »Tillid« til Ministrene, var dette antydet at være gensidigt.

forsøgte Forsvaret sig med den uholdbare Indsigelse, at Rigsretssag overhovedet kun kunde anlægges mod siddende Ministre. Tanken heri, at der var væsentlig mindre Grund til at begynde Sag, naar Ministeren var gaaet, var dog ikke hen i Vejret særlig her, hvor rolig Overvejelse maatte føre til, at Pengene i hvert Fald subjektivt var forsvarligt anvendt, og hvor Sagkundskaben indenfor Lederpartiet ikke antog den ubetingede Erstatningspligt, se nedenfor. At Følelsen af Højmodighed skulde røre sig og f. Eks. se et Ækvivalent for en Opgivelse af Sagen i den Amnesti, man havde ladet blive Dagbladene til Del i 39 Tilfælde, se foran S. 267, kunde der hos disse ophidsede Mennesker ikke være Tale om. Til denne Sag, hvortil Udsigten ikke foruroligede Ørsted, kommer jeg tilbage.

Efter Tidsfølgen gaar jeg over til Omtale af Liv og Tid, 3. Bind, der saa Lyset i Oktober 1855 og efter Størrelsen, 556 Sider, delvis maa være udarbejdet i Ministertiden. I Fortalen erkender han, at det forrige Bind havde svævet ret langt udenfor det, der hørte til hans Livs Historie. Alligevel føler han sig opfordret til at gaa videre i sine historiske Fremstillinger for at berigtige Nutidens mange vrang Forestillinger. Han forudser et senere Omslag i de politiske Anskuelser bort fra de for Øjeblikket toneangivende, der føler sig for overlegne til at ville optage en Diskussion med ham. Han havde selv oplevet de ældre Ulykker, den fordærlige Krig med England 1807, Krigstilstanden Aaret efter overfor Sverige og Benyttelsen af Papirpenge til Overflod. Han mener, at alt dette i det væsentlige var uundgaeligt, men ser godt Fejlene som Frederik VI's Kabinetsregering, der dog ogsaa bar gode Frugter.

De første c. 40 Sider rummer Gendrivelse af Wegeners Udtalelser om et ældre retsligt Fællesskab mellem Danmark og Slesvig. Herunder eftervises jyske Lovs ringe Betydning som Grundlag for en Lighed, og at »Danmarks Rige« ikke indbefatter Slesvig. Han fritager tidligere Regeringer for Bebrejdelser med Hensyn til ikke at udsondre den slesvigske Ordning fra den holstenske og slutter S. 41 (326): »Jeg gjør Regning paa nu omsider at være færdig med det Taalmodighedsarbejde, som jeg nu i flere Aar har fortsat, at gjendrive den Fordømmelsesdom om de forrige Regjeringers Opfatning og Behandling af de slesvigske Forhold, der af alle de Veje, et vist Partie har gaaet for at udbrede Uro og Utilfredshed, har været den virksomste.«

Herefter optages Traaden fra 2. Bd.s skattepolitiske Fremstilling, Forholdene i 1803 og følgende Aar omtales. Han gengiver S. 87 en anonym Artikel i Berlingske Tidende, hvormed han i 1843 Nr. 249 imødegik Fædrelandets Kritik af dansk Styrelse som ansvarlig for »det unyttig udøste Blod i 1801«, se foran S. 198, og drøfter Betime-

ligheden af de danske Troppesamlinger i Holsten inden Krigen med England samt i Forbindelse dermed Kronprinsens Forberedelse af en Styrelse udenom Statsraadet.

Den i 1814 afdøde Hertug Frederik Christian af Augustenborg var sigtet af Wegener for Aspirationer til den danske Krone. Ørsted forsvarede ham i denne Henseende saavel som for hans Administration af Universitetet og de lærde Skoler, hvor iøvrigt baade han og Broderen mente, at Hertugen havde været mindre venlig overfor dem. Andre af Wegener fremdragne Eksempler paa Strid omkring høje Embedsmænd belyses nærmere, og Ørsted dvæler særlig ved Christian Colbjørnsens Stilling dels overfor Kancellipræsident Frederik Moltke, dels overfor Publikum, der uden Grund fandt, at han havde svigtet dets Tillid i Trykkefrihedssagen. Dette var personlige Oplevelser. Endelig naas Krigen 1807, og der polemiseres mod C. Plougs og N. F. S. Grundtvigs Paastande om, at den burde være undgaaet. Navnlig var der imidlertid af Folketingsmand, Hofjægmester P. A. Tutein udgivet et Skrift med Angreb paa det Ørsted-ske Ministeriums Holdning i Fællesforfatningssagen, og dette foranlediger en særlig indgaaende Imødegaaelse. Mod Tutein, der i Oktober 1854 havde lagt ud i Folketinget for at blive hans politiske Banemand, foran S. 262, havde han allerede i 1842, foran S. 197, polemiseret og da udfoldet sig paa en Maade, som han etsteds selv tilskrev Opinionens Strømkæntring overfor ham. Der var Bitterhed tilstede, fordi Tutein tidligere i Stænderne havde indtaget et meget konservativt Stade. Tutein anstillede nu i sit Skrift en Sammenligning mellem Statens Tilstand under og efter Krigen 1807—14 i Forhold til de tilsvarende Tidsrum ved den sidste Krig, og i denne Sammenligning havde han kun Ynk tilovers for den første og Tillid og Ros for den sidste Periode. Det havde i høj Grad ægget Ørsted til Modsigelse. Intet kaldte paa Skribenten i ham som Fremsettelsen af uretsindige Paastande, og her maa vi takke Tutein for at have foranlediget en straalende Imødegaaelse og de smukkeste personlig farvede Personskildringer, vi har fra hans Haand. Han gør opmærksom paa Landets vanskelige økonomiske Kaar under den første langvarige Krigstilstand, hvorimod Skatteevnen i Christian VIII's Tid var bragt betydelig op, ligesom den gode militære Forberedelse gav et ganske anderledes Grundlag for Hærens Mod og Offervillighed end i 1807—14. Tutein var gaaet saa vidt at paastaa, at al Sans og al Evne til Fremgang og Kultur, aandelig og materiel, var tilintetgjort, da Freden i 1814 blev sluttet, og at det danske Folk først 20 Aar efter begyndte at tænke paa mere end det daglige Brød. Heroverfor henvises dels til en Række Lovgivningsforanstaltninger, dels mere umiddelbart til Aandslivets Vækst i hin ældre

Tid. »For mig staaer det fast,« skriver han, »at det danske Folk just i det Tidsrum, hvori det skal have ligget i Dvale, har udfoldet sine skønne aandelige Kræfter, og at disse baade indenfor denne Tids Grændser og i den, som fulgte derefter, har baaret saa rige Frugter, at det vilde falde vanskeligt at paavise nogen anden Tid af samme Udstrækning, der har havt lige Betydning for vor aandelige Fremvæxt.« Det havde allerede ligget ham paa Sinde at fremstille denne saare vigtige Side af vor Tids Historie, men han tvivlede paa sin Evne dertil. Vel indeholdt Tuteins løse Ytring i sig kun liden Opfordring dertil, »men Tidens Stemninger og Vilkaar ere saa forunderlige, at den dog kan have nogen Virkning paa dem, der i en vis Grad have at raade over Danmarks Fremtid. Jeg skal heller ikke skjule, at jeg har en personlig halvegennyttig Grund til at gribe den Leilighed, som oftmeldte Forfatter har givet, den nemlig, at jeg vil komme meget lettere fra det, jeg paa en Maade eengang har paataget mig, naar jeg nærmest har at udføre dette, for at tilbagegive hans haanlige Dom, end om jeg skulde give en for sig bestaaende nogenlunde fuldstændig Fremstilling af den hele aandelige Udvikling i den Tid, som dette Værk gaaer ud paa at belyse.« S. 301 (390).

Han springer ud i Emnet ved at nævne »tre Mænd, der allerede førend Krigen vare fremtraadte med betydende Tegn paa en stor aandelig Virksomhed, og som dels under Krigen, dels i den paafølgende af Tutein saa slet anseete Tid have udfoldet saadanne Kræfter, at det forlængst er blevet erkjendt baade i og udenfor Danmark, at de stode paa det aandelige Livs Høidepunkter, ligesom de hver for sig have udøvet en udstrakt og velgjørende Indflydelse paa det aandelige Liv og det hver fornemmelig i een af dets meest betydende Retninger.« »Mændene vare i Alphabetets Orden: Jacob Peter Mynster, Adam Gottlob Oehlenschläger og Hans Christian Ørsted. Det hænder sig, at de alle hørte til mine Nærmeste og Kjæreste, men dette kan ikke holde mig tilbage fra, offentligt at udtale en Dom, der ikke særlig er min, men med al den Føie, hvori det i et saadant Tilfælde kan siges, kan kaldes Alles, der kunne være nogenlunde stemmeberettigede, naar der skal dømmes om aandelig Udvikling.« Han tager Afstand fra den altfor nedsettende Dom om Kirkelivets Tilstand ved Slutningen af det forrige Aarhundrede, fremhæver det Opsving, Henrik Steffens' Foredrag fremkaldte, og peger derefter paa Mynsters Ansættelse ved Vor Frue Menighed i 1811 som en allerede kendt Gejstlig. Lige til 1854 havde han i Tale, Skrift og personlig Paavirkning haft en omfattende Indflydelse, højnet og uddybet det religiøse Liv. Mere vilde han ikke have sagt, hvis »ikke efter hans Død en Mand [S. Kierkegaard] af en fremragende aandelig Natur paa en overrasken-

de Maade havde opløftet sin Røst for at udtale, at det kun var en halv Christendom, Mynster havde udbredt i Folket, medens han syntes at mene, at heller ingen anden Christendom er til heri Landet, maaske end ikke i Verden.« Atter her ægget frem ved en rejst Paastand tilskyndes Ørsted til Genmæle. »Den Brøst, der tillægges Mynsters Christendoms Forkyndelse, er, at han ikke skal have drevet paa den Afdøen af Kjødet, den Forsagelse af Verden, det Had til Verden, der skal udgjøre Kjernen af det nye Testamentes Christendom, men derimod bestyrket den Indbildning, at man kan høre Christus til, uden at bryde med Verden.« Herimod anføres: »Det bliver ingen sand Christendom, som man udbreder, naar man een-sidig prædiker Verdens Forsagelse og den alene. Dette vilde netop føre saagodtsom Alle ud af de Christnes Samfund, og de Enkelte, som ogsaa i denne Forstand vilde vedblive at kalde sig Christne, vilde ved aandeligt Hovmod og Ukjærlighed fordærve de Spirer til et sandt christeligt Liv, som iøvrigt maatte findes i deres Sjæle.« Mynster har »idelig og idelig med dyb Alvor indskjærpet, at en Christi Efterfølger maa være beredt paa at forsage ethvert jordisk Gode, naar det i Sandhedens og Retfærdighedens Tjeneste fordres af ham, men har heller ikke forsømt at angribe den falske Hellighed, der, udenfor de Tilfælde, hvori Nogen kan ansees at have et særligt Kald til at føre et afsondret Liv, trækker sig ud af det menneskelige Selskab, dets Pligter og dets Farer, frasiger sig de uskyl-dige Glæder, som Guds Godhed har beredet ham, og paalægger sig selv Piinsler; og begge Dele har han støttet til klare Skriftsteder.« Særlig indtrængende faldt hans Ord ved hans sidste Gudstjeneste anden Juledag 1853. Han berører, at Mynster ikke søgte de høje Embeder, han fik, og ikke drog Omsorg for at forhøje sin Indtægt; han førte en saa jævn og tarvelig Levevis, som sjældent nogen i lignende Stilling. Dette har han med Overvindelse ment at maatte anføre. Endnu omtaler han Mynster i hans Forhold til Grundtvig og Modsætningen i deres Forkyndelse. Den Grundtvigske Bevægelse har ført til Forvirring, men dog bidraget saa meget til at vække det religiøse Liv, og det maa haabes, at Retningerne i stigende Grad vil holde sig til det fælles. Naar baade Erindringer fra Kirkestriden 1826 og Rigsdagslivet især det sidste Aar kunde tænkes at kalde nogen Skarphed frem overfor denne Gejstlige, mærkes intet dertil. Mynster kendte han fra det politiske Liv som stærk konservativ.

Dernæst skriver han om den poetiske Rigdom og Dybde, som Oehlenschläger udfoldede, og den store Virkning, han har gjort paa det danske Folk, fremhævende at han i selve Krigsaarene leverede nogle af sine herligste Værker. Han nævner disse første Værker og bemærker: »Det Forhold, hvori jeg stod til ham, for-

anledigede, at jeg var blandt de Første, der kom i Besiddelse af hans Manuscripter, hvilke, forsaavidt de indeholdt Arbejder, der vare bestemt til Opførelse — Hakon Jarl, Palnatoke, Axel og Valborg, Corregio — ikke kunde trykkes, førend de vare givne paa Theatret, og derfor bleve i mit Huus forelæste for en Kreds af Venner, der bleve dybt grebne af samme, og for det meste fandt deres Forventning, saa høit den end var spændt, overtruffen. Ogsaa viste der sig en udbredt Attraae efter at faa Manuscriptet at læse, og der blev taget flere Afskrifter tildeels af Damehænder, og det med en Omhu, der vidnede om Kjærlighed til Digtet.« Ganske naturligt leverede han stundom svagere Arbejder, men de litterære Stridigheder herom gaar Ørsted ikke ind paa, og der fremkom ogsaa Ting som Nordens Guder, der stod paa Højde med de ypperste af de ældre. 12 yngre Videnskabsmænd hyldede ham i 1818 overfor Baggesen, og denne Hyldest var maaske mere umiddelbar end den, der kom senere efter den svenske Anerkendelse, der vistnok havde en politisk Tilsætning. Som paavirkede af Oehlenschläger, men helt selvstændige, nævner han 10 Digttere fra H. C. Andersen til Chr. Winther og fremhæver den vakte Sans for Oldtiden, yderligere Grundtvig og de oldtidskyndige.

Endelig Broderen Hans Christian, hvem »det lykkedes i 1820 (der endnu ligger langt fra den Tid, hvori det igjen skal være begyndt at dages her i Danmark) at opdage Elektromagnetismens Grundvæsen«, hvorved han stilledes i Rækken af Verdens største Naturforskere. »Han havde stedse søgt, saavidt gjørligt, at trænge ind i Naturens Sammenhæng med Aanden og med Aandernes Aand, der har afspeilet sig i Naturen og i de endelige Aander; og ved sit Livs Aften kom han frem med et af fuld Ungdomsild og Manddoms Modenhed gennemtrængt Forsøg paa at løse hiin Gaade. Herved kom han til den menneskelige Erkjendelses yderste Grændser, hvor det har uhyre Vanskelighed for en Tænker at gjøre sin Tankegang aldeles klar for andre Tænkere, i Særdeleshed for dem, hvis Granskning over Tilværelsens Gaader er gaaet andre Veie. Men enhver maa dog i dette Arbeide [Aanden i Naturen] finde en stor og ædel Kraftytring af en sjelden Aand.« Han fremhæver hans alsidige og uegennyttige Virken paa Undervisningens og det praktiske Livs Omraader forbunden med alsidig Interesse for Samfundslivet. »Hans hele videnskabelige Virken bar Præg af en Renhed, Sandhed, Jevnhed og Sindsfred, hvis Lige man sjældent seer. Af alt Overspændt, Sminket og Opskruet var han en afgjort Hader; men enhver redelig og sund aandelig Bestræbelse erkjendte han med Glæde, og det var ham vigtigt i de modsatte videnskabelige Retninger at finde den fælles Sandhed, der laae paa Bunden.«

Som samtidige Naturforskere nævner han Forchhammer og Schouw.

I disse tre Karakteristikker har Ørsted utvivlsomt sagt meget om sig selv. Særlig Svogerens og Broderens Frodighed har givet ham Impulser til stadig at tage nye litterære Opgaver op, og han har virket tilbage paa dem. Med Broderen har han fælles Forkærligheden for danske Ord.

Han fortsætter med Omtale af Filosofiens Tilstand og nævner her Nicolai Treschow og Sibbern, der ogsaa syslede med de offentlige Forhold, hvorved han udmærker sig ved sin »urokkelige Optimisme«, samt Poul Møller.

Selv om Tutein kun havde tænkt paa Drøftelsen af de statsborgerlige Forhold, vilde der kunne nævnes værdifulde Arbejder, saaledes af Frederik Stoud (»Frederik Cordtsen«), Olufsen og Drewsen, ogsaa sin egen Produktion mener han at kunne nævne. En egentlig politisk Presse maa det indrømmes, kom først senere.

»Jeg seer mig nu omsider istand til for Alvor at lægge Haand paa Belysningen af vor Regjerings Historie fra Udbruddet af Krigen i 1807 og indtil dens Tilendebringelse ved Fredsslutningen 14. Januar 1814«, skriver Forfatteren S. 335 (416) og skildrer dernæst Fastlandssystemet, der søgtes indført, og Kapervæsenet, dernæst forskellige Retssager om ulovligt Samkvem med Fjenden, navnlig den ved en i Højesteret stadfæstet Kommissionsdom paakendte Sag mod Grev Schulin, Etatsraad de Coninck og Sognepræst Rønne, der i Øvrighedens Fraværelse havde ordnet Fjendens Proviantering. De blev frifundne ud fra Synspunkterne om »uanmodet Forretningsførelse, og Ørsted sætter dette Retstilfælde ved Siden af den mod ham og Kolleger henstaaende Rigsretssag, der ejheller burde afgjøres efter formelle Hensyn. Overkrigskommissionens haarde Dom (der dog ikke fuldbyrdedes) over General Peymann m. fl. kritiserer han skarpt og hævder, at Generalauditør Rosenstand-Goiske vildledte Retten til at paalægge de Tiltalte Bevisbyrden for, at Overgivelse var nødvendig. Efter Omtale af Krigserklæringen mod Sverige som uundgaaelig naar Forf. til Behandlingen af Krigstidens Finanspolitik, et Emne han længtes efter at komme til at fremstille, og de sidste 120 Sider er helliget dette uden dog at naa til Enden. Han var derved kommen til det, hvormed han begyndte sin administrative Virksomhed.

Tanken om en Tiltale for Udsendelsen af Fdg. 26. Juli 1854 faldt bort, Tiltalens anden Del om de ubevilgede Penge undergaves i Marts 1855 to Behandlinger og fik den 26. stor Tilslutning; kun Tscherning stemte nej paa Grund af Erstatningspaastanden, Tutein endte med ikke at stemme. Den afskedigede Biskop havde indtræn-

gende fremholdt, at der ikke var Grund til at vise Mildhed efter Ministeriets mange Gerninger. Og saaledes løb man da Linen ud, der ikke skulde føre til Sejr. En saadan vandt man dog efter Orla Lehmanns Initiativ bagefter overfor Dommerbestanden i Højesteret, som man delvis nedkæmpede og udskiftede med konstitutionelle Elementer.

Da Sagen faldt i Rette 10. Oktober, var den konstitutionelt tilblevne Fællesforfatningslov af 2. Oktober udkommen, og man maatte først gennem en Formalitetsprocedure støttet paa, at Kongerigets Rigsretsorganer ikke kunde være kompetente, da Anliggendet nu hørte til de fælles. Højesterets 8 Medlemmer af Rigsretten var i dette ligesom tildels i det andet Formalitetsspørgsmaal om Kompetence overfor afgaaede Ministre stemt for at afvise, men Landstingets 8 Medlemmer, hvortil Formanden, Professor J. E. Larsen, hørte (med Dobbelstemme), gik imod 27. November. Skønt Afstemningen var hemmelig, var Publikum orienteret om denne Meningsforskel og Forbitrelsen mod Assessorerne betydelig. Tre Højesteretsadvokater krydsede Klinger: Brock som Anklager, Salicath og Liebe som Forsvarere henholdsvis for Ørsted, Hansen og Bille og for Bluhme, Sponneck, Scheel og Tillisch. Personligt Møde eller Vidneforklaringer afgaves ikke. Ørsted leverede sin Forsvarer en skriftlig Udvikling, der dokumenteredes og optoges i hans senere paa Aaret udgivne Pjece: Belysning af de med Hensyn til Rigsretsdommen af 28. Februar 1856 paa Højesteret gjorte Angreb. Sagen var vidtløftig og trættende; Retten holdtes i Frederik VI's Palæ paa Amalienborg, hvor Højesteret den Gang havde til Huse. Den skriftlige Dokumentation begyndte 30. Januar, og fra 13. Februar plæderedes der i 11 Dage. Dommernes Votering og Domsaffattelse varede fra Kl. 9 Morgen til 1/2 Time over Midnat, og Assessor H. J. Koefoed førte Dommen i Pennen. Finansministeren og de to militære Ministre opnaaede Frifindelse ifølge Reglen om, at lige Stemmetal gav mildest Resultat, og Højesterets Medlemmer vilde ikke paalægge dem, der som Underskrivere bar Ansvar for Beslutningernes Lovlighed, hverken Straf eller Erstatning. Rustningerne maatte antages at have været fornødne, om nogen i mindre Grad havde været det, var Retten ikke sat i Stand til at afgøre; de maatte overhovedet antages kun at være paatalt, fordi Rigsdagsamtykke ikke var erhvervet. Dette havde været i Overensstemmelse med de Tiltaltes Overbevisning, og Forholdet til fremmede Magter havde gjort det betænkeligt allerede den Gang at bringe Spørgsmaalet til Forhandling. For nogle særlige krigsministerielle Udgifter, som ikke skulde have finansiell Hjemmel, var der ikke godtgjort noget retstridigt Forhold af Krigsministeren. Medens

Landstingets Medlemmer ud fra en modstaaende Opfattelse vilde domfælde disse tre, var alle enige om at frifinde Ørsted, Tillisch, Bluhme og Scheel, fordi de ikke havde kontraseret og ikke haft væsentlig Del i Iværksættelsen, tildels endog fraraadet den, og da en særlig Ansvarlighedslov ikke fandtes; et enkelt Landstingsmedlem vilde begrænse Frifindelsen til Scheel. Denne konkrete Afgørelse var naturligvis rigtig, og overfor en senere Jurist (H. Matzens) Hævdelse af, at Passivitet under Statsraadsforhandlingen maatte paadrage Ansvar, maa det være af Interesse, at den (ikke ikrafttraadte) Ministeransvarlighedslov af 15. Marts 1939 med sin retstekniske Udvidelse af Meddelagtighedsreglen kun gik til Ansvar for »Forslag, Raad eller Stemme«, altsaa ikke medtog Passiviteten. Diskuteret kan det, om Tilføjelsen af Ordet »allerede« foran Henvisningen til den manglende Underskrift var korrekt som Udtryk for en almindelig Regel om, at Forslag, Raad eller Stemme ikke vilde kunne paadrage personligt Ansvar, saalænge man kun havde Grundloven at bygge paa. Dette gik Ørsted ud fra i Rigsforsamlingen og i sin Pjece af 1856. Jeg har hævdet det i Bidrag til Højesterets Historie (1939) S. 129 f med Tilslutning af Poul Johs. Jørgensen i Historisk Tidsskrift 10. R. 6. B. S. 328, senere i Juristen 1944 S. 1 og Højesteret fra Grundloven til Retsreformen (1951) S. 77 f. Tydeligt fremgik det, at Højesterets Medlemmer underkendte den Monradske Opfattelse, at Bevillingsnægtelse var ensbetydende med Tilbagebetalingspligt, foran S. 263. Sagens Omkostninger paalagdes ikke de Tiltalte; Sagsanlægget fandtes altsaa ikke begrundet.

Lederpartiets Blade tog straks det Parti energisk at hævde om alle 7 Frifindelser, at alene Assessorerne havde fremkaldt dem. Allerede 3. Marts ses Dagbladet dog at være bekendt med det rette Forhold, men det er illustrerende, at man ikke standsede Fædrelandets i 30 Dage optagne »Annonce« om Navnene paa de Assessorer, der angaves at have »frifundet Ministeriet«. Det var fari-sæisk at henskyde sig under Tavshedspligten, der ikke gælder Dommerens egen Votering; J. E. Larsen burde have standset dette Uvæsen. Professor H. N. Clausen, der var Medlem af Rigsdagen, gentager Lektien i sine Erindringer (1877) S. 438, og den falske Tradition gentoges længe, maaske endnu i historiske Hovedværker¹⁾.

¹⁾ I sin »Belysning« S. 85 oplyste Ørsted allerede, at flere af Landstingsdommerne havde stemt for Frifindelse af de 4 paagældende fhv. Ministre. Herom havde Koch, (1896) S. 254 en Bemærkning. Dokumenteret blev det af P. Heise i Samlinger til jysk Historie og Topografi, 4 R. 1 Bd. (1911—14) S. 188 ved P. D. Bruuns efterladte Optegnelser, se endvidere Daniel Bruun: Slægts- og Barndoms minder fra Viborg-Egnen (1925) S. 124 og min Ørsted-Biografi (1933) S. 299.

Som nævnt holdt Ørsted sig ikke stum, hans »Belysning« udgør 103 Sider. Med øjensynlig Forargelse dvæler han ved, at Brock fra Grundloven havde hentet Begrebet Højforræderi og søgte at slynge det ud som en blændende Tordenkile. Hans Medanklagede, siger han, der var lige saa uskyldige i Højforræderi som han, men ikke havde en saa gennemhærdet Hud, følte uden Tvivl mere ved denne Ærekrænkelse, S. 43. Han vender sig med Fynd og Klem mod Carl Plougs brutale Journalistik og fralægger sig Paavirkning af Dommerne. Iøvrigt gennemgaar han diverse Momenter af Dommen; hans Betragtning af det hele er den ældres Overlegenhed overfor de unges Udkrammen af Visdom. Idelig, siger han S. 33, falder en eller anden Sentens i Vers eller Prosa ham ind, der lever i hans Erintring fra Barndommen saaledes om den Visdom, som man ofte maa lade sig forepræke, at den ikke er andet end »hvad man alt har med sin Barnesko slidt.« S. 99 drøftes, om Assessorerne burde sagsøge for Fornærmelser, men han svarer dertil nej; det offentlige kunde og burde derimod. Hans sidste Ord er om Begrebet reaktionær, hvori der intet eller lastværdigt er: »Den Reaction, hvorover hiint Partie [de Liberale] har klaget, har kun havt den Feil, at den har været for svag, for lidet udholdende.«

Rigsretsdommen havde været et moralsk Nederlag for Folketingspartierne. Hvis man havde gransket Statsraadsforhandlingerne og konfereret med J. E. Larsen, vilde man være blevet klar over, at de fire af Ministrene var skudfri, og hvis Monrad havde forhandlet med A. F. Krieger, vilde han have erfaret, at hans formelle Erstatningsteori ikke deltes af denne. Med dette for Øje burde Brock ialtfald have procederet paa, at Udgifterne havde været unødvendige og daarlig anvendt, og det havde Monrad iøvrigt i sine Taler været inde paa, men Brock holdt sig til det formelle, vel i Virkeligheden af gode Grunde. Endnu inden Dommen var kommet til at foreligge nogle faa Dage efter Formalitetskendelsen, aabenbarede Orla Lehmann, der var Rigsretsmedlem, den Idé at lade Rigsrettens Formand, Professor J. E. Larsen, der var Partifælle, afløse Højesteretsjustitiarius Lowzow, en Mand paa ca. 68 Aar. der trods en ældre Benskade passede sine Retsmøder, se Kriegers Dagbøger I S. 174 for 3. December 1855. Som Svigerfader til Grev Sponneck var han fratraadt Rigsretten som inhabil. Man kunde tænke sig, at Lehmann bar et stille Nag til ham fra den Tid i 1844, da han skulde tiltræde som Højesteretsadvokat og aflægge Eden om Troskab mod Forfatningen. Han havde da i Forvejen i Fædrelandet haft en bortforklarende Artikel om Betydningen heraf, der gjorde, at Kanceliet tog Forbehold, og Lowzows Erklæring herover var Grundlag for, at Christian VIII lod stille Lehmann Valget mellem Opgivelse

af Forbeholdet eller Udnævnelsens Tilbagekaldelse, hvorpaa det første valgtes, se Højesteret fra 1790 til Grundloven (1950) S. 178. Planen kom til Udførelse et Par Maaneder efter Dommen og i en udvidet Skikkelse, der psykologisk vistnok var Afreagering af Følelsen af det lidte moralske Nederlag og udadtil skulde forsvares som et forfatningsmæssigt Behov for at sikre eventuelle Rigsretsdommere af frisindet Støbning. Ved Resolutionerne 31. Maj og 11. Juni 1856 afskedigedes uden Ansøgning Justitiarius Lowzow og Assessorerne Stellwagen og Nielsen og ved Resolution 21. November s. A. Rothe og J. Koefoed. Stellwagen var c. 74 Aar, de andre mellem 68 og 65 Aar. Nielsen, Rothe og Koefoed havde været i Rigsretten, Lowzow og Stellwagen ikke. Motiveringen i Forestillingen om de første tre var svag og illoyal. Der taltes om høj Alder og Svagelighed, man havde i længere Tid haft Opmærksomheden henvendt derpaa, men vilde undgaa Udseendet af at indvirke paa Rigsretsdommen. I Virkeligheden forelaa intet om Svagelighed; Stellwagens 74 Aar regnedes den Gang ikke for noget, C. F. Lassen var c. 80 Aar, men havde gjort sig fortjent ved at give Afkald paa Formandsposten i Rigsretten til Fordel for Larsen, og H. J. Koefoed ansaas for at være 73 Aar (han var 71 Aar). I den sidste Forestilling taltes om Trang til yngre og friske Kræfter. Sandheden kom frem ved Udnævnelsen af Larsen, der var tænkt støttet paa, at man ikke maatte støde de ældre Medlemmer Lassen og H. J. Koefoed (der var anerkendt dygtige) og derfor maatte søge udenfor Retten. Inden Overgivelsen heraf til Kongen indløb imidlertid fra denne et Reskript om, at Koefoed ønskedes indstillet. Justitsminister Simony maatte da frem med det virkelige Argument, at Regeringen, der var enig, i Spidsen for Retten ønskede en af de konstitutionelle Grundsætninger gennemtrængt Mand, hvorom der for Koefoeds Vedkommende var Grund til at tvivle. Folkets Tillid til Retten vilde undergraves og dens Anseelse lide, og det paakrævede Lovforslag om Lønningsforbedring for Assessorerne vilde møde uovervindelig Modstand i Rigsdagen. (Gennemført for de andre Retter var det holdt tilbage, for at de 5 afskedigede ikke skulde komme til at nyde godt deraf). Der havde i den første Forestilling ogsaa været søgt et Par meget svage Argumenter i, at der forestod Overgang til anden Affattelse af Dommene og ny kriminel Retspleje. Overfor dette svære Skyts maatte Kongen give op. Nogle af de afskedigede var af Bladene udpeget som Udueligheder, noget specielt »reaktionært« Træk i deres Dommervirksomhed var ikke paavist, Formaalet var sikkert politisk Udrensning, se Bidrag etc. S. 160 f og Højesteret fra Grundloven til Retsreformen (1951) S. 80 f.

Det er pinligt at opfriske hele denne Affære, hvis Smaalighed

gik saa vidt, at Lowzow kun ved Indskriden af Departementschef Dahlstrøm, foran S. 195, fik den konventionelle Tak for lang Tjeneste, der derimod nægtedes de andre. Naar Justitsminister Simony i sin Kreds betegnedes som »den retsindige«, jfr. Kriegers Dagbøger II S. 103, vil Eftertiden kun kunne tiltræde en ironisk Brug af Ordet, men ogsaa P. G. Bang og C. C. Hall var med til at trække Lehmanns Plan igennem — af Omsorg for Højesteret! Faa Maaneder efter sad Bang selv som Justitiarius efter Larsen. Affæren maatte medtages, fordi den sammen med meget andet giver Berettigelse til Ørsteds ikke rosende Dom over Samtidens Politik og Presse og som Modstykke til den Respekt for Retsindigheden i Højesterets Afgørelser, han altid viste, ogsaa naar de var gaaet mod Kancelliet, f. Eks. ved Lindbergs Frifindelse, foran S. 96. Ved Attentatet paa den tredje af Statsfaktorerne, Domsmagten, havde de paagældende Jurister af den yngre Skole just ikke vist sig »gennemtrængt af de konstitutionelle Grundsætninger«, men snarere som det, Ørsted kaldte Absolutister, foran S. 105. I sin »Belysning« havde han ikke faaet Lejlighed til at udtale sig om Fænomenet. For at afslutte Billedet skal endnu nævnes, at Monrad i Samlingen 1856/57 foreslog en Lov om Ministeransvarlighed med Hensyn til Overskridelse af Finansloven, der gav Udtryk for hans før omtalte formelle Opfattelse af et ubetinget Ansvar for det, der ikke kunde opnaa Efterbevilling. Krieger gik som Indenrigsminister bestemt imod, men Forslaget gennemførtes med stort Flertal i Folketinget. Ogsaa i Landstinget talte Krieger udførligt og fremhævede fuldstændig paa Linie med Ørsted, men naturligvis uden at nævne hans misrekommanderende Navn, at Nødret og uanmodet Forretningsførelse var Regler om Kendsgerninger, der forekom i Livet, og som det var Rigsrettens Sag at tage Hensyn til. Forslaget blev ikke færdigbehandlet og toges ikke senere op. Det var i Virkeligheden et Stykke Rigsdagsabsolutisme, se Andreas Frederik Krieger (1956) S. 100.

Efterat have overstaaet Rigsretssagen var Ørsteds Aktier i det almindelige Omdømme vel snarest yderligere sunket, overfor det brede Publikum som den, der ved sine Relationer til Højesteret havde vundet en uberettiget Sejr, overfor de indviede efter Reglen om, at man bærer Nag til den, man har forurettet. Naar Monrad, der til sin Skuffelse ikke ved det nye Ministeriums Dannelse for sit Embedstab og sin Ihærdighed hjemførte Sejrens Palmer, Kriegers Dagbøger I S. 156, i de følgende Aar kom ind paa Tanken om, at en Ordning af Fællesforfatningen efter Absolutismens Grundsætninger med blot raadgivende Myndighed for Rigsraadet kunde

være heldig overfor det tyske Forbund, foran S. 261 Note, kunde det vel antages, at han, hvis han gav sig af med at tænke tilbage, kunde have erkendt, at han i 1854 havde været for haard overfor Ministeriet Ørsted som ukonstitutionelt. Men denne Vej blev nu i hvert Fald ikke betraadt. Rigsretten havde givet Ørsted Saldo-kvittering som Politiker, og han var Resten af sine Dage, hvad han fra Ungdommen havde været: fritvirkende Forfatter med Hensyn til Emner, der fangede hans Interesse. Dette var Fortsættelsen af Erindringsværket, og hvad der efter en eller anden Foranledning kunde falde for.

Endnu fra 1855 kan nævnes det lille Skrift Endnu en Stemme ang. Hs. kgl. Højhed Arveprindsens Vægring ved at underskrive Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855. Det sluttede sig til et andet Skrift af lignende Titel og understregede, at man med Urette havde forlangt Arveprinsens Underskrift, da han trods sit Sæde i Gehejmestatsraadet ikke kunde kontrasignere som ansvarlig Minister. Herved maa bemærkes, at Frederik Ferdinands Navn findes som den første Medunderskrift paa Fdg. 26. Juli 1854, og det maa være denne Forskel, der har stukket i Øjnene. Større Betydning knyttede sig til hans 120 Sider store Indlæg i Fæstesagen, afsluttet 1. Juli 1856: Til Belysning af Fæstesagen med særdeles Hensyn til den paa sidste Rigsdag ang. samme tagne Beslutning. Fra den første Rigsdagssamling havde dette været Bondevennernes Kærnesag, og der var Bestræbelser i Gang for at naa frem til en tvungen Fæste-afløsning. Ogsaa Stænderforsamlingerne havde beskæftiget sig med Emnet, og herfor gøres udførligt Rede. Ørsted stod paa Vagt for Ejendomsretten og havde som Modpart Professor J. E. Larsen, der tidligere havde været mod Tvangsafløsning som et uberettiget Indgreb, men nu havde udviklet den Opfattelse, at Fæsteren havde en Medejeendomsret til Gaarden. Som Følge deraf vilde der ved Gaardsalg efter en Fæsters Død tilkomme Boet en vis Andel af Salgssummen. Dette bekæmpede Ørsted af al Magt.

Et anonymt Skrift Die Lösung der dänisch-deutschen Frage oder die Berechtigung der Skandinavismus und der Schleswig-Holsteinismus, Bremen 1857, er ifølge sit krasse slesvig-holstenske Indhold med Urette tilskrevet Ørsted i Erslews Forfatterleksikon.

Derimod afsluttede han i 1857 sine Livserindringer med et anseligt 4. Bind paa 609 Sider. Fortalen, der er paa 47 Sider, kaster et Tilbageblik paa Værket, hvis ringe Indflydelse han er klar over, men selve Arbejdet med at redegøre for den ældre Tid og dens Mænd har givet ham stor Tilfredsstillelse. »Det er nu engang ikke blevet andet end en Samling af Undersøgelser og Betragtninger over forskellige fædrelandske Anliggender, mellem hvilke der til-

deels kun er en temmelig løs Forbindelse.« Han vil ikke fortsætte med flere Bind, men mulig udsende selvstændige Skrifter og bringe nogle videnskabelige Arbejder fra 1848—49. Foranlediget ved H. N. Clausens Skildring i Dansk Maanedsskrift for November 1856 af Schouws offentlige Liv glider han over i polemiske Betragtninger af Emner, han har vanskeligt ved at slippe, saaledes Anken over, at han skal have været en svag Ven af Pressefriheden, se S. XIX: »Der har neppe været nogen Anden, der saa vedvarende, under saa vanskelige Forhold og med saa megen Selvopoffrelse har arbeidet i denne Retning. Dette er noget, som jeg ikke tager i Betænkning selv at udtale, da det ingenlunde gaaer ud paa at tilegne mig nogen Fortjeneste, men det tvertimod, under Hensyn til det, der har udviklet sig af hiin Frihed, er mig tvivlsomt, om jeg ikke har gjort ilde i, efter Evne at frede om Samme. Pressen vedbliver desuden daglig at arbejde paa at fremskynde en Tid, hvori dette meget mere vil trænge til Forsvar, end om jeg i sin Tid havde rakt Haanden til at omstøde Trykkefriheden.« Han fremhæver i sin Tid at have arbejdet for Stænderforsamlingernes Forening og for stænderske Komiteer og at have anbefalet Schouw og senere J. E. Larsen som Stænderdeputerede, medens han protesterer mod at have begunstiget en slesvigsk-holstensk Aand i Aarene 1834—48. Sluttelig taler han om P. Hjort Lorenzen, den oprindelige Slesvigholstener, der opgav gennem Stænderne at arbejde for en fri Forfatning og derfor søgte kongerigske Forbindelser, som han antager har ladet ham gøre Bod ved sin nationalt danske Optræden.

Foruden fortsatte finanshistoriske Udviklinger fra Krigens Tid, til S. 131, og to Anhang (om Trykkefrihed, foran S. 135, og Polemik mod M. L. Nathanson om Finanssemner) indeholder Bindet en Afhandling paa over 400 Sider om Sportelvæsenet (Afgifter for Retsplejen m. v.). Foran S. 84 er berørt hans Interesse for dette Emne. Sit Kendskab dertil fra Kancelliet har han faaet uddybet paa sine Inspektionsrejser, og i 1840 drøftedes det i Viborg Stænder at sætte Embedsmænd paa fast Lønning; i det hele mærker man Erindringer fra Stændertiden. Overfor den bestaaende Sportellovgivning har han den Indvending, at medens Retssportlerne i Hovedsagen udgør Retsembedsmandenes væsentligste Aflønning, bør Staten ikke til Skade for Befolkningen betynde denne med Afgift til det offentlige. Særdeles grundigt gennemgaas de forskellige Sportelgrupper. I Landstinget, 7. Session, Sp. 829—33, havde Proprietær Th. Bruhn i Februar 1856 som Interpellant ønsket denne Reform, men Justitsministeren havde bl. a. med Henviisning til den af Grundloven forudsatte Retsreform skudt Sagen hen. Det synes, at dette friske Indtryk har været den sidste Spore for hele Udviklingen, men

han oplyser ogsaa S. 133, at Roskilde Stænders Finanspetition i 1842 bragte ham til en omfattende Bearbejdelse af Sagen, der anbefaledes fremmet af Kancelliet, men mødte finansiell Modstand. Han gennemgaar kritisk Adskillelsen mellem den udøvende og den dømmende Magt og stiller sig tvivlende overfor, om den bebudede Reform af Retsplejen nogensinde bliver gennemført, og forsaavidt gav Udviklingen ham Ret i, at Mellemrummet paa 70 Aar var stort nok til Ændringen. I Forbigaaende erklærer han sig ikke uvenlig overfor Nævningevæsenet, men vil dog foretrække Meddommere, S. 398. Som en ønskelig Reform, der kunde ledsage forhøjede Sportelindtægter, nævner han Indførelse af den gamle Ordning med særlige Retsskrivere og Forbedringer i Landpolitiet. Ved de overordnede og københavnske Retter gik Sportlerne i Statskassen, der lønnede Embedsmændene fast. Han kommer ikke udenom Spørgsmaalet om den almindelige Gennemførelse deraf. Pro og contra drøftes, og idet han selv erklærer sig tvivlende, fordømmer han Tidens Overfladiskhed ved at anbefale gennemgribende Forandringer i løse almindelige Tanker uden nærmere Undersøgelse. Ogsaa med Pensioneringen beskæftiger han sig, medtagende gejstlige Embeder. I sine Slutningsbemærkninger erkender han, at hans Udførlighed uden Tvivl har været trættende for mange af Læserne, og tilføjer: »dette har den i Sandhed og været for mig.« Han slutter med at besvare Kritik af Formen i Sportelreglementet af 22. Marts 1814 — som hvis Forfatter han stod — fremført af en Forfatter, der ikke havde opdaget det Reglement fra 1812, der indførte det Misforhold med Beskæring af Sportlerne, som Ørsted drog til Felts imod. I anden Udgave af Livserindringerne har denne Afhandling ikke kunnet komme med. Karakteristisk er den dog for Ørsteds vedligeholdte Gavnelyst og Hjælpsomhed. Den fremlagde de beskedne Forslag om en Reform af Justitsvæsenet, som han — paa Virkelighedens Grund — vilde tage Ordet for i Modsætning til Grundlovens store Program, hvis Virkeliggørelse han ikke troede paa.

Endnu to Skrifter kom fra ham i 1857. Først: Til Belysning af den nyeste Tids skandinaviske Politik, 130 Sider, et Emne, han ved Afslutningen af Erindringerne havde talt om at give en særskilt Behandling. Skandinavisme og Ejderdanskhed var to Alen af et stykke; som Helstatsmand ser han derfor her en Fare for den med Møje gennemførte og under Genvordigheder virkende Fællesforfatning. Titelbladet bærer Tallet I, og Hæftets Indhold er ogsaa en indledende Undersøgelse af det historiske Grundlag til Begivenhederne i 1810. Han savner den fornødne Virkelighedssans hos Bevægelsens Talsmænd, af hvem han særlig beskæftiger sig med H. N. Clausen og Historikeren Schiern.

Det andet Skrift var Bemærkninger til nogle efter Justitsministeriets Foranstaltning forfattede Lovforslag til Omordning af Strafferetsplejen. Højesteretsassessor Mourier havde efter en tidligere Justitsministers Anmodning udarbejdet Forslag til en saadan Ordning, og Ørsteds Betænkning herover var 7. December 1854 tilstillet Straffelovskommissionen. Den forbeholder Rigsdagens Frihed til at lade Sagen hvile, hvis en Nyordning ikke antoges at ville fremme Retsplejens Formaal, og dette var hans Standpunkt overfor det foreliggende Udkast. Atter her udtaler han sig med Sympati om en Forbindelse af det læge Element med det retslærde, og han vil for Nævninger foretrække Meddomsmænd, der dog ikke skulde deltage i »Behandlingen«, men kun i »Paakendelsen«, og som Garanti henvises til Overdomstolenes Prøvelse (uden Meddomsmænd).

Saa udkom der heller ikke mere. I Kriegers Dagbøger I S. 342 hedder det ganske vist under 16. Oktober 1858: »Ørsted skal virkelig have fuldendt et Skrift til Forsvar for det sl. holst. lbgke Cancellie, men det kommer endnu ikke ud af Mangel paa en Forlægger; af samme Grund standsede hans »Erindringer«.« Manuskripter efter ham udover det foran S. 228 omtalte kendes ikke. Bogsalget har nok været ringe efter hans Forhold til Publikum. Bogkataloget i hans Bo viser, at han havde maattet hjemtage 1500 Eksemplarer fra Forlaget af sin Pjece om Angrebene paa Højesteret. Det deri indeholdte Dementi af den gennemførte Spaltning mellem Rigsrettens to Halvdele under Stemmegivningen var saaledes kvalt i Fødselen.

Men efter at vi har maattet dvæle saa meget ved de lukkede Miner og de kolde Skuldre, der mødte ham, naar han endnu gennem Litteraturen søgte Forbindelse med sine Medborgere, kan der som Vidnesbyrd om Tilværelsen af andre Kredse citeres hans Ven Højesteretsadvokat Salicaths Tilegnelse til ham af sit Skrift Rigsretssagens Realitet: »tilegnet... i Særdeleshed min højsthædrede Velynder Gehejmerraad A. S. Ørsted... hvis Storhed i Aanden, hvis Kjærlighed i Sindet, hvis Klarhed i Tanken, hvis Gudsfrygt i Hjertet, hvis Rigdom paa Kundskaber og Erfaringer, hvis store Fortjeneste af Staten, Litteraturen og det danske Folks Friheds Udvikling ingen kan anerkjende oprigtigere end Forfatteren.« Han vil sikkert have sagt til Salicath, at det var for meget, han her gav ham, men Anerkendelse glædede og rørte Ørsted. Personlig finder jeg hvert Led rammende i Karakteristikken, og jeg kan ved Afslutningen af denne Biografi kun haabe, at jeg nogenlunde har været i Stand til at meddele Indtrykket deraf. Af Træk til Belysning af hans Privatmandstilværelse i hans sidste Aar kan anføres Lægen

Professor Ottos »Pennetegninger«, Tilskueren 1829 (ved Julius Clausen): Han var i Samtale fordringsløs og meddelsom, han fortalte gerne, men altid interessant og munter; man gjorde Stads af ham, men man kunde godt disputere med ham. Han havde fra tidlig Ungdom vænnet sig til tidlige Morgenture paa Volden. Han spaserede hyppig med Professor Kolderup-Rosenvinge (død 1850) eller Kammeradvokat Sporon (død 1854) under Armen, idet han gik langsomt og syntes at trænge til Støtte. Han holdt meget af L'Hombre og havde sit ugentlige Parti med Lægen Professor O. Bang, Bankdirektør Haagen og Højesteretsadvokat Salicath. Iøvrigt berettes det, at han som gammel havde noget nervøst uroligt eller distræt over sine Bevægelser, hvilket f. Eks. generede, da der skulde optages et Daguerreotypi af Familien. Det kunde hænde ham at ville give en Niece et Kys uden at have faaet sin Cigar af Munden. Han nedlagde 1855 sit Hverv som Medpræsident i det kgl. Landhusholdningsselskab, der sendte ham en Takadresse, men fortsatte som Præsident i Videnskabernes Selskab, af hvis Forhandlinger for 1858 S. 274 det fremgaar, at han deltog i Bedømmelsen af en Afhandling om Forholdet mellem Teosofi, Teologi og Filosofi. Det var sammen med Sibbern og Martensen, der hørte til hans nærmeste Venner. Som saadanne kan af Højesterets Assessorer nævnes C. F. Lassen, H. J. Koefoed og ogsaa omend noget kølnet ved det politiske P. D. Bruun. Af et Brev fra Sibbern (Breve fra S. II S. 223) til Ørstedes Søster Fru Bull i Christiania, der nylig var blevet Enke, anføres følgende, der angaar hans Fødselsdag straks efter Afgangen som Minister: »Den 21. December var der stor Lykønskning hos Deres Broder endog af Damer. Politiske Angreb har ej kunnet formindske hans Venners Antal. Om Middagen var vi samlede hos Konferensraad Koefoed, der med vedvarende Hengivenhed er ham en tro Ven, som ofte gaaer de Spadsereture med ham, som han endnu vedligeholder, foruden at han gaaer hver Morgen ganske tidlig... Iøvrigt er han ved Ministeriets Entledigelse kommen ud af en ikke god Stilling. Det vides almindeligen, at meget af det, som skete, og som han maatte give sit Navn til, ja stundom sætte sit Navn under, ingenlunde havde hans Bifald, men var i Strid med hans Anskuelse. Men han var i Ministeriet i Minoriteten og blev overstemt.« (Om dette Forhold, der bekræftes ved Brevudtalelser fra ham i hans Privatarxiv, siger Ørsted i Liv og Tid IV S. XVIII: »Jeg indseer iøvrigt, at det, hvor vigtige og ansvarsfulde Anliggender ere betroede Flere i Forening, der ikke i alle Dele ere af lige Mening, er vanskeligt for den Enkelte at finde det rette Maal for, hvorvidt han bør gaae i at hævde sin Mening, og at det derfor let kan hænde, at han snart holder for fast ved denne, snart giver for

meget efter.« Her maa Specialundersøgelser være forbeholdt.) Fra Ørsteds Haand er der ikke mange Privathreve. »Jeg er, som Du nok ved, ikke meget for at skrive Breve,« siger han i et Brev af 29. Juli 1851 skrevet i Christiania til H. C. Ørsteds Enke Birgitte Ø. (»Gitte«). Han omtaler de to sidste Gange, han var deroppe og Bulls gentagne Besøg i København. »Hele Huset viser mig den samme ubegrænsede Kjærlighed som jeg er vant til baade her og hos Eder derhjemme... Lev nu vel, alle I gode velsignede Mennesker.« Et Brev af 20. Juli (uden Aarstal) fra H. C. Ørsteds Datter Mathilde (i hendes Udgave af Breve til og fra H. C. Ø.) til en Søster giver et lille Interiør fra Stiftamtmandsboligen paa Aalborg Slot, hvor ogsaa H. C. Andersen ventedes som Gæst: »Onkel Anders... spadserede imorges ud Kl. 4^{1/2}, og hver Eftermiddag læser vi først for ham, derefter spadseres en lille Tour, og om Aftenen kommer L'Hombrebordet frem, der jo ikke er til ringe Opmuntring; saaledes gaar Tiden godt, og Onkel Anders er livlig og veltilfreds; kun længe han efter lidt mere Varme for at kunne sidde og læse ude i Haven... Andersen... nu venter vi ham paa Lørdag Middag. Det kan blive vanskeligt nok at have ham og Onkel Anders paa engang, da de begge trænge til, at al Opmærksomhed henvendes paa dem, og deres Interesser vist ere temmelig forskellige.« Stiftamtmand Dahlstrøm var gift med H. C. Ørsteds Datter Sophie. Den 11. Juni 1857 skriver Fru Scharling, Datter af H. C. Ørsted til sin Datter Birgitte: »Onkel Anders var livlig og elskelig som altid«, og 31. December 1859 skriver Fru Dahlstrøm til Fru Scharling: »Onkel Anders' Fødselsdag var gaaet godt uden at al den Uro og Sindsbevægelse, den nødvendig fører med sig, havde angrebet ham. Dahlstrøm fik til sin Fødselsdag et saa særdeles kjærligt og smukt Brev fra ham, som ret vidnede om hans Aandskraft og hans klare Blik paa Forholdene. Det er tungt, at han skal opleve at se dem saa forviklede.« Omgivet af Venner og Familie oplevede han saaledes en smuk Livsaften, men dolor patriæ, Fædrelandssorgen, forlod ham ikke. I Forsommeren 1860 paadrog han sig en Forkølelse, og efter kort Tids Sygdom indtraf Døden 1. Maj. Historikeren E. C. Werlauff skriver i sine Erindringer (Bd. XIII i Memoirer og Breve ved Julius Clausen og P. Fr. Rist) S. 189, at han besøgte ham 2. April og fandt ham meget afkræftet. Paa Spørgsmaalet om, hvorledes han fandt vor politiske Stilling, svarede han med en stærk og fast Stemme »haabløs min Ven, aldeles haabløs«. Ministeriet Hall var ved Begyndelsen af den Ejderstatspolitik, som i Løbet af et Par Aar skulde føre til Katastrofen. Bisættelsen var fra Vor Frue Kirke, hvor Martensen talte, medens Brodersønnen Sognepræst C. M. Ørsted talte ved Graven paa Frederiksberg Kirkegaard (tilvenstre for Hoved-

indgangen med en fælles Sten for ham, Sophie og Mathilde Ørsted)¹⁾. Werlauff skriver ingensinde at have set en saa talrig Sørgeforsamling af forskellige Partier, han nævner Hall, Monrad og Brock. »Alle følte, at Fædrelandet havde tabt noget stort; om en Menneskealder, om ikke før, vil man uden Tvivl erkiende hans Værd.« Den samme Linje med en Appel til en Eftertids Dom gik gennem Videnskabernes Selskabs Eftermæle (Forhandlingerne 1860 S. 243): »I en tidligere Periode var han Gjenstand for almindelig og udelte Beundring og Kjærlighed, senere kunde og vilde han, ifølge sin Overbevisning, ikke i sin offentlige Virksomhed tilfredsstille de Fordringer, som en nyere Tid gjorde, og kom derved i en Modsætning til mange, under hvilken ubillige og uskjønsomme Domme ikke kunde udeblive. Efterverdenen vil lade hans store aandelige Kræfter, hans rene Villie og hans menneskekjærlige Sind vederfares Retfærdighed.« Medens hans videnskabelige Overlegenhed altid har været erkendt, har Dommen om hans politiske og dermed ogsaa personlige Værd længe holdt ham i Skygge. Paa denne Baggrund har Provst L. Kochs Biografi fra 1896 ydet noget fortjenstfuldt, kun har han efter min Mening været for meget inde paa, at Ørsted ikke »forstod« det dansk-nationale i dets Frembrud. Han lod sig blot ikke henrive af det, fordi han forstod, at det skulde forliges med Monarkiets holstenske Bestanddele. Ogsaa Hans Jensens Værk om Provinsialstænderne maa nævnes; om forskellige andre Værker gælder noget andet. Medens den før omtalte Bissenske Statue af ham fremstiller ham som Retstænkeren, har Johannes Bjerg i den Statue, der i 1941 opstilledes i et Anlæg i Rudkøbing (der i Forvejen paa

¹⁾ Stiftamtmand Dahlstrøm var Eksekutor (Tidsskriftet Sagførerens 1931 Nr. 5 og 6). I Testamentet, der er dateret 4. Juli 1850, takkes han for trofast og virksom Hjælp i Ørsteds Embeds og tildels hans litterære Virksomhed. H. C. Ørsted, dennes Kone, Børn og Svigersønner samt Søsteren Albertine Bull med Mand og Børn anmodes om at udtage en Erindringsgave af Boet, der iøvrigt skal tilfalde den afdødes Broder Alberts Børn, idet denne Gren af Slægten fremfor de øvrige havde Krav paa hans Forsorg, dog med Forbehold af Rentenydelse for Svigerinden Wilhelmine Rogert og Husbestyrerinden Elisabeth Bohn. Beholdningen var 6343 Rdl., deraf for Bogsælget 832 Rdl. Bogkataloget havde c. 4500 Numre, for en stor Del tysk Litteratur, Hovedparten juridisk, ogsaa Historie og Statsøkonomi fyldigt repræsenteret, Æstetik sparsomt. Filosofien holdt c. 170 Numre, især Kant og Fichte. I Berlingske Aftenavis for 3. og 6. April 1934 har jeg ud fra den (uvisse) Forudsætning, at Indskriften over Sophie Ørsted, se foran S. 98, har staaet paa den nuværende Gravsten, overfor hendes Biograf Elith Reumert (og Oehlschlægers Datter Fru Konow) imødegaaet Indvendinger imod dens Fjernelse. Den nuværende Støtte paa Gravstedet har næppe kunnet rumme Gravskriften over Sophie Ørsted; den har antagelig staaet paa en senere fjernet Plade. Støtten er ikke opstillet ved Foranstaltning af Ørsteds Dødsbo.

Torvet har Hans Christian Ørsteds Billedstøtte) valgt at fremstille ham, som han kunde tænkes at sidde lyttende til Forhandlingerne i en Stænderforsamling. Foran Vestre Landsrets Bygning i Viborg rejstes i 1922 et Mindesmærke bestaaende i Quistgaards Buste af ham paa en Sokkel.

Han var ikke den store, førende Politiker og Statsmand og paa Retsvidenskabens Omraade næppe heller banebrydende Geni. Men ingen var saa omfattende og mangesidig, altid dog virkende ved sin samlede Personligheds Vægt. Naar jeg efter den kronologiske Fremstilling til Afsked skal prøve at sammenstille de forskellige Sider, begynder jeg med den forfattermæssige.

Som Ætling af en lang Række Præster var Trangen til at oplyse og vejlede ham i Kødet baaren, og et anstrængt Studium af Moral-filosofien var hans Udgangspunkt. Derefter gik han over til Lovkyndigheden, og baade i hans 12 Aar som Assessor og hans 35 Aar i Danske Kancelli leverede han gennem Bøger og sine Tidsskrifter Bidrag paa Bidrag til Udviklingen af dette Fag, saa at tilsidst en hel Litteratur var blevet til ved hans Pen, vokset frem ved hans Undervisning af danske Jurister, Studenter og Kandidater, ved Erfaringer fra hans Domspraksis og Studium især af tysk Litteratur. Han aflivede den ved Universitetet docerede Naturret og forkyndte en ny Metode grundet paa omfattende Betragtning af det reale med den moralske Frivillighed som understøttende Bestanddel. Denne fritvirkende Ydelse blev enestaaende baade ved sit Omfang, og fordi der knap fandtes konkurrerende Forfattere. Den var anlagt paa Undervisning og de praktiserende Juristers Brug og modtoges som det store Fremskridt.

Ganske nøje sammenhængende hermed var hans Virksomhed som Forfatter af Love, der ogsaa var større end nogen andens. Hans Evne til at forme Begreber og bygge Regler op fejrede Triumfer og dannede Skole.

Han gennemlevede meget forskellige Tidehverv. Som Dreng og ungt Menneske var han under Indtrykket af Landboreformernes Fremskridtsperiode og den franske Revolutions Frigørelse, noget senere af de Opsving i Aandslivet, som hans Hustrus Broder Adam Oehlenschläger fremkaldte. Krigen 1807—14 og den nærmeste Tid derefter var Fattigdommens Tid, der krævede Resignation, og Adskillelsen fra Norge skærpede Trangen til at bevare og holde sammen paa, hvad der blev tilbage af Monarkiet. Omsider afbrødes den evropæiske Stilstand paany af en fransk Frihedsbevægelse, og de raadgivende Stænder indførtes, der under Indflydelse af nye uden-

landske Frihedsbevægelser og Røret i Hertugdømmerne blev afløst af konstitutionelle Tilstande, men kun i Kongeriget. Hele hans Fortid stillede ham blandt dem, hvem Helstatens Opretholdelse mere end Nationalfølelsens Tilfredsstillelse laa paa Sinde, og i 1852 fremsatte han den dristige og stærke statsretlige Tanke, at Kongens Forbehold med Hensyn til Ordningen af Slesvigs Stilling gav ham frie Hænder overfor Kongerigets Grundlov. Selv kaldtes han til Gennemførelsen af dette Program, men en altfor utaalmodig Samtid og en Konge, der manglede Fasthed, umuliggjorde Forsøget paa ad denne Vej at bøje Statsdelene sammen. Dels ufortjente, dels ganske overdrevne var de personlige Angreb, der i disse det parlamentariske Livs første umodne Aar i Presse, Rigsdag og Rigsrets-anklage rettedes mod ham.

I sine Erindringer har han appelleret til Eftertidens Dom, og vi kan lære meget af A. S. Ørsted. Som juridisk Forfatter, der arbejdede med en ældre Lovgivning, er det ved de fundamentale Sider af Retsstoffet og ved den brugte Metode, han fængsler, men baade i denne Del af Forfatterskabet og ved, hvad han iøvrigt har skrevet, gør hans prunkløse og ærlige dybt personlig prægede og ægte danske Form et uudsletteligt Indtryk. Hans politiske Færden i Stænder, Rigsdag eller Statsraad var uden Svig og Magtbegær. Som en Samarbejdets Mand var han altid forhandlingsvillig, og selv i sin Ministertid, der var en Kamptid, var han fuld af Taalsomhed, sin aandelige Overlegenhed stillede han ikke til Skue.

Et Overmaal af Forretninger til højt op i Aarene fjernede ham ikke fra de humanistiske Interesser, der i 50 Aar knyttede ham til det danske Videnskabernes Selskab i 12 Aar som dets Præsident. Selv barnløs var han altid omgivet af Familie, og forrest stod den lidt ældre Broder Hans Christian, der Livet igennem var som hans andet Jeg. Som de var sammen om at nemme den første Lærdom i de solbeskinnede Barndomsdage i Rudkøbing, skinner Solen nu paa deres nær hinanden rejste Billedstøtter derovre og i Hovedstaden.

Register

- Aagesen, A. (1781—1846), Kanc.-Dep., 144
- Abrahamson, J. (1789—1847), Stænder-Dep., 185
- Algreen-Ussing, T. (1797—1872), Prof., 44, 150, 154, 160, 167, 170, 204, 222, 231, 240
- Andersen, H. C. (1805—75), Digter, 273
- Andersen, V. (1864—1953), Prof., 20, 28
- Andræ, C. (1812—93), Politiker, 265
- Baden, G. (1764—1840), Landsdommer, 66
- Baden, J. (1735—1804), Prof., 20
- Baggesen, J. (1764—1826), Digter, 27, 99
- Balle, N. E. (1744—1816), Biskop, 139
- Bang, O. L. (1788—1877), Læge, 243 f.
- Bang, P. G. (1797—1861), Prof., 44, 127, 129, 154, 159 f., 168, 190, 209, 212, 215, 218 f., 230
- Bangert, P. (1774—1807), Assessor, 49
- Bardenfleth, C. E. (1807—57), Minister, 218, 220, 225
- Barfod, F. (1811—96), Forf., 221
- Bastholm, C. (1740—1819), Præst, 15
- Bentzen, H. G. (1789—1857), Kanc.-Dep., 134, 156, 207, 211
- Bergsøe, A. (1806—54), Statistiker, 226
- Bernadotte, J. (1763—1844), Marskalk, 78
- Berner, C. (1773—1827), Kanc.-Dep., 77, 144
- Bernstorff, A. P. (1735—97), Statsmand, 248
- Bille, C. St. A. (1828—98), Redaktør, 254
- Bille, S. A. (1797—1883), Minister, 255, 275
- Bilsted, H. (1774—1830), Jurist, 17
- Birch, A. (1758—1829), Præst, 15
- Birckner, M. G. (1756—98), Forf., 23
- Bissen, H. V. (1798—1868), Billedhugger, 265
- Bjerg, J. (1886—1955), Billedhugger, 286
- Bluhme, C. A. (1794—1866), Politiker, 245, 255, 259, 276
- Bornemann, A. (1763—1854), Generalauditor, 79, 84 f.
- Bornemann, F. C. (1810—61), Prof., 107
- Bornemann, M. H. (1776—1840), Prof., 17, 24, 44, 67
- Boye, J. (1756—1830), Rektor, 19 f.
- Brandis, C. (1790—1867), Lektor, 98
- Brandis, J. (1762—1845), Læge, 101
- Brock, G. (1816—78), RHAdv., 275
- Brock, L. (1774—1853), Stænder-Dep., 217
- Brorson, C. B. (1762—1835), HRAss., 33, 55
- Buch, P. C. N. (1816—1904), HRJust., 227
- Bruhn, Th., Proprietær, Landstingsmand, 281
- Bruun, P. D. (1796—1864), HRAss., 186, 193, 195, 243, 284
- Bull, G. (1785—1854), n. Jurist, 28, 225
- Bunsen, C. (1791—1860), t. Lærd og Diplomat, 98
- Bøgh, N. (1843—1905), Forf., 28

- Castenskjold, C. H. v. Grevenkop (1780—1854), Stænder-Dep., 165
- Christensen, B. (1807—82), Stænder-Dep., 204
- Christian VIII (1786—1848), 164, 168 ff., 177, 181, 184, 194, 200 ff., 205, 214, 239, 248
- Christian IX (1818—1906), 252, 255
- Christian Frederik, Prins (Chr. VIII), 146, 168
- Clausen, H. G. (1759—1840), Stiftsprovst, 137 f.
- Clausen, H. N. (1793—1877), 89, 137, 171, 199, 203, 215, 232, 240, 267, 276, 281, 282
- Colbjørnsen, C. (1749—1814), Jurist, 22, 33 f., 57, 59, 87, 139, 196, 270
- Colbjørnsen, J. E. (1744—1802), Prof., 17, 53
- Cold, C. (1754—1826), Generalprok., 17, 73, 75, 82, 85
- Collin, E. (1808—86), Embedsmand, 144
- Collin, J. (1776—1861), Finans-Dep., 17, 87, 144, 150
- Coninck, F. de (1740—1811), Handelsmand, 274
- Dahl, F. (1869—1937), Prof., 40, 82, 94, 97
- Dahlstrøm, F. (1815—94), Kontorchef, 225, 278, 286
- Dall, P. J. (1773—1820), Assessor, 84
- Dampe, J. J. (1790—1861), Statsfange, 147
- Danchell, W. (1784—1826), Politiretsass., 80
- David, C. N. (1793—1874), Nationaløk., 133, 160, 231, 240
- Deichmann, J. (1788—1853), Boghandler, 243
- Drewsen, Chr. (1799—1896), Naturforsker, 274
- Drewsen, J. C. (1777—1851), Stænder-Dep., 204
- Eckersberg, C. W. (1783—1853), Maler, 227
- Eggers, Baron (1758—1813), Embedsmand, 65, 83
- Engelhardt, N. (1777—1863), HRAss., 79, 85
- Engelstoft, L. (1774—1851), Historiker, 72, 222
- Estrup, J. B. S. (1825—1913), Politiker, 131
- Falbe, C. W. (1744—1826), ORJust., 26, 47, 54
- Falck, N. N. (1784—1850), Prof., 189 f.
- Falsen, E. (1755—1808), n. Jurist, 110
- Feddersen, P. (1750—1822), HRJust., 85
- Feuerbach, A. (1775—1833), t. Jurist, 29, 57, 97, 100, 114, 118
- Fibiger, J. (1821—97), Præst, 221
- Fichte, J. (1762—1814), t. Filosof, 16, 38, 41, 227
- Forchhammer, J. G. (1794—1865), Prof., 244, 273
- Fogtmann, N. (1788—1851), Biskop, 264
- Frederik III (1609—70), 53
- Frederik IV (1671—1730), 239, 248
- Frederik VI (1768—1839), 13, 22, 33, 76, 78, 80, 93, 132 f., 135, 141, 143, 156, 178, 181, 245
- Frederik VII (1808—63), 241, 250, 260
- Frederik II (1712—86), t. Konge, 14, 147
- Frederik Christian (1765—1814), Hertug af Augustenborg, 17, 215, 270
- Frederik Ferdinand (1792—1863), Arveprins, 280
- Fridsch, M. (1742—1812), HRAss., 17
- Gamborg, A. (1753—1833), Prof., 15 f., 19
- Gentz, F. v. (1764—1832), t. Forf., 113
- Goethe, J. W. (1749—1832), t. Digter, 18
- Goldschmidt, M. (1817—87), Forf., 10
- Goos, C. (1835—1917), Prof., 9, 37
- Gram, R. S. (1857—1936), HRPræs., 38
- Grundtvig, N. F. S. (1783—1872), Præst, 89, 94, 270, 273
- Guldborg, O. H. (1731—1808), Forf., 15

- Gustav IV Adolf (1778—1837), sv. Konge, 78
 Gönner, N. v. (1764—1827), t. Jurist, 65, 97, 101, 121
- Haagen, C. W. (1792—1871), Etatsraad, 243
 Haagen, H. (1754—1815), Politidirektør, 147
 Hage, J. (1800—37), Overlærer, 160
 Hall, C. C. (1812—88), Politiker, 243, 258 f., 268, 279, 285
 Hansen, C. F. (1788—1873), Minister, 253, 265, 275
 Hansen, H. P. (1797—1861), Bankdirektør, 221
 Hansen, J. O. (1793—1834), ORAss., 44
 Hansen, M. (1767—1844), Kanc.-Dep., 134
 Heiberg, J. L. (1791—1860), Forf., 101
 Hempel, S. (1775—1844), Bogtrykker, 22
 Hjelm, C. Winter (1797—1871), n. Jurist, 120
 Hjort, P. (1793—1871), Forf., 101, 222
 Hobbes, T. (1588—1679), e. Filosof, 38, 105
 Holberg, L. (1684—1754), Forf., 40
 Holm, L. J. (1791—1851), Kanc.-Dep., 211
 Horrebow, O. (1769—1823), Forf., 17, 20
 Howitz, F. G. (1789—1826), Læge, 101 ff.
 Hurtigkarl, F. (1763—1829), 17, 27, 44, 100, 123 f.
 Hvidberg, O. H. (1771—1822), Politidirektør, 79
 Hvidt, L. N. (1777—1856), Stænder-Dep., 168, 186, 221, 240
 Hübner, O., Forf., 14
 Høffding, H. (1843—1931), Prof., 19
 Höpp, J. P. (1782—1847), Overprok., 134
 Høst, J. K. (1772—1844), Jurist, 17, 35, 46 f.
 Høst, J. N. (1780—1854), ORProk., 97
 Høyen, N. L. (1798—1870), Kunsthistoriker, 265
- Jensen, C. A. (1792—1870), Maler, 227
 Jensen, H. (1890—1945), Historiker, 28, 71, 163, 286
 Jørgensen, A. D. (1840—97), Historiker, 88
 Jørgensen, H., f. 1907, Historiker, 9
 Jørgensen, P. J. (1873—1947), Prof., 276
 Jørgensen, St. (1758—1834), Vice-landsdommer, 13 f.
- Kaas, J. (1758—1827), Kanc.-Præs., 33, 73, 80, 83, 85 f., 95
 Kant, J. (1724—1804), t. Filosof, 15 f., 18, 21, 41 f.
 Kierkegaard, P. C. (1805—88), Præst, 199
 Kierkegaard, S. (1813—56), Forf., 271
 Kierulf, A. (1782—1846), Embedsmand, 80, 93, 95, 144, 147, 151, 155
 Kirk, O. (1788—1876), Stænder-Dep., 175
 Koch, L. (1837—1917), Historiker, 77, 80, 88
 Koefoed, H. J. (1783—1870), HRRss., 84, 243, 275, 278, 284
 Koefoed, J. (1791—1863), HRAss., 278
 Kofod-Ancher, P. (1710—88), Prof., 126
 Kolderup-Rosenvinge, J. (1792—1850), Prof., 27, 98, 226, 284
 Krabbe, E. (1510—64), Lovforfatter, 126
 Krabbe-Carisius, H. (1770—1845), Minister, 185
 Krieger, A. F. (1817—93), Politiker, 196, 230, 244, 279
 Krohg, C. (1777—1828), Prof., 17, 35
- Lange, M. (1788—1856), Kanc.-Dep., 80, 134, 207, 211, 221, 244
 Larsen, J. E. (1799—1856), Prof., 192, 199, 201, 253, 256, 275 f., 280 f.
 Lassen, C. F. (1776—1860), HRAss., 17, 35, 46 f., 77, 278, 284
 Lassen, Chr. L. (1767—1839), Kanc.-Dep., 87, 134, 150
 Lehmann, M. (1775—1856), Kanc.-Dep., 98

- Lehmann, O. (1810—1870), Politiker, 31, 98, 162, 186, 196, 198, 204 f., 231, 240, 265, 275
- Liebe, C. (1820—1900), HRAss., 275
- Lindberg, J. C. (1797—1857), Magister, 94, 96, 133, 138
- Lorenzen, P. Hjort (1791—1845), 189, 193, 196, 202, 281
- Lornsen, U. J. (1793—1838), Forf., 148
- Louise (1817—93), Chr. IXs Hustru, 252
- Lowzow, F. v. (1788—1869), HRJust., 277
- Lucas, Ch. (1803—89), fr. Jurist, 122
- Lüttichau, M., Kmhr., i grundlov. Forsaml., 231
- Madvig, J. N. (1804—86), Prof., 109
- Malling, O. (1748—1829), Minister, 93
- Martensen, H. L. (1808—84), Biskop, 267
- Matzen, H. (1840—1910), Prof., 276
- Molbech, C. (1783—1857), Forf., 75
- Moltke, A. V. (1785—1864), HRAss., 34, 218
- Moltke, C. (1798—1866), Minister, 218 f., 230, 239, 245, 255
- Moltke, F. (1754—1836), Kanc.-Pr., 33, 270
- Moltke, O. J. (1770—1853), Kanc.-Pr., 134, 185, 218
- Monrad, D. G. (1811—87), Politiker, 232, 258, 263, 266, 279
- Monrad, P. (1758—1834), Kanc.-Dep., 77, 87
- Morgenstjerne, B. Munthe (1774—1835), Jurist, 30, 35, 100
- Mourier, C. F. L. (1800—80), Jurist, 243, 283
- Müller, O. (1807—82), HRAss., 222
- Mynster, J. P. (1775—1854), Præst, 81, 88, 98, 101, 138, 199, 216, 223, 226, 231, 271
- Münter, F. (1761—1830), Biskop, 89, 139
- Møller, Md., Farverenke, 15
- Møller, P. (1767—1841), HRAss., 85
- Møller, P. M. (1774—1838), Forf., 274
- Møsting, J. S. (1759—1843), Minister, 82, 155
- Napoleon I (1769—1821), fr. Kejser, 78
- Nathanson, M. L. (1780—1868), 281
- Neergaard, C., Godsejer, i grundlov. Forsaml., 231
- Neergaard, N. (1854—1936), Historiker, 230, 258, 264
- Nellemann, J. (1831—1906), Jurist, 9, 88, 110, 118
- Nielsen, J. C. W. (1787—1863), HRAss., 278
- Nissen, H. N. (1755—1815), Vice-landsdommer, 35
- Nyerup, R. (1759—1829), Prof., 15, 21
- Nyholm, J. C. (1803—67), Stænder-Dep., 192
- Nør, Prins Frederik af (1800—65), Statholder, 210, 229
- Nørregaard, L. (1745—1804), Prof., 14, 17, 36 f., 39, 53, 116, 122
- Oehlenschläger, A. (1779—1850), Digter, 15, 98, 271
- Oldenburg, Chr., Parykmager, 14
- Oldenburg, F. (1767—1848), Jurist, 47
- Olufsen, O. C. (1764—1827), Nationaløk., 113, 274
- Osten, S. v. d. (1726—97), HRJust., 33, 59
- Otterstrøm, C. (1795—1876), Stænder-Dep., 166
- Otto, C. (1795—1879), Læge, 284
- Paludan-Müller, F. (1809—76), Digter, 132
- Paulsen, Chr. (1798—1854), Prof., 89
- Petersen, F. C. (1786—1859), Prof., 81
- Petersen, P. (1810—92), Medaillør, 243
- Peymann, H. C. (1737—1823), General, 274
- Ploug, C. (1813—94), Redaktør, 198, 270, 277
- Pontoppidan, E. (1698—1764), Præst, 14
- Rafael, A. (1877—1947), Politimester, 9
- Rahbek, K. (1760—1830), Forf., 20

- Regenburg, T. (1815—95), Dep.-Chef, 253
- Reventlow, Chr. D. (1775—1851), Stænder-Dep., 154
- Reventlow, Chr. D. F. (1748—1827), Statsmand, 226
- Reventlow-Criminil, H. (1798—1869), Minister, 185, 210, 218, 239, 245, 255
- Reventlow-Criminil, J. (1797—1850), Kanc.-Pr., 185
- Rimestad, C. O. (1781—1832), Birke-dommer, 145
- Riisbrigh, B. (1731—1809), Prof., 15 f.
- Rogert, J. (1745—94), Fysikus, 99
- Rogert, Mathilde (1782—1824), Ør-steds Hustru, 99 f.
- Roos, C., f. 1884, Prof., 99
- Rosenkrantz, N. (1757—1824), Mini-ster, 77
- Rosenkrantz-Goiske, P. (1773—1850), Generalauditor, 274
- Rothe, C. (1790—1858), HRAss., 278
- Roulund, R. (1783—1845), Stænder-Dep., 193
- Rubin, M. (1854—1923), Forf., 69, 153, 264
- Rudelbach, A. G. (1792—1862), Theo-log, 200
- Ræder, O. Munch (1815—95), n. Ju-rist, 197
- Rømeling, H. H. (1770—1840), Oberst, 135
- Rønne, B. F. (1764—1833), Præst, 274
- Salicath, P. (1794—1864), HRAdv., 153, 219, 243, 275, 283
- Savigny, F. K. (1779—1861), t. Rets-lærd, 114
- Scavenius, P. B. (1795—1868), Gods-ejer, 231
- Scharling, E. A. (1807—66), Prof., 225
- Scheel, A. V. (1799—1879), Prof., 44, 255, 268, 276
- Schiern, F. (1816—82), Historiker, 282
- Schiller, F. (1759—1805), t. Digter, 18
- Schimmelmann, H. (1747—1831), Statsmand, 69
- Schlegel, A. (1767—1845) og F. (1772—1829), t. Forf., 18
- Schlegel, J. (1765—1836), Prof., 16 f., 22, 40 ff., 83
- Schleiermacher, F. (1768—1834), t. Teolog, 90
- Schopenhauer, A. (1788—1860), t. Filosof, 226
- Schouw, J. F. (1789—1852), Prof., 135, 153, 163, 170, 175, 199, 232, 240, 273, 281
- Schulin, Greve, 274
- Schytte, F. (1800—73), Stænder-Dep., 186, 188, 201 f.
- Schönheyder, J. F. (1773—1850), Stiftamtmand, 195
- Shakespeare, W. (1564—1616), e. Digter, 18
- Sibbern, F. C. (1785—1872), Prof., 27, 64, 98 f., 101, 135, 226, 243, 274, 284
- Simony, C. F. (1806—72), Minister, 278 f.
- Spandet, N. M. (1788—1858), ORAss., 137, 242
- Spies, J. (1780—1844), Embedsmand, 85, 98
- Sponneck, V. C. E. (1817—88), Mini-ster, 249, 256, 260, 275, 277
- Sporon, P. E. (1795—1854), HRAdv., 284
- Stampe, H. (1713—89), Jurist, 27
- Steffens, H. (1773—1845), Forf., 30
- Stellwagen, J. (1782—1864), HRAss., 278
- Stemann, P. C. (1764—1855), Kanc.-Pr., 131, 134, 135, 138, 149 156, 158, 181, 185, 196, 199, 207 f., 210, 213, 218, 222
- Stenersen Gad, P. C. (1797—1851), Kapellan, 138
- Stoud, F. (1759—1823), Forf., 274
- Svejstrup, H. G. (1770—1824), Forf., 12
- Thomsen, O. (1877—1940), Læge, 103
- Tillisch, F. F. (1801—89), Minister, 253, 263, 276
- Treschow, F. W. (1786—1869), Gene-ralfiskal, 154, 156, 243
- Treschow, N. (1751—1833), Prof., 20, 274
- Troels-Lund, T. (1840—1921), Histo-riker, 94

- Tscherning, A. N. (1795—1874), Politiker, 260, 274
- Tutein, P. A. (1797—1885), Godsejer, 197, 232, 262, 270, 274
- Tvede, P. H., Prokurator, 231
- Weber, A. (1753—1817), t. Jurist, 56
- Wedel-Jarlsberg, F. C. (1781—1857), n. General, 78
- Wegener, C. F. (1802—93), Gehejme-arkivar, 231, 252 f., 265, 269
- Wergeland, N. (1780—1848), n. Præst, 64, 83
- Werlauff, E. C. (1781—1871), Prof., 14, 285 f.
- Wiborg, J. (1771—1846), Byfoged, 37
- Winckler, B. (1779—1845), Læge, 195
- Winther, Chr. (1796—1876), Digter, 273
- Visby, C. H. (1801—71), Kapellan, 138
- With, J. P. (1791—1854), Stænder-Dep., 173, 189
- Wolf, C. (1679—1754), t. Filosof, 16, 39
- Wolff, O. (1760—1830), Forf., 20
- Zeuthen, C. F. (1794—1850), Godsejer, 231
- Øllgaard, H. (1837—95), Dommer, 9
- Ørsted, H. C. (1777—1851), Fysiker, 13 f., 16, 22, 27 f., 100, 108, 226, 241, 271 ff., 273
- Ørsted, Sophie (1782—1818), A. S. Ørsteds Hustru, 25, 27, 98, 240
- Ørsted-Slægten, 13 Note, 99, 195, 225 f., 285